

Barcode : 5990010902065
Title - Avadanacataka_A Century of Edifying Tales Vol.II
Author - J. S. Speyer
Language - sanskrit
Pages - 353
Publication Year - 1909
Barcode EAN.UCC-13

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

СОБРАНИЕ БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

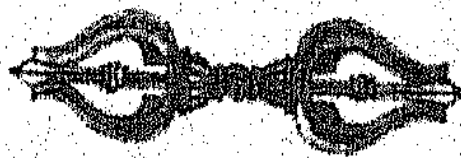
**ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.**

**ТОМЪ III.
AVADĀNAŚATAKA.**

Изданъ

Д-ръ Я. С. Спейеръ,
ПРОФЕССОРЪ УНИВЕРСИТЕТА ВЪ ЛЕЙДЕНѢ.

Томъ Второй.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лн., № 12.

1909.

25960-8

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

9235
EDITED BY

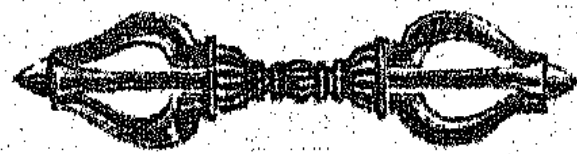
Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

VOL. II.

VARGA 8—10. (complete)

BSa5
Ava/Spe

ST.-PÉTERSBOURG, 1909.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et C. Ricker à St.-Pétersbourg,

N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,

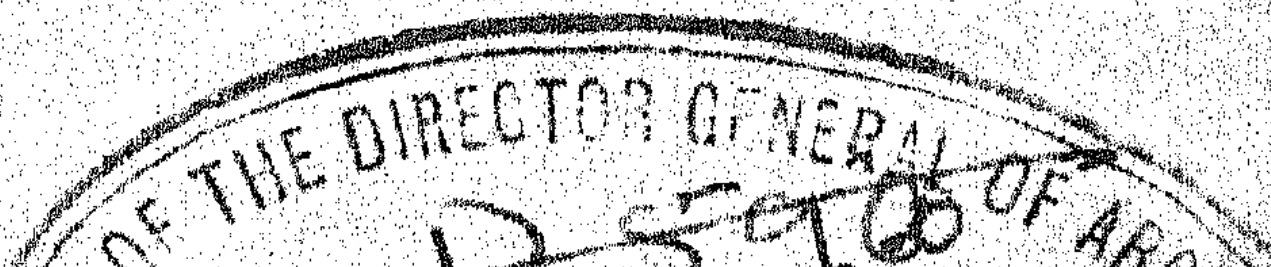
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,

N. Kymmél à Riga,

Luzac & Cie. à Londres,

Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) à
Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mrk.

**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.**

Acc. No. 9285 ...

Date 5-8-57

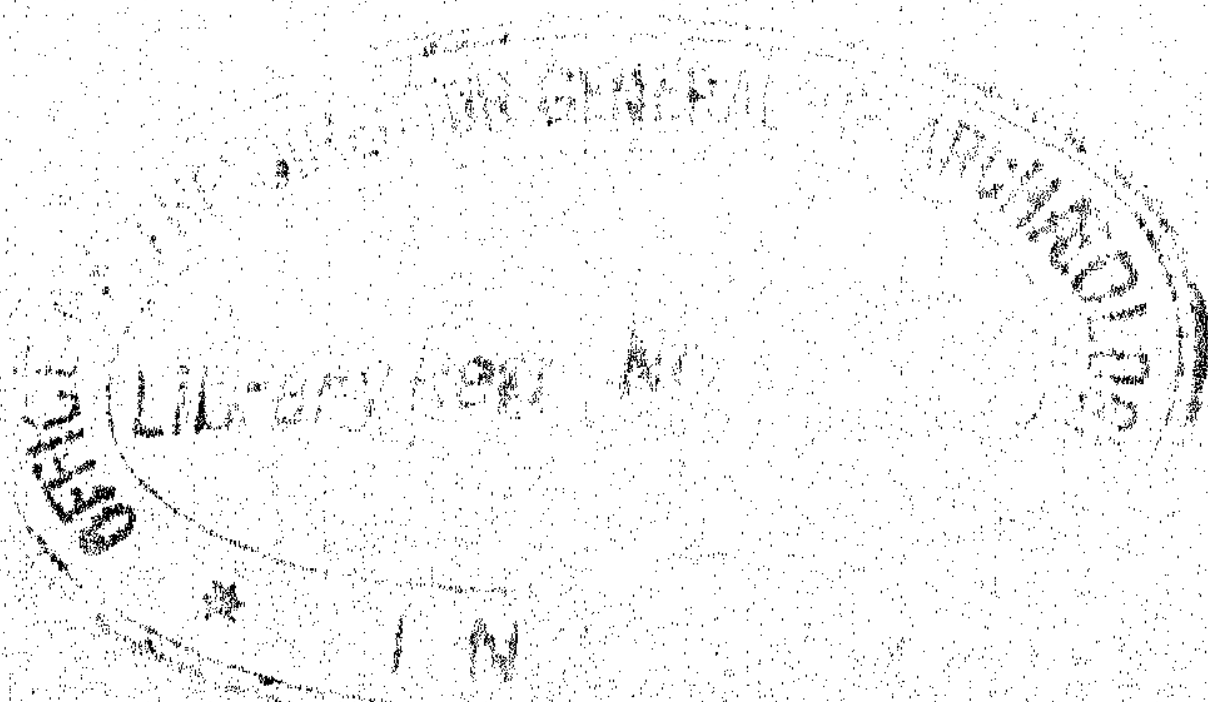
Call No. B 2 a 5

Ava / Spe

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.

Mai, 1909.

S. d'Oldenburg, Secrétaire Perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

PREFACE.

§ 1. Generalities.

I. The name *avadāna* is susceptible of two acceptations, according as it is employed either as the designation of a kind of *Buddhavacanāni* or as the name of a certain class of writings. In the list of the twelve types or kinds of instruction uttered by Bhagavān — the *dvādaśa dharmappravacanāni* of Sanskrit Buddhism — the *avadāna* occupies the seventh place; see Hodgson, *Essays* p. 15, Wassiljef «Buddhism» p. 109 of the original Russian text = 118 of the German translation, Kern, *Manual*, p. 17 and the literature there adduced. Hodgson gave as a definition of the *avadāna*, that it treats «of the fruits of actions or moral law of Mundane existence». This is substantially right, and it is not without importance that the conclusion of half of the hundred texts out of which the *Avadānaśataka* is made up and of several parts of the *Divyāvadāna* is the standing phrase that black actions bear black fruits, white actions white fruits, and mixed ones mixed fruits, with the exhortation to strive only after white actions, shunning or letting alone the other two: इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यप्यस्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भित्तवः।

शिक्षितव्यम् ॥ (see e. g. Avadānaç. II, p. 6. Divy. p. 23,27 f. 55,9 f. 135,21 f.). But as Burnouf (*Introduction*, p. 64) already has observed, the definition is not complete; for it belongs to the essential nature of avadānas to illustrate the Law of Karma and its paramount and coercive power by stories which are represented as having really happened (mostly in the days of Buddha Çākyamuni, sometimes in another space of time either more remote, as in the days of some older Buddha, or nearer to us, as actions of King Açoka and his contemporaries), and really told by the all-knowing Supreme Being (Buddha) or some other very Holy Being (e. g. Upagupta). Faithful Buddhists, excepting such cases in which they would have sufficient reason to disbelieve the authenticity of some special narrative, would never subscribe to that which is added by Burnouf when he names the avadānas «légendes, récits légendaires»¹⁾. It is true that in our eyes, Occidental outsiders and *agrāddhās* as we are, the avadānas possess the manifest character of fancied stories, fairy tales, legends or even myths adapted by pious monks to the exigencies of preaching purposes and moral instruction, and that a great many of them even have plots so shallow and insignificant as to justify to some extent the scornful judgment of Rājendralāl's Hindu pandits²⁾ who pronounced on the Avadānaçataka the verdict, that «the stories» that make it up «are puerile and of little interest», but nevertheless the Buddhist Church believes in the authenticity of the avadāna literature, and must believe in it, as strongly as it does in the other sayings of Buddha the Lord.

Outside the Buddhistic world the Sanskrit word *avadāna* is used to denote illustrious actions and feats. So Kālidāsa, *Raghuvamça* 11,21, relating that Rāma obtained a supernatural weapon from Viçvāmitra who was pleased with the *heroic con-*

1) *Introduction*, l. l. «ainsi que l'entend Csoma de Kőrös, d'après les interprètes tibétains du Kah-gyur».

2) See Rājendralāl's work: *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17.

duct of his pupil, says that he got it मुने:.....अवदानतोषितात्, and in a similar manner the word occurs in Kumārasambhava 7,48. Similarly Daṇḍin employs it in the 2^d ucchvāsa of the uttarakhaṇḍa of Daṇḍakumāracarita. Pandit Tāranāth Tarkavācaspati who provided his edition of that romance (Calcutta, samv. 1929) with a sober ṭikā, explains in note 2 on p. 84 पूर्वावदानेभ्यः of his text by पूर्वेषां ख्यातवृत्तेभ्यः. In another text, composed by a fervent Buddhist, *avadāna* is twice used with that meaning of 'glorious performance', see Jātakamālā III, st. 23 and IV,2. It must originally, however, have had a larger sense. Amarasimha, who was a Buddhist and who mentions in his Dictionary अवदान amid terms of the most common employment in Buddhistic sacred texts, explains it by कर्मवृत्तम्, that is «history» or भूतपूर्वं चरित्रम्, as it is glossed in the ṭikā (III,2,2).

Further *avadāna* is interchangeable with *apadāna*. In Amarakoṣa the latter form is a different reading: अपदानमित्यपि पाठः. But अपदान is not often met with in literature. The Petrop. Dict. adduces only *two* instances¹). It is somewhat uncertain how to account for the fact that the Pāli designation of the type, named *avadāna* in Sanskrit Buddhist writings, is *apadāna*. It is not likely that the term *avadāna* should have its origin in a misunderstood *apadāna* of the Pāli Tipiṭaka. The two slightly different words may have existed of old next to each other. The etymology of the name is also doubtful. If I may be allowed to make a guess not devoid of probability, I would surmise that the Petropolitan Dictionary was on the wrong way, when it separated the liturgical term *avadāna* from *avadāna* 'glorious achievement' and 'story'; both belong, in my opinion, to the same root *dā* (pres. tense *dyati*) + *ava*, resp. *apa*. An *avadāna*

1) For this reason I notice its occurrence in a Cambodian inscription of the 9th century; see *Journ. Asiat.* of 1908, p. 209 (G. Caedès, La stèle de Tép Praṇam) cl. XXVII. In Pāli *apadāna* has the same meaning in the name Mahāpadāna Sutta (of Dīghanikāya).

(*apadāna*) is in the proper sense 'something cut off; something selected'. In the language of liturgy this term was applied to the portions of the *havis* offered to the deities. In common speech this word indicative of something 'selected, taken apart' went to signify 'notorious facts', *facinora*; especially, when taken in bonam partem, 'illustrious —, glorious achievements'. Yet in Buddhism a more general sense is often applicable to the contents of the stories bearing that name; for even bad actions and the consequences of gathering demerit make up the main plot of some stories, e. g. those of the 5th decad and nr. 94 of *Avadānaśataka*.

The *avadāna* type is nearly related to the *jātaka*. Both concern edifying tales told with the purpose of inculcating moral precepts as taught by the *Saddharma* revealed by the Buddhas; both are preferably employed for preaching purposes, not unlike the «*exempla*» of medieval Christian homilies. They agree also with respect to the character of the precepts, inasmuch the main tendency of both is, on the one hand, to show the irresistible and all-pervading power of *Karma* towards determining for each creature the course and the fortune of his existences within the immense and boundless circle of never resting *Samsāra*, and on the other, to convince the minds of the audience of the individual power of every creature to gather, by means of the performance of good actions, stores of *guṇam karma* which shall have precious results *paratra* in time to come. The difference between *avadāna* and *jātaka*, as is pointed out by Feer (*Ann. du Musée Guimet*, XVIII, p. XII) consists in this that in a *jātaka* it is a necessary element that the *Bodhisattva* must be one of the *dramatis personae*, but in the *avadāna* not so. Yet, a great number of our *avadānas*, too, contain the person of the *Bodhisattva*. Every *jātaka* may, therefore, be called *avadāna*, but the reverse is not true. Properly speaking, such *jātakas* as magnify heroic performances of selfabnegation of a *Bodhisattva*, are *Bodhisattvāvadānāni*; and it is, in fact, with this very name as a second

title that the *Jātakamālā* is inscribed. Kṣemendra named his poetical composition in the great style, which celebrates more than hundred glorious deeds of Bhagavān, most of which are real jātakas, *Bodhisattvāvadānakalpalatā*. For this reason it is no wonder that unequivocal jātakas are met with in collections of *avadānas*. The fourth decad of the *Avadānaçataka* for instance is almost entirely made up of them; in fact the colophon subjoined to it in the manuscripts names those stories *Bodhisattvajātakas*, see I, 240 n. 12 of this work, and cp. the marginal gloss *जातकमधनि* II, 30 n. 5¹).

II. The texts of the *avadāna* and *jātaka* kind do not belong to the higher regions of Buddhist teaching. They are accommodated to the spiritual wants of the many; they do not pretend to afford subject-matter for the study and the meditations of the few. I feel no difficulty to understand the decision of those theologians who in editing the Pāli Tipiṭaka, committed to their charge by the orders of the King of Siam, excluded all such texts (*Jātaka*, *Apadāna*, *Petavatthu*, *Vimānavatthu*, *Buddhavaṃsa*, *Cariyāpiṭaka*, and even the *Thera-* and *Therīgāthā*). They must have considered those tales and stories, however holy, to be unworthy of ranging with the other sacred utterances of the Teacher dealing with points of the Lore, in which such stories either are wanting or take a decidedly subordinate place.

It is plain that edifying stories are an extremely suitable means for religious propagandism. Being introduced in sermons delivered to an audience of simple and common people, they are proper to kindle the faith and to strengthen it. If the system of

1) The famous story of the hare who put himself into the fire to feed a hungry traveller is told not only in the Pāli *Jātaka*-book (nr. 316) and in the *Jātakamālā* (nr. 6), but also in the *Avadānaçataka* (nr. 37). On the other hand such a story, as is told in *Jāt.* nr. 100 of Fausbøll's ed. (story of the present), is really an *avadāna* which perchance found its way among *jātakas*, and which strongly reminds of *Avadānaç.* nr. 92.

mokṣa and the attainment of Nirvāṇa taught by the Master had been destined to remain enclosed within the narrow circle of a few select initiated, as was — at least, during a very long time — the case with the Sāṅkhya and the Vedānta systems, if it had been considered a Secret Lore of Deliverance, no want of such modest and humble tales would have made itself felt. But Buddhism from the outset aimed at becoming a popular religion. In pursuing that aim it displayed the same practical sense which also distinguishes this religious community in other respects. The very logic of their system of salvation prompted the Bauddha clergy to preach the Saddharma to the laity. The world-forsaking sons of Çākya had to move on the Eightfold Noble Path, giving up the performance of actions. The abandonment of actions implied the necessity of bringing to the charge of a believing Laity the provision for the indispensable wants of every-day life — the *cattāro paccayā* of the Pāli books, and the चीवर-पिण्डपात-शयनासन-गुणप्रत्ययभेषज्य of the Sanskrit avadāna texts. The more the Church increased by waxing numbers of monks and nuns, the more they stood in want of many numerous and wealthy communities of faithful patrons and supporters. Its propagandism which brought the True and Excellent Lore within the reach of the gṛhapatis, the settled farmers, merchants, artisans, and if possible, also of the higher classes of society, that might secure its preachers the favour of lords and kings, was, at bottom, a matter of unconscious self-preservation. It seems to have been practised from the very beginning of the spread of the Lore. We have the right to suppose the use of edifying stories in religious discourses as old as Buddhism itself. Prof. Minayef, in ch. V and VI of his *Recherches sur le Bouddhisme* (Ann. du Mus. Guim. IV. 1894), has adduced strong arguments to vindicate for the jātakas, the drawings of which illustrate the stūpa of Bharhut, a long period of celebrity and popularity prior to the time of the completion of that building.

The store of such stories occurring in our Pāli, Sanskrit, Chinese and other sources is almost inexhaustible. A considerable part of them have not been invented by the Buddhists, but taken by them from the folklore and legendary matter of old — which in India is a fountainhead with *aquae perennes* — and adapted to the tenets and wants of their doctrines and theories. Thus it is plain that many old myths and legends, preserved in Brahmanical writings, are also met with in a Buddhist garb.

The standard Jātaka tales, that is to say those which are included in the *Jātakatthakathā* edited by Fausböll, consist of two separate parts, distinguished by Rhys Davids (*Buddhist India*, p. 194) as «the outer frame-work, constituted by the introductory episode and the concluding identification», which on his example (*Buddhist Birth Stories*, p. LXXIV. LXXXIII) it has become customary to call «the story of the present», whereas the Jātaka proper is called the «story of the past». The like distinction is applicable to the avadānas. And the point on which he insists, that of these two different portions «each has a separate history», is even more evident in the case of the avadānas. In 1899 I drew the attention of scholars to the fact that in two tales of the Avadānaçataka the «story of the present» is made up of patches taken from a Sanskrit-redaction of the Mahāparinirvāṇasūtra (*Zeitschr. der Deutschen Morg. Ges.* LIII, 121). The «stories of the past» have here apparently a quite different origin. And now it may be added, that a few other Sanskrit equivalents of episodes and treatises belonging to the Pāli Suttantapiṭaka also appear amidst the «stories of the present». See e. g. Avadānaç. II, p. 118, n. 1.

Yet, in some avadānas there is no story of the past but, instead of it, a prediction: *vyākaraṇa*. This type of avadāna has no counterpart in the jātaka class.

Another point of difference is this. The avadāna class comprises a great many of invented stories of a trivial kind, which are never or seldom met with among the jātakas proper. To per-

form an avadāna, that is to say: a glorious deed, common people may suffice with something less than the world-famed heroic performances of the Bodhisattvas of old, who offered their body as food to a famished tigress, their eyes, their flesh and blood, their head to those who pretended to be in need of these members, who gave away wife and children to a begging brahman etc. Gifts to the Saṅgha; glorification of the Master or his disciples by presenting them with incense, flowers, silver, gold, jewels; the adorning, repairing, honouring of stūpas and caityas; the erection of such buildings: in short any deed or performance beneficial to the Church and of its Clergy may constitute actions entitled to that name and worth celebrating in avadāna-tales. In such cases the fruit (*phala*) of the merit brought about by performances of that kind is recorded. On the other hand, the avadāna-tales sometimes also put up a *monumentum aere perennius* to stigmatize wicked actions of a similar type, especially avarice and a harsh conduct towards mendicant friars; opposition to the practising of charity and self-abnegation of others; cruelty and bloodshed; want of reverence towards superiors; abusive language, slander and the like. This manifest tendency of pointing out the good or evil consequences of gathering merit or demerit, is the most striking feature, it seems, which characterizes the collections of avadānas in the strict sense and discriminates them from collections of jātakas, which do not bear a so exclusive character.

III. The said stories of the jātaka and avadāna kind are not limited to the class of writings so denominated. As is consistent with their purpose of procuring religious instruction and laying down moral and life-regulating precepts under the guise of tale-telling, they are met with now and then as illustrative examples in those discourses of the Lord which make part of the Sūtra Piṭaka and likewise in the Vinaya. Rhys Davids mentions ten jātakas, nrs. 1, 9, 10, 12, 37, 91, 95, 203, 253 and 405 of the Jātaka-book, which are told in this

manner; six of them are found in different treatises of the Suttantapitāka, whereas the remaining four occur in the Vinaya. M. Chavannes, in a paper in the *Actes du XIV. Congrès des Orientalistes*, Alger 1905 (I, 84—145): «Fables et Contes de l'Inde extraits du Tripiṭaka chinois» relates a great number of them in the fashion he found them in different Chinese Sūtra and Vinaya texts, the Indian originals of which have perished. M. Huber, another French sinologue, not long ago identified as many as 18 avadānas of the collection known under the name of Divyāvadāna, which has been edited by Cowell and Neil, with narratives occurring in the Chinese (Mūla)Sarvāstivāda Vinaya (*Bulletin de l'Ecole Franç. de l'Extrême-Orient* V, 1—37). Almost at the same time Sylvain Lévi, in a paper entitled: «Les éléments de formation du Divyāvadāna» (*Toung-pao Sér. II, VIII nr. 1 [1907]*) not only arrived at the same conclusion, adding to them as the nineteenth a portion of av. nr. XVII (Māndhātā), but showed also the similar origin of many others that have been taken from the Vinayas of other sects and are preserved in their Chinese garb, so that it appears that 29 avadānas¹⁾ out of the 38 that make up the collection were borrowed from Sanskrit Vinayas, the originals of which are lost. These discoveries are a brilliant confirmation of the sagacity of former scholars, for instance Burnouf (*Introduction*, p. 39 foll.) and Cowell (Pref. of his ed. of *Divy.*, p. VIII) who suspected that affinity. Feer (*Ann. du Mus. Guimet*, XVIII, p. XI) was ill inspired, when he expressed his disagreement about this point with Burnouf, and even he had, twelve years before, made the precious statement that the Vinaya division of

1) Perhaps three more. In the *Bull. de l'Ec. Fr.* quoted above, IV, 709 foll. M. Huber demonstrates the *Sūtrālaṅkāra* of Aṣvaghōṣa as the source of three tales of the Divy., viz. the chapter on Upagupta and Māra, that on Aṣoka and Yaças and «le don d'une moitié de mangue». Considering the style of the stories transported from Aṣvaghōṣa to the Divy., which is not different from that of the canonical avadānas, I am inclined to believe that A. did not compose them himself, but extracted them from some older authoritative work(s), the hero of which is Aṣoka.

the Tibetan Kah-gyur includes texts of the avadāna type (*Journ. As.* [1879] Sept. série, t. XIV, 51).

Avadāna works are also contained in the Sūtra Piṭaka. As regards its Pāli counterpart, texts of that name are included in the Khuddaka Nikāya, of which they constitute the thirteenth chapter. See Childers, s. v. *apadāna* and E. Müller-Hess, *Les apadānas du Sud* (Actes du X. Congrès des Orient. à Genève I, 165—173). This portion of the Kh. N. has as yet not been edited. Feer, who studied it in manuscript, states that it consists of 55 vaggas of ten apadānas each, treating of theras, and 4 vaggas = 40 apadānas, of therīs. The number of the apadānas relating to men is the same as that of the jātakas belonging to the Pāli Tipiṭaka. All apadānas are metrical. Feer has translated a few of them in the «Rapprochements et remarques» on the nrs. 73. 79. 82. 87. 88. 89. 90 and 91 of Avadāna-çataka in his translation of that work (*Ann. du Mus. Guimet* XVIII). The Tibetan and Chinese Tripiṭakas in the same way have avadāna texts incorporated in the Sūtra piṭaka¹). The Mdo division of the Kah-gyur includes several treatises of that kind, larger and smaller, in the volumes XXVII—XXX, among them our Avadānaçataka (vol. XXIX for the greatest part) and its counterpart, the Karmaçataka, a bulky text comprising vol. XXVII and p. 1—196 of vol. XXVIII, moreover the Damamūka and different single avadānas. Many of their Sanskrit originals are lost. The so called Damamūka has been made known by a translation from the Tibetan by I. J. Schmidt in 1843. M. Feer published in 1901, in the *Journal Asiatique* (Neuv. série t. XVII, 53—100. 257—315. 410—486) large extracts of all the 127 avadānas which make up the Karmaçataka, likewise from the Tibetan, since the Sanskrit original of it has been lost.

Setting up then two groups of avadāna texts, 1. such as

1) Cp. Kern, *Manual* p. 4, n. 7—9.

are included in the Vinaya, — occasionally also in Sūtra-piṭaka treatises — where they serve as examples for precepts or give a quasi-historical account of the origin of the precepts and the circumstances that occasioned them, 2. avadānas proper standing alone and collections of avadānas, that are comprised as such within the Sūtra Piṭaka, we may claim for both of them the appellation of canonical avadānas, since they make part of the Holy Writ of the Buddhist Church¹).

Apart from them there exists another type of avadāna works. This third class is made up of such younger compositions as have been made after the completion and the fixing of the Canon but have the same contents as the canonical avadānas. Works of this type are transmitted with the names of their authors. The Jātakamālā of Aryaṣūra, the Bodhisattvāvadānakalpalatā of Kṣemendra, the latter as late as the 11th century A. D., claim to be poetical embellishments of the narratives of heroic achievements of the Bodhisattva, taken from holy tradition and faithfully told anew with the aim of increasing the store of merit of their authors by celebrating the incomparable Bodhisattva exploits and edifying those who would read their compositions. They distinguish between their own literary performances and the canonical records of the past, from whence they borrowed the tales. These two excellent compositions which have come down to us may represent a whole literature. Somen-dra, in the Introduction which he prefixed to his father's Avadānakalpalatā testifies to the existence of a great number of avadāna-mālās:

आचार्यगोपदत्ताद्यैरवदानक्रमोक्तताः ।

उच्चित्योच्चित्यं विद्विता गद्यपद्यविशृङ्खलाः ॥

एकमार्गानुसारिण्यः परं गाम्भीर्यकर्कशाः ।

विस्तीर्णवर्णनाः सन्ति जिनजातकमालिकाः ॥

1) Let it here also be stated, that the Mahāvastu also bears the name of *avadāna*, a name but partly justifiable by its contents.

«There exist many 'Garlands of Birth-stories of the Jina' by Gopadatta¹⁾ and other teachers, who, discarding the usual order of the Avadānas, gathered tales *carptim*, and told them in elaborate prose (gadya) interspersed with verse, holding themselves free as to the proportions of the two styles which they interchange. They all treat of the praise of the Right Path but, owing to their profoundness, are hard to understand.»

This passage I quoted in the Preface of my translation of the Jātakamālā (*Sacred Books of the Buddhists*, I p. XXIII) to mark out the place which this work occupies in Sanskrit Literature. Another specimen of that *genre* is the nr. XXXVIII o Divyāvadāna. The story of Maitrakanyaka which is narrated there at great length in rhetorical prose and elaborated verses is evidently an artificial paraphrase of the nr. 36 of Avadānaçataka, whose arrangement and even whose very text it closely follows, as I have shown elsewhere²⁾. The literary merit of that performance is by far inferior to the creation of Āryaçūra.

Kṣemendra composed his Avadānakalpalatā in verse. This poem, which is being edited in the *Bibliotheca Indica*, belongs to the kāvya class, both by the variety of its metres and by its show of rhetorical art.

Further there exist other metrical avadānamālās of a much simpler style and less high aspirations. They are almost entirely composed in the common anuṣṭubh ṣloka which very

1) One of the redactions come down to us of the Saptakumārikāvadāna is made by Gopadatta, see Burnouf, *Introduction* p. 556; the Paris MS. (Bibl. Nat. D 105) used by Burnouf, concludes with the words कृतिराचार्यभट्टगोपदत्तस्य. Kramadīçvara in his *Samkṣiptasāra* and Bṛhaspati Rāyamukuta-maṇi in his commentary on *Amarakoça* quote a line of Gopadatta निनादितं भोषणरावगह्वरम्. Cp. S. d'Oldenburg, Материалы для изслѣдованія Индійскаго сказочнаго сборника Bṛhatkathā (Зан. III, 49 with note), to whom I am also indebted for the data communicated in this note.

2) In the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, vol. LIX, p. 204—206.

sparingly varies with other metres. In this respect and by their style, too, they bear a strong affinity with the Purāṇas of Hinduism. Their language sins sometimes against the rules of classical Sanskrit, yet it is correct Sanskrit, even if of a low standard. Like the Purāṇas, the works of that class of religious instruction are not ascribed to any individual human author but pass as authoritative records of the past. They mostly pretend to preserve the relation of discourses between Aśoka and his spiritual guide, the great *alakṣanaka Buddha* Upagupta. To them belong the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā, the Aśokāvadānamālā, the Dvāviṃṣatyavadānamālā, the Bhadrakalpāvadānamālā. These collections, MSS of which are at Calcutta, Cambridge and Paris have been described, and lists of their contents published in Rājendralāl's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal* (p. 6—17; 42—47; 85—89; 292—303), in Bendall's *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS in the Univ. Libr. at Cambridge* (p. 36—38; 88—91; 110—114; 131) and, last not least, by Feer who devoted himself with his whole heart to the avadāna branch of the Buddhist literature. Most of his articles are to be found in the *Journal Asiatique*. Afterwards, in vol. XVIII of the *Annales du Musée Guimet* (1891), he repeated and resumed his conclusions about the said avadānamālās in the introductory chapter of his translation of the Avadānaśataka, see p. XVI—XXVII. As to the Dvāviṃṣatyav., the titles of the numbers of the Paris MS do not agree with the titles and the contents registered in Rājendralāl's Catalogue for the Dvāviṃśa Avadāna द्वाविंशावदानं, as the work is named there; perhaps the two collections are different. The Paris Divyāv. MS (F) certainly does not contain quite the same collection, as the Cambridge MSS of that name and the Paris MS D, see Appendix C of Cowell and Neil's edition. On the Bhadrakalpāvadāna see the monograph of prof. S. d'Oldenburg Буддiйскiя Легенды. Часть первая: Bhadrakalpāvadāna. Jātakamālā. 1894; according

to him that collection is a comparatively recent one, since it must have been composed later than Kṣemendra (vide p. 10 of that monograph).

Summing up and arranging the facts stated and discussed in the foregoing paragraphs, we may divide the existing avadāna texts into three classes, two canonical and one postcanonical.

The first (canonical) class comprises texts of the avadāna type met with in Vinaya works or Sūtras in the way of episodes or examples of rules or tenets taught. There exist anthologies of such portions of the Tripiṭaka. The so called Divyāvadāna is, in fact, such an anthology.

The second (canonical) class is made up of pure avadānas either single or gathered into collections, that make part of the Sūtra Piṭaka. Of the Sanskrit texts, the Avadānaçataka and the Karmaçataka belong to this. Likewise the Pāli Apadāna, a quite different composition and moreover metrical; its commentary may be of the same kind as the Jātakatṭhakathā. There is no reason for disagreeing with the common opinion that these texts are to be reckoned among the last additions made to the Suttantapiṭaka. The Avadānaçataka shows its relative posteriority by this that sundry passages taken from older Tripiṭaka texts are included into its stories of the present.

The third (postcanonical) class comprises all other avadāna collections or single avadānas, a literature of enormous extent, the remnants of which in Sanskrit constitute but a small portion of what once existed.

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases.

I. Wassiljef, in his sketch of Buddhism — p. 302 of the original, 332 of the German translation — states that the yogācāryas consider the Avadānaçataka, along with the Karmaçataka, Lalitavistara etc. as belonging to the first preaching period of Çākyamuni. This points to a relatively high antiquity of our text. It is corroborated by the fact that it was translated into

Chinese as early as the first half of the 3^d century A. D., see Bunyiu Nanjio's *Catal.*, nr. 1324. The terminus a quo depends on what is told in avad. nr. 83 (II, 74 of our edition) about the miraculous boy Hiraṇyapāṇi, who was born with a *dīnāra* on the palm of each hand: पाणिद्वये चास्य लक्षणाकृतं कर्मत्रिपाकज्ञं दीनार्द्वयम्. Burnouf already realized the chronological importance of this passage (*Introduction*, p. 424 n.). It compels us to place the composition of our collection later than the beginning of the Christian era. Taking into account the space of time which necessarily must elapse between the publication of the holy collection and its having gained a so great authority that the want of a Chinese translation was felt, we have the right, I think, to date it ± 100 A. D. With the Karmaçataka, a work of the like character and with which it may have perhaps some passages in common — see below — it may pass for the oldest set of avadānas come to us.

After Burnouf, who first drew the attention of Western scholars to the Avadānaçataka and included in his «Introduction» translations of sundry portions of it, it was especially Léon Feer who did good and praiseworthy work on behalf of this important text. His publications, among them the short extracts of the 100 avadānas he first made known in an article of the *Journ. Asiat.* (1879, II, p. 158 foll.), afterwards his translation of the whole, with an ample Introduction (*Ann. du Mus. Guim.* vol. XVIII) relieve me from the obligation of dwelling here upon its arrangement and the special character of its stories. Let it suffice to state that the work is divided into ten sections, vargas, each of them presenting a proper aspect. (The first section and the third are dealing with profecies, vyākaraṇāṇi, of future Buddhahood and Pratyekabuddhahood; the second and fourth — with the exception, however, of nr. 40 — contain avadānas of the Lord in former existences, the two vargas bearing a different character from each other, in as much as in the second the story of the present is the main tale, in the fourth that of the past: some renowned

heroic performance, in short, a true jātaka. The fifth is devoted to stories about pretas; several of them are identical with tales treated or hinted at in the Petavatthu. The sixth concerns pudgalas, who, owing to the merit of some pious action, gained svarga. In the vargas 7—10 the heroes become Arhats. Those of the seventh are all Ćākya men born at Kapilavastu; those of varga 8 are women. The last varga is chiefly occupied with the evil consequences of bad actions in former existences, which are a cause of the sufferings of holy persons even in their last existence. The last avadāna of the collection brings the main story up to the days of Aćoka and Upagupta.

One important point has not been touched by Feer, at least not in express terms¹). The Avadānaćataka is a Sanskrit Hīnayāna text. Chinese Buddhism knows it as such (see Bunyiu Nanjio nr. 1324), and even if this were not so, the Hīnayāna type is revealed by the complete absence of Mahāyāna concepts, by the relative simplicity of its numbers and its details as to the audience and the attendance of the Lord, and by the conformity of the spirit that pervades it with the Holy Writ of the so called Southern Buddhists. Moreover the method of arranging the tales in a certain number of groups discriminated by exterior characteristics, and the numerous repetitions of the selfsame formulas and patterns, point in the same direction.

Such repetitions of typical phrases and whole clauses recurring in the case of commonplace situations are nothing particular to the Avadānaćataka. The Divyāvadāna has many of them in common with the Avadānać. Here are some instances: the elaborate description of the smile of the Buddhas and its signification (Divy. 67,16—69,27. 138,1—140,7. 265,15—267,7. 366,24—

1) I find only this remark, on p. XI of the «Introduction», that bears indirectly on the matter, where he says that works as the Kalpadrumāv. «portent les traces d'une rédaction plus moderne, telles que le nom de Sukhāvati, la demeure d'Amitābha, que les recueils versifiés citent mais que l'Avadānać. paraît ignorer absolument.»

368,17. 568,7—570,2); the laudatory clause concerning the Buddhas looking over the wide world for somebody in distress whom they might rescue with a helping hand (ibid. 95,11—96,6. 124,11—125,5. 264,25—265,14); the detailed account of the qualities of Arhatship subjoined to the narrative of the attainment of this high rank by somebody (ibid. 180,21. 240,22. 281,28. 567,10 etc.); the verba concepta to denote the conversion to the Saddharma (ibid. 46,22. 71,23. 75,23 etc.); the attainment of the different degrees of srotaāpanna, sakṛdāgāmin etc. (ibid. 50,7 79,25. 209,14 etc.); the rationalistic commonplace on the natural causes of begetting children without the direct influence of some deity (ibid. 1,5—2,24. 98,18—99,17. 440,4—441,6) and that on nurses (ibid. 3,12. 58,11. 99,24 etc.); the phrases significative of a prosperous country and its king (ibid. 98,14. 131,17. 282,25 etc.) and of a wealthy merchant (ibid. 1,4. 24,3. 108,10 etc.); the standing turn about the karmavipāka as an introduction to stories of the past, told by the Buddha in reply to the demand of his monks (ibid. 54,1. 131,7. 141,7. 191,11. 551,14 etc.); that treating of a nocturnal visit paid to the Buddha by some being newly born among the celestials (ibid. 554,5—555,17) and so on. Since by far the greater part of Divy. is proved to have been taken from canonical Vinaya texts, it is plain that most of those *clichés*, as I name them henceforward, belong to the ancient Holy Writ of the oldest Buddhism and may be considered as first-class documents for the knowledge of that Lore.

In the Avadānaçataka the clichés have a more pronounced mechanical character, as it were. They occur almost everywhere, if the circumstances proper to their employment appear. In the Divy. they are sometimes abbreviated, being denoted by the words of the beginning and the end, as p. 40,12 अर्हन्संवृत-स्त्रिधातुकवीतरागः यावत् ('till') सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाम्यश्च संवृतः, cp. e. g. 72,16. 128,22. 521,10. 539,22 and 29. But in our text they are always written in full, as if the composers and scribes of the holy collection held it for a meritorious work to

write down completely and without omitting any word the traditional broad expression of subject-matter regarding such sacred things as the smile of the Buddhas or their looking over the world. Occasional shortenings are met with, but they are nowhere marked by such words as पावत्, पूर्वव्यावत्, indicative of abbreviation by design. Sometimes they must be ascribed, I think, to the occasional carelessness of scribes rather than that I should consider them to make part of the original ext, as in the case of II, 73,1¹). On the other hand, in a few cases, clichés seem to be later interpolations (see I, 225 and my note 8 there).

Apart from these commonplaces, we may set up another kind of borrowing from older canonical texts, which has no mean importance. Prof. Pischel, in the *Sitzungsber. der Preuss. Akademie*, 1904, p. 807 foll. expressed his satisfaction at the valuable discoveries of a few fragments of a Sanskrit redaction of the original Tripitaka in Chinese Turkestan²), and afterwards more such fragments have appeared in the same way (ibid. 1904, p. 1138—1145 and 1908, p. 968—985). It should, however, be kept in mind that the Avadānaçataka, in sundry of its stories of the present, affords more. Nine years ago, in the *Z.D.M.G.*, LIII, 120 foll. I demonstrated that the opinion of Burnouf and Feer, about a passage in avad. nr. 100 (II, 200,5 of this edition) containing a chronological statement different from other statements as to the time which elapsed between Çākyamuni's paranirvāṇa and the days of Açoka and Upagupta, rested on a wrong interpretation of that passage, which does not weaken, as they believed, but rather confirms the usual estimation of *a hundred years*³). On that occasion I stated that the introductory portions

1) Here the whole portion, which corresponds with I, 14,2 तथा ह्यसौ अमणो to line 6 आयाचते स्म । स चै° is wanting, apparently by oversight of the copyist. Cp. my note 7 on II, 190, and also II, 93, 10, and I, 121, 11.

2) Pischel determined one text as the Sanskrit parallel of Aṅguttaranikāya V, 196, another as akin to Aṅgutt. I, 229 foll. The third one contains fragments of a Sanskrit redaction of the Dhammapada.

3) The Tibetan translation agrees, too. See my note 5 on II, 200.

of avad. nr. 40 and nr. 100 have been borrowed from a Sanskrit parallel redaction of the Mahāparinibbānasutta. Feer, p. 360 of his translation, had identified the first part of avad. nr. 90 with nr. 82 of the Majjhima Nikāya: «La première partie de ce texte correspond très exactement à la première partie de notre récit». Further he had shown that Majjh. Nik. nr. 74 (I, 499—501 ed. Trenckner) «reproduit, article par article, point par point, sinon mot pour mot» the discussion between the Buddha and Dīrghanakha in avad. nr. 99. Nor should I wonder, if new correspondences were to be detected¹). This much is certain that many of the introductory tales, resp. stories of the present, in our collection strongly remind us of narratives of that kind in the Jātakatṭhakathā.

In this respect, too, the Karmaṣataka seems to be a sister-composition of the Avadānaṣataka²). In one passage, at the beginning of avad. nr. 8 (I, 41, 7) this relation has enabled me to fill up a gap of our text by the corresponding passage in Karmaṣataka. Moreover, though generally speaking their contents are different, both collections of avadānas have occasionally matter in common. Feer, in the preface of his description of the subject-matter of Karmaṣ. (*Journ. Asiat.* 1901, p. 55) drew up a harmony of the tales in common. As this list is full of inaccuracies, I subjoin here the same in a corrected form:

Avadānaṣataka	}	1	3	7	8	13	32	47	50
Karmaṣataka	}	94	96	99	104	49	47	40	71
Avadānaṣataka	}	52	74	76	78	79	97.		
Karmaṣataka	}	44	91	7	33	8 and 61	60.		

1) Saṃyutta Nik. I, 83 foll. contains a parallel of the frame-tale of avad. nr. 10, see Feer's translation, p. 50, with the same gāthā — a slight difference being *jayaṃ* [= जयन्] against जयः Avadānaṣ. I, 57, 10.

2) Feer mentions the parallelism of Karmaṣataka, nr. 76 and Saṃyutta Nik. II, xvi, 9 = II, 210—214 of his own ed., and of the passage treating of the conversion in nr. 86 and Saṃy. XII, 17.

Moreover a partial harmony may be stated for

Avadānaçataka	}	40	58.
Karmaçataka		79	24.

Now, since these two collections of avadānas have borrowed from canonical texts, but are considered by the Tibetans as canonical books¹⁾, it seems that they do belong to the youngest portions of the Tripiṭaka. Yet they are doubtless old documents, as has been stated above.

But, if canonical, the Avadānaçataka can be ascribed by the faithful to no other but the Buddha, and, in fact, it is styled *Sugatabhāṣitam* in the colophon subjoined to the end of the work, and which I have quoted in this edition II, 206, n. 3. Some doubt, however, may arise from what is added after that word *Sugatabhāṣitam*. For it is said that it was «brought to appearance» (*prakāṣitam*) and the name of some ācārya, Thandīçvara, is employed in connection therewith: समाप्तं च अवदानशतकं ह्यत्र ये सुगतभाषितं थंदीश्वराचार्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं. This whole clause is certainly enigmatical. First of all, there is still a little uncertainty how to read the akṣaras which I have rendered by ह्यत्रये, since the probability of reading them so is the greatest²⁾; yet there are other possibilities: e. g. the first akṣ. could mean न and the last ये. Then, there is a strong presumption that the second part may be corrupt. Feer («Introduction» on his translation p. XXIII), who, as I do, desisted from the interpretation of ह्यत्रये, inferred from the rest that Thandīçvara is named as the man who gathered the words of the Buddha: «... dit par le Sugata, antérieurement (recueilli par) le docteur (ou Maître) Thandīçvara, maintenant mis au jour.» But it is clear that थंदीश्वराचार्यपूर्वम् cannot mean «gathered formerly by Th.» I rather should

1) By the Chinese not so. The Chinese translation of Avadānaçataka is registered by Bunyiu Nanjio among the Miscellaneous Works of Indian Wise Men; the Karmaçataka is not found in his Catalogue.

2) The copy P reads as I do; D copied ह्यत्रये.

suppose some corruption in पूर्वम्, either in consequence of the loss of some akṣaras preceding it (e. g. °राचार्येण नष्टपूर्वम्), or rather because some other word (e. g. पादः) may be hidden under it. Yet, however uncertain this may be, it is likely that the ācārya whose name is preserved in this notice, must be the man who rescued the old text from oblivion, rather than he who composed or revised it; in other terms, the instrumental indicative of the *kartr* of प्रकाशितम्, the termination of which has disappeared in the corrupt text, must denote Thandīvara. The Tibetan translation has nothing corresponding with the colophon. From this we may infer that the Sanskrit text, on which that translation «très fidèle et littérale» (Feer, II.) is based, did not contain the name of Thandīvara. The Tibetan translation was made many centuries before 1645, the year when the MS which has preserved the notice about him was written¹).

II. In my preliminary Introduction (p. VIII) I had already made mention of the paraphrases of many tales taken from our Avadānaçataka and broadly narrated anew in some avadānamālās of the çloka-type described above p. XII. XIII. It is here the place to dwell on this point a little longer. The avadānamālās in question, being the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā and the Açokāvadānamālā contain, apart from stories not found in Avadānaç., the paraphrases of the numbers 1—4 and 10 of all decads, except the fourth, further the nrs. 15, 16, 33 and 55. The Kalpadr. may be considered the oldest of the three. Its frame-story (nr. 1) is identical with nr. 100 of Avadānaç., selected for this purpose by design, for the scheme of the collection requires that the avadānas are supposed to have been told at length by Upagupta to Açoka. The Ratnāv. seems to present itself tacitly as the continuation

1) For completeness' sake I remark that Rājendralāl, *Sanskrit. Buddh. Lit.*, p. 17 makes the Avadānaç. be «compiled by Nandīvara (sic) Achārya». The first akṣara of the ācārya's name is doubtless a ञ, and the scribes who copied our MS B agree in rendering it by ञ.

of Kalpadr.; for it carries on the paraphrases without any preamble, taking up the numbers 3 and 4 of each decad of Avadānaç. successively, because the numbers 1 and 2 had been taken up in Kalpadr. The Açokāv., on the contrary, is built on a different plan, as will be plain to him who consults the detailed account of its contents in Bendall's *Catalogue of the Buddh. Skt. MSS in the Univ. Libr. at Cambridge*, p. 110; nor does it contain the said paraphrases from its very beginning, as is the case with the two other collections, but the first paraphrased story = Avadānaç. I, 10 is its nr. 14. Its nr. 15—21 correspond with Avadānaç. II, 10; III, 10 and V, 10—IX, 10. Avadānaç. X, 10 being utilized in Kalpadr. did find no room here.

The lists of contents of K and R¹⁾ given by Feer, p. XXV f., show that the first avad. of K answers to nr. 100 of Av.¹⁾; its nrs. 2—10 correspond with the first numbers of each of the decads of Av. — except the fourth, of course —, its nrs. 11—19 with the items 2, 12 etc. of Av. The other four (= Av. nr. 15, 16, 33 and 54) are subjoined to them in such a way that K 20 and 21 correspond with Av. 54 and 15, K 23 and 24 with Av. 33 and 16; K 22 has nothing to do with Avadānaçatataka. It is plain that a different scheme for selecting them must have been followed, as they do not correspond with the same numbers of successive decads of Av.; two are taken from the second, one from the sixth and one even from the fourth decad, which for the rest has been avoided. The connecting link of them is, I believe, the friendly relations of Ajātaçatru with Devadatta and their plotting against the Buddha, which the stories of the present of those four have in common.

R likewise begins by paraphrasing the numbers 3 of each decad of Av. Yet, here the series is not uninterrupted. Its numbers 1—5 duly answer to Av. nrs. 3, 13, 23, 43 and 53, but

1) For easiness' sake I denote henceforward Avadānaçatataka by Av., Açokāvadāna by Aç., Kalpadrumāvadānamālā by K and Ratnāvadānamālā by R.

its nr. 6 does not at all belong to Av., nor its nr. 8. The correspondence with Av. nr. 63, 73, 83 and 93 is R nrs. 7, 9, 10 and 11. Now it is the turn of the numbers 4 in each decad of Av. to make their appearance. R nr. 12, accordingly, answers to Av. nr. 4, and its nr. 13—15 correspond with Av. nrs. 14, 24, 44. At this point of the collection it becomes evident that R was composed both in connection with K, and subsequently to it. For Av. nr. 54, which is now expected to follow, is passed over, apparently because it was already preoccupied by K. Instead of it, two numbers, one of which is the paraphrase of Av. nr. 55, are inserted into the series;¹⁾ they make up the nrs. 16 and 17 of R. Then the regular order returns; R nrs. 18—21 answer to Av. nrs. 64, 74, 84 and 94.

We do not know, whether the scheme of employing for the versified *avadānamālās* the text of the *avadānas* as collected in Av. by taking up the same numbers of each decad successively, was ever completely carried out or not so. Feer (p. XVIII of his «Introduction») is too positive, I think, in his assertion that K and R must be a portion of a much larger collection, which comprised also the numbers 5—10 of each decad of Av., except the fourth. The only thing we can say is that no other collection arranged according to the system represented in K and R has as yet appeared. For the rest, the numbers 10, 20, 30, 50—90 of Av. have, as a matter of fact, their adequate paraphrases in Aṣ., as stated before (p. XXII).

Since I have perused those paraphrases, which proved sometimes a useful critical instrument for the constitution of the text of *Avadānaṣataka*, I wish to express my opinion about them, which is in some respect different from that of Feer. I do not share his reservation about the posteriority of the *avadānas* in *ḥlokaś*. P. XXI of his «Introduction», he says: «Faut-il consi-

1) Feer's identification of R nr. 16 and Av. nr. 32 is wrong. The *Kana-kavarṇāvadāna* has a content somewhat similar to Av. nr. 32, but not at all identical. Its true parallel is Divy. nr. XX.

dérer les récits des décades [of Av.] comme des abréviations de ceux des recueils versifiés ou ceux-ci comme des amplifications des premiers? C'est cette seconde hypothèse qui semble la plus plausible Il n'en résulte pourtant pas avec évidence qu'ils dérivent directement de l'Avadâna-Çataka». I cannot but say that there can exist no reasonable doubt about this relation of dependence. The tales are as a rule not only told in quite the same order and by way of paraphrase of the text of Av., but the *clichés* are paraphrased also, and at the very point of the tale, where they occur in Av., with a tolerable accuracy. The agreement in matters of little importance is sometimes striking. Av. nr. 41 — I, 244, 14 — the avaricious servant who plays a foul trick to the Pratyekabuddha is said to have been सर्वाभिमतगतिद्वय-निराकर्षिणु, in the corresponding place of K¹) (f. 20 v 4) he is styled गतिद्वयनिराकारी (sic); Av. nr. 22 — I, 124, 7 — it is narrated that some woman went out with her infant-child: अन्यतमा च स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यामादाय त्रीथीमवतीर्णा, in the paraphrase (K f. 102 b 3) this is thus enlarged: तदा चान्यतमा स्त्र्येका तत्रादयैकदारकम् । तद्वीथीमवतीर्णाभूदुद्धर्शनलालसा; in Av. nr. 72 (II, 13,2 of the ed.) the master says to his servant: from henceforward you are free, या त्वं मम सुप्तस्य जागर्षीति, K f. 169 b 3 paraphrases this clause in this manner: मम मत्तप्रसुप्तस्य तथा जागर्षि साम्प्रतम्. The enlarging of a *cliché* may be instanced with R f. 173 a 1 (cp. Av. I, 359,8) ततो ऽसौ समये ऽसूत दारकं दिव्यसुन्दरम् । मर्त्यातिक्रान्तवर्णाभं दिव्यकल्पमकृतप्रभम् । मद्वापौरुषवीर्याशं बलवत्तं मद्भर्तृम् । मद्देशाख्यं मनापं च दर्शनीयं प्रसादिकम् (sic metri causa) । अभिद्वयं प्रपुष्टाङ्गं सर्वलक्षणमपिउतम्, this *cliché* concerns the birth of an excellent child. Another instance of evident direct dependence is this. In Av. nr. 33, at I, 179,7 of this ed., the narrative is interrupted by the general remark कामान्खलु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकर्णीयमिति. In the corresponding passage of K,

1) I quote from K and R from the Paris manuscripts.

sometimes prompted by their own fancy¹⁾. The paraphrased and metrical *avadānas* appear as the sediment in the literature of such elaborate preaching. No wonder that the portions of them which deal with moral instruction swell to a considerable extent and are tedious and wearisome owing to their length and many repetitions. Nevertheless, I should do them wrong, if I passed over with silence the fact that now and then some passage conspicuous by genuine poetical merit or noticeable for some clever argument or some wellwrought sentences will reward the trouble of perusing them.

The greatest difference between the Av. and its paraphrases is the diversity of belief. The authors of the *avadānamālās* were adherents of the Mahāyāna. They told the stories over with *mahāyāna* colours and imbued them with *mahāyāna* conceits. In the preambles of their *avadānas* they, as a rule, make a free paraphrase of the *cliché* that introduces each number of Av.; they represent Çākyamuni surrounded not only by the classes of beings enumerated there, but also by crowds of Bodhisattvas: *Jinaurasāh*, as they are called K f. 47 a 2. Elsewhere the mother of the Jinas is invoked: K f. 51 a 1

यद्धेतोर्बोधिसत्त्वा सततमभिरता दुःखिनः पालयन्ति ।

तस्या मातुर्जिनानां शरणमभिगता रौमि पादौ सदाहम् ॥

ib. f. 52 a, six mothers are mentioned in relation with groups of Bodhisattvas. K f. 139 a 9 Supriyā, the heroine of Av. nr. 72 considering within herself the utility of gathering alms for the saṅgha mentions the *prajñāpāramitādharmas*: प्रज्ञापारमिताधर्मबोधियेवं सुभाषितैः. R f. 44 a 4 the Buddha is styled बोधिराट्, ib. f. 59 a 5 he is a समत्तमद्वांशः. His most frequent name in the *avadānamālās* is Çrighana. In the same way as crowds of

1) This holds also good for such texts as the Divy. See e. g. Divy. p. 285, 14 एष एव ग्रन्थो विस्तरेण कर्तव्यः «hic locus amplificandus est.»

Buddhas and Bodhisattvas are frequent in these texts, there is a plurality of adversaries of the Buddha; the Mārās are very often mentioned, e. g. K f. 82 b 1. 126 a 2. 211 a 9; R f. 13 a 1. 117 a 3. 183 a 7. The same applies to Aṣ. In the parallel passage of Av. II, 59, 3, where Gaṅgarasthā's strenuous application in a previous existence to the Lore of Kāṣyapa is related, Aṣ. (f. 262 a 3) makes her learn the महायानमूलम्!

It is consistent with this, that the representations of the life hereafter have much to do with Amitābha and the sojourn in Sukhāvati. In nr. 4 of R, which corresponds with Av. nr. 43, the Buddha answering a request of Ānanda in behalf of the preti, sets out a whole system of salvation for pretas and narakas. Let them begin by converting themselves and worshipping the Triratna; the rays of Buddha will soon touch them, in consequence whereof human existence is gained. The sinner, when born again as a man should apply himself to a life of asceticism, Buddhaworship and so on, the reward of which is Sukhāvati. Having arrived there, he has to follow the instruction of Amitābha. In this way he will be always proceeding on the road of the *bodhi* which ultimately leads to Nirvāṇa. Another instance I draw from K f. 121 a 3 foll. The son of the brahman who died in his youth — the hero of Av. nr. 52 — having shown himself with his heavenly splendour to his deeply afflicted father and caused him to desist from his grief, adds to his consolation the following counsel:

तस्माद्विप्र परित्यक्त्वा दाह्यस्व चिताग्निना ।

स्नेहो ऽस्ति यदि ते पुत्रे तन्नाम्ना देहि दानकम् ॥

तदस्थीनि च गङ्गायां सुतीर्थे वा प्रवाह्य ।

ततः पुत्रः स ते स्वर्गे गमिष्यति न संशयः ॥

किं त्वया रुदितेनापि नागमिष्यति सर्वथा ।

यदि वर्षसहस्राणि स्थास्यस्येवं सदा रुदन् ॥

नैव जीवेत्सुतस्ते ऽयं मृतः प्रत्यागतो हि कः ।

उदेत् (sic!) सूर्यः प्रतीच्यां वा पद्मग्निः शीततां ब्रजेत् ॥

विकसेद्वा गिरौ पद्मं नैवागच्छेत्तवात्मजः ।

इति विज्ञाय के विप्र त्यक्त्वा मृतकडेवरम् ॥ etc.

Having burnt his corpse, his father, so he says, must as soon as possible become a *grāvaka* of Buddha, the Lord. His faith in Buddha will deter from him the dreadful messengers of Yama, and secure for him the entrance into *Sukhāvātī*, whither he will be conducted by बुद्धताः (f. 122 b 3); in that happy land he will find again his son, in the regions where *Amitābhanātha* reigns. By worshipping that mighty Lord both will finally reach *nirvṛtim*¹).

The Mahāyānist clergy of the time and the place, where this paraphrastic literature took its origin, must have judged that the old sacred Hīnayāna collection of *avadānas* fitted them as an excellent magazine of edifying stories, which after adaptation to the norms and wants of their belief might become a useful instrument of homiletics. Considered as such, the *avadānamālās* in *çlokas* are interesting and important documents for the history of Buddhism. They afford a vivid picture of the popular belief of the *upāsaka* of the Mahāyāna creed and of the spiritual teaching which he was in the habit of receiving from his clergymen.

The solicitous care to avoid everything that could encroach upon the veneration due to the holy person of the Buddha, which is displayed throughout the stories and the sermons that fill them up, may be illustrated by this. *Avadānaç.* nr. 4 mentions the vicissitudes of some merchant who found ill luck at sea as long until he took the vow to consecrate half of his gain to the Buddha, in

1) In this part of my Preface and in the following I have sometimes repeated statements, which I put forth in a paper I read before the Dutch Academy of Sciences on 11 Sept. 1899, see *Verslagen en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Afd. Lett.* IVe R. Deel III, p. 361—418 (Dutch); cp. *Muséon*, 1900, p. 251.

consequence whereof he made not only a happy sea-voyage but returned with great riches. Being safe at home, he considers within himself: «It is a pity that I am now obliged to give up half of this store of precious jewels in behalf of that ḡramaṇa Gautama. If I were to sell it to my wife for two coppers, I might buy incense and worship him with it at a small expense.» Acting up according to this design, he offered incense to the Lord, who wrought with it a miracle to this effect that the avaricious merchant repented and amended for his transgression in a way which secured for him Buddhaship in time to come. The learned monk or monks who had to transpose this short and simple avadāna into the key of Mahāyānism, must have held it for a very edifying subject, for it is spun out in R at great length. But they will have thought it a *res pessimi exempli* to commemorate how the niggard did suffer not the least damage after deceiving the Highest Being by means of that foul trick. They suppressed this feature and altered the tale in such a way, that they omitted the design of imposing upon the Buddha, but made the merchant, when being about to fulfil his promise, meet with this practical difficulty. If he bestowed so many and so precious jewels to the monk Gautama, the fame of that largess would necessarily come to the king; in this way both the monk and he would get rid of their wealth, and he moreover incur punishment. Thus considering, he followed up the advice of his sagacious wife that he should lay up the monk's half with her up to some proper opportunity of giving it him, and in the meanwhile should supply him regularly with *pūjā* and food. But in this shallow adaptation of the Av. story to the narrow spirit of a bigot laity it has been forgotten to drop the two coppers paid for the first *pūjā*, the incense of Av. I, 24, 1!

The composer of the last mentioned paraphrase may have lived under the reign of a king who did not patronize the Buddhists. Be this as it may, the *avadānamālās* are full of indications, that their authors lived in regions where different Hindu

deities were worshipped along with the Triratna. They were sufficiently well acquainted with the tenets and the mythologies of Hinduism. In the religious controversies, which sometimes occur in their writings — especially in the tales relating to Devadatta and Ajātaśatru, but also elsewhere in disputes with tīrthikas — the arguments and the dogmas of Vedāntins, Lokāyatikas and other adversaries of Buddhism resound; see e. g. K f. 167; Aç. f. 246 a 5 foll. The old epic store of legends of Mahābhārata and Rāmāyaṇa is supposed to be known to the readers of these collections. In the paraphrase of Av. nr. 2 = K nr. 11 the pious Yaçomatī praises the Buddha with a *stuti*, where she extols his excellency comparing him with a great number of deities venerated by the manifold sects and local creeds of Hinduism. In 1899 I published that *stuti* in the Dutch dissertation quoted above from the Paris MS; being now enabled by the comparison of the Cambr. MS Add. 1590 to correct the text in some places, I have thought it worth while to bring this remarkable document in an improved recension under the eyes of the readers of this preface.

Stuti of Yaçomatī K f. 87 b 2 foll. (Par. MS)
= f. 86 a and b (Cambr. Add. 1590).

अहो बुद्धस्य माहात्म्यमहो धर्मसुमङ्गलम् ।
अहो सङ्गाः शुभाचाराः सर्वेभ्यो वो नमाम्यहम् ॥ १ ॥
धन्यस्त्वं भगवान्बुद्धः सर्वधर्माधिपो गुरुः ।
देवासुरमनुष्याणां शास्ता लोकविनायकः ॥ २ ॥
यस्त्वं कलियुगे ऽनाथे क्लेशसङ्घसमाकुले ।
नाथो ऽसि स्वयमुत्पन्नो लोकानां पुण्यहेतवे ॥ ३ ॥
स्वसुखे निरपेक्षो त्वं परसौख्यार्थसाधकः ।
तथा दिशसि सद्धर्मं लोकान्दृष्ट्वा मुहुःखिनः ॥ ४ ॥
यस्त्वं राज्यं हि संत्यज्य सागरान्तां च मेदिनीम् ।
डुष्करं च तपः कृत्वा संबोधिं प्राप्तवानसि ॥ ५ ॥

यस्त्वं कामसुखास्त्यक्त्वा दिव्यभोगान्महारसान् ।
 भित्तान्नमात्रसंतुष्टो धर्मदानं ददासि च ॥ ६ ॥
 यः स्वचित्तं वशोक्त्य धत्से शोलमखण्डितम् ।
 ब्रह्मचर्यं चरन्नित्यं दशाकुशलवर्जितम् ॥ ७ ॥
 यस्त्वं क्षमासमानहः सदा कारुण्यमानसः ।
 दुष्टैराकुश्यमानो ऽपि नैव तुभ्यसि सर्वदा ॥ ८ ॥
 यस्त्वमेकसहस्रायां⁽¹⁾ लोकधातौ प्रतिष्ठितः ।
 वीर्यनावं समावृढः प्रोद्धर्तासि भवान्बुधेः ॥ ९ ॥
 यस्त्वं शून्यसमुद्भूतं भवे मायानुरञ्जितम् ।
 अविद्यामूलसंज्ञातं ज्ञात्वा ज्ञानरतो ह्यसि ॥ १० ॥
 यस्त्वं स्वयं हि संबोधिमभिबुध्य समादरात् ।
 सत्त्वैभ्यो ऽपि तथा ज्ञानं प्रदत्त्वा भासि बुद्धिमान् ॥ ११ ॥
 यस्त्वमुपेत्य सत्त्वास्तांस्त्रिभवालयवासिनः ।
 नानोपायविधानैश्च संबोधयसि सर्वथा ॥ १२ ॥
 यत्कृतं प्रणिधानं ते यथापूर्वं भवात्तरे ।
 तदद्य परिपूर्णं स्यान्मां यदि परिबोधये⁽²⁾ ॥ १३ ॥
 यस्त्वं दशबलाचारो दुष्टमारान्विनिर्जयन् ।
 सत्त्वान्धर्मेषु संस्थाप्य त्रिभवेषु जयस्यसि ॥ १४ ॥
 यस्त्वं ज्ञानाधिपो विज्ञः सद्धर्मगुणपारगः ।
 ज्ञानालोकं करोष्येवं लोके ऽन्धकारसंवृते ॥ १५ ॥
 यथा लोकाधिपो ब्रह्मा लोकज्ञश्च प्रजापतिः ।
 तथा त्वं सद्गुणाधारो ब्रह्मज्ञानविदां वरः ॥ १६ ॥

1) Ex conject.; MS: P °मेकःसहस्रायां च, C °मेकसहस्रायां च, unmeaning.

2) Perhaps प्रतिबोधयेः ?

यथा मायाधरो विष्णुर्दृष्टेता त्रिविक्रमः ।
 षडभिज्ञस्तथा लोकान्बिभर्षि त्रिभवेषु च ॥ १७ ॥
 अष्टमूर्तिर्यथेशानः सर्वभूताधिपः शिवः ।
 तथा त्वं सर्वयोगोन्द्रो विश्वमूर्तिर्विराजसे ॥ १८ ॥
 दुष्टहृता यथा शक्रो देवेन्द्रो लोकपालकः ।
 तथा दुष्टमतीञ्जिवा भासि लोकाधिपो जिनः ॥ १९ ॥
 यथाग्निर्दहति शीघ्रं शिखोज्ज्वालैर्वनानि च ।
 तथा त्वं दहसि प्राज्ञ दृक्प्रभैः सर्वपातकम् ॥ २० ॥
 धर्मराजो यमो यद्वन्मर्मवती च ज्ञोविषु ।
 तथा मायासुतश्चासि सर्वसत्त्वान्प्रशास्मि⁽¹⁾ च ॥ २१ ॥
 यथा रक्षाधिपो वीरश्चाण्डचित्तो ऽतिसासकः ।
 तथा त्वं जिनराट् शूरः सर्वसत्त्वार्थसाधकः ॥ २२ ॥
 यथा नागाधिपः पाणो⁽²⁾ प्रार्थितार्थप्रदायकः ।
 तथा त्वं सुगतो लोके सद्धर्मरत्नदायकः ॥ २३ ॥
 यथा वायुश्चरन्खे च क्वचिदपि न सज्जति ।
 तथा तथागतस्त्वं हि लोकवृत्तौ न रज्यसे ॥ २४ ॥
 यत्तराजो यथा लोके वाञ्छितार्थधनप्रदः ।
 तथासि श्रीधनो नाथः सर्वधर्मार्थपूरकः ॥ २५ ॥
 यथा राजा महोपालश्चक्रवर्ती नरेश्वरः ।
 तथासि भगवन्स्वामी धर्मचक्रप्रवर्तकः ॥ २६ ॥
 यथा वाचस्पतिर्विद्वान्देवानां परमो गुरुः ।
 देवर्षिवन्नराणां⁽³⁾ च तथा शास्तासि सर्वचित् ॥ २७ ॥

1) P प्रणासि च, C प्रशासि च.

2) I am not aware of a king of Nāgas of that name. The king of Nāgas whose name was to be expected here, is Virūpākṣa. Query: फाणी for फणी metri causa?

3) Ex conject. ; P देवर्षि * नराणां च, C देवर्षिचनराणां च.

यथा शुक्रो महाभिज्ञो दैत्यानां परमो गुरुः ।
 तथा सिद्धासुरादीनामनुशास्तासि बोधिभृत् ॥ २८ ॥
 यथा सर्वसहा पृथ्वी वसुमती सदास्थिरा ।
 तथैवासि सहिष्णुस्त्वं सद्गुणी सत्यनिश्चलः ॥ २९ ॥
 यथा चाम्बुनिधिः पूर्णो रत्नाकरः सरित्पतिः ।
 तथा पुण्यनिधानो ऽसि ज्ञानाकरो जगत्पतिः ॥ ३० ॥
 भासयति यथा क्षीन्द्रः पातालं⁽¹⁾ स्वमणिप्रभैः ।
 पासि त्वं भासयँल्लोकान्स्वदेहकिरणैस्तथा ॥ ३१ ॥
 वेमचित्रो यथा वीरः सत्यसंधो ऽसुराधिपः ।
 तथा शाक्याधिपो भासि यथावादी तथार्थकृत् ॥ ३२ ॥
 यथा कामाधिपः सौम्यो दिव्यरूपात्मिसुन्दरः ।
 समन्तभद्ररूपो ऽसि लक्षणव्यञ्जनैस्तथा ॥ ३३ ॥
 गन्धर्वराड् यथा पञ्चशिवः संगीतिकौशलः ।
 तथा त्वं गौतमो भासि धर्मसंगीतिकारकः ॥ ३४ ॥
 यथा सप्तस्वरे रागे किन्नरेशो द्रुमः कृती ।
 तथा ब्रह्मस्वरैर्भाष्ये प्रवक्तासि महासुधोः ॥ ३५ ॥
 गरुडश्च महावेगी यथा पद्मिमहाधिपः ।
 तथा स्वर्द्धिविकारो त्वं मनोगामो च सर्ववित् ॥ ३६ ॥
 अन्धकारं समुत्तिप्स्य यथा भानुर्विरोचति ।
 तथा मोहं प्रतिक्षिप्य समुद्राद्गोचसे जिनं⁽²⁾ ॥ ३७ ॥
 आह्लादयन् यथा लोके समुदेति कलानिधिः ।
 दिशसि निर्वृतिं तद्वत्क्लेशमिपरितापित ॥ ३८ ॥

1) MSS पाताले.

2) I surmise समुद्रात् should mean समतात्; otherwise the comparison halts.

यथा मेघाः प्रवर्षन्ति सर्वत्र शस्यसिद्धये ।
 तथा धर्मानृतं दानं ददासि पुण्यवृद्धये ॥ ३९ ॥
 लेपयितुं यथाकाशं सर्वरङ्गैर्न शक्यते ।
 तथा त्वं लौकिकैर्धर्मैर्न लिप्यसे कदाचन ॥ ४० ॥
 सर्वलोकैर्यथा मेरुश्चालयितुं न शक्यते ।
 तथा त्वं सर्वमारैश्च कम्पयितुं न शक्यसे ॥ ४१ ॥
 मकौषध्यो यथा रोगान्नाशयन्ति च देहिनाम् ।
 तथा त्वं दुष्टचित्तानां क्लेशरोगविनाशकः ॥ ४२ ॥
 यथा कल्पतरुर्लोकवाञ्छितार्थफलप्रदः ।
 तथा दशबलश्चासि बोधिसंभारपूरणे ॥ ४३ ॥
 यथा भद्रघटो लोके सर्वसंपत्तिदायकः ।
 तथा त्वं श्रोतव्यो बोधिसंभारोपचरिर्भर⁽¹⁾ ॥ ४४ ॥
 यथा चित्तामणिर्लोके मङ्गलार्थप्रसाधकः ।
 तथा त्वं सर्वरत्नो ऽसि बोधिचित्तानुपालकः ॥ ४५ ॥
 यथा धन्वत्तरिवैद्यः सर्वरोगचिकित्सकः ।
 तथा त्वं षडभिन्नो ऽसि त्रैविषपरिहारक⁽²⁾ ॥ ४६ ॥
 यथा नागः सुदन्त⁽³⁾श्च धीरगाम्भीर्यमानसः ।
 मुनिस्तथासि शान्तात्मा गम्भीरधर्मसंदधः ॥ ४७ ॥
 यथा सिंहो गूढस्थो ऽपि त्रासयति मृगान्नदन् ।
 तथा संत्रासयंस्तीर्ष्यानन्दसि सिंहनादितम् ॥ ४८ ॥
 यथा सार्थान्नहोपे प्रापयति च सार्थभृत् ।
 तथा त्वं सुगतः सत्त्वान्प्रापयसि सुखावतोम् ॥ ४९ ॥

1) Sic C; in P °चपेहरः; the word is manifestly corrupt.

2) I cannot account for त्रैविष (C) or त्रैविष (P). Perhaps: कित्तिवषः.

3) The pun would appear better, if instead of skr. *sudānta* we had before us prākṛit or pāli *sudanta*.

यतो ऽसि भगवान्नाथः⁽¹⁾ सर्वधर्मानुदेशकः ।

मह्यं चापि तथा धर्ममुपदेष्टुं तदर्हसि ॥ ५० ॥

In this laudatory invocation no less than 34 ḥloka are taken up with as many comparisons with mythological and religious beings, outside of Buddhism. The Lord is compared to Brahmā (ḥl. 16), Viṣṇu (17), Śiva (18), Śakra (19), Agni (20), Yama (21), the king of the Rakṣāṃsi (22), the king of the Nāgas (23), Vāyu (24), Kubera (25), the Cakravartin (26), Vācaspati = Brhaspati (27), Śakra (28), the Earth (29), the Sea (30), Indra (31), Vemacitra (32), Māra or rather the Chief of Māras (33), Pañcaçikha, the king of Gandharvas (34), Druma, the king of Kinnaras (35), Garuḍa (36), the Sun (37), the Moon (38), the Clouds (39), the Air — where the poet alludes to the *khacitra* — (40), Mount Meru (41), the Medicinal Herbs (42), the Wishing-tree (43), the Cornucopiae (44), the magic jewel Cintāmaṇi (45), Dhanvantari (46), an elephant (47), a lion (48), a leader of caravans (49).

As to the time of composition of the ḥloka-collections of avadānas, as represented by K, R and Aḥ., it is a matter of fact that the habit of chewing betel after dinner is frequently mentioned in them²), but nowhere in Av. This point is important, inasmuch the *argumentum ex silentio* is here in place. The high merit gained by offering a meal to the Buddha and his Congregation is sufficiently intimated by the prolixity of the relation of such invitations and repasts. In the old prose texts of Av. or Divy. the stock passages, descriptive of such

1) Perhaps to correct: यतो ऽसि भगवान्नाथः.

2) K f. 13a6 अपनीय च पात्राणि दड्ढस्ताम्बुर(sic)संयुतम्, ibid. f. 29a 7 पूत-
[read: पूग]ताम्बूर(sic)संयुक्तं शुद्धसौरभ्यमौषधे/नृपदत्तं च तद्भुक्ता. R f. 46 a 5
likewise mentions ताबूल and पूग after dinner, cp. ibid. f. 114a 6 ताम्बूलादीन्,
ibid. f. 128b 2 तांबूर(sic)पूगादीन्.

dinners do not include the betel; but in the paraphrases in K, R and Aç. the chewing of betel as a rule constitutes the final act of every dinner. We have the right to infer from this that these *avadānamālās* have been composed after that habit had spread. Further, they are also later in time than the *Jāta-kamālā*. Sundry stanzas have been tacitly borrowed from that work. K nr. 3 (f. 13 b 3) contains Jtkm. III, 21¹). R nr. 32, the *Vidurāvadāna*, which is a different version of the story of *Kṣāntivādin* (Jtkm. XXVIII) has interspersed even twenty two stanzas taken from it, viz. 30. 31. 33—52 (ed. Kern, p. 186 foll.)²). The paraphrase of Av. nr. 91 = K nr. 10 contains Jtkm. XXVI, 42—44.

Considering moreover that the style and spirit of those *avadānamālās* show their affinity with the spiritual atmosphere which is prevalent in the *Purāṇas*, it can be no hasty conclusion to place the origin of them between 400 and 1000 A. D. At all events, they are much older than the *Bhadrakalpāvadāna*, which, as has been stated by prof. S. d'Oldenburg, is posterior to *Kṣemendra* (see С. Ольденбургъ, Буддiйскія Легенды часть первая p. 10) and do not contain indications of having been composed in Nepal.

On account of the importance of this class of writings for the study of medieval Northern Buddhism, not that of the schools which afforded an arena for subtle, sophistical and hairsplitting

1) With a slight variance; instead of °मुखोपधान° it has °मुखोपभोग°, and दानं is wanting at the beginning of pāda d, but it is in its place in pāda b, cp. Kern's ed. p. 242.

2) In one case the reading of R affords an emendation of the edited text. R (f 305 b 4) reads the second pāda of Jtkm. XXVIII, 45 thus: क्षमात्र शोभेत तथापि ते नृप; it has also कियान् in the preceding stanza (XXVIII, 44) confirming the correction of the editor. Some other differences are of no importance, sometimes e. g. f. 304 b 4 (= Jtkm. XXVIII, 33) न परिमुञ्चति for न क्षा-त्त्रानयम्, they represent a gloss which has ousted a *lectio difficilior*.

disputations on points of philosophy and theology, but that which played a prominent part in everyday life and in the relations of the clergy and the laity, I thought it worth while and labour to publish here one metrical avadāna in full, as a specimen of the literary type. I have chosen the paraphrase of Av. nr. 91, which contains much interesting matter and, as it is extensive, comprehends various features not always found together. For this purpose I have availed myself of both manuscripts, that of Paris and the Cambridge MS Add. 1593 (Bendall's *Catalogue*, p. 131); the text preserved in them could be given in a sufficiently correct shape, for the two MSS appear to be independent from each other, though of course they go back to a common source. But first of all I beg to express my warmest and most sincere thanks to the Library Council of Cambridge and the Direction of the Bibliothèque Nationale of Paris for their liberal allowance of the loan of their manuscripts to the University Library at Leiden, which afforded me the opportunity of describing and collating this text at my ease in my own dwelling-place.

In the *varietas lectionum* subjoined to the text I have not taken up evidently false readings in one MS against a correct text in the other, a very common case.

Kalpadrumāv. nr. 10.

(C 68b 5 — 83b 9; P 67a 9 — 85a 9.)

Introduction.

अथाशोको महाराजः सर्वशोकविनोदितः ।

उपगुप्तं गुरुं नत्वा कृताञ्जलिपुटो ऽवदत् ॥ १ ॥

भदत्तं श्रोतुमिच्छामि पुनरन्यत्समुपाषितम् ।

यदुक्तं शाक्यसिंहेन तन्मे गदितुमर्हसि ॥ २ ॥

आवस्त्यां राजधान्यां वै जेतवने मनोरमे ।
विकारे व्यक्रद्धर्मं देशयच्छुभयन्सदा ॥ १२ ॥

A v. II, 127, 7-8.

तदा भगवता सत्त्वाविनयानुग्रहार्थिना ।
ग्रामह्य भिन्नवः सर्वे सम्यगाज्ञापिता इति ॥ १३ ॥
गच्छत भिन्नवो यूयं सत्त्वानां विनयार्थतः ।
देशान्प्रत्यभिगच्छतः प्रकाशयत संवृतिम् ॥ १४ ॥
तथेत्येव प्रतिश्रुत्य शास्तुः पादौ प्रणम्य च ।
आवका भिन्नवश्चैव प्रतस्थुस्ते नियोगिनः ॥ १५ ॥
गुरोराज्ञां वक्तुस्ते केचित्प्राचीं दिशं गताः ।
देशयन्ति स्म सद्धर्मं प्रति देशानुपास्थिताः ॥ १६ ॥
दक्षिणस्यां तथा केचित्केचिच्च पश्चिमां दिशम् ।
तथोत्तरां दिशं गत्वा विदिन्तु चापि सर्वतः ॥ १७ ॥
तेषां ध्यानरता ये वै ते विविक्तसुखैषिणः ।
मेरोरूपरिषण्डायामध्यूषुर्ध्यानतत्पराः ॥ १८ ॥
(6) तदाब्धेर्गर्हडेनैको नागपोतः समुद्धतः ।
(7) तमाश्रममुपानीय भक्तितुमुपचक्रमे ॥ १९ ॥
तत्रस्थास्तेन नागेन भिन्नवो ध्यानसंरताः ।
दृष्ट्वैव सुप्रसन्नेन मनसा प्रणिधिर्दधे⁽⁸⁾ ॥ २० ॥

A v. II, 127, 9-11.

MS. 12. C देसयच्छुभयं. — 15. °श्रैवं. — 18. सुखेपि°.

5) Ex conject.; C °यामध्येषुध्या°, P °यामध्युषुध्या°. The perf. अद्युवास occurs sometimes in these avadānamalās, even with the meaning of *adhivāsayām āsa* (acquiesced), at least in Ratnāv. (e. g. f. 21 b 3. 128 a 3. 169 b 2); cp. *viluloka* = *vilokayām asa* ibid. f. 168 a 5.

6) Ex conject.; P तदाब्ध (or °ब्ध), C तडाच.

7) Ex conject.; MSS तदा°.

8) A striking instance of a solecism in this class of literature upon the whole seldom met with. It might, however, be removed, if we were justified in correcting तत्रस्थास्ते°.....भित्तुकान्ध्यानसंरतान्.

धन्यास्ते भित्तवो ह्येते सद्धर्मसुखचारिणः ।

अहमपि च भूयासं तादृग्धर्मसमाहितः ॥ २१ ॥

इति प्रणिधिं कुर्वाणो जीविताद्यवरोपितः ।

तत्रैव गरुडेनैवं भक्षितो ऽभूत्स नागकः ॥ २२ ॥

A v. II, 127, 12.

ततः कालगतस्तत्र आवस्त्यां पुरि⁽⁹⁾ * * * ।

भूतिनाम्ना द्विजस्यासौ भार्याया गर्भमाविशत् ॥ २३ ॥

A v. II, 128, 1-3.

ततश्च क्रमतस्तस्या गर्भः समनुवर्धितः ।

ततस्तत्समये प्राप्ते दारकः समजायत ॥ २४ ॥

ततः पिता च तं दृष्ट्वा दारकं संप्रसादिकम् ।

दर्शनीयं सुभङ्गाङ्गं मुहुः पश्यन्ननन्द सः ॥ २५ ॥

ततो ज्ञातिमहं कृत्वा ज्ञातीनाह्वय चादरात्⁽¹⁰⁾ ।

भवत्तो ऽस्य नु किं नाम क्रियतामिति सो ऽब्रवीत् ॥ २६ ॥

ज्ञातयो ऽपि तथा श्रुत्वा दृष्ट्वा चैनं च बालकम् ।

सर्वे कृष्णसमापन्ना भूतिं तमब्रुवंस्तथा ॥ २७ ॥

यस्माद्भूतेरयं पुत्रः सुजातो लक्षणान्वितः ।

तस्मात्सुभूतिरित्येव नाम्ना भवतु विश्रुतः ॥ २८ ॥

A v. II, 128, 4-5 (the
paraphrase is ex-
tremely enlarged).

तथा क्रमाद्विवृद्धो ऽसौ सुभूतिर्बालमुन्दरः ।

कुमारत्वं क्रमात्प्राप्तो रराम स वयोन्वितः ॥ २९ ॥

MS. 22. °णिधिक्रु°... नागतः. — 23. C °लगतो°, P °लगता°; C भूतिनाम्ना, P भू-
तिनाम्नो. — 24. P °जायतः ॥, C °जायत ॥. — 26. C ज्ञातिमा°, P ज्ञातीना°. —
28. P यस्माद्भूतेरयं, C यस्माद्भूतरयं. — 29. both चराम.

9) The last word is uncertain. C आवस्त्यपुरिपस्तत, P आवस्त्यां पुरि-
पुरिना.

10) After this line cl. 25a is repeated by dittography in C.

पूर्वकर्मबलाधानात्क्रोधनः क्रूर⁽¹¹⁾ * * * ।
 किञ्चिन्निमित्तसंरुष्टो विग्रहे निरतो भवत् ॥ ३० ॥
 परुषीभूतचित्तवान्न तस्य कोऽप्यभूत्सुकृत् ।
 सर्वज्ञातिविरुद्धत्वात्पितृभ्यामप्युपेक्षितः ॥ ३१ ॥
 बन्धुभिश्च परित्यक्तो नैव कस्याप्यभूत्प्रियः ।
 विश्वम्भप्रणयं तस्मिन्नैव कश्चिदभाषत ॥ ३२ ॥
 स्थातुं गतुं तथा भोक्तुं शयितुं वाभिलाषितुम्⁽¹²⁾ ।
 तेनैव क्रोधिना सार्द्धं समुत्सेज्जनं केचन ॥ ३३ ॥
 तदा पित्रा नियुक्तो ऽसौ लिपिशालामुपागमत् ।
 सुभूतिश्च गुरुं नत्वा लिपिमन्वद्यकीत्क्रमात् ॥ ३४ ॥
 ततो व्याकरणादोनि सर्वशास्त्राप्यनुक्रमात् ।
 सो ऽधीत्येषां सुशीघ्रेण पारं प्राप सुबुद्धिमान् ॥ ३५ ॥
 तथा वेदानधीत्यैवं साङ्गोपाङ्गान्यथाक्रमम् ।
 अथर्वमप्यधीतुं⁽¹³⁾ स प्रारभतीक्ष्णमानसः ॥ ३६ ॥
 तत्र पिता द्विजो भूतिरथर्वाधीतसंरतम् ।
 सुभूतिं स्वात्मज्ञं पुत्रं दृष्ट्वैव समचित्तयत् ॥ ३७ ॥
 सुभूतिर्मम पुत्रो ऽयमग्निकल्पः सुतीक्ष्णाधीः ।
 कदाचित्कुपितो रोषाच्छोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ३८ ॥
 तदन्वाहुरितव्यो⁽¹⁴⁾ ऽयमाथर्वणात्प्रयत्नतः ।
 ऋषिषु प्रेषयित्वैनं योजयिष्ये च संयमे ॥ ३९ ॥

MS. 35. सोधीत्येषां. — 36. P °रभतीक्ष्ण°, C °रभङ्गीष्ण°.

11) The second part of this compound is utterly corrupt. C क्रूरभ्यं (if not rather: य) चनः, P क्रूरभ्यंषशः.

12) Note the lengthening of the *a* for a metrical reason.

13) Sic! I do not believe the fault is to be imputed to copyists.

14) A new signification of *hr* (-+ *anu* -+ *ā*), and a strange gerundive.

इति मत्वा पिता भूतिः सुभूतिं स्वात्मज्ञं तथा ।

cp. Av. II, 128 n. 3
Sermon of Bhūti
to persuade his
son to betake him-
self to *ṛṣipravra-*
jyā.

आथर्वणाद्विनिर्हृत्य प्रबोधयेस्तमब्रवीत् ॥ ४० ॥

शृणु पुत्र मया प्रोक्तं हितार्थं तव संमतम् ।

त्वं हि विद्वान्महाविज्ञः सर्वशास्त्राङ्गपारंगः ॥ ४१ ॥

किं तवाथर्ववेदेन मायाक्लेशार्थसाधिना ।

विरम्य तदधिष्ठानादृषिचर्या समाचर ॥ ४२ ॥

मुनीनामुपदेशानि⁽¹⁵⁾ प्रतिलभ्य जितेन्द्रियः ।

शाक्तात्मा सुखमास्थाय चरस्व व्रतमुत्तमम् ॥ ४३ ॥

धन्यास्ते वीतरागा ये गुरुभक्ताश्च निर्मदाः ।

विविक्तारण्यवासेषु वसन्ति ध्यायिनः सदा ॥ ४४ ॥

ये ऽपि परिग्रहास्त्यक्त्वा भवन्ति ब्रह्मचारिणः ।

देवानामपि ते मान्या वन्दनीयाः सदा खलु ॥ ४५ ॥

ये प्रब्रज्यां समागृह्य शाक्तात्मानो जितेन्द्रियाः ।

वसन्ति पुण्यतीर्थेषु ते ऽपि हि परमर्षयः ॥ ४६ ॥

कामभोग्यानि ये हित्वा साधयन्ते⁽¹⁶⁾ तपोवने ।

फलमूलोदकैस्तुष्टास्ते ऽपि धन्या द्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥

ये ऽपि क्लेशान्विनिर्जित्य चतुर्ब्रह्मविकारिणः ।

भिक्ताशिनः समाधिस्थास्ते हि ब्रह्मविदां वराः ॥ ४८ ॥

ये चापरिग्रहोत्तारो निर्लोभाः सत्यवादिनः ।

निर्मदा निर्द्वेकारास्त एव ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४९ ॥

यस्य दातुं मनो नास्ति मत्सराक्रान्तचेतसः ।

वेदशास्त्रागमैस्तस्य किमेव स्वात्मपोषिणः ॥ ५० ॥

MS. 40. °णान्विनिर्हृ°....°धयन्समब्रवीत्. — 48. C समाधिष्ठास्ते.

15) Neuter gender, cp. Avadānaç. I, 3, n. 8; 30, n. 4.

16) The ātmanepada expresses the notion registered by Pāṇini I, 3, 74.

यस्य चित्तं क्वाविशुद्धं शीलसंवरवर्जितम् ।
 किं भाति मुनिवेषेण स नटर्षिरिवोन्मदः ॥ ५१ ॥
 यस्य लोके दया नास्ति बालवृद्धादिदुःखिते ।
 किं तस्य ब्रह्मवृत्तेन चित्ते * परिमोदिते⁽¹⁷⁾ ॥ ५२ ॥
 यस्य न कुशलोत्साहं चित्ते⁽¹⁸⁾ लोकार्थं साधितुम् ।
 तस्य किं तपसा सिद्धे⁽¹⁹⁾ केवलं पापहेतुभिः ॥ ५३ ॥
 यस्य चित्तं प्रविद्धिस्तं क्लेशाद्यैरसमाहितम् ।
 स किं गुह्यानिविष्टो ऽपि न साधुर्दुष्टवृत्तवत् ॥ ५४ ॥
 यस्य प्रज्ञा विशुद्धा न सद्धर्मगुणसाधने ।
 तस्य किं ब्रह्मचर्येण केवलं दुःखहेतुना ॥ ५५ ॥
 पश्य दाता विशुद्धात्मा सर्वसत्त्वानुपालकः ।
 नीचो ऽपि स द्विजकल्पो यतो दाता प्रजापतिः⁽²⁰⁾ ॥ ५६ ॥
 येन संरक्षितं नित्यं शीलं संयमसंवृतम् ।
 स एव ब्राह्मणः शुद्धः श्रोत्रियो वेदवान्यतिः ॥ ५७ ॥
 यस्य चित्तं दयाशूलं सर्वसत्त्वहितेषितम्⁽²¹⁾ ।
 चण्डालो ऽपि स विप्रः स्यान्नोक्तेः हि तमाकरः ॥ ५८ ॥

MSS. 56. °कल्पा. — 57. शीलसंय°... .P °वाच्यतिः.

17) One syllable is wanting after चित्ते, perhaps हि or स.

18) *Utsāha* a neuter, cp. n. 15. As to साधितुम् for साधयितुम्, such formations are met with sometimes in this kind of writings: K f. 34 a 5 *darçitum*; ibid. f. 89 a 7 *pūritum*; f. 139 a 3 *vyavalokitum*; R f. 34 a 2 °*dhaukitum*; ibid. f. 151 b 5 *choritvā* instead of *chorayitvā*; Aç. f. 230 a 6 *sansthāpitum*. Cp. also Av. I, 95 n. 9.

19) Doubtless corrupt. If the plural °हेतुभिः were not an obstacle, we might correct तस्य किं तपसा सिध्येत्.

20) Pāda c is unmetrical, which may be corrected by transposing: नीचो ऽपि द्विजकल्पः स. In the same way çl. 51 a may be put in order.

21) This line is corrupt; the correction seems doubtful. I surmise दयाशीलं. For °हितेषितं perhaps read: °हितैषितं or हिते रतं.

येनैवं दुष्करं कर्म साधतं सत्त्वहेतुना ।

स एव ब्राह्मणो धीरो विश्वकर्मा यतो विधिः ॥ ५९ ॥

यस्य चित्तं सदा सत्त्वहितार्थेषु समाधितम् ।

स हि विप्रो महाभिज्ञो ब्रह्मा ध्यानरतो यतः ॥ ६० ॥

यस्य प्रज्ञा जगल्लोकहितानुशासनोऽञ्ज्वला ।

सैव⁽²²⁾ द्विजवरो विश्वो वेदधर्मास्थितो द्विजः ॥ ६१ ॥

येनैवं निर्जिताः क्लेशाश्चतुर्ब्रह्मविहारिणा ।

स्वचित्ते भावितं ब्रह्म स एव ब्राह्मणोत्तमः ॥ ६२ ॥

तस्मात्पुत्र मया प्रोक्तं श्रुत्वा लोकहितोत्सुकः ।

सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य सद्धर्माभरतो भव ॥ ६३ ॥

इति पितुर्वचः श्रुत्वा सुभूतिः सोऽनुमोदितः ।

कृताञ्जलिस्तथा नत्वा पितरमित्यभाषत ॥ ६४ ॥

Subhūti yields to
the importunities
of his father.

तथा सत्यं मनस्तात⁽²³⁾ रोचते तपसे मम ।

तदाज्ञां देहि मे तात चरिष्ये ब्रह्मसद्व्रतम् ॥ ६५ ॥

तेनैवं प्रार्थ्यमानोऽसौ सुभूतिना पिता ततः ।

परिष्वज्यात्मजं पुत्रं पुनरप्यब्रवीन्मुदा ॥ ६६ ॥

Second exhortation
of the father.

एवं चेत्तव वाञ्छास्ति पुत्र ब्रह्मसुसाधनैः⁽²⁴⁾

चर ब्रह्मव्रते सम्यग्धोरचित्तसमाहितः ॥ ६७ ॥

आदौ क्रोधरिपुं जित्वा दुष्टमारान्विनिर्जय ।

यावत्क्रोधमनिर्जित्य दुष्टाञ्जेतुं न शक्नुयाः ॥ ६८ ॥

MSS. 59. सत्त्व is wanting in C. — 61. °नोऽञ्ज्वला ॥ स एव. — 64. P °रमभ्य-
भाषत.

22) *Sandhir ārsah*, cp. n. 6 on Av. I, 20.

23) Ex conject.; C मनोज्ञात, P मनस्थ्यात.

24) I follow here P; C ब्रह्मेषुसाधने. But the reading is probably corrupt.

पावदुष्टाननिर्जित्य धर्मे स्थातुं न शक्नुयाः ।
 असुसंस्थितधर्माणां कन्युर्मारा किं सर्वथा ॥ ६९ ॥
 तस्माद्वाञ्छति यो ब्रह्म तेनादौ चित्तकोटरात् ।
 विनिःकृष्य प्रयत्नेन कृत्तव्यः क्रोधपन्नगः ॥ ७० ॥
 क्रोधो हि वसते यस्य चित्ते मानमदाकुले ।
 तावत्सद्गुणयुक्तो ऽपि सेव्यते नैव सज्जनैः ॥ ७१ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधजिष्णुः समाहितः ।
 प्रब्रज्यां समुपासित्य चर ब्राह्मण्यमादरात् ॥ ७२ ॥
 तथेत्यसौ प्रतिश्रुत्य सुभूतिः संप्रमोदितः ।
 सकृसा पितरौ नत्वा मुनीनामाश्रमं ययौ ॥ ७३ ॥
 तत्र प्राप्तो मुनीन्त्वा कृताञ्जलिपुटो मुदा ।
 ब्राह्मण्यसंवरं प्राप्तुं प्रब्रज्यां समयाचत ॥ ७४ ॥
 गुरो ब्रह्मविदां श्रेष्ठ कल्याणावर्त्मदेशक ।
 प्रब्रज्यां देहि मे सत्यं चरेयं भवमुक्तये ॥ ७५ ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा गुरुर्ब्रह्मविदां वरः ।
 एहि वत्स चर ब्रह्मचर्यं जित्वा षडिन्द्रियम् ॥ ७६ ॥
 इत्युक्तो गुरुणा सो ऽभूत्सुभूतिर्मुनिवेशभृत् ।
 ब्रह्मविहारसंपन्नो विनीतः श्रद्धयान्वितः ॥ ७७ ॥

Subhuti obtains the
ṛṣipravrajyā.

He is as irascible as
before, though a
muni.

तथापि दैवसामर्थ्यात्क्रोधसंरक्तमानसः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विग्रहवानसंपन्नः ॥ ७८ ॥

MSS. 70. °कोटलात् ॥ विनिःकृष्य. — 71. क्रोधा; P मारमदा°. — 73. सुभू-
 तिस°. — 75. C कल्याणब्रह्मदेशक. — 76. P °न्द्रियां. — 77. C इत्युक्ता, P इत्युक्ते;
 both °संपन्ना. — 78. देवसा°.

25) If not rather, by conjecture, तावत्स गुण°.

26) Sic MS. I think that it must be: समुपाश्रित्य.

वेदसिद्धान्तशास्त्रेषु विवादी क्रोधबाहुलः⁽²⁷⁾ ।
 अतोव रोषसंकुष्टो विचिन्नेप यतीनापि ॥ ७९ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षः सुतीक्ष्णवाक् ।
 सर्वत्र मुनिभिश्चापि विज्ञयाद्वासमाहितः ॥ ८० ॥
 इत्येनं क्रोधसंरक्तं वेदसिद्धान्तमानिनम् ।

His guru pities him. सुभूतिं ब्राह्मणं दृष्ट्वा गुरुश्चैवमचित्तयत् ॥ ८१ ॥

अहो दैवबलाधानात्सुभूतिर्ब्राह्मणो ऽप्ययम् ।
 स्वसिद्धान्तसमानो⁽²⁸⁾ ऽथ क्रूरवाग्विग्रहोत्सुकः ॥ ८२ ॥
 अग्निकल्पो महातीक्ष्णः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
 विशारदो महाभिज्ञो धर्मसंयमतत्परः ॥ ८३ ॥
 तपश्चरणसंरक्तस्तीक्ष्णबुद्धिः कृतोद्यमः ।
 महोत्साहो महावीरः सिद्धविद्यो⁽²⁹⁾ महोत्कटः ॥ ८४ ॥
 सर्वशास्त्रकलाभिज्ञो मन्त्रसिद्धिप्रयोगवित् ।
 वेदसिद्धान्तयोगानां पारगश्च महासुधीः ॥ ८५ ॥
 किं तु क्रोधाविशुद्धात्मा विग्रही वादसंरतः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विक्रुष्टो⁽³⁰⁾ ऽथ रूपाशयः ॥ ८६ ॥
 कदाचित्कुपितो रुष्टः संक्षेपशोधो⁽³¹⁾ रचेतनः ।
 शापाशनिप्रहारेण लोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ८७ ॥

MS. 79. °वाहुल ॥ विचिन्नेप. — 80. C निरपेक्ष, P निरक्षेप्त; C सुति-
 क्ष्ण°, P सुतीक्ष्णः. — 83. C °तिक्ष्णः, P °तीक्ष्णः. — 85. °लाभिज्ञा.

27) Metri causa, cp. *supra* n. 12 and *infra*, cl. 285.

28) The reading is not wholly certain. P स्वसिद्धान्तमानोद्ये: unmeaning
 and missing one syllable.

29) Ex conject.; MSS सिद्धविद्या.

30) I follow P. C has: °क्रुष्टोवरूपाशया.

31) Ex conject.; MSS. संक्षेपशोधो°.

तदहं संप्रबोध्यैनं सुभूतिं द्विजसत्तमम् ।
समाधिध्यानचर्यासु योजयेयं च सर्वथा ॥ ८८ ॥

इति मवा गुरुश्चैनं सुभूतिं समबोधयत् ।

Long sermon of the
guru in order to
heal Subhūti from
his angry mind.

शृणु वत्स कृतं वक्ष्ये तत्र भव समाहितः ॥ ८९ ॥

सर्ववर्णाग्रजो विप्रः सर्वज्ञातिवरोत्तमः ।

ब्राह्मणो ऽस्मीत्यहंकारो न कर्तव्यः कदाचन ॥ ९० ॥

न जीवो ब्राह्मणस्तावद्यस्मात्संस्कारतो द्विजः ।

He demonstrates the
futility of a Brah-
man's pride on ac-
count of his caste,

जीवश्चेद्ब्राह्मणस्तावद्ध्या स्याद्धर्मसंस्कृतिः ॥ ९१ ॥

आयत्ते पशवो देवा इति वेदे ऽपि कथ्यते⁽³²⁾ ।

ततो धर्माभिसंस्कारैः सर्वे स्युर्मानवा द्विजाः ॥ ९२ ॥

अथवा अपि धर्मस्थाः संस्कृताः स्युर्द्विजाधमाः⁽³³⁾ ।

गुणधर्मानुसरैश्च देवा दैत्याश्च मानुषाः ॥ ९३ ॥

सत्त्वधर्मधरा देवा रजोधर्मधरा नराः ।

तमोधर्मधरा दैत्या इति सिद्धात्तसंमतम् ॥ ९४ ॥

इति धर्मगुणाधानास्त्रैधातुकभवा लये ।

चतुर्योनिसमुद्भूताः षड्गतिषु भ्रमन्ति ते ॥ ९५ ॥

तत्रापि कर्मभेदेन जातिभेदा क्यनेकशः ।

जातिष्वपि च सर्वासु स्वकर्मपरिणामतः⁽³⁴⁾ ॥ ९६ ॥

सत्त्वा नैकविधा जाता अधमोत्तममध्यमाः ।

MS. 90. °हंकारा. — 93. स्वपचा.

32) I think that the meaning is this: the animals and the devas are each at one of the ends of the series of creatures.

33) So P; C संस्कृतेस्यद्विजानराः utterly corrupt. But I am not sure that even the reading of P is right. Perhaps द्विजा ननु?

34) Ex conject.; MSS. °परिमाणतः.

and explains the
cosmology.

ये सत्त्वास्तामसा रौद्रा हिंसाकर्मानुसरताः ।

ते ऽधोभुवनसंज्ञाता वसन्ति क्लेशभागिनः⁽³⁵⁾ ॥ ९७ ॥

रजोधर्मरता ये हि रागचर्यानुसारिणः ।

ते सत्त्वा भूमिसंज्ञाता वसन्ति मानुषादयः ॥ ९८ ॥

सत्त्वधर्मरता ये तु सात्त्विकाः शान्तचारिणः⁽³⁶⁾ ।

ते देवा निर्मलानन्दा वसन्ति स्वर्गतिं गताः ॥ ९९ ॥

तथैते सर्वसत्त्वाश्च गुणधर्मानुसरतः ।

स्वकृते कर्म भुञ्जन्तो धाम्यन्ति त्रिभवालये⁽³⁷⁾ ॥ १०० ॥

वृद्धिं प्राप्य गुणाश्चेत्थमेकैकं गुणवृद्धितः⁽³⁸⁾ ।

* * * * * ॥ १०१ ॥

आकाशस्य गुणश्चैकः शब्द एव न चापरः ।

शब्दस्पर्शौ च वायोर्वे द्वौ गुणौ परिकीर्तितौ ॥ १०२ ॥

अग्नेः शब्दश्च स्पर्शश्च रूपमेव त्रयो गुणाः ।

शब्दस्पर्शरूपरसाश्चत्वार्येव समीरणे⁽³⁹⁾ ॥ १०३ ॥

स्पर्शः शब्दो रसो रूपं गन्धश्च पृथिवीगुणाः ।

एवं मिलितयोगैश्च ब्रह्माणोत्पत्तिरुच्यते⁽⁴⁰⁾ ॥ १०४ ॥

MS. 97. C तैधोभु°; P °भुवनसंवासा. — 98. °नुचारिणाः. — 100. स्वकृतकर्म. —
102. C शब्दस्पर्शो, P शब्दस्वर्गो.

35) A śloka of six pādas, it seems.

36) I follow P; C °तसारिणाः.

37) To understand the last word it must be supposed that *tribhavā*° (*tri-bhuvā*°?) means the same as *tribhuvanālaye*, as it seems to do also (Paris MS.) f. 47 a 7 त्रिभवाध्यसु (read: °धसु).

38) One line must have been lost here in the archetype of both MSS.

39) Cp. my *Sanskrit Syntax* § 28 b).

40) In this line and in the following one ब्रह्माणो° must be a blunder for ब्रह्मणो°; in this case we should have here a new instance of *sandhir ārsah*, cp. n. 22.

सर्वे जीवा मिलित्वैव ब्रह्माणांशसमुद्भवाः ।

⁽⁴¹⁾चतुरशीति लक्षाश्च प्रोक्ता वै जीवजातयः ॥ १०५ ॥

धर्मतः सुखिनो भूताः पापतो दुःखभागिनः ।

मिथ्यतो मिथ्यभुक्ता⁽⁴²⁾ इत्युक्तमवदानिकैः ॥ १०६ ॥

⁽⁴³⁾भारते ऽपि तथा प्रोक्तमृषिभिः कर्मवादिभिः ।

सप्त व्याधा दशारण्ये मृगाः कालिंजरे गिरौ ॥ १०७ ॥

चक्रवाकौ शरद्वोपे कृमाः सरसि मानसे ।

ते ऽपि ज्ञाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ १०८ ॥

उक्तं च मानवे धर्मे मुनिना मनुना * * ⁽⁴⁴⁾

मिथ्याजीवेन जीवन्त्यः पतितो ब्राह्मणो ह्यसौ ⁽⁴⁵⁾ ॥ १०९ ॥

Cp. Vajrasūcī çl. 18 वृषलीफेनपीतस्य निःश्वासोपकृतस्य च ।

तथैव स ह सुप्तस्य निष्कृतिर्नोपलभ्यते ⁽⁴⁶⁾ ॥ ११० ॥

Cp. Vajras. çl. 19 शूद्रो हस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्तरम् ।

जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतश्च स प्रजायते ॥ १११ ॥

MSS 106. °क्तमव°. — 107. °क्तमृषि°. . . . मृगाको (C लिंजले). — 108. P चक्र-
वाका. — 109. जीवन्त्यः. — 111. C मृतश्चा, P मृतःश्च.

41) The numeral is indeclinable, it seems; likewise çl. 113. Cp. Ava-
dānaç. I, 204 n. 1.

42) भुक्ताः instead of भोक्ताः in both MSS.

43) The passage quoted is found in the Harivaṃṣa 1209 foll. and is also
adduced in Aṣṭvaghosa's Vajrasūcī, which is apparently the source of our author
here and from which he drew several other places which I have noticed on the
margin.

44) The last two syllables of the line are in C नस or तस, in P वसा; both
unmeaning. Here we should expect खलु, cp. vs. 45. 118. 129.

45) I cannot identify this quotation, and the text of this line is suspected.

46) Cp. Manu III, 19, whence I have taken निष्कृतिः, which seems to be
corrupt in MSS: C नैसृतिर्नो, P निःसृतिर्नो. As to çl. 111 cp. çl. 208.

- Cp. Vajras. çl. 4 अधीत्य चतुरो वेदान्साङ्गोपाङ्गांश्च तत्त्वतः ।
 शूद्रात्प्रतिग्रह्याहो ब्राह्मणो जायते खरः ॥ ११२ ॥
- Cp. Vajras. çl. 5 खरो द्वादश जन्मानि षष्टि जन्मानि सूकरः ।
⁽⁴⁷⁾ श्वानः सप्तति जन्मानि इत्येवं मनुरब्रवीत् ॥ ११३ ॥
 तथोक्तमवदाने ऽपि बुद्धेनाद्वयवादिना ।
⁽⁴⁸⁾ ब्राह्मणो ऽदत्तमादाय बभूव वानराधिपः ॥ ११४ ॥
⁽⁴⁹⁾ तत्र स बुद्धनाथाय ददौ च पणसे मुदा ।
 ततश्च मानवो भूत्वा पांशुदाता क्लृभूच्छिशुः ॥ ११५ ॥
 तत्कर्मफलतो राज्ञा सर्वानन्दो बभूव सः ।
⁽⁵⁰⁾ तत्रापि बुद्धनाथाय पिण्डपातं ददौ मुदा ॥ ११६ ॥
 तद्दीपंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवेन्नृपः ⁽⁵¹⁾ ।
 सर्वपारमिताः पूर्ण ⁽⁵²⁾ बुद्धो ऽपि स भविष्यति ॥ ११७ ॥
 इत्युक्तमवदाने ऽपि जिनेनाद्वयवादिना ।
 तस्माच्चैवं विज्ञानीया न जीवो ब्राह्मणः खलु ॥ ११८ ॥

MSS 112. अधीत्य शङ्खान्प्र° . — 113. C जन्मानो सूकरः, P जन्मानिशू° . —
 114. तथोक्तमव° . — 116. C. पिण्डपात्रं, P पिण्डपात्रं, cp. Avadānaç. I, p. 13 n. 1.

47) If the reading is right, श्वानः must be taken as the nom. sing., made after the acc. श्वानम्. Cp. Pāli sāno, Prākṛit sāno; Hemacandra's Grammar VIII, 1, 52 and Vajrasūcī çl. 19.

48) Ex conject.; C ब्राह्मणाद°, P ब्राह्मणोद°.

49) Ex conject.; MSS तत्रसंबुद्ध°.

50) I do not know this avadāna elsewhere. Query: सर्वददौ?

51) The line is unmetrical and corrupt. Query: दीपंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवन्नृपः (= the king became Bodhis.)?

52) MSS सर्वपारमिता पूर्ण. In the avadānamālās there are many instances of absolutes in °य of non-compound verbs, e. g. K Paris MS, f. 34a 5 चित्त्य; 36b 6 दृष्य; 48b 2 स्थाप्य; 87a 4 पूज्य, also R Paris MS, f. 201b 3. — पूर्ण is also met with R f. 163a 6. 170a 3. Cp. *infra*, çl. 420.

Origin of the different castes and divisions of men,

ज्ञात्यापि ब्राह्मणो नैव संस्कृतस्तु द्विजो भवेत् ।

ज्ञात्या चेद्ब्राह्मणो भूतो वृथा स्यात्संस्कृतेर्विधिः ॥ ११९ ॥

स्मृतौ हि तत्तथा प्रोक्तं न ज्ञात्या धर्मतो द्विजः ।

* * * * * ⁽⁵³⁾ ॥ १२० ॥

धर्मसंस्कृतिवृत्तिस्थः श्वपचो ऽपि द्विजो भवेत् ।

तथा हि मानवे धर्मे मनुनाभिहितं खलु ॥ १२१ ॥

Cp. Vajras. 21

अरणीगर्भसंभूतः कठिनाख्यो महामुनिः ⁽⁵⁴⁾ ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२२ ॥

Vajras. 22

⁽⁵⁵⁾ कैवर्तिगर्भसंभूतो व्यासो नाम महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२३ ॥

Vajras. 23

उर्वशीगर्भसंभूतो वसिष्ठाख्यो महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२४ ॥

Vajras. 24

हरिणीगर्भसंभूतः ऋष्यशृङ्गो महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२५ ॥

Vajras. 25

चण्डालीगर्भसंभूतो विश्वामित्रो महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२६ ॥

Vajras. 26

⁽⁵⁶⁾ ताण्डुलीगर्भसंभूतो नारदाख्यो महामुनिः ।

तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२७ ॥

MSS 119. C चेद्ब्राह्मणाभूतो, P चेद्ब्राह्मणभूतो. — 120. हितंतथा. — 121. P स्वप-
चोपि, C स्वयंचापि. — 122. P कथिता°, C uncertain whether कथिना° or कठिना°. — 124. वशिष्ठा°. — 127. °संभूता; ज्ञातिरकारणं, and so C alone cl. 122—126.

53) Here, too, for several reasons I suspect the loss of one line.

54) The name Kāthina is doubtless corrupt. In the *Vajrasūci* he is called Kātha — कठो नाम instead of कठिनाख्यो — and thus it will be right.

55) Perhaps to correct: कैवर्ती°, but the correction is not indispensable.

56) Ex conject.; MSS ताण्डुली°.

एवमन्ये ऽपि सर्वे च ऋषयो ब्रह्मचारिणः⁽⁵⁷⁾ ।
 तपसा ब्राह्मणा भूता न ब्राह्मणीगर्भसंभवाः⁽⁵⁸⁾ ॥ १२८ ॥
 धर्मसंस्कारतः सर्वे मानवा ब्राह्मणाः खलु ।
 धर्मवृत्तिप्रमाणेन सर्वे स्युर्ब्राह्मणा नराः ॥ १२९ ॥
 एकवर्णमिदं सर्वं ब्रह्मसृष्टिसमुद्भवम् ।
 धर्मकल्पविकल्पेन चातुर्वर्ण्यं प्रकल्पितम् ॥ १३० ॥
 सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
 एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्दिजाः ॥ १३१ ॥
 शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
 ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत् ॥ १३२ ॥
 गुणैर्धर्मैस्तथा शीलैर्वर्णा क्यनेकजातयः⁽⁵⁹⁾ ।
 ब्रह्मजेषु हि सर्वेषु नरेषु किं विशेषता ॥ १३३ ॥
 यथा भस्मनि सौवर्णो विशेष उपलभ्यते ।
 ब्राह्मणो चान्यजातौ वा न विशेषो ऽस्ति वै तथा⁽⁶⁰⁾ ॥ १३४ ॥
 यथा प्रकाशतमसोर्विशेष उपलभ्यते ।
 ब्राह्मणो चान्यजातौ वा विशेषो नैष विद्यते ॥ १३५ ॥
 न हि ब्राह्मण आकाशान्मरुतो वा समुद्भवः⁽⁶¹⁾ ।
 भित्वा वा पृथिवीं जातो जातवेदा यथारणोः ॥ १३६ ॥

expounded in a spirit opposite to the aristocratic pride of the Brāhmanas and preaching the equality of mankind.

MSS 135. C °तमसोविशे°, P °तमसाविशे°. 57) So C; P ब्राह्मणानराः.

58) The verse is too long by one syllable. It may be corrected in various ways, e. g. न ब्राह्मणीसमुद्भवाः. The last pāda I have edited, as it is found in C; P has भूतान्ब्राह्मणीगर्भसंभवा° ॥

59) Ex conject.; C गुणैर्धर्मै°..... शीलैर्वर्णा, P गुणैर्धर्मै°..... शीलैर्वर्णा.

60) Cl. 134—138 are also found in Divy. XXXIII, p. 623, 13—20 of the ed. of Cowell and Neil, with slight discrepancies, for the 4th pādas of cl. 135 and 137 are different. At cl. 134 and 135 Divy. has *brāhmaṇe vā*, apparently the right reading. Large fragments of this avadāna have been found in the Kashgarian Skrt Mss.; the Kashgarian version is shorter than the Divyāvad text. Cf. S. p'Oldenburg Zap. XII, 031—032.

61) Divy. has not समुद्भवः, but समुत्थितः. I have not ventured to correct the reading of both C and P, because *sambhava* occurs here sometimes as a synonym of *sambhūta*, cp. n. 88.

ब्राह्मणा योनितो ज्ञाताश्चण्डाला अपि योनितः ।
 श्रेष्ठत्वे वृषलत्वे च किं वास्ति भेदकारणम् ॥ १३७ ॥
 ब्राह्मणो ऽपि मृतोत्सृष्टो जुगुप्स्यो ऽशुचिरुच्यते ।
 वर्णास्तथैव चाप्यन्ये का नु तत्र विशेषता ॥ १३८ ॥
 यथा सिंहादिजन्तूनां पदादिभेदलक्षणम् ।
 देहसंस्थानलिङ्गैश्च नराणां किं विशेषता ॥ १३९ ॥
 यथा हंसमयूरादिपक्षिणां च विशेषता ।
 मुखादिवर्णशब्दैश्च नराणां नास्ति भेदता ॥ १४० ॥
 यथा च कृमिकोटानां कायसंस्थानभेदता ।
 तथैव नरजातीनां नैवास्ति भेदलक्षणम् ॥ १४१ ॥
 यथा भूहृद्वृक्षाणां पत्राद्याकारभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणामाकृतेर्भेदलक्षणम् ॥ १४२ ॥
 तृणौषधादिशस्त्रानां यथाकृतिविशेषता ।
 मानवानां तथा नास्ति संस्थानभिन्नलक्षणम् ॥ १४३ ॥
 धान्यादित्रीक्षिजातीनां वर्णाकारादिलक्षणम् ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां वर्णाकारविशेषता ॥ १४४ ॥
 ज्ञाति⁽⁶²⁾कुन्दादिपुष्पाणां यथा वर्णादिभेदता ।
 मानवानां तथा नास्ति वर्णगन्धादिभेदता ॥ १४५ ॥
 जलजानां च पुष्पाणां पद्मादीनां विशेषता ।
 वर्णसंस्थानगन्धाश्च नराणां तु तथा न हि ॥ १४६ ॥
 यथाद्यादिफलानां च स्वादादिगुणभेदता ।
 मनुजानां तथा नास्ति मांसास्थिगुणभेदता ॥ १४७ ॥

MSS 137. ज्ञाताच°. — 141. तथैवंनर°. — 142. °प्याणामाकृतेर्भेद°. — 144. C °विशेषत ॥, P °विशेषतः ॥. — 146. C °स्थानगन्धश्च, P °स्थानगन्धैश्च.

62) So MSS., not ज्ञाती.

यथा षड्रसज्ञातीनां गुणस्वादादिभेदता ।

तथा नास्ति मनुष्याणां षडिन्द्रियविशेषता ॥ १४८ ॥

यथा केमादिधातूनां द्रव्यवर्णादिभेदता ।

तथा नास्ति मनुष्याणां संस्थानवर्णभेदता⁽⁶³⁾ ॥ १४९ ॥

यथा वज्रादिरत्नानां संस्थानवर्णभेदता ।

तथा नास्ति मनुष्याणां शरीराकारभेदता ॥ १५० ॥

सममांसादिभेदाश्च षडिन्द्रियसमास्तथा ।

एकांशतो विशेषो न कुतो देहेषु भेदता ॥ १५१ ॥

यथा हि बालका बाला क्रोडमाना मदापथे ।

पांशुपुञ्जानि⁽⁶⁴⁾ संपिपद्य स्वयं नामानि कुर्वते⁽⁶⁵⁾ ॥ १५२ ॥

इदं क्षीरमिदं मांसमिदं घृतमिदं दधि ।

न च बालस्य वचनात्पांशवो ऽन्ना⁽⁶⁶⁾ भवन्ति हि ॥ १५३ ॥

वर्णास्तथैव चत्वारः सुभूत इति कल्पिताः ।

पांशुपुञ्जाभिधानेन योगो ऽप्येष न विद्यते ॥ १५४ ॥

न केशेन न कर्णेन⁽⁶⁷⁾ न शीर्षेण न चक्षुषा ।

न मुखेन न नासाया⁽⁶⁸⁾ न योवया न बाहुना ॥ १५५ ॥

MSS 153. मान्समिदं. — 154. C पांशुपुञ्जाभिधानेन, P पांशुपुञ्ज्या°. — 155. न च बाहुना (P °हुनां).

63) Ex conject.; MSS संस्कारवर्णा°.

64) So C; P has पुञ्ज्यानि, perhaps better. Note the neuter gender of *puñja*.

65) Cl. 152—158 are found in Divy., as before, p. 626, 13—24 with some variances and discrepancies of reading.

66) Divy. ऽन्ना. The plural, however, fits better. As to the gender cp. *supra*, notes 16 and 64.

67) Divy. has कर्णाभ्यां and पाश्चाभ्यां in the corresponding places.

68) This form points to some Pāli prototype; Divy. नासया against the metre.

नोत्सा न च पार्थेन⁽⁶⁷⁾ न पृष्ठेनोदरेण वा ।
 नोत्सामथ जङ्घाभ्यां पाणिपादनखैर्न च ॥ १५६ ॥
 न स्वरेण न वर्णेन न सर्वांशैर्न मैथुनैः ।
 नैका⁽⁶⁹⁾ विशेषता वापि मनुष्येषु न विद्यते ॥ १५७ ॥
 तथा नास्ति यथान्यासु ज्ञातेर्लिङ्गं पृथक्पृथक् ।
 सामान्यकारणं मन्ये किञ्चिन्न भेदलक्षणम् ॥ १५८ ॥
 संज्ञामात्रेण कल्प्यन्ते ब्राह्मणाः क्षत्रियास्तथा ।
 वैश्याः शूद्रास्तथान्ये ऽपि संज्ञामात्रे हि कीर्तिताः ॥ १५९ ॥
 यथैकवृक्षजातानां फलानां नास्ति भेदता ।
 तथैकमनुजातानां किं विशेषत्वलक्षणम् ॥ १६० ॥
 गुणधर्मानुचारेण ज्ञातिभेदा भवन्ति हि ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं⁽⁷¹⁾ सर्वं हि मनुसंभवम् ॥ १६१ ॥
 गुणधर्मप्रमाणेन ज्ञातेर्नैव प्रमाणाता ।
 तथा च प्रोच्यते बौद्धैर्वदानार्थकोविदैः⁽⁷²⁾ ॥ १६२ ॥
 मानवा ये प्रशात्तास्थाः⁽⁷³⁾ सत्यधर्मव्रतान्विताः ।
 ब्राह्मणास्ते महाशुद्धाश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ॥ १६३ ॥

MSS 162. ज्ञातेनैव.

69) I have combined the good readings of C and P. For C has नैकोविशेष-
ता..... न विद्यते P नैको विशे°..... नुविद्यते. Another possible correction might be
एका विशेषता न विद्यते.

70) Ex conject.; MSS सामान्यं कारणं.

71) लोक is here a neuter. The sentence is repeated cl. 198.

72) Ex conject.; C तथा प्रोवाच्यते, P तथा प्रोच्यत.

73) Ex conject.; MSS प्रशात्तास्थाः. I think *praçāntāstha* is almost synony-
mous with *praçāntacitta* or °ātman.

परिग्रहान्परित्यज्य वनप्रस्थनिवासिनः ।

ये भजन्ति सदा ब्रह्म वानप्रस्था हि ते द्विजाः ॥ १६४ ॥

षट्कर्मनिरता ये तु श्रोत्रिया गृहवासिनः ।

महायज्ञसमाचारा उपाध्याया हि ते द्विजाः ॥ १६५ ॥

निरपेक्षाः स्वदेहे ऽपि त्यक्तमाराभिगोचराः ।

भिक्षाशिनो व्रतस्थास्ते भिक्षवो ब्रह्मवादिनः ॥ १६६ ॥

ये⁽⁷⁴⁾ च मारान्विनिर्जित्य निःसङ्गा धीरमानसाः ।

तपन्ति पुण्यक्षेत्रेषु मानवास्ते तपस्विनः ॥ १६७ ॥

दशाकुशलनिर्मुक्ता दशाकुशलसंरताः ।

सत्यवाचो व्रतस्था ये ऋषयस्ते द्विजोत्तमाः ॥ १६८ ॥

ये च लोकप्रचारेषु विरता धर्ममानसाः ।

वाचंयमाश्च ते भद्रा मुनयः सत्यवादिनः ॥ १६९ ॥

ये च जितेन्द्रियग्रामा निर्मुक्तभवचारकाः ।

निर्ममा निरुद्धङ्कारा यतयो योगिनो ऽपि ते ॥ १७० ॥

ये च स्थपिडलमाश्रित्य चरन्ति व्रतमादरात् ।

ते ऽपि च मानवा धीराः स्थापिडला⁽⁷⁵⁾ ज्ञटिलास्तथा ॥ १७१ ॥

ये च भस्मविलिप्ताङ्गा कृशभरणभूषिताः ।

कापालिकाश्च ते वीराः प्रमशानव्रतचारिणः ॥ १७२ ॥

ये⁽⁷⁶⁾ समिद्धव्यद्गव्याणि जुहुत्यग्नौ समाहिताः ।

ते होतारश्च यज्वानो वेदधर्मार्थसाधकाः ॥ १७३ ॥

MSS 164. C परिग्रहापरित्यत्य (or ०भ्यभ्य) P परिग्रहान्परित्यम्य. — 173. C गुहोतारणयज्वानो, P तेभुंहोतारश्चयज्वानो.

74) Ex conject.; MSS येचमायाविनिर्जित्य. Or should we read मायां वनिर्जित्य?

75) The asterisk preceding the word in PWK s. v. may be cancelled now.

76) Ex conject.; C समीद्धव्य°, P समिद्धव्य°.

ये⁽⁷⁷⁾ च क्षेत्राणि रक्षन्तः पालयन्ति सदा प्रजाः ।
 सत्त्वरक्षत्रताचाराः क्षत्रियास्ते नृपा नराः ॥ १७४ ॥
 ये रक्षयन्ति धर्मार्थे लोकाम्बोतिप्रयोजकाः ।
 राजानस्ते महावीराः सर्वधर्माभिपालकाः ॥ १७५ ॥
 ये च सत्त्वहिताधाने विविधार्थानुकारिणः ।
 वेशयन्ति प्रजा धर्मे वैश्यास्ते हि नरोत्तमाः ॥ १७६ ॥
 व्रताचारविक्रीना ये सत्त्वरक्षार्थचारिणः ।
 मन्यन्ते सेवया शुद्धं शूद्रास्ते श्रेष्ठिनस्तथा ॥ १७७ ॥
 ये च क्षेत्राणि⁽⁷⁸⁾ कषन्ति धान्यादित्रोदिसाधकाः ।
 कृषिकास्ते⁽⁷⁹⁾ नरा धान्यैः सत्त्वजीवानुपोषकाः ॥ १७८ ॥
 साधयन्ति महत्कार्यं धनादिवस्तुसंग्रहैः ।
 वणिक्कर्मभिसंयुक्ता वणिजस्ते महोद्यमाः ॥ १७९ ॥
 ये च सार्थान्समाहृत्य रत्नाकरसमागताः ।
 साधयन्ति च रत्नानि सार्थवाहाश्च ते नराः ॥ १८० ॥
 तथान्ये शिल्पविद्यादन्ये च कुर्वन्ति मानवाः ।
 शिल्पिनस्ते तथान्ये ऽपि स्वर्णकारादयो नराः ॥ १८१ ॥
 ज्योतिर्विद्याविदो ये च गणयन्ति दिवानिशम् ।
 युगात्तकालविज्ञाता गणकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८२ ॥

MSS 174. रक्षन्तिः. — 181. °दयोमराः.

77) I follow C, P has क्षेत्राणि, which does not fit the etymological argument.

78) So both MSS, not कषन्ति.

79) PWK registers *kṛṣika* with an asterisk. — धान्यैः is my conjectural correction for MSS धान्या.

⁽⁸⁰⁾ धातुदोषाण्यभिज्ञाय लोकानां परिचारकाः ।
⁽⁸¹⁾ भैषज्यं ये ददत्येव भिषजस्ते हि वैद्यकाः ॥ १८३ ॥
 भूतदोषाण्यभिज्ञाय बलिपूजाविधानतः ।
 शमयन्ति च ये भूतान्भौतिकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८४ ॥
 एवं चान्ये ऽपि ये सत्त्वा यद्यत्कर्मनुचारिणः ।
 तत्तत्कर्मनुशोलेन ज्ञातिधर्मप्रवृत्तिकाः ⁽⁸²⁾ ॥ १८५ ॥
 ततो ये मानवाः क्रूरा निर्दयाः सत्त्वहिंसकाः ।
 चण्डवृत्तिप्रचाराश्च चण्डाला इति ते स्मृताः ॥ १८६ ॥
 ये भजन्ति शिवं नित्यं शिवभक्तिपरायणाः ।
 ते शैवा मनुजा ज्ञेयाः शिवधर्मनुचारतः ⁽⁸³⁾ ॥ १८७ ॥
 ये भजन्ति विष्णुं नित्यं विष्णुभक्तिपरायणाः ।
 विष्णुधर्मसमाचारद्विष्णावास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८८ ॥
 ब्रह्माणं ये भजत्येव ब्रह्मभक्तिपरायणाः ।
 ब्रह्मधर्मसमाचाराद्ब्रह्मणास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८९ ॥
 ये भजन्ति महारौद्रं भैरवभक्तिमानसाः ⁽⁸⁴⁾ ।
महारौद्राश्च ते ख्याता भैरविकाश्च मानवाः ॥ १९० ॥

MSS 183. P भैषजं; both ददत्येवं. — 185. C तेत्तत्कर्मा°. — 189. भयत्येवं.

80) *Dōṣa* is here a neuter and *bhūta* (cl. 184) a masculine.

81) *Dadanti* must be put to the account of the paraphrast himself. It occurs also (Paris MS) f. 56 b 6.

82) Ex conject.; C प्रवृत्तिमाः, P °प्रवृत्तिनः.

83) So P; C °नुसार्तः. It is difficult to make here a good choice.

84) Ex conject.; MSS भैरवंभक्ति°, cp. the 2^d pādas of cl. 187—189. — Neither महारौद्र nor भैरविक occur in PWK.

ये च माहेश्वरी देवो भजन्ति कुलधर्मिणः ।
 माहेश्वरीव्रताधाराः कालिकास्ते ऽपि मानवाः⁽⁸⁵⁾ ॥ १९१ ॥
 ये भजन्ति सदा बुद्धं बौद्धधर्मपरायणाः ।
 ते ऽपि च मानवा बौद्धाः संबोधिपदसाधिनः ॥ १९२ ॥
 ये भजन्ति जिनं चैव जैनधर्मपरायणाः ।
 ते ऽपि च मनुजा जैना जैनधर्मानुचरणात्⁽⁸⁶⁾ ॥ १९३ ॥
 एवं चान्ये ऽपि ये सत्त्वा व्रतचर्यानुलिङ्गिनः ।
 ते ऽपि च मानवाः सर्वे धर्मचर्यानुवर्णिनः ॥ १९४ ॥
 पादशं साध्यते कर्म तादृशो ज्ञातिता भवेत् ।
 प्रज्ञापतिर्हि चैकत्वे निर्विशेषो ऽभवद्यतः⁽⁸⁷⁾ ॥ १९५ ॥
 न चेन्द्रियेषु नानात्वं क्रियावादेन दृश्यते ।
 ब्राह्मणे चान्यज्ञातौ वा नैषां किञ्चिद्विशिष्यते ॥ १९६ ॥
 न ह्यात्मनः समुत्कर्षाच्छ्रेष्ठत्वमिह युज्यते ।
 शुक्रशोणितसंभूतं योनिजं सर्वमेव हि ॥ १९७ ॥
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकमिति तीर्थैर्विकल्पितम् ।
 ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणाः नैवं धर्मसंस्कारजाः खलु ॥ १९८ ॥
 यदि वा ब्रह्मज्ञा विप्रा ब्राह्मणी कुत्र संभवा⁽⁸⁸⁾ ।
 ब्राह्मण्यपि तथा चैव ब्रह्मज्ञा यदि सांप्रतम् ॥ १९९ ॥

MSS 193. जिनंचैव. — 196. °ष्ठत्वंमिह C योनितं, P योनिज्ञः. —
 198. C तीर्थैर्वि°, P तीर्थैर्वि°. Cp. cl. 240. — 199. तथाचैव.

85) C repeats after this śloka the 2^d line of cl. 190.

86) Cp. note 12.

87) Ex conject.; C °षोभवेत्पदः or °त्यदः, P °षोभवत्पतः.

88) *Sambhava* has here adjectival force, as much as *sambhūta*, cp. cl. 242
urubhyām sambhavaḥ, 246 *vaiṣyāpi*. *urubhyām eva sambhava*.

ब्राह्मणस्य च सा भार्या स्याच्चैवेदं न युक्तिः⁽⁸⁹⁾ ।

न भार्या भगिनी युक्ता ब्रह्मणां ब्रह्मजा यदि ॥ २०० ॥

न सत्त्वा ब्रह्मणो जाताः कर्मसंस्कारजास्त्वमी ।

निहीनोत्कृष्टमध्याश्र सत्त्वा नानाश्रयाः पृथक् ॥ २०१ ॥

तेषां हि जातिसामान्याद्ब्राह्मणे क्षत्रिये तथा ।

वैश्यशूद्रे तथान्येषु समं ज्ञानं प्रवर्तते ॥ २०२ ॥

Vajras. शीलं प्रधानं न कुलं प्रधानं कुलेन किं शीलविवर्जितेन ।
cl. 29

बह्वो नरा नीचकुलप्रसूताः स्वर्गं गताः शीलमुपेत्य धीराः ॥ २०३ ॥

cp. Vajras. cl. 17 न जातिर्दृश्यते देवैः शीलः कल्याणकारकः⁽⁹⁰⁾ ।

चण्डालो ऽपि हि शीलस्थस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २०४ ॥

cp. Vajras. cl. 14 सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म शीलश्चेन्द्रियसंयमः ।

सर्वभूतदया ब्रह्म एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २०५ ॥

cp. Vajras. cl. 15 सत्यं नास्ति तपो नास्ति नास्ति चेन्द्रियसंयमः ।

सर्वभूतदया नास्ति एतच्चण्डाललक्षणम् ॥ २०६ ॥

cp. Vajras. cl. 16 देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।

मैथुनं नाधिगच्छति ते नरा ब्राह्मणाः खलु ॥ २०७ ॥

शूद्रोऽस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्तरम् ।

जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः स श्चा प्रजायते⁽⁹¹⁾ ॥ २०८ ॥

MSS 200. P °च्चैवं न युक्ता. — 208. गताशीलकल्या°. — 208. भुक्ते.

89) Ex conject.; MSS. युक्ता. Cl. 199 and 200 are somewhat intricate. I think, the purport of them is this: If the Brahmans are born from Brahmā, how then, is it with the Brāhmaṇī, how may she be a Brahman's wife? If she is born from Brahmā, she is the Brahman's sister, and does not fit him for a wife. *Idam na yuktitaḥ* signifies «this is not consistent with a proper way of acting».

90) शील is a masculine, likewise in the following śloka.

91) This śloka is a variance of cl. 111.

- cp. Vajras. cl. 20 शूद्रोपरिवृतो विप्रः शूद्रो च गृहमेधिनो ।
 वर्जितः⁽⁹²⁾ पितृदेवैश्च रौरवं सो ऽधिगच्छति ॥ २०६ ॥
 तस्माद्धर्मतपःशीलसंयमज्ञानतो द्विजः ।
 न तैर्हि विना विप्रः किं स्यात्संस्कारमात्रतः ॥ २१० ॥
 तन्न शरीरसंस्कारमात्रेण ब्राह्मणो भवेत् ।
 संस्कृतेन द्विजो वा चेच्छूद्रो ऽपि संस्कृतो द्विजः ॥ २११ ॥
 यदि विप्रः शरीरः⁽⁹³⁾ स्यात्पावको ब्रह्महा भवेत् ।
 ब्रह्महत्या च बन्धूनां शरीरदहनाद्भवेत् ॥ २१२ ॥
 ब्राह्मणबीजसंभूतः शूद्रो ऽपि न कथं द्विजः ।
 तस्माद्ब्राह्मणो नैव देहसंस्कारमात्रतः ॥ २१३ ॥
- cp. Vajras. cl. 10 सद्यः पतति मांसेन धात्वन्तीरविक्रयी ।
 ब्राह्मणो ऽपि भवेच्छूद्रः सुरया लवणेन च ॥ २१४ ॥
- cp. Vajras. cl. 11 आकाशगामिनो विप्राः पतिता मांसभक्षणात् ।
 विप्राणां पतनं दृष्ट्वा ततो मांसानि वर्जयेत् ॥ २१५ ॥
 भक्ष्यते येन मांसानि भक्ष्यते⁽⁹⁴⁾ तेन किं न हि ।
 अभक्ष्यभक्षणाच्चैव ब्राह्मणः पतितो भवेत् ॥ २१६ ॥
 पतितो ब्राह्मणश्चैवं संस्कारं नार्हति पुनः ।
 तस्माज्ज्ञानं विना नैव शरीरो ब्राह्मणो भवेत् ॥ २१७ ॥

MSS 210. C °तपशील°, P °पयः शली°. — 211. C वा चेच्छूद्रोपि संस्कृते, P वा-
 चेच्छूद्रोपि संस्कृतो. — 214. C सद्यथति मांसेन, P सद्यथततिमांसेन C °कूद्राः,
 P °कूद्रे:..... both लवनेन. — 217. C नर्हति, P नार्हति:..... C शरीरीत्रा°.

92) Ex conject.; C वर्जितपितृवेदैवा°, P वर्जितःपितृवेदैःवरारवं.

93) शरीर masc., cp. cl. 217 and n. 90.

94) Perhaps should be corrected भक्ष्येत.

ज्ञानवान्किं भवेत्पूज्यो ब्राह्मणा अपि मानवाः ।
 समानेषु च देहेषु कुत्राप्यस्ति विशेषता ॥ २१८ ॥
 तस्माज्ज्ञानप्रमाणेन न शरीरप्रमाणता ।
 यथा करोति भाण्डानि मृत्तिकयैव *भार्गवः*⁽⁹⁵⁾ ॥ २१९ ॥
 मृत्तिकाया न भेदो ऽस्ति तत्कृतभाजनेष्वपि ।
 किं तु प्रक्षिप्तवस्तूनां संज्ञयाख्यायते खलु ॥ २२० ॥
 प्रक्षिप्तं यत्र यद्द्रव्यं तद्भाण्डं तेन लक्ष्यते ।
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्लक्ष्यते मानवस्तथा ॥ २२१ ॥
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्विहीनो मानवः पशुः ।
 ज्ञानविज्ञानभेदेन वर्तते गुणभेदता ॥ २२२ ॥
 *गुणभेदाद्भवेद्धर्मभेदा च संप्रजायते⁽⁹⁶⁾ ।
 धर्मभेदात्ततः कर्मभेदता संप्रवर्तते ॥ २२३ ॥
 कर्मभेदात्तथाचारभेदता च प्रवर्तते ।
 तथाचारविशेषेण ज्ञातिभेदाः प्रवर्तिताः ॥ २२४ ॥
 महाभूतसमुद्भूतस्कन्धेष्वप्यतनेषु च ।
 सर्वज्ञत्तुशरीरेषु समेषु का विशेषता ॥ २२५ ॥
 ज्ञानविज्ञानमात्रेण भिद्यन्ते खलु मानवाः ।
 ज्ञानविज्ञानपात्रत्वात्पूज्यन्ते नीचजा अपि ॥ २२६ ॥

MSS 218. देहेषु कुत्राप्य° — 222 P वर्तते गुणभेदताः — 223 C भेदात्ततो
 कर्मभेदात्तसंप्र°, P भेदात्ततो कर्मभेदतासंप्र°.

95) Instead of the last word, which is corrupt, is, of course, required a word meaning 'potter'. But it would be not advisable to correct भाण्डिकः. For *bhāṇḍika* = *bhāṇḍakāra* is unknown, and it is not in the habit of Sanskrit to use *taddhitas* in °ika, with the meaning of «manufacturer of — ». Query: भाण्डिकृत्?

96) There can be no doubt about what the author intends to say, but the wording is corrupt.

ज्ञानविज्ञानकोनवान्मानवो ऽपि न पूज्यते ।
 पशुवत्स नराकारः ततः पूजा न चाकृतेः ॥ २२७ ॥
 ज्ञानेनापि द्विजो नैव कर्माचारप्रमाणतः ।
 ज्ञानेन यदि वा विप्रः शूद्रो ऽपि ब्राह्मणो भवेत् ॥ २२८ ॥
 अन्ये ऽपि बहवः सन्ति सैकवर्तादिनीचजाः ।
 ज्ञानवत्तश्च ये धोरास्ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २२९ ॥
 तस्माच्च ज्ञानमात्रेण ब्राह्मणो न भवेत्खलु ।
 कर्माचारप्रमाणेन न ज्ञानस्य प्रमाणता ॥ २३० ॥
 कर्मणापि द्विजो नैव शुद्धाचारप्रमाणतः ।
 कर्मणा वै द्विजाश्चैवं सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३१ ॥
 सन्ति हि बहवो लोके मत्कायज्ञादिकर्मिणः ।
 क्षत्रियवैश्यशूद्राश्च कथं न ब्राह्मणा नु ते ॥ २३२ ॥
 तस्मान्न कर्ममात्रेण ब्राह्मणाः स्युर्नराः खलु ।
 नापि स्वाचारमात्रेण ब्राह्मणाः स्युस्तथा नराः ॥ २३३ ॥
 यदि स्वाचारतो विप्रः सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ।
 ये ये स्वाचारवत्तश्च ते ते स्युर्ब्राह्मणाः किल ॥ २३४ ॥
 सन्ति च बहवः शूद्राः शुद्धाचारसमन्विताः ।
 व्रतोपवासधर्मिष्ठा नीचजा अपि सन्ति च ॥ २३५ ॥
 ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाश्चैवं यद्याचारप्रमाणता ।
 तस्मादाचारमात्रेण ब्राह्मणा नैव मानुषाः ॥ २३६ ॥
 वेदेनापि तथा नैव ब्राह्मणाः स्युर्नरोत्तमाः ।
 यदि वेदैर्भवेद्विप्रो रान्तसो ऽपि द्विजः खलु ॥ २३७ ॥
 तथाभूद्भावणो नाम रान्तसो वेदपारगः ।
 सर्वे ऽपि रान्तसाश्चैवं वेदकर्मनुचारकाः ॥ २३८ ॥

कथं ते ब्राह्मणा नैव यदि वेदाद्विज्ञो भवेत् ।
 तस्माच्च वेदमात्रेण नैव स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३९ ॥
 सत्यधर्मप्रमाणेन सर्वमेकं जगद्भुवम् ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं तोर्थिकैरिति कल्पितम् ॥ २४० ॥
 तथा च कल्प्यते लोकबोधार्थमिति तोर्थिकैः ।
 स्वयंभूदेकसंभूतं चातुर्वर्ण्यमिदं खलु ॥ २४१ ॥
 मुखतो ब्राह्मणो ज्ञातो बाहुभ्यां क्षत्रियः स्मृतः ।
 ऊरुभ्यां संभवो वैश्यः पद्भ्यां शूद्रः समुद्भवः ॥ २४२ ॥
 तथा चेद्धि भवेद्दोषो धर्मेषु वर्णवादिनाम् ।
 अगम्यगमनाच्चैवं कथं धर्मविशुद्धिता⁽⁹⁷⁾ ॥ २४३ ॥
 यदि विप्रो मुखाज्ज्ञातो ब्राह्मणो कुत्र संभवा ।
 ब्राह्मण्यपि मुखाज्ज्ञाता स्वसा भार्या कथं ननु⁽⁹⁸⁾ ॥ २४४ ॥
 तथा च क्षत्रिया ज्ञाता बाहुभ्यामेव चेत्तथा ।
 क्षत्रियस्य भवेद्भार्या क्षत्रिया भगिनी खलु ॥ २४५ ॥
 वैश्यापि हि तथा चैवमूर्ध्नामेव संभवा ।
 वैश्यस्यापि भवेद्भार्या वैश्या तु भगिनी विशः ॥ २४६ ॥
 पद्भ्यां ज्ञातो यथा शूद्रः शूद्री चापि तथोद्भवा ।
 शूद्रस्यापि भवेद्भार्या शूद्री हि भगिनी खलु ॥ २४७ ॥
 न युक्ता भगिनी भार्या तथा धर्मः कथं भवेत् ।
 अगम्यगमनाच्चैवमधर्म एव संभवेत् ॥ २४८ ॥

cp. Vajras. cl. 30

MSS 239 C यदि वेदाद्विज्ञोत्तम ॥. — 246. चैवमूर्ध्ना^०.

97) Query: °विशुद्धिता; cp. cl. 310. Yet the suffix °ता, in this kind of writings, is not seldom used in a pleonastic manner. Cp. Avadānaç. I, 172, n. 6.

98) Cp. çloka 198—200.

ततो ऽत्यक्तविरुद्धं स्याद्ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणा यदि ।
धर्मक्रियाविशेषात्तु वर्णावस्थाः प्रतिष्ठिताः ॥ २४९ ॥

cp. Vajras. çl. 31

Quotation from a
discourse between
Yudhiṣṭhira and
Vaiṣampāyana

भारते ऽपि तथा चैवं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
वैशम्पायनमागम्य प्राञ्जलिः पर्यपृच्छत्⁽⁹⁹⁾ ॥ २५० ॥
के ते ये ब्राह्मणाः प्रोक्ताः किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
एतदिच्छामि भो ज्ञातुं तद्भवान्व्याकरोतु मे ॥ २५१ ॥
इति श्रुत्वा महाविज्ञो वैशम्पायन आदरात् ।
प्रत्युवाचेति कौत्सेय शृणु तत्कथ्यते मया ॥ २५२ ॥
क्षात्र्यादिभिर्गुणैर्युक्तस्त्यक्तदण्डो निरामिषः ।
न कृत्ति सर्वभूतानि प्रथमं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५३ ॥
यदा सर्वपरद्रव्यं पथि वा यदि वा गृहे ।
अदत्तं नैव गृह्णाति द्वितीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५४ ॥
त्यक्तक्रूरस्वभावस्तु निर्ममो निःपरिग्रहः ।
मुक्तश्चरति यो नित्यं तृतीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५५ ॥
देवमनुष्यनारोणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
मैथुनं हि सदा⁽¹⁰⁰⁾ त्यक्तं चतुर्थं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५६ ॥
सत्यं शौचं दया शौचं शौचमिन्द्रियनियमः ।
सर्वभूतदया शौचं तपः शौचं च पञ्चमम् ॥ २५७ ॥
पञ्चलक्षणसंपन्न ईदृशो यो भवेद्भिजः ।
तमहं ब्राह्मणं ब्रूयां शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर ॥ २५८ ॥

MSS 249. C °ब्रह्मज्ञा यदि ब्राह्मणा ॥ C वर्णावस्था प्रतिष्ठिता. — 251. C के
तयब्राह्म°, P केतेब्राह्म°. — 252. वैसंपायन. — 254. गृह्णाति.

99) This whole would be quotation from the Mahābhārata is borrowed
from the *Vajrasūcī*, it seems; only çl. 252 and 260 are not found there. Our çl. 251
= Vajras. 32, and our 253—259; 261—273 correspond with Vajras. 33—51, save
some discrepancies, especially in the case of Vajras. 44. — 100) MSS त्यक्तश्च°. I
have adopted the reading of *Vajrasūcī* (ed. Weber).

न कुलेन न ज्ञात्या च क्रियाभिर्ब्राह्मणो न च ।
 चाण्डालो ऽपि हि वृत्तस्थो ब्राह्मणः स युधिष्ठिर ॥ २५९ ॥
 अहिंसा ब्रह्मचर्यं च विशुद्धात्मापरिग्रहः ।
 फलेष्वनभिलिप्साथ ब्राह्मणः स्याद्युधिष्ठिर⁽¹⁰¹⁾ ॥ २६० ॥
 एकवर्णमिदं विश्वं पूर्वमासीद्युधिष्ठिर⁽¹⁰²⁾ ।
 कर्मक्रियाविशेषेण चातुर्वर्ण्यं प्रतिष्ठितम् ॥ २६१ ॥
 सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
 एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विजाः ॥ २६२ ॥
 शूद्रो ऽपि शोतसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
 ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत्⁽¹⁰³⁾ ॥ २६३ ॥
 पञ्चेन्द्रियार्णवं धोरं यदि शूद्रो ऽपि तीर्णवान् ।
 तस्मै दानं प्रदातव्यमप्रमेयं युधिष्ठिर ॥ २६४ ॥
 न ज्ञातिर्दृश्यते राजन्गुणाः कल्याणकारकाः ।
 गुणविद्यानिधिर्विद्वान्ब्राह्मणो ब्रह्मचारणात् ॥ २६५ ॥
 जीवितं यस्य लोकार्थे धर्मार्थे यस्य जीवितम् ।
 अहोरात्रं चरेन्मुक्तस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २६६ ॥
 परित्यज्य गृहावासं ये स्थिता मोक्षकाङ्क्षिणः ।
 कामेष्वसक्ताः कौत्सेय ब्राह्मणास्ते युधिष्ठिर ॥ २६७ ॥
 अहिंसा निर्ममत्वं वा सत्कृत्यस्य विवर्जनम् ।
 रागद्वेषनिवृत्तिश्च एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६८ ॥

MSS 259. वृत्तस्था ब्रा°. — 262 C योनिजो, P योनिजौ.

101) Ex conject.; C °लिप्सार्था, P °लिप्यार्था. *Abhilipsā* is not found in PWK, but the verb *abhilipsati* is instanced in PW VI, sub लभ + अभि. — If the reading adopted is right, the protasis consists of a so called conditional clause represented by mere nominatives.

102) After this line C repeats cl. 260 a, P not so.

103) Cl. 262 and 263 are repetitions of cl. 131 and 132.

क्षमा दया दमो दानं सत्यं शौचं स्मृतिर्घृणा ।
 विद्या विज्ञानमाधीत्यमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६१ ॥
 गायत्रीमात्रसारो ऽपि चरं विप्रः सुयन्त्रितः ।
 नाधीत्य चतुरो वेदान्सर्वाशी सर्वविक्रयी ॥ २६० ॥
 एकरात्रोषितस्यापि या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
 न तां क्रतुसहस्रेण प्राप्नुवन्ति युधिष्ठिर ॥ २६१ ॥
 पारगः सर्ववेदानां सर्वतीर्थाभिषिञ्चनैः ॥
 युक्तश्चरति धर्मं यो तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २६२ ॥
 यदा न कुरुते पापं सर्वभूतेषु दारुणम् ।
 कायेन मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ २६३ ॥
 यस्य लोकहिते चित्तं मैत्रीयुक्तमिवात्मजे ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मान्मैत्रीं विभावय ॥ २६४ ॥
 यस्य लोकेषु कारुण्यं स्वात्मजे इव दुःखिते ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मात्कारुणिको भव ॥ २६५ ॥
 यच्चित्तं मुदितं लोके सुखीभूते इवात्मजे ।
 तस्य संजायते ब्रह्म तल्लोके मोदवांश्चर ॥ २६६ ॥
 यस्योपेक्षायुतं चित्तं सर्वलोकेष्विवात्मजे ।
 तस्य संजायते ब्रह्म तदुपेक्षायुतश्चर ॥ २६७ ॥

MSS 272 P °रतिया धर्मतं देवा. — 276 C यचित्तं, P यश्चित्तं. — 277 C °क्षा-
 यितंचित्तं, both सर्वलोकष्व°.

104) Note the new word *ādhītya*, the abstract noun of *adhīta* and cp. *adhītin*. Likewise *modavant* cl. 276. — Our text has preserved the good reading; Vajras. विज्ञानमाधिक्यमे° is a corruption.

105) This *çloka* = Manu II, 118, but the third *pāda* has been changed to the worse. The 2^d *pāda* is corrupt in MSS: both have चरन्विप्रः (likewise Vajras.) and C समन्त्रितः, P समन्त्रितः.

106) Ex conject.; C न तत्क्रतु° (also Vajras.), P न तन्क्रतु°.

107) As to the new word *abhiṣiñcana*, cp. Avadānaç. I, 96, n. 7.

एतद्धि परमं ब्रह्मविहारं ब्रह्मसाधनम् ।

ज्ञात्वा लोकहितार्थेन चर ब्रह्मविहारणाम् ॥ २७८ ॥⁽¹⁰⁸⁾

ततः क्लेशान्विनिर्जिता स्वात्मचित्तसमाहितः ।

ब्रह्मप्रणिधिमालम्ब्य स्थिरीभव समाधिषु ॥ २७९ ॥

⁽¹⁰⁹⁾ तथा ब्रह्मगुणाधानाद्ब्रह्मर्षिस्त्वं भवेः किल ।

पञ्चाभिज्ञपदप्राप्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयाः ॥ २८० ॥

इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं स सुभूतिर्गुणोत्सुकः ।

तथेति प्रतिसंश्रुत्य ध्यानचर्यामुपाश्रयत् ॥ २८१ ॥

ततो ऽन्यद्वनमाश्रित्य गुरोराज्ञासमाधृतः⁽¹¹⁰⁾ ।

सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या⁽¹¹¹⁾ व्यहरद्भ्यानतत्परः ॥ २८२ ॥

तत्राधिवसतो ऽस्यापि क्रोधाग्निः समुदीरितः ।

कर्माधानबलाभ्यासान्नैव शान्तिमुपाययौ ॥ २८३ ॥

A v. II, 128, 6—8. तत्र च वनषण्डे या वसन्ती वनदेवता⁽¹¹²⁾ ।

सा सुभूतिं महाक्रोधं दृष्ट्वैवं समचित्तयत् ॥ २८४ ॥

सुभूतिर्ब्राह्मणो क्लेष सर्ववेदार्थपारगः ।

सर्वमन्त्रविधानज्ञः सुतीक्ष्णक्रोधबाहुलः ॥ २८५ ॥

108) I doubt the genuineness of the last word. If right, it must mean the striving after practising the four *brahmavihāras*. I think that it must be ब्रह्मविहारताम्, cp. cl. 316.

109) Ex conject.; MSS ब्रह्मगुणाधाराद्ब्र०.

110) *sam* + *ā* + *dhr* is not registered in PW or PWK. It signifies 'to take at heart'.

111) Ex conject.; MSS सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या — in P the last aks. may be perhaps क्ले.

112) The construction is awkward, as the participle of the present does duty for a finite verb. Yet it is not advisable to read वनषण्डेया as one word to get rid of the difficulty.

⁽¹¹³⁾ कदाचित्कुपितश्चायं क्रोधतः शापवह्निना ।
 धृदयति पर्वतांश्चापि सपत्तिञ्जतुमानवान् ॥ २८६ ॥
 समाधिध्यानयुक्तो ऽपि नैव चित्तसमाहितः ।
 ज्ञानविज्ञानधर्मेषु विशेषं नाधिगच्छति ॥ २८७ ॥
 यदि बौद्धेषु धर्मेषु नियुक्तो ऽयं द्विजोत्तमः ।
 क्षिप्रं क्लेशान्विनिर्जित्य बोधिचित्तं च लप्स्यति ॥ २८८ ॥
 बोधिचित्ते प्रलब्धे तु तदा लोकहिते चरेत् ।
 बोधिसत्त्वो महाविज्ञो भविष्यति न संशयः ॥ २८९ ॥
 इति निश्चित्य सा देवी कारुण्याद्वितमानसा ।
 तं सुभूतिं समागम्य जगदिवं पुरः स्थिता ॥ २९० ॥
 शृणु वत्स महाभाग यन्मया हितमुच्यते ।
 धन्यो ऽसि त्वं महाधीर् महर्षिर्द्विजसत्तम⁽¹¹⁴⁾ ॥ २९१ ॥
 किमर्थं वससे चैवमेकाकी निर्जने वने ।
 निश्चितः⁽¹¹⁵⁾ प्रतिसंलीनः काष्ठपाषाणवद्धया ॥ २९२ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु यदि वाञ्छास्ति ते यते ।
 बुद्धस्य वचनं श्रुत्वा चर संबोधिसत्पथे ॥ २९३ ॥
 बुद्धो हि भगवान्नाथः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
 मुनीन्द्रः श्रीधनः शास्ता सर्वधर्मानुपालकः ॥ २९४ ॥
 तस्यैव धर्मता शुद्धा दशकुशलसंमता ।
 षट् पारमिताः ख्याताः परत्रेह शिवंकराः ॥ २९५ ॥

Av. II, 128, 8-9.

MSS 289 बोधिसत्त्वा. — 292. चैवमेका°.

113) Ex conject.; C कदाचिन्कुपितोश्चायं, P कदाचित्कुपितेश्चायं.

114) I have taken up the reading of P; र्षि in that MS has two dots written above it, as if to cancel it. C महर्षिर्द्विज°. The voc. महर्षे is also admissible, but not so probable as the nom.

115) So P. C निश्चितप्रतिसंलीनका°.

धन्यास्ते भिन्नवशैव बुद्धस्योपासकाश्च ये ।
 सर्वसत्त्वहितार्थेन संबोधिगुणसाधकाः ॥ २९६ ॥
 त्वं चापि हि तथा मत्वा स्वपरात्महितार्थतः ।
 त्रिरत्नशरणं गत्वा च ब्रह्मन्त्रतोत्तमम् ⁽¹¹⁶⁾ ॥ २९७ ॥
 ततः क्लेशगणान्कृत्वा ब्रह्मचारिजिनेन्द्रवत् ⁽¹¹⁷⁾ ।
 साक्षादहर्कल्पदं प्राप्य निर्वृत्तिसुखमाप्नुयाः ॥ २९८ ॥
 इति श्रुत्वा सुभूतिः स त्रिरत्नगुणवर्णनाम् ।
 तथानुमोदितः प्राह तां देवतां पुरः स्थिताम् ॥ २९९ ॥
 तथाहं देवते यामि संबुद्धदर्शनं प्रति ।
 त्रिरत्नसमयं प्राप्तुमिच्छामि त्वत्प्रसादतः ॥ ३०० ॥
 यदि ते ऽस्ति कृपा देवि मयि मोक्षार्थसाधिनि ।
 संबुद्धं दर्शय क्षिप्रं तद्धर्मेषु निवेशय ॥ ३०१ ॥
 त्रिरत्नशरणं गत्वा चरिष्ये तद्व्रतोत्तमम् ।
 तथाशु कृपया नीत्वा मां विकारे प्रवेशय ॥ ३०२ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य सुभूतेर्वनदेवता ।
 विज्ञाय बोधिमार्गेषु चित्तं तथानुमोदितम् ॥ ३०३ ॥
 तत एव समागृह्य सुभूतिं ब्रह्मचारिणम् ।
 ऋद्ध्या साक्षाशमार्गेण निनाय जिनमन्दिरम् ॥ ३०४ ॥
 सुभूतिस्तत्र संप्राप्तो ददर्श जिनभास्करम् ।
 भगवन्तं महासौम्यं लक्ष्मणैः समलङ्कृतम् ॥ ३०५ ॥
 व्यञ्जनैश्च विराजन्तं व्यामप्रभामहोज्ज्वलम् ।
 सहस्रकिरणाधिकं रत्नाङ्गमिव जङ्गमम् ॥ ३०६ ॥

Av. II, 129, 1.

Paraphrase of the
 cliché of the Bud-
 dha's outer appea-
 rance: Av. II, 129, 1-3.

MSS 296 भिन्नवशैव. — 300 प्राप्तुमिच्छा°. — 306 रत्नाङ्गमिव.

116) Ex conject.; MSS ब्रह्मन्त्रतोत्तमं.

117) Ex conject.; C ब्रह्मचारिजिनेन्द्रवत्, P ब्रह्मचारीजिनेन्द्रवत्.

- समत्ततो महाभद्रं जगन्नाथं मुनीश्वरम् ।
 सर्वदेवाधिपं सम्यक्संबोधिगुणसागरम् ॥ ३०७ ॥
- A v. II, 129, 3-4. दृष्ट्वैव सकृत्ता चाथ सुभूतेस्तस्य सर्वथा ।
 आघातो यश्च सत्त्वेषु स प्रतिविगतो ऽप्यभूत्⁽¹¹⁸⁾ ॥ ३०८ ॥
 ततः प्रसादजातो ऽसौ सुभूतिर्द्विजसत्तमः ।
- A v. II, 129, 4-5. नत्वा पादौ मुनेर्धर्मं श्रोतुं तस्थौ मुदा पुरः ॥ ३०९ ॥
 ततो ऽसौ भगवांस्तस्य सुभूतेश्चित्तशुद्धताम् ।
 ज्ञात्वा⁽¹¹⁹⁾ र्पसत्यधर्माणि दिदेशैवं सविस्तरम् ॥ ३१० ॥
 शृणु विप्र महाभाग सर्वसत्त्वहितार्थतः ।
 यदि ते धर्मवाञ्छास्ति संबोधिपदसाधने ॥ ३११ ॥
 भावनीया सदा मैत्री सत्त्वेष्वेवं यथात्मजे ।
 धर्ममाता यतो मैत्री तन्न त्याज्या कदाचन ॥ ३१२ ॥
 करुणा च तथा कार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
 कारुण्याद्धर्ते धर्मस्तत्कारुण्यं सदा कुरु ॥ ३१३ ॥
 मुदितापि सदा साध्या सत्त्वेषु च यथात्मजे ।
 मुदितां हि समालम्ब्य बोधिपदमवाप्नुयाः ॥ ३१४ ॥
 उपेक्षापि सदा धार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
 उपेक्षातो लभेत्सौख्यं तदुपेक्षां सदा भज ॥ ३१५ ॥
 इमे धर्मा हि चत्वारश्चतुर्वर्गफलाप्तये ।
 तत्प्राप्त्यै साध्यतां यन्नाञ्चतुर्ब्रह्मविहारता ॥ ३१६ ॥

Mahāyānistic dis-
 course of the Bud-
 dha to Subhūti tak-
 ing the place of
 the *dharmadeśanā*
 A v. II, 129, 5.

MSS 309 मनेधर्म. — 314 P °वाप्नुयात्. — 316 यन्नाचतु°.

118) Ex conject.; C सत्येषुसुप्रति°, P सत्त्वेषुसुप्रति°.

119) धर्म is here a neuter, cp. gl. 317.

इति श्रुत्वा⁽¹²⁰⁾ धर्माणि स सुभूतिः प्रमोदितः ।
 क्लेशसङ्गान्विनिर्जित्य बुद्धधर्मं समैक्षत⁽¹²¹⁾ ॥ ३१७ ॥

Subhūti's conversion
 (A v. II, 129, 6-7).

सत्कायदृष्टिशैलं च विंशतिशिवरोद्धतम् ।
 विदार्य ज्ञानवज्रेण संसाररतिनिःस्पृहः ॥ ३१८ ॥
 श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्वा शिन्नो⁽¹²²⁾ ऽभवन्मुनेः ।
 दृष्टसत्यो ऽथ संबुद्धं नत्वा चैव कृताञ्जलिः ॥ ३१९ ॥

Paraphrase of his
 becoming a monk
 (A v. II, 129, 7).

प्रब्रज्याप्रार्थनां चक्रे स्वाध्यातधर्मसाधने ।
 नमस्ते भगवन्नाथ सर्वसत्त्वानुपालक ॥ ३२० ॥
 अद्याप्येण जगद्वन्धो यामि ते शरणं सदा ।
 तथा धर्मे च सङ्क्षेपे⁽¹²³⁾ संबोधिगुणाप्राप्तये ॥ ३२१ ॥
 प्रब्रज्यां देहि मे नाथ सद्धर्मेषु निवेशय ।
 ब्रह्मचर्यं चरिष्ये ऽहं तदाज्ञां शिरसा वहन् ॥ ३२२ ॥
 इत्युक्ते भगवान्दृष्ट्वा हस्तेन तच्छिरः स्पृशन् ।
 एहि भिक्षो चरस्वेति प्रवदंस्तं समग्रहीत् ॥ ३२३ ॥

एकीति प्रोक्तः स जिनेन मुण्डो पात्री सुसङ्गाटिपरीतदेहः ।
 सम्यः प्रशान्तेन्द्रिय एव तस्थौ भिक्षुः सुभूतिः सुगतप्रभावात्⁽¹²⁴⁾ ॥ ३२४ ॥

MSS 318 C °शिषरोद्धतं, P °शिषरोद्धतं.....both °निस्पृहः. — 319 श्रोता°.
 — 324. C प्रोक्तसन्नि°, P प्रोक्तेसन्नि°.

120) I follow P, C has °धर्माहिससुभूतिः.

121) The last word according to P, I have only added the anusvāra on the last syllable of धर्म; C बुद्धधर्मसमक्षत unmeaning. But I am not sure of समैक्षत being genuine. Query: समैक्षत?

122) The 2^d pāda of this śloka is doubtless corrupt, and its correction uncertain. Query: शिद्यो ऽभवन्मुनेः? I am, however, not aware of the gerundive *śikṣya* v. a. = pāli *sikkhamāno* (cp. Childers s. v. *sikkhati*) occurring elsewhere. Nor can शिन्न be meant, since Subhūti had not yet obtained the pravrajyā.

123) Cp. A v. I, 50, 7 with note 5.

124) The ślokas 321—324 are the paraphrase of the cliché of the *chibhik-*

Paraphrase of
the cliché ab-
out reaching
Arhatship
(A v. II, 129,
8-11).

सच्चित्तलब्धः स मुनेः प्रसादात्प्रयुज्यमानो व्यहरत्समाधौ ।

व्यापच्छ्रमानः खलु बोधिमार्गे संबुद्धधर्मे घटमान एव ॥ ३२५ ॥

सर्वं च संसारमनित्यताकृतं मत्वा च संसारगतिं विभङ्गिनीम् ।

क्लेशांश्च सर्वान्प्रविक्ष्य संयतः⁽¹²⁵⁾ साक्षाच्च सो ऽर्हन्भवन्महर्षिकः ॥ ३२६ ॥

सुवीतरागः समलोष्टदेमा⁽¹²⁶⁾ आकाशचित्तो घनसारवासी ।

भिन्दन्नविद्याङ्गिमिवाण्डकोशं प्रापद्भिज्ञाः⁽¹²⁷⁾ प्रतिसंविदश्च ॥ ३२७ ॥

सत्कारलाभेषु पराञ्जुलत्वात्सशक्रदेवासुरमानुषाणाम् ।

पूज्यश्च मान्यो⁽¹²⁸⁾ अभिवादनीयो बभूव स ब्रह्मविहारचारी ॥ ३२८ ॥

A v. II, 129, 12-13. अथ सुभूतिरायुष्मान्समन्वाहृदात्मवान् ।

कुतश्च्युतो ऽहमापातः कुत्र केन च कर्मणा ॥ ३२९ ॥

MSS 325 C सचित्त°..... both °मान एव ॥. — 326 क्लेशाश्च. — 328 C मा-
न्योभिवा°, P मान्योभिवा°..... both वभूवसंभ्र°. — 329 P °दात्मवित.

sukā initiation, which however, in our *Avadānaçataka* is not found here, but elsewhere, see I, p. 284 and 347.

125) I have put संयतः instead of three syllables that are manifestly corrupt in MSS. C has विक्षय सुद्धिदात्साक्षाच्च, P विक्षयसुद्धिदात्साक्षाच्च. My correction is taken from the same paraphrase of the parallel passages in A v. nr. 61 and 62, see P f. 38b 4 and 132a 8.

126) MS °हेम, but °हेमा appears in the same cliché at P f. 66b 1. The epithet घनसारवासी answers to the enigmatical epithet वासीचन्दनकल्पः of the A v. text.

127) Ex conject.; C भिन्दन्नविद्याङ्गिमिवाण्डकोशं, P भिन्दन्नविद्याङ्गिमिवाण्ड-
कोशं. The paraphrase helps here to correct a mistake, which has been made by Cowell, Feer and myself. We all were wrong in dividing the complex °कल्पो-
विद्याविदारिताण्डकोशो into °कल्पो विद्या°. It must be divided °कल्पो ऽविद्या°. Though from a grammatical point of view the analysis of the compound = *yasmai vidārīto 'vidyāyā aṇḍakoṣaḥ* may hardly be accounted for, and the other analysis = *yasmai (or yena) vidyayā vidārīto 'ṇḍakoṣaḥ* commends itself as the most natural, yet the traditional acceptation implied by the paraphrases here and in other places (cp. e. g. P 38b 4. 66b 1. 52a 8 अविद्याण्डविभेदिनी. 141a 6) must be the right one. It is in full accordance with the usual Buddhist terminology, the *avidyā* being the ultimate source of the evil of existence, the extermination of which is striven after; the being shut up in *avidyā* is signified by the image of the imprisonment within the egg.

अपश्यत्स ततश्चेति पञ्च जन्मशतानि च ।

नागयोनिःसमुत्पन्नस्ततश्च्युत्वाहमागतः ॥ ३३० ॥

A v. II, 129, 14—130, 1. यद्वेषाभ्यासतश्चासं क्रूरो लोकोपघातकः ।

तेनैव हेतुना चाहं महद्भयमनुमातवान् ॥ ३३१ ॥

इदानीं तु तथा चैतं क्रोधं प्रहातुमाचरे ।

यस्यैव हेतुना लोका भ्रमन्ति नरकेषु ते ॥ ३३२ ॥

तस्मादहं चरिष्यामि निःसङ्गो निरहंकृतिः ।

सङ्गाद्धि जायते माया मायायां जायते रतिः ॥ ३३३ ॥

रतौ रागो ऽभिजायते रागे मोहः प्रवर्धते ।

मूढस्य ह्रयते चित्तं स्वेष्टकार्योपघाततः ॥ ३३४ ॥

उपघाताकृते चित्ते क्रोधाग्निः परिदीप्यते ।

क्रोधानलसमुद्गो दहते स्वप्नानपि ॥ ३३५ ॥

यावत्क्रोधानलोदीप्तं स्वचित्तं क्लेशवायुभिः ।

तावत्किं तपसाप्येतन्निरर्थं दुःखहेतवे ॥ ३३६ ॥

धर्मसुचरितं पुण्यं दानशोलादिसाधनम् ।

कृतं कल्पसहस्रैर्पदेहेत्क्रोधानलः क्षणात् ॥ ३३७ ॥

तस्मात्क्रोधाग्निशक्त्यर्थं कृत्वेन्द्रियविनिग्रहम् ।

एकान्ते हि वसेयं च विवित्तारण्यगोचरे ॥ ३३८ ॥

MSS 330 अपश्यत्स जन्मशतं. — 332 C चैतन्क्रो°, P चैतत्क्रो°. — 334 C स्वेष्टकार्योपघातकः ॥, P स्वेष्टकार्योपघाततः ॥. — 336 (C) °नलोदीप्तं.

128) One should expect स्वप्नानपि.

129) Ex conject., the meaning is: «..... what is then the use of tapas? This is fruitless, only a cause of sorrow»; MS तपसाप्येवन्निरर्थं.

130) This śloka is wanting in P.

131) Ex conject.; MSS क्रोधाग्निशक्त्यर्थं.

यदा च गरुडेनाहं बलादाकृष्य भक्षितः ।

पतीन्दृष्ट्वानुमोदं च कुर्वन्मृत्युमवाप्तवान् ॥ ३३९ ॥

तेनैव हेतुना चाद्य द्विजातिकुलसंभवः ।

सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य ब्रह्मचारी भवाम्यहम् ॥ ३४० ॥

अद्यापि चेत्तथा चात्र वसे[यं] जनपदाश्रमे⁽¹³²⁾ ।

केनचित्क्लेशितश्चाहं धष्टिमेवमवाप्नुयाम् ॥ ३४१ ॥

Av. II, 130, 1-5.

इति निश्चित्य चित्तेन सुभूतिर्निरहंकृतिः ।

त्रिविक्ते ऽरण्यवासे स निःसङ्गो न्यवसत्सुधीः ॥ ३४२ ॥

तथैकाकी वसंस्तत्र चतुर्थध्यानसंपुतः ।

फलमूलाम्बुसंतुष्टो ब्रह्मचारी मुमोद सः ॥ ३४३ ॥

अथ सङ्के ऽपि ग्रामेषु देशे जनपदेषु च ।

भिक्षाहेतोर्विहर्तुं वा स सकामो ऽभवद्यदा ॥ ३४४ ॥

तदा पूर्वमसौ दृष्ट्वा गोचरमभ्यलक्षयत् ।

अहो देशेषु सर्वत्र भवन्ति निर्गुणा जनाः ॥ ३४५ ॥

मानिनो मदमोहान्धा दुष्टा मत्सरिणः शठाः ।

तत्कथं संचरिष्ये ऽत्र भिक्षाहेतोः कुले कुले ॥ ३४६ ॥

दूषयिष्यन्ति चित्तानि केचिदृष्ट्वैव मां यतिम् ।

⁽¹³³⁾ यद्धेतो * जनाश्चैवं धमन्ति दुर्गतिष्वपि ॥ ३४७ ॥

कल्पकोटिसहस्राणि नैव मुक्ताश्च दुर्गतेः ।

तदहं सर्वसत्त्वेषु कुतपिपीलिकादिषु ॥ ३४८ ॥

MSS 341 धष्टमेव°. — 345 C °चरमप्यल°.

132) The metre is violated by a line of seventeen syllables. The simplest way to restore it is by changing वसेयं into वसे.

133) C P यद्धेतोर्जना°. I suppose that one akṣara has dropped (perhaps यद्धेतो-
(तु)तो ज°). If not rather a whole line, the last part of that beginning by यद्धेतोः and
the first of that to which belongs जनाश्चैवं etc. The first line of cl. 348 continues
the sentence of cl. 347, and likewise cl. 348 c d + cl. 349 a b belong together.
Accordingly I have made of cl. 349 a ṣloka of six pādas to restore the due order.

इयाचितं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ।

येनैवं सर्वसत्त्वानां भवेच्चित्तं प्रसादितम् ।

तमेव धर्ममाधाय यदिर्भोक्तमवाप्नुयात्⁽¹³⁴⁾ ॥ ३४९ ॥

⁽¹³⁵⁾ इति संनह्य चित्तेन स सुभूतिः समृद्धिमान् ।

विविक्ते ऽरण्यदेशे ऽपि न्यवसद्धानसंरतः ॥ ३५० ॥

अथ सो ऽर्हस्त्रिमासानामत्ययाद्वोधिमानसः ।

इत्येवं चित्तयामास लोकानुग्रहकारणात् ॥ ३५१ ॥

A v. II, 130, 5—6.

किमत्र ध्यानसंलीनः करोमि लोकबोधनम् ।

कियत्कालं च जीवेयं काष्ठपाषाणवत्स्थितः ॥ ३५२ ॥

केवलं स्वमनस्तुष्टौ ध्यानं सौख्यार्थसाधनम् ।

मुखं लब्ध्वापि किं सारं सत्त्वानुग्रहणं विना⁽¹³⁶⁾ ॥ ३५३ ॥

तस्माद्धानात्समुत्थाय सत्त्वानुग्रहकारणात् ।

ऋद्धिं प्रदर्श्य संबोधी स्थापयिष्ये महज्जनान्⁽¹³⁷⁾ ॥ ३५४ ॥

इति निश्चित्य चित्तेन स सुभूतिः समृद्धिमान् ।

सत्त्वानां विनयार्थेन प्रातिकार्यमदर्शयत् ॥ ३५५ ॥

A v. II, 130, 6—131, 2. तदृद्धिनिर्मितान्येव गरुडानां महौजसाम् ।

पञ्च कुलशतान्यत्र प्रसंसिरे⁽¹³⁸⁾ समत्ततः ॥ ३५६ ॥

MSS 349 प्रसादितं ॥ — 352 °णवत्स्थितः ॥ — 356. °तान्येवं.

134) So MSS. I surmise the true reading will be: तमेव धर्ममाधाय यदि भो-
क्तमवाप्नुयाम् («... if perhaps I might obtain deliverance»).

135) Ex conject.; C इतिसंरज्य, P इतिसंरज्य. *Samāhaya* = 'postquam se
accinxit' is the very expression required here.

136) Cf. 352 and 353 are characteristic for the Mahāyānist spirit of the
paraphrast's tale.

137) A strange word. One would expect महज्जनान्; the corresponding pas-
sage in A v. has महज्जनं.

138) Ex conject.; P प्रसंसिरे, C प्रसंसिरे.

एतांश्च गरुडान्दृष्ट्वा नागाः संत्रसितास्ततः⁽¹³⁹⁾ ।
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३५७ ॥
 अथ स्वर्द्धिबलेनैव समाश्रास्य सुभूतिना ।
 सर्वे नागाः सुपर्णेभ्यः परित्राताश्च सर्वतः ॥ ३५८ ॥
 पुनस्तेन सुपर्णानां विनयार्थं सुभूतिना ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन⁽¹⁴⁰⁾ महानागो विनिर्मितः ॥ ३५९ ॥
 तेनाप्येवं सुपर्णानां पञ्च कुलशतानि च ।
 अभिद्रुतानि नागेन समन्तत इतस्ततः ॥ ३६० ॥
 तेनैवाभिद्रुताः सर्वे गरुडास्त्रासमागताः ।
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३६१ ॥
 सुभूतिना तथा चैवं सर्वे ते गरुडा अपि ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन समाश्रास्य सुरक्षिताः ॥ ३६२ ॥
 एवमृद्धिप्रभावानि सुभूतेस्तस्य सद्यतेः ।
 दृष्ट्वा सर्वे जनौधास्ते सङ्कर्षाद्भुतमाययुः ॥ ३६३ ॥
 धन्यो ऽयमृद्धिमान्भित्तुरर्द्धन्संबुद्धसेवकः ।
 येनैते रक्षिताः सर्वे नागाश्च गरुडा अपि ॥ ३६४ ॥

Subhūti preaches to an audience of Garuḍas and Nāgas इति सो ऽर्द्धन्सुभूतिस्तान्सर्वान्दृष्ट्वा प्रसन्नितान्⁽¹⁴¹⁾ ।
 सङ्कर्मे विनयार्थेन मैत्रीधर्ममुपादिशत् ॥ ३६५ ॥

MSS 357 C गरुडादृष्ट्वा, P गरुडांदृष्ट्वा. — 358 °लेनैवं..... C सुभूतिवां,
 P सुभूतिवा. — 361 गरुडाःत्रास°. — 364 C येनैवरक्षितासर्वे.

A lamaist album in the Museum für Völkerkunde in Berlin contains a beautiful miniature on silk of the scene of Subhūti's preaching to nāgas and garuḍas. Cf. A. Grünwedel. Mythologie des Buddhismus etc. p. 188 (sketch of the miniature).

139) With संत्रसित ep. Pāli *santasita*. 140) I follow P. C has महानागो.

141) A strange form, but if explained as the partic. of a denominative **prasannayati*, it might be put to the account of the author of our collection. It is, however, comparatively easy to restore प्रसादितान्.

the Dharma, especially the suppression of anger.

शृणुध्वं मद्वचः सर्वे नागाश्च गरुडास्तथा ।

यदि मे शरणं याथ रमध्वं मैत्रमानसाः ॥ ३६६ ॥

ये एते सुखिनो लोके सर्वे ते मैत्रचारिणः ।

ये एते दुःखिनो लोके सर्वे ते क्रोदिनो नराः ॥ ३६७ ॥

तस्मात्क्रोधप्रकाणाय क्रियतां यत्नमादरात्⁽¹⁴²⁾ ।

यावच्चित्ते स्थितं क्रोधं तावन्मैत्री न भाव्यते ॥ ३६८ ॥

न च द्वेषसमं पापं न च मैत्रीसमं तपः ।

तस्मान्मैत्री प्रयत्नेन भावनीया सदादरात् ॥ ३६९ ॥

मनः शमं न गृह्णाति न प्रीतिसुखमश्नुते ।

न निद्रां न धृतिं याति द्वेषशक्त्ये क्वदि स्थिते ॥ ३७० ॥

न द्विषत्तः तपं याति यावज्जीवमपि घ्नतः ।

क्रोधमेकं तु यो हन्यात्तेन सर्वे द्विषो कृताः ॥ ३७१ ॥

विकल्पेन्धनदीप्तिन जतुः क्रोधकृविर्भुजा ।

दहत्यात्मानमेवादौ परान्धद्वयति⁽¹⁴³⁾ वा न वा ॥ ३७२ ॥

जरा व्रपवतां क्रोधस्तमश्चतुष्मतामपि ।

बन्धो धर्मार्थकामानां तस्मात्क्रोधो निवार्यताम् ॥ ३७३ ॥

दिव्यभोगानुभोक्ता च प्रासादे मणिमण्डिते ।

सुप्तो ऽपि न लभेन्निद्रां क्रोधपर्याकुलो नरः ॥ ३७४ ॥

ऋषिभिर्योगिभिश्चाम्बुफलमूलादितोषितैः ।

दग्धा जनपदाश्चापि क्रोधाच्छापकुताशनैः ॥ ३७५ ॥

MSS 367 C य एते (twice). — 368 C स्थितं क्रोध्यं. — 373 क्रोधःत°
P वधोधर्मा°. — 374 भोक्तावप्रासादे.

142) Note in this śloka the neuter gender of *yatna* and *krodha*; likewise of *sāra* śl. 353 and *prabhāva* śl. 363.

143) Ex conject.; C परान्येद्वयति, P परान्पद्वयति.

यच्छङ्करो मकारौद्रो निर्धृणो दृक्प्रभानलैः ।
 ददाक् ब्रह्मज्ञं कामं तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३७६ ॥
 यद्वाज्ञानो विरुद्धाश्च युद्धं कृत्वा परस्परम् ।
 मृत्युं याति जनैः सार्धं तच्चापि क्रोधभावतः ॥ ३७७ ॥
 सुहृदो यत्सहायांश्च स्नेहविश्रम्भचारिणः ।
 सत्यधर्मावनादृत्य घृति क्रोधादनार्यकाः ॥ ३७८ ॥
 साधवो ये महात्मानः संवृत्तिधर्मचारिणः ।
 तानपि संमुखं घृति दुर्वाग्वाणौ रूषा खलाः ॥ ३७९ ॥
 मातरं जन्मदात्रौ च धात्रीर्वा स्नेहपालिनीः ।
 स्वात्मजान्निर्दया घृति तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३८० ॥
 स्वात्मजाः पितरं यच्च स्नेहसत्कारपालकम्⁽¹⁴⁴⁾ ।
 अविगणय्य पापानि घृति क्रोधप्रभावतः ॥ ३८१ ॥
 गुह्यसद्धर्मशास्त्रंश्च कल्याणाघावतारकान् ।
 अनादृत्य भयं पापा घृति क्रोधोद्धता नराः ॥ ३८२ ॥
 यत्पिता स्वात्मजं पुत्रं पुत्रीं वा बालकामपि ।
 निर्दयस्ताडयन्कृति तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८३ ॥
 धातरः सकृज्जाश्चापि रोषिता भेदिताशयाः ।
 विगृह्णन्ति महाक्रुद्धास्तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८४ ॥
 यत्स्वयं परिणोतापि भार्या धर्मानुचारिणी ।
 ताडिता त्यज्यते भर्त्रा क्रोधात्ततो महद्भयम् ॥ ३८५ ॥

MSS 378 C सत्यधर्माविनादृत्य, P सत्यधर्माविनादृत्य. — 382 C गुरुत्सद्धर्म-
 शास्त्रं च P identical but °स्तंश्च P घृति C घृति. — 383 पुत्रोम्वा, *m* be-
 fore *v* occurs also in other places (e. g. cl. 419 a धर्मन्वुधाः) C निर्दयताड°. —
 384 C धातारः सकृ°, P धातारः सकृ° both विगृह्णन्ति.

144) I follow P; C °सत्कारपारकं.

प्रमदापि च भर्तारं स्वामिनं स्नेहकारिणम् ।
 कुलधर्ममनादृत्य ब्रह्मति क्रोधतस्तथा ॥ ३८६ ॥
 ये ⁽¹⁴⁵⁾ शाक्ता यतयो धीराश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।
 तानपि संमुखं दुष्टास्ताडयन्ति रुषान्विताः ॥ ३८७ ॥
 शाक्तात्मा कृतकयोगी क्षातिवादी वने वसन् ।
 सो ऽपि शकलितो राज्ञा स्वयमेवासिना ⁽¹⁴⁶⁾ रुषा ॥ ३८८ ॥
 दानवा घ्नन्ति देवांश्च देवाश्च घ्नन्ति दानवान् ।
 घ्नन्त्येन्यं विप्रहं कृत्वा प्रमथन्ति ⁽¹⁴⁷⁾ रुषाकुलाः ॥ ३८९ ॥
 आत्मानमात्मना कृत्वा विषशस्त्रानलादिभिः ।
 वसन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषान्विताः ॥ ३९० ॥
 ये ये दुष्टाशयाः क्रूराः स्वपरार्थाभिघातकाः ।
 पतन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषाश्रयात् ॥ ३९१ ॥
 क्रोधेन भिद्यते लोकः क्रोधेन परिभाष्यते ⁽¹⁴⁸⁾ ।
 क्रोधेन हिंस्यते ब्रह्मस्तस्मात्क्रोधो महाविषुः ॥ ३९२ ॥
 क्रोधेनैव ⁽¹⁴⁹⁾ महारुद्रश्चिच्छेद ब्रह्मणाः शिरः ।
 तेनैव पातकेनैव धातचित्तो भवच्छिवः ॥ ३९३ ॥
 क्रोधेनैव ⁽¹⁴⁹⁾ तथा ⁽¹⁵⁰⁾ रुद्रः सुर्येष्ठात्मजस्य च ।

MSS 386 C स्नेहकामिणं, P स्नेहकामिनं. — 393 C रुद्रविच्छेद, P रुद्र-
 चिच्छेद both धातचित्तो.

145) Ex conject.; MSS ये कृतो यतयो.

146) Cp. Jātakamālā XXVIII = Pāli Jātaka nr. 313.

147) Cp. Jātakamālā XXXII, 40.

148) परिभाष्यते «is abused», cp. cl. 379. Though PWK does not register that meaning for *bhāṣ* + *pari*, it is instanced for *paribhāṣā* and *paribhāṣana*.

149) Ex conject.; MSS क्रोधेनैव.

150) I follow P. In C I find रुद्रो सुर्ये°, which, if correct, would necessitate the reading रुद्रो ऽसुर°. But Brahmā who is doubtless meant is no Asura.

श्वशुरस्यापि दत्तस्य च्छेदयामास मस्तकम् ।
 तत्पापकर्मणा ह्येव शिवो ऽप्यभूद्दिगम्बरः⁽¹⁵¹⁾ ॥ ३९४ ॥
 क्रोधेन धंस्यते धर्मः क्रोधेन विलयं गतः ।
 क्रोधेन त्यज्यते सत्यं तस्मात्क्रोधो महाह्रियः ॥ ३९५ ॥
 पानि महाक्षि पापानि महादुःखभयानि च ।
 तानि सर्वाणि दुष्टानि क्रोधचित्तोद्भवानि च ॥ ३९६ ॥
 तत्क्रोधादपरो वैरः पातको ऽन्यो न विद्यते ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतधं समाहिताः ॥ ३९७ ॥
 येन क्रोधो जितो वैरो ज्ञानवज्रेण साधुना ।
 तेन सर्वे जिता दुष्टाः शत्रवो दुःखदायकाः ॥ ३९८ ॥
 यस्य चित्ते दया नास्ति क्रोधानलविदाहिनि ।
 स साधुपुरुषश्चापि नैव विश्वस्यते जनैः ॥ ३९९ ॥
 क्रोधकलङ्कितो यो हि सद्गुणालङ्कितो यदि ।
 स विद्वानपि नासेव्यो यथा वृक्षो ऽहिवेष्टितः ॥ ४०० ॥
 दानशीलादिसङ्गमवृत्तेश्च यदि भूषितः ।
 क्रोधवान्⁽¹⁵²⁾ विभात्येव अहिर्गर्भो यथा क्रुद्धः ॥ ४०१ ॥
 सर्वविद्याकलाज्ञो ऽपि समृद्धः शिल्पवानपि ।
 अस्त्रमन्त्राद्यभिज्ञो ऽपि क्रोधवान्नैव सेव्यताम् ॥ ४०२ ॥
 क्रोधवान्⁽¹⁵³⁾ हस्यते लोकैः क्रोधवान्वध्यते जनैः ।
 क्रोधवान्हीयते मित्रैः क्रोधवान्परिभूयते ॥ ४०३ ॥

MSS ३९४ क्रोधेनैव. — ३९६ महाक्षि. — ३९९ C क्रोधानिल°, P क्रोधानिस्व°.

151) A śloka of six pādas.

152) Ex conject.; C क्रोधवान्नैविभात्येवमहि°, P क्रोधवान्नैवभात्यैवमहि°. Or perhaps क्रोधवान्नैव भात्येषः.

153) Ex conject.; MSS हस्यते लोकैः. — Cp. PW VII, s. v. हस् + उप caus. In both passages of Kathās. quoted there Durgaprasād's ed. reads °hasita and °hasyamānah.

क्रोधो धर्मविरुद्धत्वाच्चतुर्वर्गविनाशकृत् ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रपतधं समाहिताः ॥ ४०४ ॥
 क्रोधेन भिद्यते चित्तं भिन्नचित्तो विकीर्यते ।
 विकीर्णः क्लिश्यते मारैः क्लेशितो ऽधैर्यतां व्रजेत् ॥ ४०५ ॥
 अधैर्यत्वाद्भवेन्मूढो मूढो⁽¹⁵⁴⁾ दुष्टवशं व्रजेत् ।
 दुष्टमित्रोपदेशेन कुपथे चरते कुधीः ॥ ४०६ ॥
 असन्मार्गे समावृत्ते विपरीतं समाचरेत् ।
 विपरीतानुबोधेन भवेदार्यापवादकः ॥ ४०७ ॥
 सद्धर्मादीन्प्रतिक्षिप्य प्रतिमादीन्विधातयेत् ।
 इत्यादि पातकं कृत्वा पञ्चानन्तर्यमाप्नुयात्⁽¹⁵⁵⁾ ॥ ४०८ ॥
 ततश्च नरकान्यायाद्गौरवादीन्समस्ततः ।
 नरकान्नरकं गत्वा महादुःखमवाप्नुयात् ॥ ४०९ ॥
 इत्थं दुःखानुवेदो स नरकेषु सदा वसेत् ।
 नरकेभ्यस्तमुद्धर्तुं जिनो ऽपि नैव शक्नुयात् ॥ ४१० ॥
 पावन्ति पापदुःखानि दुर्वृत्तिप्रभवानि हि ।
 तानि सर्वाणि ज्ञानोधं क्रोधचित्तोद्वानि हि ॥ ४११ ॥
 सर्वेषां पातकानां तत्क्रोधं मूलं जगुर्जिनाः ।
 धर्माणां तु क्षमा मूलं यतः सौख्यं प्रवर्तते ॥ ४१२ ॥

MSS 405 °शितोऽधैर्यतां. — 409 C नरकन्मायाद्गौरवादिन्स°, P नरकान्प्रायाद्गौरवादिन्स°. — 411 तानिसर्वानिज्ञानिधं.

154) Ex conject.; the transmitted text is vitiated. C अधैर्यविभवेन्मूढो मूर्खो दुष्टवशं व्रजेत्, P अधैर्यविरुद्धेन्मूढो मूर्खो दुष्टवशं व्रजेत्. The word *mūrkhā* is wholly out of place. Cp. cl. 334.

155) The *pañcānantarya* set of wicked deeds is explained Dharmasaṃgraha LX, cp. Kenjiu Kesawara's ed. p. 13 and 48, and Childers, s. v. *pañcānantariyakammaṃ*.

इति क्रोधं विनिर्जित्य क्षमैव साध्यतां सदा ।
 मैत्रीचित्तं समालम्ब्य विदूरधं यथासुखम् ॥ ४१३ ॥
 आत्मनीव दया स्याच्चेत्स्वजने वा यथा जने ।
 कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणयाशिवम्⁽¹⁵⁶⁾ ॥ ४१४ ॥
 दयावियोगतो लोकः परमामेति विक्रियाम् ।
 मनोवाक्कायविस्पन्दैः स्वजने ऽपि यथा जने ॥ ४१५ ॥
 धर्माधीनं त्यजेदस्मादयामिष्टफलोदयाम् ।
 सुवृष्टिरिव शस्यानि गुणान्सा हि प्रसूयते ॥ ४१६ ॥
 दयाक्रान्तं चित्तं न भवति परद्रोहरभसम्
 शुचौ तस्मिन्वाणो ब्रजति विकृतं नैव च तनुः ।
 विवृद्धा तस्यैवं परहितरुचिर्मैत्र्यनुगता
 प्रदानक्षान्त्यादीजनयति गुणान्कीर्त्यनुसृतान्⁽¹⁵⁷⁾ ॥ ४१७ ॥
 दयालुर्नेद्विगं जनयति परेषामुपशमा-
 दयालुर्विश्वास्यो भवति जगतां बान्धव इव ।
 न संरम्भतोभः प्रभवति दयाधीरद्वेदये
 न कोपाग्निश्चिते ज्वलति हि दयातोयशिशिरे⁽¹⁵⁸⁾ ॥ ४१८ ॥

MSS 414 दयास्याच्चेत्स्व°..... C भवेचित्तमेधर्म°, P भवेच्चित्तमधर्म°. — 415 म-
 नावा°. — 417 शुचौतस्मिन्वा°.... P तनुं, C तनु.... P °रुचिर्मैत्र्यनु°, C °रुचिर्मैत्र्यनु°. — 418 C संरम्भ°, P संरम्भ°.

156) Cf. 414—416 = Jātakamālā XXVI, 39—41.

157) This çikharinī stanza = Jtkm. XXVI, 42 with slight discrepancies at the end of pāda c) and d).

158) This çikharinī stanza = *ibid.* XXVI, 43, with one variance in pāda b).

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्मं बुधाः

को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।

तस्मात्पुत्र इवात्मनोव च दयां नीत्वा प्रकर्षं जने

सन्मैत्र्या विहरत्त एव मुदितां प्रोद्भावयधं सदा ॥ ४१९ ॥⁽¹⁵⁹⁾

दयालोर्हृदये जाता मैत्री सद्धर्मसाधनी ।

तस्माद्दयां हृदि स्थाप्य मैत्री लोके प्रसार्यताम् ॥ ४२० ॥

मैत्रीमान्पुरुषः साधुर्द्वैरपि प्रशस्यते ।

विश्वस्यते सदा सद्भिर्बान्धवैः स्वजनैर्जनैः ॥ ४२१ ॥

मैत्रीमान्सज्जनो लोके निर्गुणो ऽपि प्रशोभते ।

मैत्रीमान्सन्मतिर्बन्धुर्लोकानां जगतामपि ॥ ४२२ ॥

मैत्रीमाञ्जगतामिष्टो मैत्रीमाञ्जगतां सुहृत् ।

मैत्रीमाञ्जगतां मित्रो मैत्रीमाञ्जगतां सखा ॥ ४२३ ॥⁽¹⁶⁰⁾

मैत्रीमान्पुरुषः श्रीमान्यत्र यत्र प्रगच्छति ।

तत्र तत्रैव सर्वत्र पूज्यते स्वजनैर्पथा ॥ ४२४ ॥

बुद्धो हि जगतां बन्धुस्त्रैलोक्याधिपनायकः ।

सो ऽपि शास्ता विभात्येवं मैत्र्या संस्कारयञ्जगत् ॥ ४२५ ॥⁽¹⁶⁰⁾

MSS 421 प्रशंस्यते; the last two words of this cl. are wanting in P. —
422 C मैत्रीमात्सम्यक्ज्ञानोत्तरे, both °सन्मतिर्बन्धु°.

159) Of this *çārdūlavikrīḍita* pādas a), b) and c) fully agree with Jtk m. XXVI, 44, the fourth pāda is different, in accordance with the different situation.

160) *Mitra* is a masculine here and cl. 441.

161) Ex conject.; MSS संस्कारयञ्जगत्. Although this compound — caus. of *sphar* + *sam* — is not registered in PWK, it may be, I think, the right word wanted here. This hypothetical causative *samsphārayan* = 'expanding [i. e. fill-ing] the whole world with love' belongs to the same root as *sphurati*, from which is derived the frequent adj. *sphuṭa*; cp. my note 3 at Av. II, 173.

ये ये सत्त्वा महाभिज्ञाः सर्वलोकानुकम्पकाः ।
 पूज्यन्ते सत्त्वलोकैश्च ते ऽपि मैत्र्याः प्रभावतः ॥ ४२६ ॥
 बोधिसत्त्वा महासत्त्वा बोधिसंभारसाधकाः ।
 सर्वसत्त्वहितार्थस्थास्ते ऽपि मैत्रोप्रचारिणः ॥ ४२७ ॥
 यन्माता दुःखिताप्येवमा गर्भादालकं सुतम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२८ ॥
 यत्पिता बालकं पुत्रमभुञ्जानः स्वयं सुखम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२९ ॥
 यच्च राजा प्रजाः पाति स्वयं वीरव्रतं दधत् ।
^{(161)c} दुर्जनान्मर्दयन्सर्वान् तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३० ॥
 यच्च विद्वान्गुरुः शिष्यान्सद्धर्मार्थोपदर्शयन् ⁽¹⁶²⁾ ।
 प्रबोध्य बालकाञ्छास्ति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३१ ॥
 यच्च वीरा रणे स्थित्वा ⁽¹⁶³⁾ संहृत्यरीन्प्रहारिणः ।
 प्ररुन्ति स्वपक्षांश्च तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३२ ॥
 सार्थवाहो ऽम्बुधिं गत्वा यत्नै रत्नानि साधयन् ।
 सत्त्वान्पाति दददानं तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३३ ॥
 यच्च भार्यानुयात्येव मृतेन स्वामिना सह ।
 अनपेक्ष्य स्वजीवे ऽपि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३४ ॥

MSS 432 C स्वयंक्षाश्च, P स्वयक्षाश्च. — 434 °यात्येव.....C अनप्येक्षा, P अन-
यक्ष्या.

161) Ex conject.; MSS दुर्जया°.

162) The compound is utterly incorrect. Query: सद्धर्मायोपदर्शयन् or °दर्श-
नात् or सद्धर्मार्थं प्रदर्शयन्?

163) Ex conject.; C संहृत्तोरिपुहारणात्, P संहृत्तारिप्रभारणात्, both unmean-
ing. Yet my correction is but a guess.

एता हि परमाचार्याः सद्धर्मगुणदायकाः⁽¹⁶⁶⁾ ।
 एता विना न सिध्यन्ति सर्वपारमितारताः ॥ ४३५ ॥
 यावन्ति सुखभोग्यानि पुण्यसिद्धानि सर्वथा ।
 तानि सर्वाणि ज्ञानीत मैत्रीमूलोद्भवानि हि ॥ ४३६ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधं जित्वावरैरपि⁽¹⁶⁷⁾ ।
 मैत्रीं चित्ते समाधाय कुरुधं प्राणिषु नमाम् ॥ ४३७ ॥
 ततो धर्मप्रभावेन यूयं सर्वे ऽनुमोदिताः ।
 यावज्जीवं सुखं भुक्त्वा सौखावतीं⁽¹⁶⁸⁾ गमिष्यथ ॥ ४३८ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य नागाश्च गरुडा यतः ।
 वैरानुशयतां त्यक्त्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः⁽¹⁶⁹⁾ ॥ ४३९ ॥
 इति दृष्ट्वा च ते सत्त्वा विस्मयकृषसंयुताः ।
 धर्मानुमोदनं कृत्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः ॥ ४४० ॥
 एवं सुभूतिना तेन नागाश्च गरुडाश्च ते ।
 मैत्रीधर्मोपदेशेन विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४४१ ॥
 अथ श्रीभगवान्बुद्धः सर्वदर्शी विनायकः ।
 भिन्ननामत्त्वयामास संवृत्तिचारकानपि ॥ ४४२ ॥
 पश्यधं भिक्षवो यूयं सुभूतिं ब्रह्मचारिणाम् ।
 येनैते गरुडा नागा विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४४३ ॥

A v. II, 131, 5-6.

MSS 447 C जित्वावरैरपि ॥ मैत्रीचित्ते, P जित्वावलैरपि ॥ मैत्रीचित्ते. — 449 C यतः ॥, P यतः — 450 तद्धर्मानु° with superfluous first syllable. — 451 C नागाश्च, P नागाच.

166) Cp. PWK III, s. v. दायक 3).

167) I have no remedy to propose for the restoration of the last four syllables. Considering nothing but the purport of the phrase, we might correct जित्वावरैष्वपि.

168) *Saukhāvatī* as a synonym of *Sukhāvatī* is a new word, I believe. Cp. cl. 487.

169) MSS मैत्रीचारिणः against the metre. I have put short -i here and in cl. 450 where C has मैत्री° and P मैत्र°.

एष मे श्रावकाणां च भिन्नूणां ब्रह्मचारिणाम् ।

सुभूतिः कुलपुत्रो ऽयमग्नौ ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५४ ॥

इति तेन मुनोन्द्रेण सुभूतिरेव सञ्चतिः ।

निर्दिष्टः सर्वभिन्नूणामग्नौ ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५५ ॥

A v. II, 131, 7-8 (the cliché 131, 8-15 is much shortened).

अथ ते भिक्षवः सर्वे संशयोद्धतमानसाः ।

केतारं संशयानां तं पप्रच्छुरेवमीश्वरम् ॥ ४५६ ॥

कानि भद्रे कर्माणि कृतान्यपि सुभूतिना ।

निर्दिष्टो भवता येन ज्येष्ठो ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५७ ॥

इति तैर्भिन्नुभिः पृष्ठो भगवानित्युदाहरत् ।

शृणुध्वं भिक्षवः सर्वे तत्कृतं यत्सुभूतिना ॥ ४५८ ॥

सुभूतिना कृतं कर्म तत्को ऽन्यः परिभोदयते ।

येनैव यत्कृतं कर्म तेनैव तत्प्रभुञ्ज्यते ॥ ४५९ ॥

A v. II, 132, 1-3.

भूतपूर्वमतीति ऽध्वन्यस्मिन्कल्पे च भद्रके⁽¹⁷⁰⁾ ।

वर्षसहस्रमायुश्च विंशतिगुणितं यदा ॥ ४६० ॥

तस्मिंश्च समये बुद्धः काश्यपो नाम नायकः ।

विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविज्जिनः ॥ ४६१ ॥

शास्ता देवमनुष्याणां पुरुषदम्यसारथिः ।

सर्वज्ञो भगवान्नाथः षडभिक्षो मुनीश्वरः ॥ ४६२ ॥

A v. II, 132, 3-4.

वाराणसीमुपाश्रित्य मृगदात्रे जिनाश्रमे ।

व्यवृत्तसर्वसत्त्वानां सद्धर्मं समुपादिशन् ॥ ४६३ ॥

MSS 454 C एषामे, P एषामे, both श्रावकाणाच in C 2^d line is defect
°पुत्रोयमग्नौ. — 455 निर्दिष्टो. — 457 C ज्येष्ठार्°, P ज्येष्ठार्°. — 459 येनैव . . .
..... प्रभुञ्ज्यते. — 463 °दिशत्.

170) Ex conject.; C °तोताध्वेपदाकल्पैवभद्रके, P °तोताधिपदाकल्पेचभद्रके.

A v. II, 132, 4-8.

तस्यैव शासने शुद्धे स्वाध्यासे धर्मवैनये ।

अयं प्रव्रजितो भूत्वा महादाताप्यभूत्तदा ॥ ४६४ ॥

दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यमपालयत् ।

प्रणिधानं तथा चायमकरोद्ब्रह्मवित्तमः ॥ ४६५ ॥

अनेन कुशलेनाहं भवेयं बौद्धसंन्यासि ।

यो ऽसौ भगवतानेन काश्यपेन सुतायिना ॥ ४६६ ॥

⁽¹⁷¹⁾माणव उत्तरो नाम व्याकृत इति बोधये ।माणव त्वं प्रजानां तु यदा वर्षशतायुषि⁽¹⁷²⁾ ॥ ४६७ ॥

शाक्यमुनिर्महाबुद्धः सर्वज्ञो लोकनायकः ।

संबुद्धो भगवान्नाथस्तथागतो भविष्यसि ॥ ४६८ ॥

अस्यैव शासने चाहं भवेयं आवकोत्तमः ।

अर्हतामयसंप्राप्तो भूत्वारणाविहारिणाम् ॥ ४६९ ॥

तेनैव कर्मणा चाद्य प्रविष्टो मम शासने ।

अर्हतां श्रेष्ठतां प्राप्तस्तथारणाविहारिणाम् ॥ ४७० ॥

A v. II, 132, 9.

कानि पुनरनेनैव कर्माणि प्रकृतान्यपि ।

येनैव नागयोनौ च समुत्पन्नो बभूव सः ॥ ४७१ ॥

A v. II, 132, 9-11.

यतः क्लेशाप्रहीणत्वाद्बुद्धास्तेन्द्रियचेतसा ।

शैलाशैलगणानां च भिन्नूणां ब्रह्मचारिणाम् ॥ ४७२ ॥

अनेन रुष्टचित्तेन परुषाबद्धचेतसा ।

चित्तानि संप्रदृष्यैव विकलानि कृतान्यपि ॥ ४७३ ॥

MSS 469 C °रण्यविहा°. — 470 श्रेष्ठताप्राप्तेस्त°. — 471 °नेनैवं... P ये-
नैष. — 472 शैलाशैलाग°. — 473 °दृष्यैवं.

171) Ex conject.; MSS मानव (twice), cp. A v. II, 132 n. 3.

172) The construction is disturbed, the loc. °āyusi does not agree with the conjunction yadā. It is not clear, to whom to ascribe this negligence, to the paraphrast or the copyists.

सदाशोविषवादेन विक्रुष्याभाणि साङ्गिके ।

तेनैव पातकेनैवं पञ्च जन्मशतान्यपि ॥ ४७३ ॥

नागयोनिसमुत्पन्नो बभूवायं महाविषः ।

A v. II, 132, 11-12. यच्चानेन पुनस्तत्र प्रव्रज्य बुद्धशासने ॥ ४७५ ॥

सदा दानानि संदत्त्वा ब्रह्मचर्यं च पालितम् ।

तेनेदानो तथार्हत्वं प्राप्य साक्षात्कृतं मुदा ॥ ४७६ ॥

Combination of two clichés: that of the unavoidable Karma and that of the white, the black and the mixed actions (A v. II, 131, 10-13 and 132, 12-15).

⁽¹⁷³⁾ अरुणाविकारिणां चाग्रो निर्दिष्टो ऽयं मया खलु ।

इति हि भित्तवो यूयं ज्ञानीधं कर्मताफलम् ⁽¹⁷⁴⁾ ॥ ४७७ ॥

येनैव यत्कृतं कर्म तस्यैव तत्फलं ध्रुवम् ।

न नश्यति हि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ॥ ४७८ ॥

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ।

अभुक्तं क्षीयते नैव कर्म कापि कथञ्चन ॥ ४७९ ॥

नाग्निभिर्दह्यते कर्म वायुभिर्नापि शुष्यति ।

उदकैः क्लिद्यते नैव भूमिष्वपि न नश्यति ॥ ४८० ॥

अन्यथापि च नो भूता सर्वथा कर्मणां गतिः ।

शुक्तानां शुक्लता नित्यं कृष्णानां कृष्णता खलु ।

मिश्रतैव तु मिश्राणां षड्गतौ भुज्यते ध्रुवम् ⁽¹⁷⁵⁾ ॥ ४८१ ॥

MSS 474 C सदाशिविष°, P सदाशिविष° C विक्रुष्या°, P विक्रुष्या°...
... both जन्मशता°. — 475 नागयोगि°. — 477 °विकारिणा C निर्दिष्टाम-
मया, P निर्दिष्टोममया. — 480 C वायुनापि प्रशुष्यति, P वायुभिर्नापि शुष्यते
both नश्यते. — 481 C चनाभूताम°, P चनाभूताम° C मिश्रतैवतुमि°, P मि-
श्रतैवभूमि° C षड्गता, P षड्गतौ.

173) The first pāda is hypermeter, in accordance with ancient epic license.

174) Query: कर्मणां फलम्? But *karmatā*, in these writings, is admissible.

175) In order to get a good distribution into ślokas of the concluding lines, I have taken this śl. 481 as made up of six pādas.

तस्मादपास्य कृष्णानि कर्माणि मिश्रितानि च ।

यतितव्यं शुभेष्वेव कर्मसु सुखवाञ्छिभिः ॥ ४८२ ॥

A v. II, 132, 16.

तथेति भिन्नवः श्रुत्वा ते च लोकाः प्रभाषिताः ।

बुद्धवचोमृतं पीत्वा ननन्दुरनुमोदिताः ॥ ४८३ ॥

Conclusion added by
the paraphrast.

एवमेतन्महाराज श्रुतं मे गुरुभाषितम् ।

इति मत्वा त्वया राजन्परात्मशुभवाञ्छिना⁽¹⁷⁶⁾ ॥ ४८४ ॥

क्रोधारिं यत्नतो जित्वा क्षमाधर्मपुरस्कृतः ।

मैत्रां भावय सत्त्वेषु स्वात्मज्ञेषु यथा सदा ॥ ४८५ ॥

इति सुभाषितं श्रुत्वा⁽¹⁷⁷⁾ उपगुप्तस्य सद्गुरोः ।

तथेति नृपराजस्स ननन्द सप्तभाजनः ॥ ४८६ ॥

ये मैत्रीभावधर्मं कलिमतिक्रणं तत्सुभूतेश्चरित्रम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति त्रिभुवनसुखदं संनिपात्य जनौघान् ।

ते लोका मैत्रचित्तास्त्रिभुवनसुखदाः क्षान्तिसौरभ्ययुक्ताः

याताः सौखावतीं ते ऽप्यमितरुचिमुनेर्धर्ममाराधयन्ति⁽¹⁷⁸⁾ ॥ ४८७ ॥

The final stanza is an emphasizing glorification of the holy tale just finished of the kind as is well known from epic and Paurāṇik works. Such praising promise of reward to whoever

MSS 482 परितव्यंशुभे°. — 483 तेवल्लोकाः; C प्रभाषिता ॥, P प्रक्षर्षिताः ॥ ..
... C बुद्धेनचामृतं, P बुद्धवचामृतं. — 484 C एवयैतन्म°, P एवंयैतन्म°. — 487 C °श्च-
रित्रे ॥ शृण्वन्ति, P °श्चरित्रं ॥ शृण्वन्ति: both संनिपात्य both °सुखदाक्ष्णा°..
... C सौखावतिं.

176) Ex conject., following mostly P °परात्मशुभवाञ्छिता, C has परान्मंडुभ-
वाञ्छिता. Yet there remains the contamination of the active and passive modes
of expression.

177) Ex conject.; perhaps rather क्लृपगु°. C एयुपगुप्तस्य, P आपगुप्तस्य.

178) So C. P °र्ममाधारयन्ति. Cp. Jtkmāla p. 107, 15 गृहस्थेनापि शक्यमय-
माराधयितुं धर्म इति.

learns and teaches the holy compositions is the standing conclusion of those metrical avadānas. Here is another sample of the type: Ratnāv. f. 73a 4—6 (Cambr. MS), the conclusion of the story of Cuklā (= Av. nr. 73):

ये ऽदः शुक्तावदानं जिनवरकथितं पुण्यहेतोर्नराणाम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति प्रमुदितमनसः सद्गुणप्राप्तकामाः ।

ते सर्वे लेशमुक्ताः सुविमलमनसा बोधिचर्या चरन्तः

सत्सौख्यान्येव भुक्त्वा मुनिवरनिलयं संप्रयाता वसन्ति ॥

I think the specimen of this long avadāna, published in full — most of them are not so extensive — will give a fair idea of the character and the fashion of the *avadānamālās* in question, and of their value as documents for the knowledge of medieval society contemplated from a Mahāyānist point of view. It will also be clear that their language is upon the whole correct Sanskrit, admitting, however, now and then of various liberties and peculiarities, often for metrical reasons, part of which is already known from Epic poetry (see Hopkins, *The Great Epic of India*, p. 245 ff.). An idiom, of which no instance happens to be found in the avadāna which I have selected, consists in employing the adverbs in *-dha* with the meaning of multiplicatives: *dvidha* = *dvih* and the like. This seems to be even their regular employment, see e. g. K f. 159b 3. 170a 6. 212a 8. R f. 10b 3. 104a 6. 110a 7. Aç. f. 219a 8. 223b 4. 239a 3. Another point has been dealt with in this edition of Av., I, 172 n. 6. It is also evident that Sanskrit lexicography will obtain not little profit by availing itself of the avadāna texts. Some instances I have pointed out in the notes of the avadāna published above; I add e. g.: निरुत्सव with the meaning 'in low spirits' (R f. 71a 7. 73a 1. 136b 3); दरिद्रित instanced R f. 64b 1. 85a 7. 158b 6. 167a 2. 178b 6; new instances of प्रसू = 'mother' (R f. 145b 6. 147b 2); सुखक्षीव (K f. 175b 1); लज्जालु adj. (K f. 156a 8 — the asterisk in PWK is to be dropt); मनोरम्य = मनोरम (K f. 96b 5).

much must be accounted for by the bad condition of the unique MS, but this may concern at best a small portion of the barbarous language of the text.

The Vicitrakarṇikāvadāna numbers 32 avadānas. As this collection has not been described before I give here a succinct list of its contents.

1. Story of the pious couple Vimaladatta and Vimalā, who by worshipping a miraculous tree from poor become rich and thereafter pay homage to the Buddha; B. predicts their future Buddhahood (f. 1a 7—6a 8).

2. Story of a king Bandhunāgara who sins by his passion for hunting, and his minister Buddhisattama who tries in vain to seduce a honest woman, Satyaçilā, the wife of a wealthy man whom the minister causes to be put to death. After being reprimanded, the king by a *mṛga* and the minister by the woman whose husband he has murdered, both repent and confess their sin to the Buddha who allows them to become monks in his Saṅgha (to f. 12a 4). The Sanskrit of this tale is exceedingly barbarous.

3. Story of a king Padmaketu who has two wives hating each other. One of them obtains from the king the promise of being allowed the royal power for one month. She uses this power to pronounce the sentence of death on the son of her rival, the heir apparent. When the king despairing cannot make up his mind to put him to death accordingly, the pious prince kills himself and mounts immediately to the Tuṣita heaven. His mother after asking in vain help from Nārāyaṇa, Mahādeva etc. implores the protection of Buddha who consoles her. The wicked wife who was the cause of the death of the prince is punished by being given away to a beggar, notwithstanding the supplications of her daughter (to f. 18b 1).

4. Story of Dhanakara and Dharmākara, with many adventures. A miraculous tree occurs in it and a description of Kapilavastu in verse (to f. 23a 4).

5. Glorification of those who repair caityas old and in ruins with a story to that purpose of the pious and wonder-working king Ratnadhvaja (to f. 28a 4).

6. Story of a *kālakarṇin*, named Nidhana and his wife, and how they find finally rest in the protection of the Buddha; the story of the past is subjoined (to f. 33a 9).

7. One of two brothers who came to quarrel leaves his home and wandering about meets in the forest with a flock of deer who are obliged by a pact to deliver every day to a lion two of the flock. When all of them have been delivered except the king of the deer and his wife, the man witnesses the rescue of the female deer with her husband by the lion on account of her being with young. Afterwards in Benares he learns from the Buddha the cause of the fate of those deer (story of the past) and Buddhahood is predicted to himself (to f. 38a 5).

8. Story of the gambler Cakita and his wife, who lose all their property and must wander about. They come into a *tapovana* and fall asleep in the shade of a tree haunted by a dreadful Rākṣasa who lets the man go on condition that the woman must fall to his share. But instead of eating her, he treats her well and makes her his wife with her full agreement. After a month Cakita, owing to a spell taught to him by some Brahman he met with, the *naṣṭacchāyāvidyā* [which is also mentioned in story nr. 6], discloses her infidelity. Desponding of this world, he rejoins that Brahman. Both set out to meet the Buddha at Kapilavastu who explains to Cakita that the conduct of his wife is the punishment for adultery committed by him in a former existence, and predicts Buddhahood to both (to f. 43 b 9).

9. This is partly a repetition of the conclusion of nr. 8, partly it treats of caityas, worship of them and *vratāni* relating to them and of precepts concerning the building of caityas. This av. is wholly in verse (to f. 47 b 2).

10. Upagupta relates to Açoka the *vicitrakarṇikā kathā*, which Bhagavān narrated to the *devaputra* Citrarati.

the composer of this compilation has done elsewhere, but he must have taken his text from some metrical paraphrase of the kind as is represented in the avadānamālās K, R and Aç; cp. my preliminary Introduction p. IX n. 3. The style and spirit of the paraphrase are the same and it is doubtless also made by a Mahāyānist (to f. 87 b 9). I have noticed f. 75 a 6 वृषं दिशन् = धर्मं दिशन्.

17. Eulogy of a *poṣadha vrata*, named *Bhagavato Āryāvāvalokiteçvarasya bodhisatvasya vratam*, the efficiency of which is illustrated by two stories, of the merchant Supriya and of the king Dharmapāla of Vaiçālī; the latter recovers by it a jewel after having lost his to Indra who, in the disguise of a Brahman, had begged it from him. Prose and verse (to f. 82 b 1).

18. This avadāna is wholly perturbed. In it the two nrs. 2 and 59 of Avadānaçataka are taken up and mingled. As far as may be inferred from the confused relation, both tales serve as examples of the power of the above said vrata of Avalokiteçvara, which is also identified with the upavāsavrata mentioned Av. I, p. 339 foll. The borrowings from Av. are literal, but with manifold additions and interpolations (to f. 85 a 12).

19. The story of Av. nr. 10 is broadly told, literal borrowings being intermingled with metrical interpolations and additions. A eulogy of *dāna* in prose and verse is subjoined (to f. 88 a 10). Cp. Av. I, 55, n. 2.

20. Ampliation of Av. nr. 1, whole portions of which are borrowed literally. The long additions are mostly in verse. The Buddha in a long discourse expounds to Ānanda the qualities required for obtaining *bodhi*; f. 88 b 10 बुद्धानां जननी प्रज्ञा; the argument is, of course, mahāyānist. Pūrṇa asks the Buddha (f. 89 b *in fine*) how it comes that men are so different in their moral conduct. The Buddha answers in prose, that this difference depends on the origin of the individuals, whether, being born in the human world they arrive from one of the heavens or from the world of the Asuras, or from the Pretas and so on; next to this

the Buddha expatiates on hells, their number and characteristics and on the other forms of existence. In the last part of this avadāna the name of Kāçyapa is often substituted for Pūrṇa, so that its conclusion is very confused (to f. 92 a 3).

21. Av. nr. 3 is here partly copied partly amplified. At the point of the Buddha's smile our text ceases to follow Av., but, instead of this cliché, contains a cosmological conversation between the Buddha and Sunanda, the formerly lazy boy. In the midst of it the scene changes on a sudden. A king, probably Açoka, discourses in good verses — were they but not so corrupt in the MS! — with Upagupta. The conclusion is again very confused (to f. 95 a 5).

22. Story of the *sārthavāha* Sānta (sic) and his son Sāntaja. This narration in çlokas brings the tale up to a point, where the situation of the beginning of Av. nr. 13 has been reached. From thence the text of Av., partly identical, partly a *recensio ornatio*, it seems, continues the tale to the end (to f. 97 a 12).

23. King Dharmaçiṛṣa of Rājagṛha abdicates in favour of his son Puṇyaçiṛṣa and goes with his wife to the forest. The old king exposes the reasons of his decision in a long sermon, which deals among others with theories on the fetus and the paternal and maternal parts in the body of the child. On a sudden (f. 98 a 6) Av. nr. 16 (*pañcavārsika*) commences. It is told in full with the very words of Av.; there are but few additions. The former Buddha is called Dīpaṅkara, not Ratnaçaila (cp. Av. I, 91, 13). After the words पञ्चवार्षिकं कृते (ib. I, 92, 6) the story of Dharmaçiṛṣa is continued and his attainment of Buddhahood is narrated (to f. 99 b 5).

24. This avadāna is partly identical with Av. nr. 21. Yet it contains also a quite other tale, which is akin to the Pāli Jātaka nr. 12, the Nigrodhamigajātaka. The *mṛgarāja* is here called Vicitra. This portion is in Pāli and sanskritized Pāli, it seems. If the MS were not so exceedingly bad, I should feel inclined to transcribe it, for it looks to be well written and has

literary merits. Brahmadata after giving *abhaya* to the deer, turns himself an ascetic and sets out for Buddhakṣetra (to f. 102 b 2).

25. A very perplexed conglomeration of different tales, alternating, as if it were, at random. One of them is the story of a brahman who converted himself in the days of the Buddha Padmottara, but did not possess the right belief. Him the Buddha instructs about the duties and qualities of a Bodhisattva and tells him the story of king Brahmadata. On a sudden the narration jumps over to the plot of Av. nr. 32, which is taken up partly with the same words, partly with additions. After following this course for some pages the frame-story comes back. The brahman is admitted into the Saṅgha with the *ehibhikṣukā* formula, but one *cīvara* fails to appear. The Buddha accounts for the cause of this deficiency by means of a story of the past and succeeds in producing the *cīvara* (to f. 105 b 7).

26. The name of the hero is Āṭalāprabha or Āṭaprabha, but the story told is not the same as Av. nr. 26 but Av. nr. 61, wherewith it is partly identical (to f. 108 a 11).

27. Story of a creṣṭhin, Puṇyamati [MS: Puṇyavati] fervent adherent of the Buddhas, who after death gains rebirth in *svarga* and praise by Āakra, and of his former existence as the poor Āāntamati who became rich by his almsgiving and worship of a stūpa. This tale written in good Sanskrit but miserably corrupt in this bad MS, is introduced by a very confused discourse of two persons, who are sometimes Aṇoka and Upagupta, sometimes the Buddha and Maitreya. The Mahāyānist creed of its composer appears clearly by the mention of the five Dhyānibuddhas, who are named more than once (to f. 111 b 8).

28. Story of a pious sārthavāha Saugandhatīrṇa and his faithful wife with some other small stories inserted. He stays long years abroad, and his wife grows old during that separation. Returning at last, he perishes in a shipwreck. The Buddha shows him to her while asleep, how he has been reborn in the heavens

in consequence of the offerings of perfumes and flowers he had been in the habit to perform. After a week she, too, dies and rejoins her husband in heaven. Verse mixed with prose (to f. 115a 4).

29. Story of two existences of a pious lady who honoured the caityas with flower-offerings. Part of it is taken from Av. nr. 53, namely her being welcomed in heaven. The monks ask particulars with respect to flower-worship and its reward; the Buddha proclaims a table of rates for different cases. The last part of this avad. is utterly confused (to f. 116a 11).

30. This avad. corresponds with Av. nr. 19, which is, however, much modified and contaminated with Av. nr. 20, which is made the story of the past. The whole is the illustration of an instruction given by the Buddha to Maitreya about the *phala* of *naivedya*. The future Buddha who in the tale Av. nr. 20 is called Divyānnada, has here the name of Divyānnanaividyadāna! (to f. 118b 6).

31. A clumsy story about a *cul de jatte*, who by endless devotions to a stūpa of the Buddha Kācyapa recovers his hands and feet and his health, for he was a leper, too, and at last is about to sacrifice himself into the fire. This tale is intermixed with a eulogy of burning lamps in the month of Kārttika and a description of the feast of lamps with stories relating to the meritorious act of giving Sugatadīpas (to f. 121b 6).

The quotations and borrowings from Av. have proved to be of little or no value for editorial purposes. The MS of Av., used by the compiler of Vic., was not better, rather in a worse condition, than that which is the basis of our edition, and which I now proceed to give account of.

§ 3. The text of the Avadanaçataka.

As has been stated in my Preliminary Introduction p. VII, the Avadānaçataka text rests on one MS, the Cambridge

Add. 1611, which I denote by B. The other three MSS I have collated, CDP have been copied from it. There cannot be the least doubt thereabout. I have given the conclusive proof of it, when I accounted for the origin of the loss of avad. nr. 5 (p. VII and VIII of my Introd.), and I may add that in many places errors and mistakes found in CDP are caused by misreading or misunderstanding indistinct akṣaras in B¹). In avad. nr. 68 (I, 377, 1) the first and third akṣaras of हृमिरेव are blurred in B, the second may be read मि or हि, the fourth र or व. Now, what do we meet with in the copies? The copyist of D wrote हृदिरेव, that of P चहियैव, that of C चमिन्नवः, the common source of this diversity being the state of things in B. In avad. nr. 75 (II, 24, 6) B has पर्वत (or °तं) instead of पर्व. Since this correction is put in a wrong place, not between नाम and प्रत्यु°, but between सर्वेभ्यः and षड्यः, the copyists, not understanding the meaning of it, copied it differently: the scribe of D, a wiseacre, wrote पञ्चषड्यो; that of C, a stupid fellow, wrote nonsense; that of P, a cautious man, marked a gap of two akṣaras. See n. 4 on II, 24. Again, in avad. nr. 85 (II, 86, 1) B has स्वकं करुकं; a sign put on the first akṣ. of the second word refers to the top²) of the page (f. 80a), where is written मण्ड. I suppose, this addition is intended to correct कमण्डलुकं (cp. Add. and Corr. II, 211). Of the copyists, he alone who wrote D understood the intention, the two others mingled मण्ड and करुक together, but differently; see II, 86 n. 2. Another instance may be I, 48, 3, see n. 3 on that page. This much may suffice. Evidence of the direct dependence of CDP from B, together with their independence of each other, is to be found

1) The copyist who wrote P, left out in avad. nr. 39 a portion, which exactly coincides with the line f. 37b 2 of B (see my Introd. I. 1.). The same test happens to be applicable to C; its copyist likewise overlooked one line of B; hence the gap which is in the context C f. 59b 7, and which is exactly filled up by inserting B f. 31a 11; a similar case is the overlooking of B's f. 83b 5 in C f. 153b.

2) I see I happened to write by mistake «bottom» for «top», in my n. 2 on II, p. 86.

also in other critical notes of my edition, especially I, 216 n. 6. Vide I, 2 n. 4; 9 n. 3 and 5; 200 n. 1; 217 n. 2; 225 n. 8; 235 n. 4; 337 n. 1; 366 n. 7; II, 11, n. 3; 37 n. 2; 54 n. 1; 110 n. 6 etc. This relation is so clear, that even a superficial comparison taught it to Feer. He who, in the «Introduction» of his translation, p. xxxv, declares: «J'ai bien vu à Cambridge, en 1879, les deux Ms. de M. D. Wright, ce qui m'a permis de faire quelques constatations; mais le temps m'a manqué pour faire une collation exacte et complète», had seen enough to state as his verdict about the interrelation of B, C and P: «Le no. 1611.... est le manuscrit original» and «ce ms. 1611..... est sans doute le seul représentant des anciens manuscrits de cet ouvrage» (*Journal Asiatique*, 1879 II, p. 144).

It may be asked, why, this having appeared the state of things, I took any longer heed of the copies and did not neglect them wholly in the critical annotation. To this I would answer that they, namely D and P, have now and then be a real help to me; especially in the case of indistinctness or corruption of the text transmitted, it was necessary to note their readings. For this reason, too, I have mentioned, wherever I thought it to be of some use, their *lectionis varietas*, and, if they correct obvious errors in their prototype, this has been carefully registered, even in slight cases. But I have, of course, abstained from giving a complete list of the blunders and mistakes made in the copies. In more intricate cases, the copies proved, as a rule, of little or no use for the constitution of the text.

For this reason I did not avail myself of a fifth MS of Avadānaçataka, the Calcutta one, described in Rajendralal's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17 foll. There the same gap of av. nr. 5 and instead of it, the first part of the sūkarāvādāna is found, as in B. This appears from the epitome of nr. V, made by the paṇḍits of Rajendralal in the negligent and superficial manner, proper to them. The «Chap-ḍika» whom they mention, must be Vaḍika and the «Devaputra

falling from heaven» is the *devaputra* who felt his being about to become a *sūkara*! Those pandits contaminated the two stories, unconsciously of course¹). The Calcutta MS does not contain the complete work; the tenth varga is wanting.

B = Cambr. Add. 1611 (see Bendall's *Catalogue*) was written in Nepal in the year 765 of the Nepalese era = 1645 A. D. This is stated at the end of the work, next to the notice about Thandīvara, mentioned *supra*, p. XX. Immediately after the words quoted there the Buddhist credo etc. is subjoined. I faithfully reproduce this passage with the corruptions of its wording, only using, of course, the Nāgarī character instead of the Nepalese one: ये धर्मा हेतुप्रभावा हेतुतेषां तथागतः । ह्यवद्यो निरोध एववादी महाश्रमणः ॥ ॥ श्रेयोस्तु संवत् ७६५ पात्तगुणचतुर्थ्या. Six or seven aksaras that follow have been made illegible; on the margin संपूर्णा is written and under that word ज्ञाताशुभ (the last but one aks. may also represent गु or एउ).

B measures 37 × 10 centim. and 31 × 7 within the margin; it numbers 98 leaves of as a rule 13 lines on the page, each leaf being written on both sides, with the exception of the 1st; the text commences f. 1b. There are a few pages of 14 lines (f. 31a. 33b. 58a and b. 60b. 62b), still less of 12 (f. 34a. 94b). The oblong shape of the MS affords room for a great number of letters on the line. The handwriting is fine, small and close, in the style as described in Bendall's *Palaeogr. Introd.* p. XXXV of his *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS at Cambridge*. So the comparatively large text is inclosed within a *pustaka* of a comparatively small size. I have got the impression that the copyist who wrote it was an able man who understood that which he copied, and that the errors and gaps in the transmitted text will have been hardly increased by his fault. He

1) For curiosity's sake, this other sample of their scholarship. P. 33, at the end of av. LIII, the words of the text श्रोतव्यापत्तिफलत्वं साक्षात्कृतम् (A v. I, 304, 15) are thus translated: she «obtained the fruit of being furnished with ears»!

shows his diligence and care even in the tedious repetitions of the many clichés, which are nowhere abridged, as a rule; he seems, however, to have lost his patience near the end of the book, see II, 180 n. 7. Of the marginal and interlinear corrections, some are doubtless written by the same hand as the manuscript, as ^{हुः} written above ^{सुखम्} see I, 195, n. 1, ^प added (p. 321 n. 1), ^{मा} written on the margin (p. 331 n. 3), ^प inserted between ^{अनु} and ^{लि°} (II, 15 n. 5), ^क put above ^{कु} to correct this (II, 39, 7), ^{गो} put above ^{वनी} to correct ^{नी} (II, 54 n. 1) etc. A good deal of them may, however, rather be ascribed to one (or more) *secunda(e) manus*, as sometimes appears from differences of handwriting: instances thereof are the cases mentioned I, 153 n. 2; 180 n. 6, where a wrong correction has been written on the margin, owing to somebody not realizing that ^{प्या} in the text should mean a miswritten ^{द्या}; 205 n. 6 (a similar case of misunderstanding) and in sundry other instances of «Verschlimmbesserung», as Germans call such emendations as are rather pessumdatations. For this reason the interlinear and marginal additions of B are duly registered in the critical annotation except in cases of no importance at all, as e. g. II, 119, 15 where B has ^{दु} ^{अङ्ग} ^{तावत्तातयस्तात} or II, 150, 7 B ^{नो} ^{न्योभौतः}. The question may arise whether the corrector or correctors made use of some MS other than the original from which B was copied. I am inclined to believe so, for the reasons I have stated I, 218 n. 4 and 232 n. 4. At all events, it is almost certain that the alterations and modifications are due to different hands, cp. I, 108 n. 5; a certain instance of a *secunda manus* is also II, 198, 5, see n. 6.

As to the hypothetical original of B, it will have been also written in Nepal, I suppose. Some old errors point to the Nepalese character as the source of mistakes, namely ^{चिभयति} for ^{चिन्न-} ^{यति} (I, 23 n. 4), ^ग put for ^श (I, 216 n. 1), ^{निवेणितः} for ^{निवेदितः} (I, 313 n. 4), the frequent interchanging of ^ल and ^र and the like. The hypothetical original of B, which I call A, may have had ± 58 akṣaras on the line, if I am right in explaining the fact

that B f. 93b 12 inserts the passage दारस्यविद्वपइतिनाम । यदामकात्मचृतः-
तदातस्यलज्जयामकन्संकोचजातः । कुत्रान्यत्रगमिष्यामिक्वतिष्ठातोतिविचार्यसुज्ञोर्षोद्या-
नंजगा (II, 174, 3-5) by surmising that this marginal insertion
corresponds to one line of A, which the scribe had first overlooked
and afterwards added on the margin.

Of the copies made from B, D is the oldest, being dated
912 of the Nepalese era = 1792 A. D. It is the very counter-
part of B; for its handwriting (Nepalese character) is big and
tall and it has only 7 lines on the page. Its size is 37 and
10 centim., and 31 and 7 centim. within the margin. It
numbers 313 leaves¹⁾, of which the first and the last are
written on one side, the rest on both sides. The copyist
was apparently a learned man, familiar with the avadāna
class. He dealt with the text rather freely, modifying in the
clichés a little to his own taste with the tendency to ampli-
fication; in the description of former Buddhas for instance he
likes to put देवानां च मनुष्याणां च for देवमनुष्याणां, if B has नगर he is
inclined to write महानगर, and so on. Understanding that which
he was copying he made a great number of small and self-evident
corrections, but he is of almost no help in corrupt places; in
such cases he would rather by superficial emendations make the
things worse. But his good qualities are obscured by his want
of care; many are his omissions and pretermisions. If D were
the sole MS available, it could hardly serve as a sufficient in-
strument for the edition.

C = Cambr. Add. 1386, numbering 180 pages of 12 or
13 lines — very seldom: 14 — is a very bad copy. Its scribe
was a blunt and stupid person. It abounds in blunders of the
coarsest kind; omissions and dittographies are frequent. Its poor
condition made me soon neglect to reckon with it, save in intri-
cate passages, where its rendering of B has been noticed for the
sake of completeness.

1) Or rather 314, for the number 186 is employed twice.

P, the Paris MS of the Bibliothèque Nationale, D 122, is made up of two volumes, the first of $40 \times 12\frac{1}{2}$ centim., and 30×8 within the margin, the second of $39 \times 12\frac{3}{4}$, and $30 \times 7\frac{1}{2}$ within the margin. The first volume which contains the avadānas nr. 1—64 is written in a good and distinct Nāgarī handwriting by an accurate man who did his duty with care; sometimes he mistook the meaning of difficult Nepalese akṣaras¹). The pages number 8 lines, with the exception of f. 62a and 68a which have 9 and the three last pages, written with characters of larger size; f. 150b is filled up with 7, 151a with 6 lines, and the one line remaining to finish the av. nr. 64 was to be written on f. 151b. The second volume, of the same size as the first, with likewise 8 lines on each page (only 232 a has nine) is written by another hand. This second copyist was inferior to the first, but he did his work tolerably well and his Nāgarī handwriting is sufficiently clear. A few times, and happily but for small portions, this hand alternates with a third one, that wrote part of f. 175a, 224a, 227b, 233a and b; those passages are crowded with mistakes of every kind. Since Feer's translation rests on the Paris MS, I have made a careful collation of it and, as a rule, have stated in my notes the places, where deficiencies of his translation are the consequence of bad readings in P, which he would have got rid of, if he had availed himself of B; see I, 81 n. 8. 208 n. 8. 257 n. 4. II, 63 n. 3. 115 n. 1, and cp. II, 157 n. 3.

I have pointed out above that B is the unique source for the tradition of the Sanskrit text of Avadānaçataka. Here I add this restriction. A few avadānas and portions of them have been preserved in fragments of a MS of the XIVth or XVth century found in Cambr. Add. 1680 II. Since these fragments are accu-

1) A noticeable instance is the passage I, 78, 9 of the ed., where P has व्रत पूयं for वृत्त पूयं by misinterpretation of the Nepalese aks. वृ. The copyist of C made the same mistake, that of D understood वृत्त.

rately described in Bendall's *Catalogue* and I have dealt with them I, 167 and in the critical annotation, as often as this valuable critical instrument was at hand, it is not necessary to dwell here longer upon them. A photographic reproduction of some of them is joined to volume I of this edition. F (so I denote the fragments) is the only MS source independent from B.

Besides the Sanskrit sources the translations in Tibetan and Chinese have afforded some precious help for the constitution of the text, especially the Tibetan translation, which commends itself for that purpose by its literal and mechanical rendering of the original. As I am not a Tibetan scholar myself, I availed myself in the first place of the data to be found in Feer's translation, but soon and to the profit of my work, not in the last place of the communications of Feer himself, who with the greatest helpfulness and sympathy supplied me with the Tibetan correspondences of which I stood in need up to the 6th decad. His lamentable death having put a stop to this source of information, I applied to my friend F. W. Thomas, to whose careful and accurate statements in answer to my questions a great deal of the testimonies from the Tibetan in the seventh decad are due. At last, having become somewhat acquainted with Tibetan, I have consulted the Tibetan translation directly and at leisure, owing to the liberal loan of the copy of Mdo, vol. XXIX, that contains གཏུ་བོ་ལ་སྟོན་པའི་རྟོགས་པ་བརྗེད་པ་བརྒྱ་པ
= *Pūrṇādy* [or: *Pūrṇamukha-*] *avadānaṣataka*, belonging to the Indian Office Library. In expressing here my sincerest thanks to the Library Committee of the India Office for that generous allowance and to its Librarian, Mr. Thomas for his kind intercession I acquit myself of an agreeable duty, forsooth!

The Tibetan translation is of great utility also for this reason, that several gaps in the Sanskrit tradition are indicated and filled up by it; see the following notes: I, 113 n. 2; 338 n. 11; 378 n. 9; 380 n. 3, II, 12 n. 3; 45 n. 8; 58 n. 3;

93 n. 2; 121 n. 10; 145 n. 5; 151 n. 1; 155 n. 7; 156 n. 2. Consequently these gaps in the tradition came into existence within the time that elapsed between the Tibetan translation being made and the performance of the copy A or B. Some of them did not yet exist when the metrical paraphrases were composed, some others however existed already at that time, as is duly remarked in each case in my critical annotation.

For the rest, the Sanskrit original of the Tibetan version was itself not wholly free from gaps. It appears from Feer's statement, quoted at I, 225, that av. nr. 39 ends abruptly in the Tibetan, though that version supplies one sentence missing in F and B; also II, 156 n. 6 and 163 n. 3, where a sentence has been lost both in the Sanskrit original and in the Tibetan. Some other corruptions are likewise as old as the Tibetan version, e. g. the mistake of putting Kāçyapa for Kanakamuni (II, 34 n. 4). But in many places the Tibetan proved an eminent assistance to restore corruptions of the Sanskrit tradition. I name here but three: I, 289, 11 गृह्ण my conjectural emendation for वृह्ण, II, 145, 2 where I restored प्रग एव for युग एव (the nonsensical reading which stood already in the ms. of Av. used by the paraphrast who composed K) on the ground afforded by the Tibetan, and the title of av. nr. 9 धूप, not धूम, as is the reading of the Sanskrit tradition.

On the other hand, it appears that the monk or monks who translated the Avadānaçataka into Tibetan a few times misunderstood some Sanskrit word or misrepresented it in its Tibetan shape, as अभिध्या, which he treated as = अविद्या (II, 70 n.); as in av. nr. 81, where the translator must have taken प्रपन्ना: for प्रसन्ना:, since he renders it by རྩོལ་པ་ (see II, 63, n. 2 pāda c of the Tibetan stanza quoted); as in the beginning of av. nr. 63 (I, 354, 10), if I am right supposing that he took प्राप्तो° for प्राप्तो°. The fantastical etymology of Supāraga (vide II, 166 n. 2) may be a conscious concession to the bias of translating Sanskrit

proper names, if anyhow possible; cp. Feer, p. 363 with respect to the land of the Kurus (कुरुवः) translated कु'रु' «bad sound». Can the fault, signalized by Feer p. 316 n. 2, of translating द्यूतकर by कु'रु' originate in a confusion of its synonym द्यूत or the like with द्यूत?

Glosses that crept into the text are rarely met with. The passage that sums up the six wonderful states II, 55, 1—4 may be an old one. The *āryāṣṭāṅgo mārgah* explained (I, 232 n. 6) and the enumeration of the *āryasatyāni* (I, 351 n. 4) are marginal glosses in B.

In the constitution of the text I have endeavoured to avail myself of the advantage of having at my disposal an ancient MS of so good condition as B really is, in this way that I tacitly deducted from the gross gain which I obtained from it the tare consisting in the ordinary clerical errors and such orthographies as are contrary to our habits. So I got a net profit cleared from the many inconsistencies, singularities and faults which are proper to manuscript texts. It is a matter of course that the habitual oscillations of spelling in Nepalese texts between श and स; ष and ख; झ and ञ; र and ल etc. often occur. The number of cases where only the context may decide whether we have to read व or ध; द्ध or व्य; स्त or त; न, र or ल; उ or ड; ऋ or रि; द् or ड; त or क; त or भ etc. is not small. Common mistakes are अवण for अमण or inversely, निसृत्य for निश्चित्य, पिण्डपात्र for पिण्डपात (cp. I, 13 n. 1), which is constant in the avadānas of the second and third varga (except nr. 27), व्यास for व्योम in the cliché of the Buddha's outer appearance, the confusion of भदत्त and भवत्तः, उष्ण and उत्तम. I cannot but repeat that which has been said by Senart in the Preface p. XII of his edition of Mahāvastu. Further there is a great inconsistency in applying the rules of sandhi or not; in this point much is to be put to the account of the individual copyists, who are in the habit to deal rather freely with their archetype in this respect; of the

copyists who transcribed the ms. B of our text, that of D allows an excessive liberty to himself. The same may be said of such geminations as where simple consonants are likewise allowed or of simple consonants in cases of necessary gemination, of the type as dealt with by Lanman in his edition of Whitney's translation of the Atharva Veda, II, p. 832.

In settling orthographical questions, as was my duty as an editor, I have followed the principles put forth in my preliminary Introduction p. X, and to which I still adhere now. Senart's plea for the orthography ब्रह्मसूत्र and the like, in his Preface of the Ith vol. of Mahāvastu, p. XVII n., does not convince me. The habit of putting त्र for त्व is not limited to Buddhist Sanskrit texts, see e. g. Bühler, *Indian Studies* II, 9 and 10.

I wrote my preliminary Introduction in March 1902. In the seven years that have passed since that time, the *improbable labor* of editing this old text has happily come to its end. May it be of some profit to the students of Buddhist lore and of Buddhist tale-telling and help to control the use of Feer's translation, which (for excusable reasons) is deficient in many, many respects. Those authorities and persons who by their assistance or by the facilities they granted to me, have contributed to the performance of my task — I named them in my preliminary Introduction — may again acknowledge the expression of my gratefulness. Alas, I cannot bring it to my deceased friend Cecil Bendall! It was he who with the warmest interest followed the progress of the edition of Avadānaçataka, who helped me in the correction of the proofsheets and made me valuable suggestions. *Ave, pia anima!* Your name recorded at the close of my work be the lasting memory of your relation to it!

Leiden, March 1909.

J. S. Speyer.

CONTENTS.

Preface	p. I—CXI
§ 1. Generalities	p. I—XIV
§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases	» XIV—C
§ 3. The text of the Avadānaçataka	» C—CX

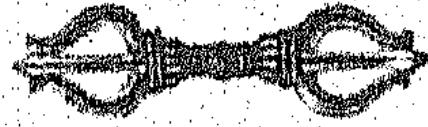
अष्टमो वर्गः » 1—59

सुप्रभा	71	p. 1—6
सुप्रिया	72	» 7—13
शुक्ता	73	» 14—18
सोमा	74	» 19—23
कुवलय	75	» 24—30
काशिकसुन्दरी	76	» 31—35
मुक्ता	77	» 36—40
कचङ्गला	78	» 41—44
तेजा	79	» 45—51
विह्वला	80	» 52—59

नवमो वर्गः » 60—126

समुद्रः	81	p. 60—66
सुमनाः	82	» 67—71
हिरण्यपाणिः	83	» 72—77
त्रिपिटः	84	» 78—82
यशोमित्रः	85	» 83—88
घोषपाङ्कः	86	» 89—97
शोभितः	87	» 98—101
कप्याणाः	88	» 102—110
भद्रिकः	89	» 111—117
राष्ट्रपालः	90	» 118—126

दशमो वर्गः	p. 127—206
सुभूतिः 91	p. 127—132
स्थविरः 92	» 133—146
हस्तकाः 93	» 147—151
लेकुञ्चिकाः 94	» 152—160
संसारः 95	» 161—165
गुप्तिकाः 96	» 166—172
विह्वलः 97	» 173—178
गङ्गिकाः 98	» 179—185
दीर्घनखः 99	» 186—196
संगीतिः 100	» 197—206
Additions and Corrections	p. 207—211
Indexes	» 212—238
I. Index of proper names	p. 212—218
II. Index of remarkable words and terms	» 219—238

Addenda.

To II, 136, 10. F. W. Thomas suggests to me this correction of the difficult line

आदीप्तं काननं सर्वं पर्वतापि पत्नीकृता (sic).

He proposes to read: पर्वताः कपिलीकृताः; the Tibetan rendering of the passage points to it. I think he is right.

Errors of printing are Pref. p. XXXIV, cl. 48 गूहस्थो, read: गुहास्थो; — p. XL, cl. 23 नाम्ना; read नाम्नो; p. XLVI, cl. 81 क्रोधं, read क्रोधे; — p. LXXXI, cl. 400 वेष्टितः, read वेष्टितः; — p. LXXXII, cl. 405 व्रजते, read: व्रजत्.

My guru, professor Kern, proposes the following corrections, which I consider as real emendations of the edited text of the metrical avadāna.

p. XXXIII, cl. 31. Read: पथादीन्द्रः, and consequently, p. XXXV, l. 10 change Indra into Vāsuki.

XXXIV, cl. 44. Read: संभारोपचयाहः.

XLI, cl. 30. Supply the gap with भाषणाः.

LXII, cl. 219. भार्गवः is genuine and means «potter», a meaning not registered, however, in PWK, but which is instanced in Mhbh. I, 190, 47. 191, 1. 192, 1 and in Saddharmapundarika.

LXVIII, cl. 282. Read: विनिर्व्रित्या.

LXXIV, cl. 335. Read: स परानपि.

अवदानशतकम्

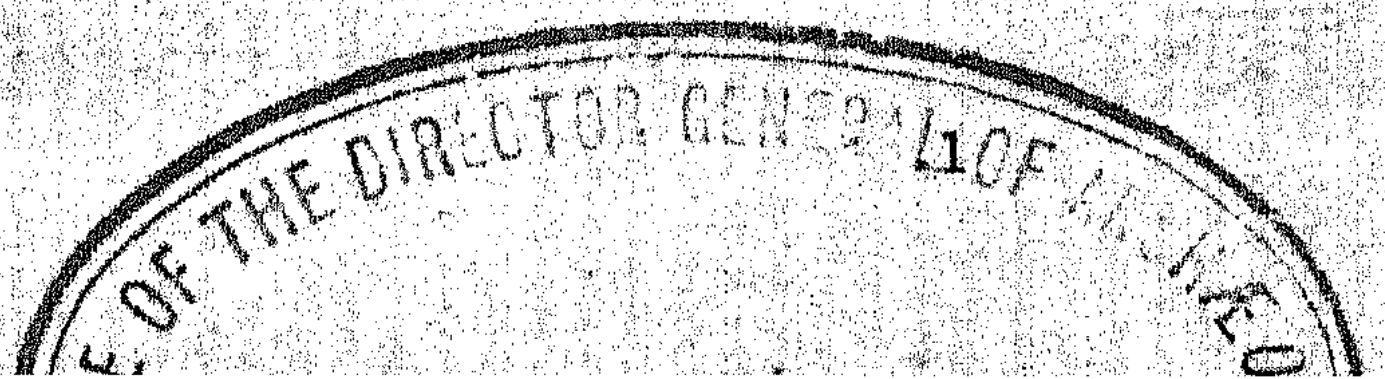
अष्टमो वर्गः ।

⁽¹⁾सुप्रभेति ७१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड- 5
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपि-
ण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो श्रावो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
रिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भूतो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धो । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी 10
श्रापन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता
अभिव्रूपा दर्शनीया प्रासादिका दिव्यालङ्कारभूषिता मणिरत्नेन कण्ठे श्रावद्धेन तस्माच्च
प्रभा निर्गच्छति यथा सर्वा श्रावस्ती अवभासते ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय उचुः । यस्मादनया ज्ञातमात्रया
मणिरत्नावभासेन सर्वा श्रावस्ती अवभासिता तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रभेति नामेति ॥ 15
सा सुप्रभा दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*, which is beset with errors: उद्दानं सुप्रा [read: सुप्रभा] सुप्रिया चैव शुक्ला सोमां [read: °मा] तथापरा <> जुवलय (sic) सुन्दरी चैव मुक्ती (sic) चैव कचंगला <> तेमा विव्रपा च वर्गा भवति समुद्भूतः (sic). The last pāda is defective.

2) MS °भ्यामत्स°.

द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । ⁽¹⁾साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते
⁽²⁾वर्धते क्षीरेण [66b] दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकारावि-
 शेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । सा दारिका आद्या भद्रा कल्याणाशया आत्महि-
 तपरहितप्रतिपन्ना । ⁽³⁾तस्या ये ये याचनका आगच्छन्ति तेभ्यस्तेभ्यः कण्ठादलङ्कारमवमुच्य
 5 प्रयच्छन्ति दत्ते च पुनरलङ्कारः प्राडुर्भवति ॥

यावदसौ दारिका क्रमेण मरुती संवृत्ता तदा तस्या बहवो याचनका आगच्छन्ति
 राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च । तैरुपद्रूयमाणः पिता ⁽⁵⁾चास्याः करे कपोलं दत्त्वा
 चित्तापरो व्यवस्थितः । ⁽⁶⁾यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति ॥ यावदसौ
 दारिका पितरं चित्तापरमवेदयोवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो ऽर्था विस्तरेण
 10 समाख्यातः ⁽⁷⁾॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यः स्वयमेवाहं सप्तमे दिवसे
 स्वयंवरमवतरिष्यामीति ॥ ततः ⁽⁸⁾श्रेष्ठो राज्ञः प्रसेनजितो निवेद्य आवस्त्यां घण्टावधो-
 षणी कारयामास । सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं
 स तत्करोत्विति ॥

ततः सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका रथाभिब्रूढा काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य ⁽⁹⁾बुद्धं भगवन्तं

1) MS सोष्टा°.

2) MS वर्द्धते.

3) MS तस्मायेये (D तस्मादयेये).

4) B °कालमव°, D corr.; again on the next line B has अलङ्कारः, but D (and P) °कालः.

5) MS चास्यः (D चास्य).

6) MS यद्येकस्मै (D यद्येकस्मिं, P येयेकस्मै).

7) B °ख्याता or ख्यात I, DP corr.

8) BD श्रेष्ठि, P श्रेष्ठि.

9) B काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य, DP omit the superfluous ध्वजं, but all have °च्छ्राप्य — even the paraphrast of the Kalpadrumāṇv. — instead of °च्छ्राप्य.

चित्रपटे⁽¹⁾ लेखयित्वा अभिष्टुवती वीथीमवतीर्णा ॥ सा तत्र राजपुत्रैरमात्यपुत्रैः श्रेष्ठिपुत्रैश्च
 सोत्काण्ठोद्दीक्ष्यमाणा विचित्राभिः कथाभिः⁽²⁾ संज्ञप्योवाच । सर्वथाहं न केनचिदंशेन भवतां
 परिभवं⁽³⁾ करोमि केवलं तु नाहं कामेनार्थिनी बुद्धं शरणं गतास्मि तस्य सकाशे प्रव्र-
 जिष्यामीति । ततस्ते निर्भर्त्सिताः⁽⁴⁾ प्रतिनिवृत्ताः ॥ सुप्रभापि दारिका भगवत्सकाशमुपसं-
 क्राम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । तस्या भगवता आश- 5
 यानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां
 श्रुत्वा सुप्रभया दारिकया चिंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा सो-
 तापत्तिफलं साक्षात्कृतमभिनिर्द्धारश्च⁽⁵⁾ कृतः । अथ सुप्रभा दारिका उत्थायासनदेकांसमुत्त-
 रासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽⁶⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदत्त स्वा-
 ष्याते धर्मचिन्तये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुणीभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति । 10
 ततो भगवान्संलक्षयति । अनया अस्मच्छासने मद्विद्विनेयाकर्षणं⁽⁷⁾ कर्तव्यमिति । ततो भग-

1) Ex conject.; MS चित्रपटो.

2) The paraphrast has changed this into विज्ञप्योवाच (K., f. 51a 4), but *samjñāpya* is the proper word here with the meaning of 'conciliating', cp. Divy. 54, 22.

3) Ex conject.; MS करोति केवलं तु नाहं (DP माहं) कामेन चार्थिनी.

4) Visarga wanting in MS.

5) Feer surmises (p. 262 n.) that the syllable *jñā* has been left out, so that the original reading should be °भिज्ञाभिर्द्धारश्च कृतः, pointing out that this very term recurs farther on in avad. nr. 79. But as the paraphrast of the *Kalpadrumāv.* renders this passage of our tale in this *śloka*

साक्षात्कृत्वाभिनिर्द्धारः कृतो बुद्धप्रभावतः (K. f. 52a 1),

I have retained the reading of MS, supposing *abhinirhāra* may be the elliptical expression of «acquisition of *ṛddhi* or magical power». Cp. Ind. to Mhv., s. v. *abhinirharati*, and Ind. II to *Ḡikṣāsamuccaya*, s. v. *abhinirhāra*, and °*hṛta*.

6) The causative has the value of its primitive (स्वार्थे णिच्). Cp. Divy. 463, 22 and *supra*, p. 347, 14. D has here प्रणम्य.

7) Ex conject.; MS अस्मच्छा°.

8) Anusvāra wanting in MS.

वतोक्ता गच्छ दारिके पर्षदमवलोकयेति ॥ ततः सुप्रभा दारिका जेतवनान्निर्गत्य⁽¹⁾ तत्रा-
 गता । तत्रैकैकस्यैवं भवति बलेनैनां हराम इति । ते तामाक्रमितुमारब्धाः । ततः सुप्रभा
 दारिका तैरूपक्रम्यमाणा विततपत्न इव हंसराज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 5 हार्याणि दर्शयितुमारब्धा । घ्राशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकरी ॥ ततस्ते तदत्यद्भुतं देव-
 मनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा उद्वेगितो मूलनिकृता⁽⁶⁾ इव क्रुमाः पादयोर्निपत्य
 विज्ञापयितुमारब्धाः । अवतरावतर भगिनि यैते त्वया धर्माः⁽⁷⁾ साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्नं
 कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ ततः सुप्रभा दारिका गगणतलादवतीर्य जनकायस्य पुरस्ता-
 तिस्थत्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवती यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसङ्घैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥
 ततो भगवता महाप्रज्ञापत्याः⁽⁷⁾ संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता⁽⁸⁾ उपसंपादिता च ॥ तया
 10 पुज्यमानया घटमानया व्यापच्छ्रमानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादहं सा-
 क्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रिधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता

1) Ex conject.; MS जेतवनान्निर्गत्य साचागतान्नैकै°. The complex साचागता must be a corrupted reading. My correction has been suggested by the parallel passage in K. (f. 52a):

जेतवनाद्वहिः प्रागात्पर्षदमवलोकितुम् ॥
 तत्रापातां जना दृष्ट्वा कामिनो दर्पमानिनः ।
 बलेनैनां हरिष्याम इत्याक्रमितुमारभन् ॥

2) Ex conject., see the foregoing note; MS तां प्राक्रमितुमारब्धास्ततः.

3) MS दारिकास्तैरूप°.

4) MS ऋद्धिरावर्जन° . Cp. Divy., 133, p. 192, 8.

5) Ex conject.; MS तमत्यद्भुतं. Cp. K., f. 52b 6, प्रातिहार्यं तदिदं महद्भुतं.

6) MS °कृता (D °कृता).

7) Visarga wanting in MS.

8) MS उपसंपादिता.

वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्ड[67a]कोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभ-
लोभसत्कारपराङ्मुख⁽¹⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च सेवृत्ता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भर्त्तु सुप्रभया
दारिकया कर्माणि कृतानि येनाभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका मणिरत्नं च कण्ठे प्राडुभूतं⁽²⁾
प्रव्रज्य चार्कृतं⁽³⁾ साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रभयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु 5
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । सुप्रभया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धाताविपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभा-
नि च ।

10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः 15
सकलं बुद्धकार्यं कृतेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोजनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोश-
मुच्चवेन । या बन्धुमतो राज्ञो ऽग्रमहिषी वृद्धीभूता तया विचित्राण्याभरणानि शरीरादव-

1) This uncommon form of the feminine — cp. Pāṇini IV, 1, 54 — is found throughout, wheresoever this stereotyped passage occurs in this varga.

2) B प्राडुभूतं, DCP corr.

3) MS प्रव्रज्य चा(P रा)र्कृतं च सा°.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) MS °धातौ अपि तूपात्ते° (D भूपात्ते°). Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) MS राज्ञः अ°.

मुच्य तत्र स्तूपे दत्तानि । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवती । अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चार्हत्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो या सा तेन कालेन तेन समयेन राज्ञो बन्धुमतो अग्रमहिषी आसीदियं सा सुप्रभा । यदनया विपश्चिनः स्तूपे विचित्राण्याभरणानि समारो-
 ४ पितानि तेनाभिज्ञा दर्शनीया प्राप्तादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता संवृता । ⁽¹⁾ यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

10 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS यन्प्रणि०.

सुप्रियेति ७२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ज्ञाथपिण्डदस्या- 5
 रामे । तेन खलु समयेनानाथपिण्डदस्य गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्ठानां वा
 नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिदूया दर्शनीया प्राप्तादिका सर्वा-
 ङ्गप्रत्यङ्गोपेता आवस्त्य⁽¹⁾धिवासिनो जनकायस्यातीव प्रिया । तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं⁽²⁾ भवतु दारिकाया नामिति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं प्रिया
 सर्वजनस्य तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रियेति नामिति ॥ ज्ञातिस्मरा ज्ञातमात्रा गाथां 10
 भाषते ।

दत्तं हि दानं बहु⁽³⁾ वाल्पकं वा ।

विस्तीर्यते क्षेत्रविशेषयोगात् ।

तस्माद्धि देयं विदुषा प्रयत्नात् ।

बुद्धाय लोकेन्द्रसुरेश्वराय ॥

15

अथास्या मातापितरावन्ये च गृहवासिनस्तं वाक्यव्याहारं श्रुत्वा भीतास्त्रस्ताः संविम्रा

1) Ex conject.; MS आवस्त्यभिवा° (D आवस्त्यभिर्वा°).

2) B किंभवतु, DP corr.

3) Ex conject.; MS बहुकल्पकं वा. K., f. 134a 4, where the *gāthā* is identi-
 cal — except in the 4th pāda, which runs thus बुद्धाय नाथाय मुनीश्वराय — has
 here दत्तं हि दानं बहु चा(read: वा)ल्पकं वा.

आकृष्टरोमकूपाः कथयन्ति पिशाचोव सेयं [67b] दारिकेति ॥ सा कथयति । अम्ब नाहं
 पिशाची नापि राक्षसी किं तर्हि दारिका इच्छामि⁽¹⁾ दानानि दातुमिति ॥ ततो ऽस्या
 मात्रा अनाथपिण्डस्य गृहपतेर्निवेदितमेवमेषा दारिका ब्रूत इति ॥ ततस्तेन गृहपतिना
 दृष्टुष्टप्रमुदितेन⁽³⁾ भगवानक्षगृहे सभित्तुसङ्घो भोजितस्तस्याश्च नाम्ना दक्षिणादेशनं⁽⁴⁾ का-
 5 रितम् ॥

यावत्सौ दारिका क्रमेण सप्तवर्षा संवृत्ता मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
 प्रव्रजिता । सा सर्वासां भित्तुणीनामिष्टा कात्ता प्रिया मनापा ॥ यावत्तत्र कालेन महाडु-
 र्भित्तं प्राडुर्भूतं दुर्भित्तात्तरकल्पसदृशं यत्रनिकानि प्राणिशतसहस्राणि अन्नपानवियो-
 गात्कालं कुर्वन्ति । तत्र भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । गच्छानन्द मद्वचनात्सुप्रियां
 10 वद चतस्रस्ते पर्षदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रति-
 पादयितव्या इति ॥ तत आयुष्मानानन्दः सुप्रियां गत्वोवाच । भगवानाह चतस्रस्ते
 परिषदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रतिपादयितव्या
 इति । ततः सुप्रिया कृतकरपुटा भगवत आज्ञां शिरसि कृत्वा कथयत्येवमस्त्विति ॥

1) The insertion of the aks. मि is confirmed by K, f. 134b 3, तद्दानानि तथा दातुमिच्छामि सुगताय वै.

2) Ex conject.; MS ब्रुवत इति. My correction is suggested by the persuasion that the author of the Avadānaśataka proves himself too good a Sanskritist for us to charge him with the barbarism found in MS, and because the Kalpadrumāv. has in the parallel place (f. 134b 4) स्वामिन्नेषा तथा ब्रूते [ms. ब्रुते].

3) B भगवानक्षगृहे. The aks. न, having been omitted at first, is added between the lines, but by mistake between स्त and गृ. For this reason these words have been variously corrupted in the copies of B. For the rest, cp. *supra*, p. 9, 8. 24, 7 and *infra*, p. 406, 1.

4) It is uncertain, whether B has °देशनं (so in DP) or °दशनं (so C).

5) MS सर्वेषां भित्तुणीनामिष्टा. This lapsus calami is not found in Kalpadrumāv., where we read सर्वासां साधिकानां च सा सुप्रिया कृतकरा । इष्टा कात्ता मनापा च (f. 138a 6).

6) B दुर्भित्तात्तर°, D corr.

सुप्रिया आवस्तीमभिसंप्रस्थिता गोचरव्यवलोकनार्थम् । यावदेषा प्रवृत्तिरनाथ-
 पिण्डेन ⁽¹⁾श्रुता । स त्वरितं सुप्रियाया अग्रतो भूतः कथयति सुप्रिये क्व गच्छसीति ॥ सा
 कथयति । भगवानाह त्रैमास्यं वैषावृत्यकर्मणि नियुक्तेति ॥ अनाथपिण्ड उवाच ।
⁽²⁾अल्पोत्सुका भव अहं ⁽³⁾त्वां सर्वेण प्रवारयामीति ॥ सुप्रिया कथयति । किमत्राश्चर्यं यदि
⁽⁴⁾तातो दृष्टसत्यः ⁽⁵⁾प्रवारयति समस्ततो ऽत्तर्हितानि निधानान्यभिसमोक्ष्य । अहं तु दरिद्रज्ञ- 5
 नस्यानुग्रहं करोमीति ॥ तथा पञ्चभिरुपासकशतैरल्पोत्सुका क्रियते मालिकया देव्या
⁽⁶⁾वर्षाकार्या ⁽⁷⁾क्षत्रिया ⁽⁸⁾क्षत्रिपया ⁽⁹⁾क्षत्रिपतिभ्यां ⁽¹⁰⁾विशाखया ⁽¹¹⁾मृगारमात्रा राज्ञा
 प्रसेनजिता । अटवीगता तत्राप्यमनुष्यैर्मनुष्यवेषधारिभिः प्रवार्यते ॥ तथा एवं प्रवा-
 र्यमाणया भगवान्सआवकसङ्घस्त्रैमास्यमुपस्थितश्चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैष-
 ज्यपरिष्कारैस्तत्रैव च त्रैमास्ये युज्यमानघटमानव्यापच्छ्रमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसा- 10

1) Ex conject.; MS श्रुता. K., f. 139 a 1, confirms the correction.

2) B अल्पात्सुका, DP corr.

3) Ex conject.; MS अहं ते. But it is said *pravārayati kañcit kenacit*, cp. *infra*, l. 8, *supra* p. 58, 8 and Divy. 116, 17.

4) Ex conject.; MS ततो. Cp. Feer, p. 266, n. 5.

5) MS here प्रचार°. As to this supernatural power of A., cp. *supra*, p. 315, 1.

6) MS चर्याकार्या. I have adopted the reading of *Kalpadrūmāv.* (f. 140 a 4) and D.

7) MS क्षत्रियाया.

8) Ex conject., cp. *supra*, p. 224, n. 2; MS and K., f. 140 a 4, *क्षत्रिपति*°. The Tibetan has རྩམ་པའི་མཁའ་མཁའ་ = *Rṣidatta*.

9) MS स्थपितीभ्यां (D स्थापती°).

10) Ex conject.; MS तत्राभ्यामनुष्यै°. My correction is confirmed by the parallel place in *Kalpadrūmāv.* (f. 140 b 6):

तत्रापि चामनुष्यैश्च मनुष्यवेषधारिभिः ।

फलमूलैश्च पुष्पैश्च भिक्षुणी सा प्रवारिता ॥

11) MS °वेषधारिभिः.

रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतन⁽¹⁾किरणाविध्वंसनधर्मतया परा-
 कृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलो-
 ष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा वि-
 द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा⁽²⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मा-
 5 न्याभिवाद्या च संवृता ॥

अथ भगवांस्त्रैमास्यात्ययात्कृतचीवरौ निष्ठितचीवरः समादाय पात्रचीवरं आव-
 स्त्या राजगृहं संप्रस्थितः सार्धं आवकसङ्गेन । ततः सुप्रियया भगवानन्तर्मागं अल्पोत्सुकः
 कृतः । यावदसौ⁽³⁾ *** दिकामटवीमनुप्राप्तः गण्डीदेशकालो जातः पथ्यदनं च नास्ति । तथा
 भगवान्सआवकसङ्गं उपनिवेशितः । ततः पात्रं वामे पाणौ प्रतिष्ठाप्योवाच प्रव्याहृत-
 10 वती । यदि पुण्यानामस्ति विपाकः पात्रमेवंविधभक्ष्यभोज्यादिना परिपूर्येतेति⁽⁴⁾ । ततो देव-

1) D adds the missing aksara.

2) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

3) This passage is manifestly mutilated; MS यावदसौदिकामनु°. The Tibetan version has, it seems, preserved the integral form of the phrase, but it does not afford sufficient help to restore the Sanskrit text. Feer in his n. 4 on p. 267, quotes the Tibetan; *chun-da* must be a typographical error for *chu-dan*. Mr. Thomas writes to me that whole expression is རྒྱལ་ཁྱེད་ཀྱི་རྩ་ལྷོ་. Now this seems to have an ambiguous interpretation. From Sarat's *Dict.* I learn that there are two words རྩ་, one meaning 'hole', the other 'root'. Therefore, the wood may be qualified as possessing either 'a hole or cavern with water' (Feer 'une forêt où il y avait une source') or = 'having roots and water'. The lost adjective, I suppose, is the name of that forest on the way from Grāvastī to Rājagṛha.

I hoped that the Chinese translation might settle the point. But this is not the case. As Prof. de Groot informs me, the Chinese translator has treated this passage very freely. He amplifies the miraculous occurrence, but about the place where it happened, he says only that it was «a wood».

4) Ex conject.; MS परिपूर्येतेति. Cp. the paraphrase in K., f. 141b 1: पथ्या-
 न्नभोजनैः पात्रं परिपूर्येत सर्वशः.

तया दिव्यया⁽¹⁾ सुधया परिपूरितम्⁽²⁾ । ततः सुप्रियया⁽³⁾ अनुपरिपाठिकया सर्वस्य भिक्षुसङ्घस्य पात्राणि पूरितानि ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषा⁽⁴⁾ मया मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम आविकाणां कृतपुण्यानां पडुत सुप्रिया भिक्षुणी ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे सुप्रियया कर्माणि कृतानि⁽⁵⁾ येन आद्ये कुले जाता अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका अभिमता सर्वज्ञ- 5 नस्य प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रियैव⁽⁶⁾ भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं⁽⁷⁾भाराणि⁽⁷⁾ परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । सुप्रियया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁸⁾ नाब्धातौ न तेजो- 10 धातौ न वायुधातावपि⁽⁹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) B स्वधया, perhaps with the meaning of सुधया made out of original स्वधया, as is written in D. P has सुधया. Cp. K., f. 141 b 2, तत्रत्या वनदेवता । दिव्यया सुधया तूर्णं तत्पात्रं पर्यपूरयत्.

2) MS परिपूरि(D °र)तस्ततः.

3) CDP अनुपरिपाठिकया, because the aks. पा being written rather indistinctly in B, admits of being read घा.

4) MS भिक्षुणामन्त्रयते. Cp. *supra*, p. 329, 13.

5) In B the first two aksaras are so confusedly written, owing partly to subsequent correction, that they seem almost unreadable; the third is म added at the bottom of the page. P has तासामया मे, D तामया मे. I have constituted the text conformably to the fixed style used in such declarations of superiority by the Buddha. This is confirmed by K., f. 141 b 4:

तद्देषा सुप्रिया साध्वी भवत्यया सुभाविनी ।

सर्वासां कृतपुण्यानां आविकाणां ममाश्रये ॥

6) B सुप्रियैव, D corr.

7) B संभावाणि, DP corr.

8) B नाब्धाधौ, D corr.

9) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹⁾।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवि-
5 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपत्ने मृगदावे ॥ अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः पूर्वाङ्गे निवास्य
पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो वाराणसीं नगरीं पिण्डाय प्रा-
विव्रतत् । यावदन्यतरः श्रेष्ठी सपरिजन उद्यानं गतः प्रभूतं च खादनीयं भोजनीयं नी-
तम् । यावत्तस्य प्रेष्यदारिकया⁽³⁾ * * * * । <तया> भगवान्सम्भावकसङ्घो ऽत्तमार्गं दृष्टः । तस्याः⁽⁴⁾
10 प्रसादज्ञाताया बुद्धिरुत्पन्ना किं⁽⁵⁾ मां स्वामी द्विरपि दासीकरिष्यति यन्नृकं भगवत्तं भो-
जयेयमिति । ततस्तया बन्धनताडनमग्रायित्वा⁽⁶⁾ भक्तपेडामुद्धात्य भगवान्सम्भावकसङ्घो
विचित्रेणादरेण संतर्पितः । ततः श्रेष्ठिनः सकाशमुपसंक्रान्ता ॥ यावच्छ्रेष्ठिना उक्ता
दारिके वृत्ता सा भक्तपेडेति⁽⁹⁾ ॥ सा कथयति । भगवान्मे काश्यपस्सम्यक्संबुद्धः पिण्डकेन

1) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. In BOP अपि after कर्माणि is wanting.

2) MS °निश्चित्य.

3) As Feer (p. 268, n. 1) surmises, a short sentence has here been lost, the translation of which is extant in the Tibetan: «Une jeune esclave s'y rendait avec une corbeille de riz cuit.» This is also attested by the paraphrase in Kalpa-
drumāv. (f. 142a 5) तत्रैका दारिका दासी पेडामादाय पैष्टकी । उद्यानं प्रति गन्तुं
तत्.....विनिर्ययौ. 4) Visarga wanting in MS.

5) Ex conject.; MS किं मे स्वामी etc., a syntactic impossibility.

6) Ex conject., cp. Feer, p. 268 n. 2; B °ताडनमग्रायित्वा with the interlineal addition of an aksara — it is not clear which — put above ग्रा and य, which must have been intended to represent a पा. D °मङ्गयित्वा, P °मगियत्वा.

7) Instead of पेडा, which is distinctly written in B, P has यैन्त्रा, D either यडा or यत्रा.

8) B विचित्रेणा°, D corr.

9) B भक्तपेडेति, but मे seems expunged. Nevertheless, this aks. has been copied in CDP; C °भेपेडेति, P °भेपेत्रेति, D °भपेडेति.

प्रतिपादितः । इति श्रुत्वा श्रेष्ठी परं विस्मयमापन्नः ॥ ततस्तेन दृष्टुष्टप्रमुदितेनोक्ता ।
 गच्छ दारिके अद्याप्येण त्वमदासी भव या त्वं मम सुप्तस्य जागर्षीति ॥ सा कृतकरपुटा
 गृहपतिं विज्ञापितवती । अनुजानीहि मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति । ततो ऽस्याः
 श्रेष्ठिना पात्रचीवरं दत्तम् । सा स्वकेन पात्रचीवरेण भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ भगवतः
 काश्यपस्य ⁽¹⁾प्रवचने दश वर्षसहस्राणि ⁽²⁾वैयापृत्यं कृतं भक्तैस्तर्पणैर्यवागूपानैर्नित्यकैर्नि- ४
 मित्तिकैर्दीपमालाभिः कठिनचीवरैर्दानप्रदानानि दत्त्वा प्रणिधानं कृतम् । यन्मया भगवते
 काश्यपाय कृच्छ्रेण समुदानीय दानप्रदानानि दत्तान्यनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देय-
 धर्मपरित्यागेन च भगवतः शाक्यमुनेः प्रव्रज्यार्हत्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ प्रेष्यदारिका इयमसौ सुप्रिया । यदनया
 भगवान्काश्यपः पिण्डकेन प्रतिपादितस्तेन आद्ये कुले जाता अभिद्वपा दर्शनीया प्रासादिका 10
 अभिमता सर्वजनस्य । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
 क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

15

1) Ex conject., cp. Index; MS प्रवचनैर्दश.

2) Ex conject.; MS वैयाप्रत्ये (D वेणयाप्रत्ये!). By changing प्र into पू we get वैयापृत्य, which form represents the original status of the word, because वैयावृत्य, as it is usually written (see f. i. *supra*, p. 397, 8), is a bad sanskritization of pāli or prākṛit *veyyāvaccā*, which is the product of skt. *vaiyāprtya*, the abstract noun of the partic. *vyāprta*.

3) Ex conject.; BC °यानैर्नित्यक°, D °यानैनात्यक°, P यानैर्नित्य°.

4) D inserts after यासौ the usual formula तेन कालेन तेन समयेन, which is not found in its archetype B.

शुक्तेति ७३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगैर्पत्नैरसुरैर्गर्हडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्चावक्रसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे ।
 शाक्येषु रोहिणो नाम शाक्यः प्रतिवसति आष्यो महाधनो महाभोगो विस्तोर्णविशा-
 लपरिमहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानी-
 तम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचा[68b]रयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतो न पुत्रो न डुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधनसमुदितं
 10 मे गृहं न मे पुत्रो न डुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयम⁽¹⁾पुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं
 भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकसुकृतसंबन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरु-
 ष्वेति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरूपाकुबेरवासवादीनन्यांश्च देवताविशेषानाया-
 चते । तद्यथा आरामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिष्ठादिका
 देवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता⁽²⁾ आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके
 15 प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवम⁽³⁾भविष्यदेकैकस्य
 पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखोभावात्पुत्रा
 ज्ञायन्ते डुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता

1) MS °यमापुत्रमिति. Cp. *supra*, p. 18, 10. 195, 8. 276, 1.

2) MS °वतायाचते with *samāhīr āraṇā*.

3) MS has between यद्येवम and भवि° a superfluous akṣara भि.

कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवत्येतेषां त्रयाणां स्थानानां सैमुखीभा-
वात्पुत्रा ज्ञायते इदितरश्च ॥

स चैवमापाचनपरस्तिष्ठति अन्यतमा च दारिका अन्यतमस्मादेवनिकायाञ्च्युत्वा
तस्य⁽¹⁾ प्रजापत्याः कुक्षिमवक्राता । तथा स्वामिने निवेदितम्⁽²⁾ । ततः स्वामिनोच्यते ।
भद्रे यदि पुत्रं जनिष्यसीत्येवं कुशलमथ इदितरं तपैव सह त्वां निष्काशयामीति ॥ या- 5
वदसावष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिज्ञया दर्शनीया
प्रासादिका अतिक्राता मानुषे वर्णमसंप्राप्ता⁽⁴⁾ च दिव्यं वर्णं शुक्लैर्वस्त्रैः प्रावृता अनुप-
लिप्तै⁽⁵⁾ गर्भमलेन ॥ यावद्गोहिणेन श्रुतं प्रजापती ते प्रसूता दारिका ज्ञातेति । स
कुपितः प्रविष्टः । ततो ऽस्य प्रजापत्या दिव्यवस्त्रप्रावृता दारिकोपनीता । ततो रोहिणः
शाक्यो दारिकां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यव- 10
स्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं शुक्लवस्त्रपरिवृता⁽⁶⁾
ज्ञाता तस्माद्भवतु दारिकायाः⁽⁷⁾ शुक्लेति नामेति ॥ शुक्ला दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता
द्वाभ्याम⁽⁸⁾सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां

1) Ex conject.; MS तस्याः (DP तस्या). Cp. *supra*, p. 196, 6 and 138, 2. *Tasya prajāpati* = 'his wife', cp. *infra* l. 9 and often in the Pāli texts. The same fault as here is to be corrected Divy. 2, 2. 98, 21.

2) MS with dittography तथा स्वामिने निवेदितः स्वामिनैवं विदितं ततः°.

3) MS निष्काशयामीति.

4) MS °संप्राप्त.

5) Ex conject.; B अनुलिप्तिगर्भ°, D अनुपलिप्तगर्भ°, P अनुपलिप्तेगर्भ°. That it is the child and not the clothes that is stated to have been free of dirt (cp. Feer's n. 3 on p. 271) must be inferred from the corresponding words of R. (f. 72a 1) शुक्लवस्त्रपरीतांगां (sic) गर्भमालाविलिप्तितां (sic), perhaps to read गर्भमला-विलिप्तितां.

6) One would rather expect प्रावृता. Yet cp. R. शुक्लवस्त्रपरीतांगा.

7) Visarga wanting in MS.

8) MS °भ्यामत्स°.

धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते ⁽¹⁾ वर्धते तोरेण दध्वा नवनीतेन सर्पिषा सर्पिम-
ण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् । यथा यथा च शुक्ता
दारिका वर्धते तथा तथा तान्यपि वस्त्राणि वर्धन्ते न च मलिनीभवन्ति न चास्याः कायो
मलेनाभिभूयते ॥

- 5 यदा शुक्ता दारिका क्रमेण मरुती संवृता तदास्या बहवो याचनका आगच्छन्ति
राज्ञपुत्रा⁽²⁾मात्यपुत्राश्च । ततस्तैरुपद्रूयमाणः पिता चास्याः करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो
व्यवस्थितः । ⁽³⁾यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति ॥ यावदसौ दारिका
पितरं चित्तापरमवेद्योवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो ⁽⁴⁾र्थो विस्तरेण समा-
ख्यातः ॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यो नाहं कामेनार्थिनी भगवच्छासने
10 प्रव्रजिष्यामि अनुजानीहि मां ततिति ॥ यावदसौ मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
प्रव्रजिता । येनैव वस्त्रेण प्रावृता जाता तत एव परिपूर्णं पञ्चचीवरं संपन्नम् ॥ तया ⁽⁵⁾युज्य-
मानया घटमानया व्यायच्छमानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसं-
स्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं सा-
क्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता
15 वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखा ⁽⁶⁾सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ।

भिक्षवः सं[69 a]शयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्सं पप्रच्छुः । कानि भद्रे
शुक्तया कर्माणि कृतानि येनाद्ये कुले जाताभिन्नया दर्शनीया प्रासादिका शुक्तावस्त्रप्रा-

1) MS वर्द्धते.

2) The irregular sandhi according to MS.

3) MS यद्यै°. Cp. *supra*, p. 390, 8.

4) MS सार्थो.

5) MS पूज्य°.

6) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

वृता प्रव्रज्य चार्द्धं सान्नात्कृतमिति ॥ भगवानाह । शुक्लैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । शुक्लया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायु-
धातावपि⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । 5

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽⁴⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी- 10
मुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगदावे ॥ यावदन्यतरा श्रेष्ठिभार्या आह्वा भद्रा⁽⁷⁾
कल्याणाशया केनचिदेव⁽⁸⁾ करणीयेन ऋषिपतने⁽⁶⁾ गता ॥ अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं
द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁹⁾ व्यामप्रभाल-
ङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवतः
पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्या भगवता काश्यपेन धर्मो 15

1) B नाब्धाधौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. BCP कर्माणि कल्पशतैरपि.

4) B °प्याणा, D corr.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° corrected out of वद. Cp. *supra*, p. 250 n. 6.

7) MS भद्रकल्या°.

8) Ex conject.; MS केनचिद्देव. Cp. *supra*, p. 244, 12.

9) B व्योम° (likewise R., f. 79 a 6), P corr.

देशितः । तया लब्धप्रसाद्या भगवत्तं सध्यावकसङ्गमत्तर्हि भोजयित्वा भिक्षुसङ्घाय कठिन-
चीवरमनुप्रदत्तं क्रमेण च मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ श्रेष्ठिभार्या एषैवासौ शुक्ला भिक्षुणी । यदनया भिक्षुस-
ङ्घाय कठिनचीवरमनुप्रदत्तं तेन शुक्लवस्त्रप्रावृता जाता । यद्वत्सचर्यवासः परिपालितस्ते-
5 नेह जन्मन्यर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो वि-
पाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव ⁽¹⁾ एका-
त्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B एकानकृ°, P corr.

सोमेति ७४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवर्हेर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्डद- 5
स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
रिग्रहो वैश्रवणाधनसमुद्भूतो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी त्रयाणां वेदानां पारगः⁽¹⁾ सन्निघण्टकै-
भानां सान्तरप्रभेदानामितिहासपञ्चमानां पदशो⁽²⁾ व्याकरणाः । स पञ्च⁽³⁾ माणवकशतानि ब्रा-
ह्मणकान्मन्त्रान्पाठयति⁽⁴⁾ ॥ तेन पुत्रहेतोः सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा 10
संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाताभिद्वया दर्शनीया
प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या जाता जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते
किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । प्रायशो ऽस्माकं पुत्रपौत्रिकया सोमनामानि

1) B सन्निघंटकै°, P संनिघ°, D संनिघतकै°.

2) If the reading is right, व्याकरणा must signify «expounder». In the parallel place Divyāv. 619, 24 (where we have to read *padaço* as here) वैयाकरणाः occurs, the better reading, it seems.

3) MS मानव°.

4) B प्राठयति, D corr.

5) New word, which means apparently 'in the line of descendants' = from generation to generation.

क्रियते भवतु दारिकायाः सोमेति⁽¹⁾ नाम । सोमा दारिका उन्नीयते वर्धते⁽²⁾ क्षीरेण दध्ना नव-
नीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु व[69 b]र्धते क्रुदस्थमिव
पङ्कजम् ॥

यदा क्रमेण महतो संवृत्ता सा पण्डिता व्यक्ता मेधाविनी पटुप्रचारा स्मृतिमती
5 श्रुतिधरा च । यावदस्याः पिता माणवकान्मन्त्रान्पाठयति सा श्रुतमात्रेणोद्भूति श्रुत्वा
च तेषां शास्त्राणां पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति ॥ ततो ऽस्या यशसा सर्वा आवस्ती
स्फुटा संवृत्ता तीर्थयात्राया अहन्यहनि दर्शनायोपसंक्रामति तथा च सह विनिश्चयं
कुर्वति ॥ यदा भगवाननुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः तदा आवस्तीमागतः । प्रायेण ये
पण्डिताः पण्डितसंख्याताः ते भगवतो दर्शनायोपसंक्रामन्ति ॥ ततस्सा⁽³⁾ तान्⁽⁴⁾ न पश्यन्ती
10 अन्तर्जनमामन्त्रयते । को ऽत्र भवतो हेतुर्येनैतर्हि⁽⁵⁾ शास्त्रविदो नोपसंक्रामन्तीति ॥ ते कथ-
यन्ति । भगवान्सर्वज्ञः शाक्यमुनिर्नामेह संप्राप्तः⁽⁶⁾ सर्वे तत्प्रवणाः संवृत्ता इति । ततो बुद्ध
इत्यश्रुतपूर्वं घोषे श्रुत्वास्याः⁽⁷⁾ सर्वरोमकूपाहृष्टाः⁽⁸⁾ ॥ तत्र सोमा दारिका बुद्धशब्दश्रवणाद्-

1) This name *Somā* is suggestive of a Prākṛit or Pāli prototype of our tale, where the girl gets the name of *Somā* = skt. *Saumyā*. According to the *Ratnā-vaḍ*. (f. 181a 6), she was named *Somā* because of her being सौम्या पूर्णसोमसमानना.

2) Ex conject.; MS वर्धते.

3) B ततस्या, out of which the copyist of D made ततस्तस्या, that of C तत-स्तस्मा and that of P ततस्ता, which different results of B's correction agree in this that all of them are void of meaning here. I believe ततस्सा (the interlinear correction) is right and I have inserted तान्.

4) Ex conject.; MS पश्यति.

5) B अन्तर्जनमा°, D corr.

6) Ex conject.; B हेतुर्येनैतर्हि, P हेतुर्येनतर्हि, D हेतुर्येनैव एतर्हि.

7) Ex conject.; BCP संप्राप्ते, D संप्रोप्ते.

8) Visarga wanting in MS.

9) The hiatus is here not observed (cp. *supra*, p. 20 n. 6). One would expect °*kūpā āhr̥ṣṭāḥ*. Cp. *supra*, p. 839, s. 846, 13, where °*kūpa* is a neuter.

(1) गवत्सकाशमुपसंक्रात्ता । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
 ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गम-
 मिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा
 धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्सोमाया दारिकाया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं
 चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽²⁾ धर्मदेशनां⁽³⁾ कृतवान्यां श्रुत्वा सोमयां⁽⁴⁾ विंशतिशिखरसमुद्रतं 5
 सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । सा दृष्टसत्या महाप्रजा-
 पत्याः सकाशे प्रव्रजिता ॥ तया युज्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं
 संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकारविध्वंसनधर्मतया
 पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादह्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा सम-
 लोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्या- 10
 भिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्या-
 भिवाद्या च संवृता ॥ यदा भगवता भिक्षुभ्य आज्ञा दत्ता यूपमेव भिक्षवो ऽन्वर्धमासं प्राति-
 मोक्षसूत्रोद्देशमुद्दिशतेति तदा महाप्रजापत्या उद्दिशतु भगवान्प्रातिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः
 प्रातिमोक्षमिति⁽⁶⁾ ॥ भगवानाह । न हि भिक्षुण्यस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः पदशो
 धर्ममुद्दिशन्ति । यदि युष्माकं काचिदुच्छ्रुते⁽⁷⁾ सकृडुक्तं धारयितुमेवमहमुद्दिशेयमिति ॥ 15

1) B °गवत्सका°, D corr.

2) P adds the missing akṣara.

3) B °शना, D corr.

4) Ex conject.; MS सोमा.

5) B सत्काय°, D corr.

6) It is strange that the verb of the main sentence is wanting. Perhaps उक्तम् or some similar word has dropped.

7) Note the prākṛitic form *ucchahate* = *utsahate*. Cp. *ucchāha* apud Pischel, *Gramm. der Prākṛit-Sprachen*, p. 225, 2, and pāli *ucchaṅgo*.

8) B with dittography एवमहमहमुद्दि°, D corr. Or was the genuine wording अहं स्वयमुद्दि°?

तेन खलु समयेन सा भिक्षुणी तस्यामेव पर्षदि संनिषणा संनिपतिता । अथ सा भिक्षुणी
 उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽¹⁾ भगवत्तमेतद्वोचत् । उद्दिशतु भगवान्प्रा-
 तिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः प्रातिमोक्षमहं सकृदुक्तं धारयिष्ये ॥ ततो भगवता विस्तरेणो-
 द्विष्टः सोमया सकृदुक्तो⁽²⁾ धारितः ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषामा मे भिक्षवो
 5 भिक्षुणीनां मम आविकाणां बद्धश्रुतानां श्रुतधरीणां यदुत सोमा भिक्षुणी ॥

भिक्षवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे सोमया
 भिक्षुण्या कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाद्ये कुले ज्ञाताभिन्नया दर्शनीया प्रासादिका श्रुति-
 धरा च संवृतेति ॥ भगवानाह । सोमयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युप-
 चितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सोमया
 10 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युप-
 चितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽³⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपा-
 तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति [70a] ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदयादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
 निश्चित्य⁽⁵⁾ विक्रति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगशवे ॥ यावदन्यतरा ब्राह्मणादारिका भगवतः काश्य-

1) Cp. *supra*, II, p. 8 n. 6.

2) MS वारितः (D चा°).

3) B नाब्धातौ, DP corr.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° has been corrected out of °वद°. Cp. *supra*, p. 250 n. 6;
 388 n. 2.

पस्य शासने प्रव्रजिता । तथा तत्रोद्दिष्टं पठितं स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
 स्थानास्थानकौशलं च कृतं न तु⁽¹⁾ शक्तितं नैष्ठिकं ज्ञानमुत्पादयितुं यस्याश्चोपाध्यायिकायाः
 सकाशे प्रव्रजितासीत्सा भगवता काश्यपेन⁽²⁾ श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिष्टा । ततः सोमया
 भिक्षुण्या मरणकाले प्रणिधानं कृतम् । यथा मे उपाध्यायिका⁽²⁾ श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिष्टा
 एवमहमप्यनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेनोत्तरो नाम माणवो⁽³⁾ व्याकृतो⁽⁴⁾ भवि- 5
 ष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति
 तस्य शासने प्रव्रजिता भगवता शाक्यमुनिना श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिश्येय⁽⁵⁾ ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ ब्राह्मणदारिका आसीदियं सा सोमा भि-
 क्षुणो । यदनया प्रणिधानं कृतं तेन श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिष्टा । यदनया तस्योद्दिष्टं
 पठितं स्वाध्यायितं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानो 10
 कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS शक्तितं (P शक्तितं).

2) MS श्रुतिधारी°, but *infra*, 1. 7 and 9 श्रुतिधरी°. In the corresponding places R has श्रुतिधराणां (e. g. f. 189b 6. 190a 4).

3) Cp. *supra*, p. 239, 7; MS मानवो.

4) MS व्याकृते.

5) Ex conject.; MS निर्दिष्टेयं (D निर्दिष्टाय).

कुवलयेति ७१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः⁽¹⁾ पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति वेणुवने बाल-
 न्दकनिवासे । तेन बलु समये⁽³⁾ राजगृहे नगरे गिरिवल्गुसमागमो नाम पर्व⁽⁴⁾ प्रत्युपस्थि-
 तम् । तत्र सर्वभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो जनकायस्संनिपतति ॥ यावदक्षिणापथान्नटाचार्य
 आगतः । तस्य इक्षिता कुवलयो नामाभिन्नया दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ।
 सा त्रूपयौवना⁽⁶⁾रोग्यमदमत्ता । यदा रङ्गमध्यमवतरति⁽⁷⁾ तदा सर्वप्रेक्षकैः सोत्कण्ठैरुदीक्ष्यते
 10 ये चाप्रतिसंख्यानबहुलास्तेषां मनास्याकर्षति ॥ तत्र यदा पर्व प्रत्युपस्थितं भवति तदा
 पूरणप्रभृतयः⁽⁸⁾ सपर्वत्का⁽⁹⁾ उपसंक्रामन्ति ॥ ततः कुवलयो दारिका जनकायमुवाच । अस्ति

1) B °मात्रैर्धनि°, D corr.

2) MS °निश्चित्य.

3) D adds the wanting aksara.

4) B पर्वत or पर्वतं, CDP पर्वत. The interlinear correction पर्व having been added in B in a wrong place, the copyists of that MS neglected or misunderstood it, vide the following note. Cp. *supra*, p. 121, 10.

5) Ex conject.; B सर्वभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो, the sign above ष denotes cancellation. In C this is copied as follows सर्वभ्यः षचषभ्यो महानगरेभ्यो; D सर्वभ्यः षचषभ्यो महानगरेभ्यो; P सर्वभ्यः + a gap of two aksaras + षभ्यो महानगरेभ्यो.

6) MS यौवना°.

7) Ex conject.; MS °मध्यमवतरति.

8) प्रभृतयः, D corr.

9) Ex conject.; MS पर्वत्का (D पर्वत्का). The Tibetan translator passes over this word.

भवतो राजगृहे नगरे कश्चिन्मनुष्यभूतो यो मे द्वयेण समो विशिष्टतरो वेति ॥ जनकाये-
नोक्ता⁽¹⁾ । अस्ति अमणो गौतमः सपरिवार इति ॥ कुवलयोवाच । किमसौ मनुष्यभूतो ऽथ
देव इति ॥ मनुष्यभूतः स तु सर्वज्ञ इति ॥

ततस्तद्वचनमुपश्रुत्य कुवलया सर्वालङ्कारभूषिता भगवत्सकाशमुपसंक्राता । उप-
संक्रम्य भगवतः पुरस्तात्स्थित्वा नृत्यति गायति वादयते स्त्रोलिङ्गानि स्त्रीचिह्नानि 5
स्त्रीनिमित्तानि चोपदर्शयति । ये सरागा भिन्नवस्ते तया संभ्रामिताः⁽²⁾ ॥ ततो⁽³⁾ भगवा-
नरागबद्धलानां भिन्नां⁽⁴⁾ विनयनार्थं कुवलयापाश्व द्वयौवनमदापनयनार्थं तद्रूपान्द्व्यभि-
संस्कारानभिसंस्कृतवान्येन कुवलया जीर्णा वृद्धा पलितशिरस्का खण्डिता कुब्जगोपा-
नसीवक्रा⁽⁵⁾ निर्मिता । तत्कालसमनन्तरमेव⁽⁶⁾ कुवलयाया आत्मानं बीभत्समभिवीक्ष्य यो ऽसौ
द्वयौवनमदः⁽⁷⁾ स प्रतिविगतः रागबद्धलाश्च भिन्नवः संविद्याः ॥ ततः कुवलया अपगतमदा 10
भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवत्तं विज्ञापितवती । साधु [70b] मे भगवांस्तथा धर्मं

1) MS °येनोक्ताः.

2) Ex conject.; BCP संभ्रामिता, in D it is written संभ्रासिता, the same cor-
rection is proposed by Feer (p. 281, n. 2); yet not *samtrāsayaṭi* but some verb
significative of perplexity and disturbance being wanted, I think the author of
our text wrote *sambhrāmitāḥ*, the proper verb in the case. The Tibetan translation
ཅེ་ཤུ་གཏོག་པ་མེད་པར་སྐྱུར་དེ་ is calculated to confirm the proposed emendation.

3) Ex conject.; MS भगवता रा°.

4) B विनेयना°, D corr.

5) Ex conject., MS °गोपानसवक्रा. This epithet is of regular occurrence in
Buddhistic texts, when describing a decrepit old man or woman. Cp. *Lalitavi-*
stara (ed. Lefm.) 188, पलितकेशः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभग्नः etc., likewise *Kāraṇ-*
ḍavyūha (ed. Calc. 1873), p. 48 जीर्णो वृद्धो मरुल्लवः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभग्नो (so
to read) etc.; Mhv. II, 150, 19; *Dhammapada* 315.

6) BCP कुवलायाया, D कुवलया.

7) MS संप्रतिविगतः. Cp. *supra*, I, 163, 18.

देशयतु⁽¹⁾ यथाहमस्मात्पूतिकडेवरादल्पकृच्छ्रेण⁽²⁾ परिमुच्येयेति ॥ अथ भगवान्कुवलयपा-
 स्तेषां चावीतरागाणां भिन्नूणामाशयानुशयं⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तथाविधां धर्मदेशनां
 कृतवान्यां श्रुत्वा कैश्चिद्विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोताप-
 5 त्तिफलं साक्षात्कृतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामिफलं कैश्चित्प्रब्रज्य सर्वज्ञेश-
 प्रकाणादर्कहं⁽⁴⁾ साक्षात्कृतं कुवलयपि लब्धप्रसादा भगवत्सकाशे प्रब्रजिता ॥ तथा युज्य-
 मानया घटमानया व्यापच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः⁽⁵⁾ शतनपतनविकारविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कहं सा-
 क्षात्कृतम् । अर्कतो संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसम-
 चित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवला-
 10 भलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता । तैरपि
 नैस्तेन संवेगेन⁽⁶⁾ सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कहं साक्षात्कृतम् ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं यप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त यद्भग-
 वता कुवलयया नटदारिका रूपयौवनमदमत्ता जरया संवेक्ष्य⁽⁷⁾ यावदत्यक्तनिष्ठे निर्वाणे प्रति-
 ष्ठापिता⁽⁸⁾ इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विग-
 15 तद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिर्ज्ञाव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः

1) BP यथार्हमेस्मात्पू, D यथाहमस्मान्पू, C यथाहमस्मात्पू.

2) B °कृच्छ्रेण, CDP corr.

3) MS भिन्नूणा°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS °गतिः.

6) Ex conject.; MS संवेगेन. The Tibetan rendering སུཏྲེ་མ་རྩ་ལྟུང་པ་དེ་ཅེས་ confirms the correction.

7) Ex conject., cp. *infra*, p. 27, 4; BD संभेक्ष्य, C संतैक्ष्य, P संभेक्ष्ये.

8) Sic, without sandhi, MS.

9) B °ज्ञाता°, DP corr.

सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञज्ञानज्ञेयवशिष्टाप्तेन कुवलया दारिका द्वयौवनमदमत्ता जारया संवेद्य⁽¹⁾ यावदत्यक्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापिता । यत्तु मयातीति ऽध्वनि सरागेणा सद्द्वेषेण समोद्वेनापरिमितेन ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवद्विःखदौर्मनस्योपायसैः कुवलया दारिका संवेद्य पञ्चसु व्रतप्रदेशेषु प्रतिष्ठापिता तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

5

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्ब-उमरं⁽²⁾ तस्कररोगापगतं शालीलुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं कारयति । यावदसौ राजा देव्या सह क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालात्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । 10 दारको⁽³⁾ ज्ञातो ऽभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः कनकवर्णश्चूलाकारशिरीः⁽⁴⁾ प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषणः⁽⁵⁾ संगतभूस्तुङ्गनासस्सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य पिता काशिराजो⁽⁶⁾ ऽयं चाभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिकस्तस्माद्भवतु दारकस्य काशिसुन्दर इति नाम ॥ काशिसुन्दरो दारको⁽⁶⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां⁽⁷⁾ 15 द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्वीयते⁽⁸⁾ वर्धयते क्षीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमै-

1) Ex conject.; BC संभु(or जु)ज्यते, DP संयुज्यते. Cp. 1. 4.

2) B तस्तर°, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) Ex conject., cp. *supra*, I, 121, 1. 135, 6. 197, 10; MS °शिरसा (D °शिरसि)

5) I have altered nothing, cp. *supra*, my ann. 2 on I, p. 121; घोषणा: may be the result of the blending of the two readings, घोणा: and घोषः.

6) MS °राज अये, and दारक अ°.

7) MS द्वाभ्यामत्स°.

8) MS वर्द्धते.

रूपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥ यदा म⁽¹⁾हान्संवृत्तस्तदा यौवराज्ये ऽभि-
 षिक्तः ॥ सो ऽनेकदोषदुष्टमनर्थमूलं राजत्वं विदित्वा ऋषिषु प्रव्रजितः । स च हिमवत्कन्दरे
 प्रतिवसति फलमूलाम्बुभक्तो ऽजिनवत्कलधारी अग्निहोत्रिकाः ॥ यावदपरेण समयेन
 5 फलानाम⁽²⁾र्थमन्यतरं पर्वतकन्दरमुनप्रवृत्तः ॥ यावत्तत्र किन्नरदारिका ऋषिकुमारं दृष्ट्वा
 10 संरक्ता नृत्यति गायति वादयति स्त्रीचिह्नानि स्त्रीनिमित्तानि स्त्रीविक्रीडितान्युपदर्श-
 यति ॥ यावत्काशिसुन्दरेण ऋषिणा तस्या दारिकाया धर्मदेशना दत्ता⁽³⁾ । जीर्णासि भगिनि
 प्रथमस्ते स्वरो मधुरः स्निग्धश्च पश्चिमस्ते जर्जरीभूत इ[71a]ति । ततस्तेन तस्या धर्मदे-
 शना कृता यां श्रुत्वा किन्नरकन्याया यो ऽभूद्रूपमदः स प्रतिविगतः । तया प्रसादजातया
 प्रणिधानं कृतम् । यस्मिन्समये ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येथास्तदा ते ऽहं आविका
 10 स्यामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिकुमारो
 बभूवाहं सः । किन्नरकन्या इयमेव कुवलयया ॥ भित्तवो बुद्धं भगवत्तं पृच्छन्ति । कानि भदत्त
 कुवलयया कर्माणि कृतानि येनाभिज्ञया दर्शनीया प्राप्तादिका संवृत्ता कानि कर्माणि
 कृतानि येनार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कुवलययैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु

1) MS महान्संवृ°.

2) One word meaning 'in order to procure himself', e. g. आहूण्याय or simply अर्थम् is here wanting. In fact, above the last akṣara of फलाना B has the sign it commonly uses to refer to a marginal correction or addition, but the scribe forgot, it seems, to write it down. The Tibetan has here the particle དེར् expressive of purpose.

3) B धर्मदेशना, after which a marginal addition inserts two akṣaras, which I read दत्ता, as did the copyists of D and P, that have धर्मदेशनादत्ता (C धर्मदेशनात्ता). It is possible that there is here something vicious in our text, as the utterance of Kāçisundara is not sufficiently accounted for by what precedes. Yet the Tibetan is here in plain accordance with MS; ལུ་མེ་དེ་ལ་ཆེན་པ་ལ་མཁུ་དེ་ must be the translation of something like तस्या दारिकाया धर्मा देशितः. Cp. Feer, p. 283, 2.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । कुवलयया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

5

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

⁽²⁾भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽधनि चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम
सम्यक्संबुद्धो लोक उदयादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः
शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स शोभावतो राजधानीमुपनिश्चित्य ⁽³⁾विहरति ॥
यावदक्षिणापथादन्यतरो नटाचार्य आगतः । तत्र शोभेन राज्ञा भगवतः सकाशात्सत्यदर्शनं ⁽⁴⁾
कृत्वा नटाचार्याणामाज्ञा दत्ता बौद्धं नाटकं मम पुरस्तान्नाटयितव्यमिति । तैराज्ञा शिरसि
प्रतिगृहीता एवं ⁽⁵⁾भदत्तेति ॥ ततः सर्वनैर्बौद्धं नाटकं विचार्य मुनिनिर्जितं कृतम् ⁽⁶⁾। याव-

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Since the monks asked the Lord concerning the merit of Kuvalayā in a previous existence, and the Lord answers by telling the merit of the dancer-actors, the conclusion seems unavoidable that either our text is here somehow altered or that the author of the *Avadānaṣ.* has written inaccurately here. It may be that the story of Kuvalayā's former merit has been lost together with the question of the monks कानि भदत्त नटैः कर्माणि कृतानि etc., owing to some mistake of the copyist of our archetype. Yet the Tibetan translation is here in perfect accordance with our text.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS कृतं.

5) Another instance of carelessness. Instead of भदत्तेति the author ought to have put देवेति or महाराजेति. Likewise आचार्याणाम् instead of आचार्यस्य is strange.

6) Ex conject.; MS विचार्यमुपनिर्जितं कृतं. The text, unmeaning as it has come down to us, becomes clear and gets a proper expression by eliminating the akṣara प and replacing it by नि. The actors composed a piece named *Muni-nirjita* 'the Muni's complete victory'. Cp. *Māra's nāṭaka Divy.* 357, 15.

काशिकसुन्दरीति ७६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवर्द्धिर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्त्रासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगदावे । 5
 वाराणस्यां नगरीं राजा ब्रह्मदत्तो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकी-
 र्णबहुजनमनुष्यं⁽¹⁾ च प्रशात्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कर⁽²⁾रोगापगतं शालीक्षुगोमहिषी-
 संपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति ॥ यावदसौ राजा देव्या सह क्रीडति रमते परि-
 चारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृता ।
 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिव्रूपा दर्शनीया प्राप्ता- 10
 दिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं
 भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं काशिराजस्य इद्विता सुव्रूपा च
 तस्माद्भवतु दारिकायाः काशिसुन्दरीति नामेति । काशिसुन्दरी⁽³⁾ दारिका अष्टाभ्यो धा-
 त्रीभ्यो [71b] दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽⁵⁾ वर्धयते क्षीरेण दद्या 15

1) B °ष्यंचचप्र°, CDP corr.

2) B तस्करोरो°, D corr.

3) B °सुन्दरीति नौदा° [the sign ° denotes expunction] C °सुन्दरीतिदा°, D and P corr.

4) MS °भ्यामत्स°.

5) MS वर्धते, as usual.

नवनीतिन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा काशिसुन्दरी दारिका क्रमेण मकृती संवृता तदा प्रातिसीमैः षड्भी राज्ञां
राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य हूतसंप्रेषणं कृतम् । ⁽¹⁾श्रुतमस्माभिर्यथा तव डुहिता जातेति ⁽²⁾तदर्हस्य-
6 स्माकं पुत्राणामन्यतरस्मै अनुप्रदातुमिति ॥ ततो राजा शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं
दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितश्चित्तपति । ⁽³⁾यद्येकस्मै दास्यामि अपरेण मे सह विरोधो भवि-
ष्यतीति ॥ काशिसुन्दरी ⁽⁴⁾दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता पितुः सकाशमुपसंक्रात्ता । तया
पिता शोकार्ता दृष्टः पृष्टश्च तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । पित्रास्या यथाभूतं समा-
ख्यातम् ॥ ततः काशिसुन्दरी पितरमुवाच । क्रियतां तात प्रातिसीमानां राज्ञां हूतसं-
10 प्रेषणं सप्तमे दिवसे काशिसुन्दरी दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं स
तत्कारोत्विति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे ⁽⁵⁾षट् प्रातिसीमा राजानस्संनिपातिताः । काशिसुन्दर्यपि
रथमभिरुच्य ⁽⁶⁾काषायं धनमुच्छ्राप्य ⁽⁷⁾बुद्धपटं कृतेन गृहीत्वा राजसभां गत्वावाच । शृण्वन्तु
भवन्तः प्रातिसीमा राजानो नाहं भवतां रूपयौवनकुलभोगैश्चर्यं तुलयामि अपि तु नाहं

1) Ex conject.; MS श्रुतास्मा°.

2) It looks strange that the messengers of the six kings at the time when the girl had grown up deliver their message in such terms as would rather be appropriate to the time of her being just born.

3) MS यद्येक°. Cp. *supra*, p. 2, 8.

4) B का°, hence C कारिका. — The same fault recurs below (l. 10), where D has कारिका instead of दारिका (B).

5) B seems to have षट्त्रा°; DP षट्प्रा°.

6) MS काषाये.

7) Ex conject.; MS °च्छ्राप.

कामैरर्थिनी य एष एव⁽¹⁾ मे भगवान्बुद्धः पेटे लिखितस्तस्याहं⁽²⁾ श्राविका अस्य शासने
प्रव्रजिष्यामीति ॥

यावद्विषयतनं गत्वा भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भद्रं
स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति ।
ततो भगवता महाप्रज्ञापत्यां संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्रजिता उपसंपादिता च ॥ तथा ६
पुण्यमानया घटमानया व्यापच्छ्रमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकर्णविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादहं
साक्षात्कृतम् । अहं⁽³⁾ संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितालसमचिता
वासोचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिमंवित्प्राप्ता भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥ ततस्ते राजपु- 10
त्रास्तस्या द्रुपयौवनशोभां समनुस्मृत्य रागमदमताः प्रव्रजितामपि प्रार्थयितुं प्रवृत्ताः । सा
तैः प्रार्थ्यमाना विततपत्न इव हंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि
विदर्शयितुमारब्धा⁽⁴⁾ । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकरी । ततस्ते राजपुत्रा अत्यद्भुतं देव-
मनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा आहूष्टरोमकूपाः पादयोर्निपत्य क्षमापयितुमारब्धाः ।
मर्षय भगिनि यथैते त्वया धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्नं कामान्परिभुञ्जीथा⁽⁵⁾ इति । 15
ततः काशिकासुन्दरी⁽⁶⁾ गगणतलादवतोर्य जनकायस्य पुरस्तात्स्थित्वा तथाविधां धर्मदे-
शनां कृतवती <पा> श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैर्महान्विशेषो ऽधिगतः ॥

1) In B the akṣaras एष are unreadable, owing to their being hidden under a blot. C leaves them out; DP एषएव.

2) Ex conject.; MS लिखित अस्या.

3) B अहंती, P corr.

4) MS लब्धा.

5) MS भुञ्जीथा (D भ्यञ्जीथा).

6) B here गगनं.

7) MS अर्माविशेषोधिगतस्ततो.

ततो भित्तवस्संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त का-
 शिसुन्दर्या कर्माणि कृतानि येनैवमभिज्ञाया दर्शनीया प्राप्तादिका प्रव्रज्य चार्कत्वं साक्षात्कृ-
 तमिति ॥ भगवानाह । काशिसुन्दर्यैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । काशिसुन्दर्या
 5 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव
 स्वान्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

- 10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे त्रिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रजायां
 कनकमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लो-
 कविद्वनुत्तरः पुरुष[72a]दम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । * * * * *⁽³⁾
 यावत्तत्रान्यतरा राजडुहिता आद्या भद्रा कल्याणाशया आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्ना ।
 तया विहारं कारयित्वा सर्वोपकरणैः परिपूर्णं भगवते <स>आवकसङ्घाय प्रतिपादितः
 15 ⁽⁴⁾कनकमुनौ च सम्यक्संबुद्धे प्रव्रज्य दश वर्षसहस्राणि मैत्री भाविता ॥

1) Ex conject.; MS येनैवाभि°. Cp. *supra*, I, p. 348, 8 and 369, 8.

2) Cp *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Here a sentence is wanting, which contained the name of the place, where Kanakamuni stayed, and to which तत्र must refer. The gap must also have existed in the mss. used by the Tibetan translator, for that translation is in close correspondence with our text. To *yāvat tatrānyatarā rājaduhitā* answers དེ་ཙམ་
 དེ་ཙམ་དེ་ཙམ་ལྟར་ཡི་ཤིང་།

कनकमुनी

4) B काश्यपे; CP (in D there is a gap) copied the correction. That the blunder is an old one, appears from the Tibetan translation, see Feer, p. 288, n.

किं मन्यधे भित्तवो⁽¹⁾ या सा राजडुहिता इयं सा काशिसुन्दरो दारिका⁽²⁾ । यदनया
 विहारः प्रतिपादितस्तेनाभित्तवा दर्शनीया प्रासादिका संवृता । यत्कनकमुनी⁽³⁾ भगवति
 प्रव्रज्य दश वर्षसहस्राणि मैत्री भाविता तेनेदानीमर्हन् सात्तात्कृतम् । इति हि भित्तव
 एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु- 5
 क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS भित्तव.

2) B का^{दा}.

3) B यत्काश्यपे with a reference to the upper margin, where is put the
 correction कनकमुनी, which is accordingly copied in CD (यत्कनकमुनी), whereas
 the copyist of P overlooked the correction.

मुक्तेति ७७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद-
 स्यारामे । आवस्त्यां पुण्यो नाम श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 महो वैश्रवणाधनसमुद्भूतो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स
 तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः काला-
 त्तरेण पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका
 10 ज्ञाता अभिवृषा दर्शनीया प्रासादिका मुक्तामालया शिरसि बद्धया ॥ तस्या⁽¹⁾ ज्ञातौ ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्या
 ज्ञातमात्राया मुक्तामाला शिरसि प्राड्भूता तस्माद्भवतु दारिकाया मुक्तेति नाम ॥ मुक्ता
 दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामंसेधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मल-
 धात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्धते⁽³⁾ क्षीरेण
 15 दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणाविशेषैराणु वर्धते क्रुदस्थ-
 मिव पङ्कजम् ॥

यावन्मुक्ता दारिका क्रमेण महती संवृता । तस्याः सा मुक्तामाला अवतारिता पुनः⁽⁴⁾

1) MS तस्य.

2) MS द्वाभ्यामत्सं (P द्वाभ्यामत्सं).

3) MS वर्द्धते. — B क्षीरेण, DP corr.

4) Visarga wanting in MS.

प्राडुर्भवति । ततः सा दारिका कृपावनीपकान्दष्टा⁽¹⁾ भोगसंविभागं⁽²⁾ करोति ॥ यदा च
 प्रदेया संवृता तदा तस्या बह्वो पाचनका आगच्छति राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च ।
 ततो ऽस्याः पिता शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितश्चित्तयति ।
 यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे ऽमित्रा भविष्यन्तीति ॥ ततो ऽसौ दारिका पितरं विज्ञापया-
 मास । तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । तेन यथावृत्तं सर्वं तत्समाख्यातम् । ततो दारिका 5
 कथयति । तात नाहं कामैरर्थिनी भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ यावदनाथपिण्डस्य
 सुप्रियो नाम कनीयःपुत्रस्तेन पिता विज्ञप्तः । ममार्थायैतां दारिकां पाचस्वेति । ततो
 ऽनाथपिण्डदेन पुष्यस्य गृहपतेर्द्वैतसंप्रेषणं कृतम् । दीयतां मुक्ता दारिका मम पुत्राय । एवं
 कृतं साम्बन्धिकं⁽⁴⁾ यावज्जीवमुख्यं कृतं च भविष्यतीति ॥ ततः पुष्येण गृहपतिना स्वस्यां
 दुहितरि सो ऽर्थो निवेदितः । सा कथयति ।⁽⁵⁾ समयतो यदीन्द्रियाणां परिपाकान्मया सह 10
 भगवच्छासने⁽⁶⁾ प्रव्रजति एवमहं तं⁽⁷⁾ भर्तारं वरयामीति । तेन तथैव कृतम् ॥ यावदुभावे⁽⁹⁾
 गृहान्निष्क्रम्य भगवच्छासने प्रव्रजितौ । ताभ्यां पुष्यमानाभ्यां घटमानाभ्यां व्यापच्छमा-

1) B पनीपकां दष्टा, DP वनी०.

2) In B the last but one aksara of संविभागं is somewhat difficult to be read; accordingly it has been variously corrupted in D (संविभगं) and C (संविभोगं), P has the right reading.

3) MS यद्यै०, as usual.

4) Ex conject.; MS साम्बन्धिके. I write *sāmbandhika*, because firstly this (not *sūmbandhaka*) is instanced, see PW s. v., and secondly the word must be a derivate from *sambandhin*, not *sambandha*.

Query: कृते साम्बन्धिके.

5) Ex conject.; MS समयतः यदिन्द्रि०. As to समयतः «under this condition» cp. e. g. *Mṛcchakaṭī* ed. Godābole 1896, p. 52, l. 469.

6) Ex conject.; MS प्रव्रजित.

7) MS भर्तारं (D भटारं).

8) MS तथैव कृतं.

9) Ex conject.; MS यावदुभावेन.

नाभ्यामिदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनवि-
 करणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणा[72b]दर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कतौ
 <संवृतौ> त्रैधातुकवीतरागौ समलोष्टकाञ्चनावाकाशपाणितलसमचित्तौ वासीचन्दनकल्पौ
 विद्याविदारिताण्डकोशौ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तौ भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखौ से-
 5 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यौ मान्यावभिवाद्यौ च संवृतौ ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे मुक्तया
 कर्माणि कृतानि येन मुक्तामालया शिरस्याबद्धया प्रव्रज्य चार्कत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भग-
 वानाह । मुक्तयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मुक्तया कर्माणि कृतान्युपचितानि
 10 को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ
 विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि
 कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁴⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणासंपन्नः सुगतो लोकवि-
 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
 निश्रित्य⁽⁵⁾ विहरति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतमः सार्थवाहः⁽⁶⁾ स महासमुद्रमवतीर्णः ।

1) MS मुक्तयामालया.

2) B नाब्धाधौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 13; in BCP कल्प is left out here.

5) MS °निसृत्य.

6) MS °तमोसार्थ°.

ततः स्वस्ति सुसिद्धयानपात्र आगतः । ततस्तेन मुक्ताहारः परमशोभन आनीतः । तस्य च भार्या अभिन्नपा दर्शनीया प्रासादिका । तेन तस्याः शिरसि बद्धा ॥

वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिः आद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्र-
तिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः । तस्य बुद्धिहृत्पन्ना । यन्मूढं कन्दकभित्तणं⁽¹⁾ कृत्वा
भगवतः काश्यपस्य शासने पञ्चवार्षिकं कुर्यामिति ॥ तेन राज्ञः कृकिणो निवेदित- 5
मिच्छाम्यदं कन्दकभित्तणं समादाप्य भगवतः पञ्चवार्षिकं कर्तुमिति । राज्ञा एवमस्त्विति
समनुज्ञातः⁽²⁾ ॥ अथासौ गृहपतिर्हस्तिस्कन्धाव्रुढो वाराणस्यां नगर्यां रथ्यावीथीचवर्ष⁽³⁾
ङ्गाटकेषु च्छन्दकभित्तणं⁽⁴⁾ याचितुं प्रवृत्तः । यावत्सार्थवाहभार्या मुक्ताहारं शिरसो ऽवमुच्य
तस्मिंश्छन्दकभित्तणे दत्तवती ॥ यावत्सार्थवाह आगतस्तं मुक्ताहारं शिरसो⁽⁵⁾ ऽपनीतं
दृष्ट्वा पृष्ठवान् ।⁽⁶⁾ भद्रे कासौ मुक्ताहार इति ॥ ततस्तयोक्तमार्यपुत्र प्रीतिं जनय प्रसादमु- 10
त्पादय भगवच्छासने कन्दकभित्तणे दत्त इति ॥ यावत्सार्थवाहेन⁽⁸⁾ पुष्कलेन मूल्येन निष्क्रिय
तस्यै पत्न्यै दत्तः । सा नेच्छति पुनस्तं ग्रहीतुं परित्यक्ता मे इति ॥ स्वामिनोच्यते । भद्रे
मया प्रभूतेन क्षिरण्यसुवर्णेनायं क्रीतः कस्मान्नेच्छसीति ॥ ततो ऽसौ क्षारिका तं गृहीत्वा

1) MS here °भित्तुणां, but further on B has the right orthography throughout. D and P have *u* in the penultima everywhere. Cp. *supra*, I, p. 313 n. 2.

2) Ex conject.; MS is here utterly corrupt, instead of समनुज्ञातः — to which answers *ཤེས་པའི་* in the Tibetan — it has *रा(or रो)ज्ञस्तस्तुतः*. In D this has become *राज्ञस्तःततः*, in C *राज्ञस्ते(or स्ते)स्ततः*, in P *राज्ञस्ततः*.

3) MS चवरे°.

4) B याचितुं, CDP corr.

5) Ex conject.; MS शिरस्यपनीतं (P शिरसाप°).

6) B भद्र, D corr.

7) B ततस्तयोक्तमार्यपुत्र. The copyist who wrote C understood the correction, those of D and P not so.

8) B पुष्कलेन, D corr.

9) MS गृहीतुं.

प्रभूतं पुष्पसंग्रहं कृत्वा गन्धमाल्यानि च गृह्णीत्वा ऋषिपतने⁽¹⁾ गता । ततो गन्धकुट्यां⁽²⁾
गन्धप्रलेपं कृत्वा पुष्पैराकीर्य मुक्ताहारं भगवतो मूर्ध्नि⁽³⁾ क्षिप्तवती । <स> सकृत् सा भगवतः
काश्यपस्य मूर्धनि स्थितः⁽⁴⁾ ॥ ततः प्रसादज्ञातया प्रणिधानं कृतम् । अहमप्येवंविधानां
गुणानां⁽⁵⁾ लाभिनी स्यामेवंविधमेव शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

किं मन्यधे भिक्षवो यासौ तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाहभार्या इयं सा मुक्ता ।

5 यदनया भगवति काश्यपे काराः कृतास्तेनाभिव्रूया दर्शनीया प्राप्तादिका मुक्ताहारश्चास्याः
शिरसि प्राडुर्भूतस्तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां
कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
स्मात्तर्हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्म-
स्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भि[73a]क्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ।

1) MS गतस्ततो.

2) It is somewhat doubtful, whether B has °कुट्यां or °कुटां; D °कूटां, P °कुट्टां.

3) B क्षोप्त°, DP corr.

4) Cp. the Tibetan version: མུ་རྟིག་མེད་པ་ནི་པཱེམ་ལྷན་འདས་ཀྱི་དབུ་ལ་པོར་
ནས་པཱེམ་ལྷན་འདས་འོད་སྤུང་གི་དབུ་ལ་གནས་པར་གྱུར་ཏེ།

5) MS, without the necessary ūha, लाभो.

- पञ्च जन्मशतान्येषा मम माता आसीन्निरत्तरम्⁽¹⁾ ।
 इयं मे पुत्रस्नेहेन गात्रेषु समस्मित⁽²⁾ ॥ १
 सचेदेषा निवार्येत मम गात्रेषु श्लेषणात् ।
 इदानीं रुधिरं कृष्णं कण्ठादस्याः स्रवेत्तणात्⁽³⁾ ॥ २
 5 कृतज्ञतामनुस्मृत्य दष्टेमां पुत्रलालसाम् ।
 कारुण्याद्गात्रसंश्लेषं ददामि अनुकम्पया⁽⁴⁾ ॥ ३

यावदसौ पुत्रस्नेहे विनोद्य भगवतः पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । भगवता चास्या
 आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता
 यां श्रुत्वा⁽⁶⁾ कंचङ्गलया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोताप-
 10 तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या गाथा भाषते ।

- यत्कर्तव्यं <हि> पुत्रेण मातुर्दुष्करकारिणा ।
 तत्कृतं भवता⁽⁹⁾ मह्यं चित्तं मोक्षपरायणम् ॥ ४
 दुर्गतिभ्यः समुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च ते अहम्⁽¹⁰⁾ ।
 स्थापिता सर्वयत्नेन विशेषः सुमहान्कृतः ॥ ५

1) The second pāda of this śloka is disturbed. The simplest way to restore the verse would be reading ममाम्बासीन्निरत्तरम्.

2) Ex conject.; MS समास्मिषत्त (D °षत्त). The correction (cp. Pāṇini, 3, 1, 46) restores the proper tense from a syntactic point of view; as to the scansion of the fourth pāda, and of gātreṣu śleşanāt, cp. Bendall's *Introduction to Çikṣāsamuccaya*, p. XIX.

3) MS अ°, likewise *supra* (p. 41, 12) प्रश्रुताः (D प्रसूताः).

4) Ex conject.; MS कारुण्यां.

5) I have resolved the sandhi according to the exigencies of the metre; MS ददाम्यनु°.

6) B कवंग°.

7) गाथा instead of गाथे may be due to the author's negligence.

8) Ex conject.; MS मातुर्दुष्कर°. Cp. *supra*, I, p. 204, 16. There it was the parents that were called *duṣkarakārakaṇ*, here it is the son who returned to his mother such a reward for her love as is difficult to be bestowed by anybody but the Lord. Cp. Feer, p. 291 n. 1.

9) Ex conject.; MS भगवता.

10) Ex conject.; MS स्वर्गमोक्षे च ते अहम्.

यावत्सौ स्वामिनमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तया पुज्यमानया घटमानया
 व्यापच्छमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतन-
 पतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्ती
 संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा वि-
 द्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रो- 5
 पेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता ॥ यदा भगवान्भिक्षुणीनां संक्षेपेणोद्दिश्य
 प्रतिसंलयनाय प्रविशति तदा कचङ्गला भिक्षुणीनां व्याकरोति ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनाम-
 ल्यपते स्म । एषाग्रा मे भिक्षवो भिक्षुणीनां मम आविकाणां सूत्राक्षविभागकर्त्रीणां⁽¹⁾ यदुत
 कचङ्गला भिक्षुणीति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशय⁽²⁾च्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भद्रे कचङ्ग- 10
 लया कर्म कृतं येन वृद्धा प्रव्रजिता किं कर्म कृतं येन भगवान्पश्चिमगर्भवासे न धारितः
 प्रव्रज्य⁽³⁾ चार्हत्वं साक्षात्कृतं सूत्राक्षविभागकर्त्रीणां⁽¹⁾ चाग्रा निर्दिष्टा इति ॥ भगवा-
 नाह⁽⁴⁾ । कचङ्गलैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कचङ्गलया कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी- 15
 धातौ विपच्यन्ते⁽⁵⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतने⁽⁷⁾
 कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) Ex conject.; MS °कर्तृणां.

2) DP add the missing akṣara.

3) B वार्ह°, D corr.

4) MS कचङ्गलैव (D कचिङ्गलैव).

5) B नाब्धातौ, DP corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) D adds the missing akṣara.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भि[73b]क्षवो ऽतीते ऽध्वनि बोधिसत्त्वचर्यायां वर्तमानस्यैषा मे पञ्च जन्म-
शतानि माता आसीन्निरुत्तरं यदाहं प्रव्रजितुमिच्छामि तदा मामेषा वारयति ⁽¹⁾ । तस्य
5 कर्मणो विपाकेन वृद्धा प्रव्रजिता । दानं दत्तो मे दानात्तरायो ऽनया कृतः ⁽²⁾ । तेन दरिद्रा
संवृता । किं त्वनया नैवविधानि महेशाख्यसंवर्तनीयानि कर्माणि कृतानि यथा महामाया ⁽³⁾
कृतवती । तेनाहमनया पश्चिमे न धारितः ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता आसीत् ।
तत्रानया शैत्याशैत्या ⁽⁴⁾ भिक्षुण्यो दासीवादेन समुदाचीर्णाः । तेन दासी संवृता । यत्तत्रानया
पठितं स्वाध्यापितं ⁽⁵⁾ स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं
10 तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतं सूत्रान्तविभागकर्त्रीणां ⁽⁶⁾ चाग्रतायां निर्दिष्टा । इति हि भिक्षव
एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS धारयति (D राधयति).

2) MS °रायानया.

3) MS महामाया व^{ती} (or च) तेनाहं.

4) MS शैत्याशैत्यो (D शैष्याशैष्यो).

5) MS °ध्यायितां (D °ध्यायतां).

6) MS कर्तृणां.

क्षेमेति ७९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपि- 5
 ण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन राजा प्रसेनजित्कौशलो राजा च ब्रह्मदत्त उभावप्येतौ
 परस्परविरुद्धौ ॥ यावद्वाजा प्रसेनजित्कौशलः⁽¹⁾ स्वविषयपर्यन्तं गत्वा काष्ठवाटं⁽²⁾ बद्धाव-
 स्थितो राजा ब्रह्मदत्तश्च चतुरङ्गबलकायं संनाह्य हस्तिकायमश्वकायं⁽³⁾ रथकायं पत्तिकायं
 नद्याः कूले काष्ठवाटं बद्धावस्थितः ॥ यावद्वाजा⁽⁴⁾ प्रसेनजित्कौशलेन⁽⁵⁾ तत्रैवाग्रमद्दीप्ति-
 नीता । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ब्रह्मदत्तो ऽपि देव्या सह क्रीडति 10
 रमते परिचारयति । येनैकदिवस एव राज्ञः प्रसेनजित्कौशलस्य डुहिता जाता ब्रह्मद-
 त्तस्य पुत्रः ॥ यावदुभयोरपि राज्ञोः⁽⁷⁾ स्कन्धावारे * * * * *
 * * * * * ब्रह्मदत्तस्य स्कन्धावारे⁽⁸⁾ प्रवर्तते येनायमेवंविध उत्सव इति । तैराख्यातं

1) Ex conject.; MS °शलस्यविष°.

2) MS काष्ठ(P काष्ठ)पटं; cp. I. 9.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS यावद्वाजा.

5) Cp. *supra*, I, p. 56 n. 8.

6) B °जित्कोश°, DP corr.

7) MS राज्ञो स्क°.

8) The obvious gap in the text did not yet exist in the manuscripts used by the Tibetan translator. Feer, p. 293 has put this suppletion from the Tibetan between brackets. «Il y eut alors [de bruyantes réjouissances à la cour des deux rois,

राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य पुत्रो ज्ञात इति । ब्रह्मदत्तेनापि तथैव⁽¹⁾ पृष्टम् । कथयति⁽²⁾ राज्ञः प्रसेन-
जितो डुहिता⁽³⁾ ज्ञातेति ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन राज्ञः प्रसेनजितो⁽⁴⁾ दूतसंप्रेषणं कृतम् ।
श्रुतं मया यथा तव डुहिता ज्ञातेति दिष्ट्या वर्धसे अस्माकमपि पुत्रो ज्ञातः किं तु दीय-
तामेषा दारिका मम पुत्राय एवं कृते⁽⁵⁾ सांबन्धिके यावज्जीवं वैरोत्सर्गः कृतो भविष्यतीति ।
5 राज्ञा प्रसेनजिता⁽⁶⁾ प्रतिज्ञातमेवं भवत्विति ॥ ततस्ताभ्यां परस्परं प्रीतौ कृतायां क्षेमे⁽⁷⁾ ज्ञाते
राज्ञा ब्रह्मदत्तेन दारिकस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं क्षेमंकरं⁽⁸⁾ इति 'राज्ञा
प्रसेनजिता कौशलेन दारिकाया जाताया ज्ञातिमहं कृत्वा क्षेमेति नामधेयं कृतम् । तावुभा-
वप्युन्नीतौ वर्धितौ । यावत्क्रमेण मृहत्तौ⁽⁹⁾ संवृत्तौ ॥

अथ स दारको दारिकाया⁽¹⁰⁾ क्षारार्धक्षार*मालावधन् कण्ठमणीन्प्रेषयति यदासौ दा-

on fit des dons aux mendiants. Or, le roi Prasenajit fit à ses gens cette question: «Que se passe-t-il donc à la cour de Brahmadatta] qu'on fasse une telle fête.» If is plain that «la cour» *apud* Feer corresponds with *skandhāvāre*; the «men-
diants» are styled in the Tibetan version སྒྲོང་པ་རྒྱུ་མས་.

1) B तथैवं, D corr.

2) Ex conject.; MS कथयति.

3) B ज्ञातति, it seems, C ज्ञातेपि, DP ज्ञातेति.

4) MS दूतसंप्रे°.

5) Ex conject., cp. *supra*, p. 37 n. 4; MS सावन्धिके.

6) Ex conject.; MS प्रतिज्ञात एवं.

7) MS क्षेमे.

8) MS क्षेमंकरमिति (in B it is written in margine).

9) MS मृहत्तौ.

10) The tradition is here utterly corrupted. MS °मालावधन्कण्ठगुणान्प्रेषयति, the signs put above the aks. गुणा signify the expunction of them, and the correct-
ion दूता, with reference to these signs, is found at the bottom of the page. This
has been differently understood in B's copies; C °कण्ठगुणादूताप्रेषयति, D °वधन्क-
ण्ठेन्प्रेषयति leaving out the rest, P °वधन् कण्ठगुणावृतान्प्रेषयति. In the Tibetan
it is narrated that the prince sent to his bride a necklace (རྒྱུ་མས་), an ornament

मम विधिवदपायान्मोचय त्वं हि नाथः⁽¹⁾

⁽²⁾शरणमुपगताहं लोकनाथं ह्यनाथा ॥

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणामेकवीराणाम-
5 द्वितीयानामद्वयवादिनां शमथविषयनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योती-
णानां⁽⁴⁾ चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां
षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्धानामष्टाङ्गमार्गदेशिका-
नां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिविशिष्टानां⁽⁵⁾ त्री-
रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते
10 कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपा-
यप्राग्भारः कमहमपायाड्डहत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।
आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

15 न तु वैन्यवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject.; MS त्वं हि नाथ.

2) Ex conject.; MS शरणमुपगतार्हत्वं नाथो ह्यनाथानां, manifestly corrupted and unmetrical. I am not sure of my restitution of लोकनाथं, of which I do not find the equivalent in the Tibetan, unless ལྷོས་ས་ may be considered as such; but that the 4th pāda concludes with ह्यनाथा seems almost certain from the Tibetan rendering མགོན་མེད་པད་ག་གི་ལྷོས་པ་.

3) Before this epitheton MS has त्रिदमथविषयनाविहारिणां, a manifest dittography.

4) B चतुर्हृदिपाद°, D corr.

5) MS त्रिरात्रेःत्रि°.

अथ भगवान्क्षेमाया विनयकालमवेक्ष्य श्रद्धा उपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा क्षेमया अनागामिफलं प्राप्तमभिज्ञानिर्हारश्च ॥ अथ क्षेमा अतिक्रान्तकामधातौ लब्धप्रतिष्ठा * * * * ॥

यावत्सप्तमे दिवसे विवाहकाले संप्राप्ते प्रत्युपस्थिते राजकुमारे अनेकजनशतसङ्घाते वेदीमध्यगतायां⁽²⁾ ब्राह्मणेन पुरोहितेन लाजा घृतसर्पिषानुप्रदत्ताः । ततो दारक-
दारिकादुस्तसंश्लेषणे क्रियमाणे क्षेमा पश्यतामनेकेषां प्राणिशतसङ्घाणां विततपक्ष इव
हंसराजो गगनतलमभिरुक्ष्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धा ॥ ततो राजा
प्रसेनजित्कौशलो⁽⁴⁾ राजा च ब्रह्मदत्तः क्षेमङ्करश्च राजकुमारो अन्ये च कुतूहलाभ्यागताः⁽⁵⁾
सत्त्वा विस्मयमुपगताः पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धाः । मर्षय भगिनि य एते त्वया
धर्माः⁽⁶⁾ सान्नात्कृता⁽⁷⁾ अस्थानमेतद्यत्नं कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ अथ क्षेमा गगनतलादवतीर्य 10

1) Ex conject.; MS लब्धप्रतिष्ठिता यावत्सप्तमे manifestly defective. A few words before यावत्सप्तमे are lost, it seems. The Tibetan renders the phrase thus: *གཏེན་པོ་ཤེས་པ་* (= *labdhapratisthā*) *འདྲིམས་པ་མེད་པ་ལ་* *གནས་པར་གྱུར་ཏེ*, which is translated by Feer, p. 295, 6, as follows: «et, ayant trouvé un appui, fut désormais à l'abri de la crainte».

2) Perhaps to read °गताया.

3) Feer who (p. 295, 10) translates «le beurre clarifié, les grains de senevé» must have read सर्षपाः instead of सर्पिषा; perhaps he follows the Tibetan. If this view is right, सर्पिषा would be a corruption of सर्षपाः. But it must be acknowledged, grains of mustard, though of frequent occurrence in Indian ritual, are never mentioned in the books of ritual with regard to the marriage ceremony (see *Qāṅkhāyana Gṛhyas.* 1, 13, 15, *Pāraskara Gṛhyas.* 1, 6, 1, *Gobhila II*, 1, p. 9 ed. Knauer). On the other hand, the reading of MS combines, in a somewhat strange manner, the two slightly different kinds of *ājya* into the compound *ghṛta-sarpīḥ*. Yet, after all, such a karmadhāraya (*ghṛta* + *sarpis*) is as well admissible as 'clarified butter' 'zerlassene Butter' are in English and German. For this reason I have retained the reading of MS.

4) B °जित्कोशलो, D corr.

5) B कुतू, CP corr.

6) B धर्मान्सान्नात्कृता, DP धर्मात्सान्नात्कृता.

7) MS °तद्यत्नं.

जनकायस्य पुरः स्थित्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवतो यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैस्स-
 त्यदर्शनं कृतम् ॥ ततः क्षेमा दारिका पितरमनुज्ञाप्य भगवत्सकाशमुपसंक्राता भगवता च
 महाप्रज्ञापत्याः संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता उपसंपादिता च । तया युज्यमानया घट-
 मानया व्यायच्छमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 5 शतनपतनविकरणविट्त्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादृद्धं साक्षात्कृतम् । अर्ह-
 ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा
 विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा से-
 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता । तत्र भगवान्भित्तूनामक्षयते स्म ।
 एषा ऽया मे भित्तवो भित्तुणीनां मम आविष्काणां ⁽¹⁾ महाप्राज्ञानां महाप्रतिभानां यदुत क्षेमा
 10 भित्तुणी ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे क्षेमया
 कर्माणि कृतानि येन ⁽¹⁾ महाप्राज्ञानां महाप्रतिभानामग्रा निर्दिष्टा ॥ भगवानाह । क्षेमयैव
 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । क्षेमया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य-
 15 नुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते ⁽²⁾ नाब्धा-
 तौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि वि-
 पद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रण[74b]श्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

20 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रको कल्पे त्रिंशतिवर्षसहस्रायुषि

1) So MS. There is no sufficient reason to change this into महाप्राज्ञानां. Cp. the instances in PW, IV, 1168 s. v. प्राज्ञ a).

2) B नाब्धाधौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसेपनः सुगतो लोक-
विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां ⁽¹⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी-
मुपनिश्चित्य ⁽²⁾ विहरति ऋषिपतने मृगशवे । पावत्तत्रान्यतरां ⁽³⁾ श्रेष्ठिडुहिता भगवतः काश्य-
पस्य शासने प्रव्रजिता । तया भगवतः काश्यपस्य शासने दानप्रदानानि दत्तानि द्वादश
वर्षसहस्राणि च ब्रह्मचर्यवासः परिपालितो न च कश्चिद्गुणगणो ऽधिगतो यस्यास्तूपाध्या- 5
यिकायाः सकाशे प्रव्रजिता आसीत्सा भगवता काश्यपेन प्रज्ञावतीनामया निर्दिष्टा । तत-
स्तया प्रणिधानं कृतम् । यथैषां ⁽⁴⁾ उपाध्यायिका प्रज्ञावतीनामया निर्दिष्टा एवमहमप्य-
नागते ऽधनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं मा-
नववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याहं शासने
प्रव्रजित्वा ⁽⁵⁾ प्रज्ञावतीनामया भवेयमिति ॥ 10

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिडुहिता इयं
सा क्षेमा भिक्षुणी । यत्तया दानानि प्रदत्तानि तेनाद्ये कुले प्रत्याज्ञाता । यत्तया द्वादश वर्ष-
सहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितस्तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्य-
तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ते- 15
ष्वेव कर्मस्वाभोगः ⁽⁷⁾ करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

9285

1) B बुद्धा, D corr.

2) MS °निसृत्य.

3) B °राऽश्रे°, Hence C and P °राःश्रे°, D °रोश्रे°.

4) Ex conject.; MS यथैका.

5) Cp. *supra*, I, 222, 6 and 299 n. 6.

6) Ex conject.; MS यासा.

7) B °भोगकर°, D corr.

विद्वेपेति ८० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ५ नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां^(१) सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विद्वेति जेतवने ऽनाथपिण्डद-
 स्यारामे । तेन खल समये^(२) प्रसेनजित्कौशलो^(३) राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च
 सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षु-
 गोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावत्स राजा अन्यतमया देव्या सह
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा
 १० संवृता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यपात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अष्टादशभि-
 र्दैवर्षिकैर्^(४) समन्वागता । तस्यां ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा विद्वेपेति नामधेयं व्यवस्था-

1) B परिस्का°, DP corr.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B कोशलो, D corr.

4) MS दैवर्षि° (P दैवर्षि°, D सौवर्ष°).

A gloss, on f. 258b at the bottom, of Aṣṭokāv. (tale 20 of which contains a paraphrase of this story of Virūpā) enumerates the eighteen characteristics of ugliness, as follows: पिंगलाक्षी कूपगंड लंबोष्ठ ऊर्ध्वकेश क्रुस्वललाट सिंद्धू पुष्पि-
 तनख प्रविरलदंत दंतुर अतिदीर्घ अतिक्रुस्ववाहु तवगूथल (?) अतिकृष्ण बन्हाशी (sic)
 विकटपाद अतिगौर खरालाप अतिकर्कशांग । एतान्यष्टादश लक्षणानि. Of these eigh-
 teen adjectives seventeen are easy to understand; the twelfth is manifestly cor-
 rupted. It may perhaps intend to signify the 'goose-skin'.

5) B तस्य, P corr.

प्यते⁽¹⁾ ॥ यदा क्रमेण मरुती संवृता यदा यस्मै प्रदीयते स तां विद्वपेति कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥

यावदक्षिणापथाद्गङ्गो नाम सार्थवाहो ऽभ्यागतो विस्तीर्णविभवः । ततो राज्ञः प्रसेनजितो बुद्धिरुत्पन्ना । अयं गङ्गसार्थवाह एतस्या दोषेष्वनभिज्ञो यन्नृक्षमस्मै दास्यामीति ॥ ततो राज्ञा रात्रौ संप्राप्तायां भग्नो चक्षुष्यथे गङ्गं दूतेनाह्वाप्य सा दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता भार्यार्थे दत्ता ॥ गङ्गाय *गङ्गरस्था* गङ्गरस्थेति संज्ञा प्रादुर्भूता⁽⁴⁾ ॥

यावद्गङ्गेन सार्थवाहेन द्वितीये दिवसे प्रभातायां रजन्यां सा दारिका दृष्टा⁽⁵⁾ परमवीर्यभर्ता⁽⁶⁾ । यां दृष्ट्वा राजापेक्षया न शक्नोत्यवमोक्तुं स्वगृहे धारयति ॥

यावद्गङ्गः सार्थवाहः कस्मिंश्चित्पर्वण्युपस्थिते गोष्ठिकानां मध्यं गतः । गोष्ठिकैश्च क्रियाकारः कृतः सक्त भार्यया अमुकमुद्यानं यो न यास्यति स गोष्ठिकानां पञ्च पुराणशतानि दण्डमनुप्रदास्यतीति ॥ ततो गङ्गः स्वगृहमागत्य शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं

1) In Tibetan the name given to the ugly girl is not *Virūpā*, but *Rasthā*

र.स.
घ

2) MS दक्षिणापथा°.

3) Ex conject.; MS गङ्गो.

4) On this phrase, whose meaning by itself is not clear owing to its brevity, and which, for this reason, may be defective cp. Feer's note 2 on p. 298 and note 2 on p. 297. The paraphrast who composed the *Açokāv.* gives this account of the nickname. (Her father's purohita speaks)

गङ्गस्य रतिभोगार्थं केवलं स्थायिके[read: ते] यतः ।

तेन त्वं गङ्गरस्थेति नाम्ना संप्रथिता भव ॥

The Tibetan translator rendered the sentence so that it conveys the bearing: «as Rasthā became Gaṅga's (wife) she got from that time the nickname of Gaṅgarasthā» དེ་ནས་ར་ས་གང་ག་ལ་བྱེད་ནས། གང་ག་ར་ས་ཞེས་བྱ་བའི་མིང་བྱུང་བར་བྱུང་དེ། Cp. *supra*, n. 1.

5) MS दृष्टा.

6) Feer, p. 298 n. 3: «Le tibétain ajoute qu'il en eut peur. Un mot aurait-il été oublié dans le manuscrit népalais?». I do not think so. The Tibetan translator will have rendered °*bibhatsā* by a paraphrase.

कृत्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । वरमहं दण्डं दद्यां न चाहमेतामेतेषां
दर्शयेयं सहदर्श[75a]नाञ्चावगीतो⁽¹⁾ भविष्यामीति ॥ अथ गङ्गो द्वारं बद्ध्वा पञ्च पुराणशतानि
दण्डं गृहीत्वा गोष्ठिकानां मध्यं गतः ॥ ततो दारिकाया महद्दौर्मनस्यमुत्पन्नम् । किं ममा-
नेनैवंविधेन जीवितेन यत्र मे न च स्वामिचित्तं सुखितं न चाहं किमत्र प्राप्तकालमात्मानं
5 घातयिष्यामीति ॥ ततो रज्जुं गृहीत्वा अवरकं प्रविष्टा उद्वन्धनहेतोः ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्य-
नाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्गृह्णिपादचरणतलमुप्रतिष्ठा-
तानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
10 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाख्यानमष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
बलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री⁽²⁾ रात्रेस्त्रिर्दिव-
सस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपा-
यप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपापाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरो-
15 पितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमो-
चयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैपयत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवता जेतवनावस्थितेन कनकवर्णा प्रभा उत्सृष्टा यया तद्गृहं सूर्यसहस्रेणो-

1) B °नाञ्चावनीतो; this has become in C नाञ्चावनागीतो, in D नाञ्चाव-
तोतो, in P नाचावनीतो.

2) MS त्रिरात्रेःत्रिर्दि०.

(1) वावभासितमृद्या चोपसंक्रम्य तद्गलाडुद्धन्धनमवमुच्य दारिकां समाश्वासितवान् ॥ (2) षष्ठां स्थानानामाश्चर्याद्भुतो लोके प्राडुर्भावः । तथागतस्य तथागतप्रवेदितस्य (3) धर्मविनयस्य मनुष्यत्वस्य आर्यायतने (4) प्रत्याज्ञातत्वस्येन्द्रियैर्विकलत्वस्य कुशलधर्मच्छन्दकस्य आश्चर्याद्भुतो लोके प्राडुर्भावः ॥ ततो भगवता तस्या दारिकायास्तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । ततो लब्धप्रसादया भगवान्भक्तेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः । ततो दारिकाया अपगता अलक्ष्मीर्लक्ष्मीः (6) प्राडुर्भूता देवकन्येव (7) चावर्कमवभासमाना स्थिता । भगवानपि प्रक्रातः ॥

ततो गोष्ठिकानां बुद्धिरुत्पन्ना । नूनमस्य भार्या परमदर्शनीया संवृता । स एष ईर्ष्या-

1) Ex conject.; MS °सहस्रेणैवाव°.

2) This passage which contains the enumeration of the six states, the combined manifestation of which may be called a miracle, bears a striking appearance to a scholion that has crept into the text. If so, the interpolation must be an old one, for the Tibetan fully agrees with the original Sanskrit. The paraphrast (Açokāvadāna) passes over this topic.

3) I am not sure, whether B has प्रवेदितस्य or प्रवदितस्य; D has the former reading, P the latter one, C प्रवादितस्य.

4) Ex conject.; MS प्रत्याज्ञातेन्द्रियै°. The Tibetan confirms the emendation. «The being born in the land of the Āryas» is thus expressed: འཕགས་པ་གནས་པ་རྒྱུ་པ་དང་།, «the intactness of all the organs of sense» thus: དཔལ་པོ་ཚེས་པ་དང་།, where དཔལ་པོ་ is doubtless employed to render इन्द्रिय 'organ of sense'; cp. དཔལ་པོ་ 'witness' (apud Jäschke and Sarat). Feer (p. 299 n. 2) has misunderstood this passage.

5) Sandhi in MS, which spells here श्रोता°.

6) Visarga wanting in MS.

7) Ex conject., MS कन्येव अवर्कमव° (D °अवचर्कं अव°).

8) MS गौष्ठिकानां. As Boehtlingk rightly states (PWK II, 185), gau-
sthika, not gosthika is the correct form of the word, cp. also Pāṇini, 4, 4, 43. But,

प्रकृतिर्दण्डमुत्सृज्य दातुं न च तां दर्शयितुमिच्छति । यन्नु वयमेनं विरुद्धैर्मयैः पाययित्वा
 ताडमादाय गृह्णमस्य गत्वा भार्या पश्येमेति ॥ ततस्तैस्तं घनघनेन विरुद्धमद्येन पानेन तीव्रं
 कृत्वा ताडमपहृत्य गृहं गत्वा द्वारमवमुच्य दारिका दृष्टा । ततो दृष्ट्वा परं विस्मयमुपग-
 ताश्चित्तयन्ति । स्थाने ऽसौ न दर्शयत्यस्माकमिति ॥ ततस्ते पुनरागत्य मध्यवशात्सुप्तमु-
 5 त्थाप्योचुः । लाभास्ते गङ्गा सुलब्धा यस्य ते एवंविधा दर्शनीया दारिकेति ॥ ततो गङ्गा
 भूयस्या मात्रया दुःखी दुर्मनाः संवृतः । दण्डः स्वयं मया दत्तो ऽहं चावगीतो जात इति ॥
 ततो दुर्मनाः स्वगृहमागतः । द्वारमवमुच्य तां भार्या दृष्ट्वान्वनदेवतामिव कुसुमितमध्ये
 ऽतीव विश्राजमानाम् । ततः पृच्छति भद्रे किमेतत् । किं कृतो रूपविशेष इति ॥ ततस्तया
 यथावृत्तं स्वामिने समाख्यातम् । श्रुत्वा तेनापि भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा ॥

10 यावदसौ दारिका क्रमेण भर्तारमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तया युज्यमानया
 घटमानया व्यापच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारग-

save this one instance, MS has everywhere गोष्ठिक, likewise the Aṣokāṇ., and I suppose the author of Avadānaṣ. used this incorrect form. For an epigraphical instance of गोष्ठिक see S. Lévi, *Journal Asiat.*, 1904 Sept.-Oct., p. 230.

1) Ex conject.; MS ताडनादाय, and ताडनापहृत्य. *Tāḍa* must mean 'key', cp. Divyāṇ. 577, 21. 27 *tāḍaka* and PW, III, s. v. तालिका 3) «Thürschloss». In Aṣokāṇ. ताड means 'lock' in this line, which is the paraphrase of *infra* l. 3 ताड-मपहृत्य etc.:

ततस्ते गोष्ठिकास्तस्य गृह्णीत्वा ताडमोचनं (f. 260a 4).

2) Ex conject.; MS ततस्तेतं.

3) Ex conject.; MS तीर्णो (D तीर्णं). Cp. Aṣokāṇ., f. 260a 3, तं गङ्गं भोजनैर्मयैः तीव्रं कृत्वात्यमोहयन्.

4) MS द्वारानवमुच्य.

5) Ex conject.; MS मध्यतृषात्सुप्त°.

6) Ex conject.; MS दण्डस्वमया (D ददस्व—, P दण्डस्व—). Cp. Aṣokāṇ. f. 260a 7 दण्डं स्वयं मया दत्तमवगी (cod. ती)तो भवामि च.

7) Visarga wanting in MS.

8) Ex conject.; MS कुसुमिते मध्ये. I accept कुसुमित = 'flowerbrightness of spring', cp. PW, V, 1314 s. v.

तीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्मणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् ।
 अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचिता वासीचन्द्र-
 नकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा⁽¹⁾ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्का[75b]-
 रपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या <च>⁽²⁾ संवृता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भद्रे गङ्गरस्थया 5
 कर्म कृतं येनाद्ये कुले ज्ञाता किं कर्म कृतं येन विद्वपा संवृता प्रब्रज्य⁽³⁾ चार्कत्वं साक्षात्कृ-
 तमिति ॥ भगवानाह । गङ्गरस्थयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गङ्गरस्थया
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतानि
 बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁵⁾ 10
 स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्पामन्यतमा श्रेष्ठिभार्या चण्डा
 रभसा कर्कशा । असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः 15
 प्राक्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तद्गृहं⁽⁶⁾ प्रविष्टो
 विद्वपः । स तया बद्ध परिभाष्य गृहान्निष्क्रासितः केनायं विद्वपो मम गृहे प्रवेशित

1) MS °कोशो.

2) D adds the wanting aksara.

3) B प्रब्रज्या, P corr.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

6) B °स्तगृहं, above त some significant mark has been deleted, probably the anusv., P °स्तेगृहं, D corr.

इति । ततः प्रत्येकबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थं⁽¹⁾ विततपत्न इव कंसराजो गगणातलमभ्युद्धम्य वि-
चित्राणि <प्रातिहार्पाणि>⁽²⁾ विदर्शयितुमारब्धः । ततः श्रेष्ठिभार्यया विप्रतिसारजातया * *
* * *⁽³⁾ ॥ यावदसौ क्षमितः⁽⁴⁾ पिण्डकेन <प्रतिपादितश्च> प्रणिधानं <च> कृतम्⁽⁵⁾ । यन्मया
प्रत्येकबुद्धः परिभाषितो मा अस्य कर्मणो विपाकमनुभवेयमेवंविधानां च धर्माणां लागि-
5 नो स्यां प्रतिविशिष्टतरं <च> शास्तारमारागयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ श्रेष्ठिभार्या इयमसौ गङ्गरस्था । यदनया प्रत्येकबुद्धः

1) So MS. As to the irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6.

2) I have inserted the lost word conformably to the other occurrences of this commonplace, see f. i. *supra*, I, p. 122, 10. 136, 9. II, 4, 3 and Divy. 49, 19. Moreover Aṣokāv. (f. 262a 4) narrates this exploit of the Pratyekabuddha likewise: विचित्राणि प्रातिहार्पाण्यदर्शयत्.

3) A few words have here been lost, which I denote by italicising their equivalent in Feer's translation (p. 300, 26): «Alors l'épouse du Cresthi éprouva du repentir, si bien que disant 'Pardonne!' elle lui offrit des aumônes.» Thus he rendered the Tibetan དེ་ནས་ཆོད་དཔོན་གྱི་ལུང་མ་འགྱུར་བ་སྟེ་ནས་དེ་ལ་གཞེན་བས་གསོལ་ཏེ། But the paraphrast (Aṣokāv. f. 262a 4) develops the episode thus:

तानि सा प्रमदा दृष्ट्वा विप्रतीसारिताशया ।
सहसा साञ्जलिर्नत्वा प्रार्थयत्तं समादरात् ॥
तत्क्षमस्व महाभाग यन्मया प्रकृतं त्वयि ।
अवतरस्व प्रसीदात्र पिण्डं दास्यामि ते गुरो ॥

The lines 2—4, in the last of which pronounce *otarasva*, contain the elaborated content of the missing portion of Avadānaç.

4) Visarga wanting in MS.

5) Cp. Aṣokāv., f. 262a 5, proximate to the passage quoted in n. 3.

तयेत्यभ्यर्थिते सो ऽपि प्रत्येकसुगतस्ततः ।
पत्निवच्च तथाकाशादवतीर्यासने ऽविशत् ॥
तमासनसमासीनं दृष्ट्वा सा प्रमदा मुदा ।
अभ्यर्च्य श्रद्धया तस्मै पिण्डपातं^(ms. त्र)मढीकयत् ॥

पिण्डकेन प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाद्ये राजकुले प्रत्यागता । यद्विद्वपाववादेन⁽²⁾
 समुदाचर्य गृहान्निष्कासितस्तेन विद्वपा संवृता । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजिता आ-
 सीत् । तत्रानया पठितं स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
 स्थानास्थानकौशलं कृतं ब्रह्मचर्यवासश्च परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति
 हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्य- 5
 तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
 चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽³⁾ ॥

1) B प्रतिपातितस्त°, D corr.

2) Cp. Aṣokāv., f. 262b 1, यद्विद्वपाववादेन यतिर्निष्कासितो मया.

3) After the conclusion of this avad., MS has this colophon: इत्यवदानशतके
 ऽष्टम्युदानगाथा समाप्ता ॥ ८० ॥

नवमो वर्गः ।

(1) समुद्र इति ८१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 ५ न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां⁽²⁾ सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद-
 स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमस्सार्थवाहस्तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो बुद्धिरुत्पन्ना याव-
 द्दहं युवा तावद्धनसंचयं करोमि पश्चाद्दृढावस्थायां सुखं परिभोदये इति ॥ ततस्सार्थवाहः

1) The uddāna of the 9th varga, which precedes in MS, is somewhat dis-
 turbed; one title, that of avad. nr. 88 (कटिफण), is wanting and the metre is partly
 perverted. It runs thus: उद्दानं समुद्रः सुमनाश्चैव हिरण्यपाणिस्त्रिपिटेन च यसोमि-
 त्रोपपादौ च शोभितः [here five syllables are wanting, containing the name of
 Kapphina] । भद्रिको राष्ट्रपालश्च वर्गो भवति समुद्धितः ॥

(a) Read: हिरण्यस्त्रिपिटेन च, metri causa.

2) B परिस्काराणां, D corr.

3) MS परिचारयतः तस्य बुद्धिरु^०, but तस्य is here superfluous in conse-
 quence of the habit of Buddhists of filling up the groundwork of their tales with
 the same standing phrases which they insert at each fresh occurrence of the same
 situation.

4) Ex conject.; B तावद्दहं (out of द)नसंचयं, the sign " signifies cancelling.
 Hence DP तावद्दहं न संचयं करोमि, cp. Feer, p. 304 n.; C still worse corrupted.
 Cp. Kalpadrum āv. nr. 9 (f. 54b 7), which paraphrases this as follows:

यावद्युवा गृहे स्थित्वा न करोमि धनार्जनम् ।

पश्चाद्बुद्धो भवेयं हि किं भोदये ऽहं सुखं तदा ॥

पञ्चवणिक⁽¹⁾कृतपरिवारो⁽²⁾ यानपात्रमादाय भार्यासहायो महासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावदस्य
प्रज्ञापतो आपन्नसत्त्वा जाता । यावत्तत्रैव समुद्रमध्ये प्रसूता । दारको जातो⁽³⁾ अभिद्वयो दर्श-
नीयः प्रासादिकः । तस्य जातो जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं यस्मात्समुद्रमध्ये
जातस्तस्मात्समुद्र इति नाम⁽⁴⁾ ॥ यावदसौ सार्धवाहः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रो
महासमुद्रात्प्रत्यागतः ॥

5

यदा समु[76a]द्रो दारको महान्संवृत्तस्तदा पित्रा सार्धवाहत्वे प्रतिष्ठाप्य पञ्चव-
णिक⁽¹⁾कृतपरिवारो महासमुद्रं⁽⁵⁾ संप्रेषितः । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चर्यमाणो ग्रामनगरनिगमराष्ट्र-
राजधानीपट्टनान्यवलोकयन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः ॥ स पञ्चभिः पुराणशतैर्वहनं⁽⁸⁾ भूत्वा पञ्च
पौरुषेयान्गृहीत्वा आहारं नाविकं कैवर्तं कर्णधारं च⁽¹⁰⁾ त्रिरपि घण्टावधोषणं कृत्वा

1) MS °वणिक्कृत°.

2) Between परिवारः and यानपात्र° MS has four akṣaras, which are to be read सहामुद्रं, it seems, the second being somewhat uncertain. Probably they are the corrupted remnant of a dittography, महासमुद्रम् follows immediately, and it would be far-fetched to suppose the adj. माहासमुद्रं is intended = 'a vessel to make a sea-journey, a sea-ship'.

3) MS जातः । अभि°.

4) Probably there is something lost here, the full sentence must be नामास्य भवत्विति or the like. From यस्मात् to नाम is written in B as a marginal addition.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B रोष्ट्र, DP corr.

7) Ex conject., according to the parallel passage, *supra*, I, p. 200, 4; MS °रा-
जधानीषुपट्ट°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 200, 5; MS कृत्वा. The same clerical error is found in the parallel passage in K (f. 59b 4).

9) MS °षेयागृहीत्वा.

10) Here the same applies, as is discussed *supra*, I, p. 200, n. 6. The insert-
ion of त्रिरपि is suggested both by the parallel passage quoted and by Feer's
translation 'après trois sonneries de cloches', cp. his p. 305 n. 1, where 'sanscrit'

महासमुद्रमवतीर्णः ॥ ततस्तेषां समुद्रमध्यगतानां कालिकावतिन तद्वहनमितश्यामुतश्च
परिभ्राम्यते । समुद्रश्च सार्धवाहस्तीर्थिकाभिप्रसन्नः । सो⁽¹⁾ ऽकालमृत्युभयभीतः षट् क्वास्तृना-
याचितुं⁽²⁾ प्रवृत्तः । तथापि तद्वहनं वायुना भ्राम्यत एव⁽³⁾ । यावदन्ये वणिजो देवतासहस्रा-
ण्यायाचितुं प्रवृत्ता आहुश्च⁽⁴⁾ ।

5

शिववरुणकुबेरा⁽⁵⁾ वायुर्मिर्महेन्द्रो

भुवि च तुविमघो⁽⁶⁾ <यो> विश्वदेवो महर्षि- ।

is to be read for 'tibétain'. On the other hand, घण्टावघोषणं which our text has here, should probably also be restored *supra*, I, p. 200, 6. — As to the five *pauruseyās* specified both in avad. nr. 36 and here, cp. also Beal's translation of Fo-pan-hhiñ-tsi-kin (Bunyii Nanjio's *Catalogue*, nr. 680) 'The Romantic Legend of Sākya Buddha' p. 332.

1) B सौ, somewhat indistinctly. A sec. manus has put above it सौ, which is, accordingly, the reading of DCP.

2) MS ०यायितुं.

3) Ex conject.; MS भ्राम्यते एवं.

4) MS आह च.

The metrical portion that follows is a *mālinī*-strophe in an miserably damaged condition. It is the counterpart of the *aupacchandāsika*-strophe in Divy. 41, 16 foll., which I have tried to emend in *W. Z.*, XVI, 109. In K's paraphrase the tempest, the perilous situation of the merchants, and the prayers of the crew to an immense number of deities are spun out at length, but our *mālinī* verses are passed over. I have ventured to restore the stanza, as best I could, by conjecture.

5) Ex conject.; MS ०कुवेर.

6) Ex conject.; B भुविचतुविसयोविश्व^०, the first aksara is somewhat indistinct, in C it has been copied तु, in D भु, in P त्र. That भुवि is right, appears from the Tibetan, where ས'ལ'གནས་ answers to it. The being invoked in pāda b is a Nāga according to the acceptation of the Tibetan translator who names this terrestrial deity ལྷ. At all events, it is designated by some rhetorical periphrasis the exact meaning of which is not certain. Though *tuvimagha* is Vedic, not classical, there are such strong indications for that epithet being used here to denote Viṣvadeva — in the Veda it is applied to Indra and the Maruts — that I have put it into the text. Nor would this be the only Vedism in Buddhistic Sanskrit.

वयामह⁽¹⁾ मरणार्ता वः प्रपन्नाः स्म शीघ्रं

व्यसनमिदमुपेतं त्रातुमिच्छन्तु सार्धम्⁽²⁾ ॥

ततस्तेषामेवमपि परिदेवमानानां नास्ति कश्चिन्नाता ॥ यावत्तत्रान्यतम उपासकः स-
माब्रूढः । स उवाच । किं वो भवन्तः⁽³⁾ षट् क्वास्तार अन्ये च देवताः करिष्यन्ति । बुद्धं भग-
वन्तं प्रत्यक्षदेवतं⁽⁴⁾ भावेन शरणं प्रपद्यध्वं स वस्त्राता भविष्यतीति । ततः समुद्रप्रमुखाणि 5
पञ्च वणिक्कृतानि⁽⁵⁾ एकरवेण भगवन्तं शरणं प्रपन्नानि ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमयविषय-

1) Ex conject.; MS मरणार्तास्त्रास्ततः प्रसन्नास्म शीघ्रं, with two syllables too many and without any proper meaning. My emendation is supported by the Tibetan, cp. the following note.

2) I greatly doubt the genuineness of *icchantu*, for which one would rather expect *arhantu*; the Tibetan translator has rendered this fourth pāda too freely to throw light on this point. I give here from the Kanjur the Tibetan counterpart of the metrical prayer in full.

pāda a: गु'लन'कु'लु'गु'वे'र'न'कु'ल'मे'लु'र'न'के'र'न' ।

pāda b: र'न'स'न'सु'के'ग'न'लु'र'न'स'ल'ग'न'स'न'रे'लु'म'र'दे'र'ग'ल' ।

pāda c: स'र'ग'र'ग'र'न'स'ल'ग'न'गु'स'स'र'ग'र'ग'रे'र'न'र'के'स'रे'ग'रे'र'गु'र'
ल'ग'न' ।

pāda d: सु'र'र'ग'स'ल'ल'र'र'दे'र'ग'स'ल'र'रे'र'र'के'स'र'म'स'र'स'ल'ल' (reading
somewhat uncertain) 'स'र'ग'ल' ॥

3) B पट्टासारः, a corruption easy to correct but which has greatly per-
turbed the copyists. The scribe of C wrote प + gap of one aks. + सारं, that
of D पश्यासार, that of P यथासारं, which occasioned Feer's note 4 on p. 305. —
The masc. अन्ये देवताः (sic) is found in MS.

4) Sic MS. Cp. the foregoing note. D has here देवतद्वात्रेन.

5) MS °णिक्कृतानि, cp. *supra*, p. 61 n. 1. In the sequel the word is spelt
without fault.

नाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्गृहिपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
 तानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्धानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां <द-
 शबलबलिनां> दशदिकसमापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां⁽¹⁾ त्री रात्रेस्त्रिर्दिव-
 5 सस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोका ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपा-
 यप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कम⁽²⁾<हम्>पायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानव-
 रोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि वि-
 मोचयेयम् । आह च ।

10

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैन्यवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

यावद्भगवता जेतवनावस्थितेन सूर्यसदृशातिरेकप्रभाः⁽³⁾ कनकवर्णा मरीचय उत्सृष्टा
 यैस्ते⁽⁴⁾ वणिजः समन्ताद्भवभासिताः⁽⁵⁾ कल्पसदृशपरिभाविताश्चांशव उत्सृष्टा यैः प्रह्लादिताः
 कालिकावातश्च⁽⁶⁾ प्रत्यागतः ॥

15

यावत्समुद्रः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रः प्रत्यागतस्तेनैव मरणासंवेगेन दान-
 प्रदानानि दत्त्वा बन्धुजनं समाश्यास्य⁽⁷⁾ श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्संतप्य पञ्चवणिकक-

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दिव°.

2) P fills the gap.

3) Ex conject., cp. the parallel passage *supra*, I, p. 31, 8; MS °कप्रभन्ननक°, where भ is written between the lines (D °कप्रभःकनक°). For परिभाविताश्चांशव (l. 13) one would likewise expect °विताश्च मैत्र्यंशव. Feer has indeed, «il lança aussi des rayons d'amour» (p. 306, 8).

4) MS यैस्तैर्वणिजः.

5) B °भाषिताः, D corr. Cp. *supra*, I, 189, n. 8.

6) B कालिकवा°, D corr., cp. *supra*, p. 62, 1 and Divy. 41, 11. 42, 10. 229, 24.

7) MS ब्रह्मणब्राह्मण°.

तपरिवारो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्च-
गण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्म-
तया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हत्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः सम-
लोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो वि-
द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ५
ऽभिवाद्यश्च संवृतः ।

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भद्रे यद्भग-
वता इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिककृतानि इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्प-
रित्रातानि⁽¹⁾ अत्यन्तनिष्ठे च निर्वाणे प्रतिष्ठापितानीति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव
आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिजराव्या- 10
धिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिककृतानि
इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्परित्रातानि अत्यन्तनिष्ठे च निर्वाणे प्रतिष्ठापिता-
नि । यत्तु⁽²⁾ मयातीति ऽध्वनि सरगेण सद्वेषेण समोहेनापरिमुक्तेन ज्ञातिजराव्याधिमरणशो-
कपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमे⁽³⁾ वणिजः परित्रातास्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि
कुरुत⁽⁴⁾ भाषि[76b]ष्ये ॥ 16

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वन्य⁽⁴⁾तमस्मिन्समुद्रतीरे पञ्चाभिज्ञ ऋषिः प्रतिवसति
कष्टतया⁽⁴⁾ मूलफलाम्बुभक्तो ऽजिनवल्कलवासी अग्निहोत्रकः । स च कारुणिको महात्मा
धर्मकामः प्रज्ञावत्सलो व्यसनगतानां परित्राता ॥ यावद्वाराणस्यां पञ्च वणिककृतानि

1) Ex conject.; MS व्यसनार्थपरि°.

2) MS यत्तु.

3) Ex conject.; MS इदमेव^३णिजः, the sign ३ refers to the akṣaras यानेव added at the bottom of the page. I take them for a false correction and think we have only to cancel the akṣ. इ, then all is right. Of B's copies C has इदमेयानेव-णिजः, P इदमेयानेववणिजः, D इदमेवणिजः, overlooking the foot-correction.

4) Ex conject.; BC कष्टतया, DP कष्टतया.

- समुद्रमवतर्तुकामानि । तान्यनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणानि समुद्रतीरमनुप्राप्तानि । तमृषिं दृष्ट्वा
 प्रसादजातानि पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धानि । यद्यस्माकं भगवन्समुद्रमध्यगतानां
 किञ्चिद्यसनमुत्पद्येत भगवता तावदेते परित्रातव्या इति । तेनाधिवासितमेवं भवत्विति ॥
 ततस्ते वणिजो रत्नान्यादाय जम्बुद्वीपाभिमुखाः संप्रस्थिताः । यावत्कालिकया राक्षस्या
 5 संत्रासितुमारब्धाः । ततस्तेन ऋषिणा परित्राताः ॥ ततः संसिद्धयानपात्राः प्रत्यागता
 ऋषिसमीपमुपगम्योचुः । भो महर्षे अनेन दुष्करेण व्यवसायेन कारुण्यभावाच्च⁽²⁾ किं प्रा-
 र्थयस इति ॥ तेनोक्तम् । अन्धे लोके ऽनायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता
 ध्रमुक्तानां मोचयिता अनाश्रस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥
 तैरुक्तम् । यदा त्वं बुद्धो भवेस्तदास्मानपि समन्वाहरेथा इति ॥ ऋषिराह । एवमस्त्विति ॥
 10 किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिरासीदहं सः । ये ते
 वणिज इमे ते समुद्रप्रमुखास्तदाप्येते मया परित्राताः । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजिता
 बभूवुः । तत्रैभिरिन्द्रियपरिपाकः कृतस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव
 एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि च⁽³⁾ एका-
 15 क्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिदितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra*, I, 95 n. 9.

2) Ex conject.; MS कारुण्यभावाथ (P °वार्थ).

3) B भूयामम°, D corr.

सुमना इति ८२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्ड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपार्ष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपि- 5
 ण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशाल-
 परिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी⁽¹⁾ । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्राः
 प्रजायन्ते च म्रियन्ते च⁽²⁾ ॥ तस्मिंश्च गृहे स्थविरो ऽनिरुद्धः कुलोपगतः । ततो गृहपतेरियं
 बुद्धिरुत्पन्ना । अयं स्थविरानिरुद्धो विपाकमहेशाख्यः⁽³⁾ । एतं तावदायाचिष्ये यदि मे 10
 पुत्रो जायते अस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ ततो गृहपतिना स्थविरानिरुद्धो ऽत्तर्गृहे
 भक्तेनोपनिमल्लितः । ततः पिण्डकेन प्रतिपाद्यायाचितः स्थविर यदि मे पुत्रो जातो जी-

1) MS मृपन्ते च. A similar misfortune see *supra*, I, p. 195, 6.

2) I assume that *kulopagata* means that Aniruddha was a constant visitor of the family to which our householder belonged. — P has here, too, स्थविरानि°, as is written in MS throughout in the sequel.

3) So MS. I have altered nothing, though the expression is extremely concise; *vipākamaheṣākhyā* denotes one who has obtained high powers in consequence of the maturing of his Karma. Feer translates (p. 310, 1) «grandement renommé par les mérites qu'il a mûris» (ལྷོ་པ་རྒྱུ་ལྷོ་པ་). In *Kalpadrūm*. nr. 18, the paraphrase of our *avadāna*, there is nothing found corresponding to विपाकः f. 145 b 8 अनिरुद्धो महेशाख्य आयुष्मान्भित्तुराययौ.

वति स्थविरस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ स्थविरानिरुद्धेनोक्तमेवमस्तु किं⁽¹⁾ तु स्मर्त-
व्या ते प्रतिज्ञेति ॥

यावदपरेण समयेन पत्न्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रमना-
णस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । तस्याः कायात्सुरभिर्गन्धः⁽²⁾ प्रवाति । याव-
5 न्नवानां मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो अभिवृषो दर्शनीयः प्रासादिको दिव्यसुम-
नःकञ्चिकया प्रावृतः⁽³⁾ । तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा सुमना इति नामधेयं व्यवस्थापितम् ।
ततः⁽⁴⁾ स्थविरानिरुद्धमत्तर्गृहे भक्तेनोपनिमल्य स दारको निर्यातितः । ततः स्थविरानि-
रुद्धेनास्मै काषायाणि दत्तानि आशीर्वादश्च⁽⁵⁾ दीर्घायुर्भवत्विति ॥

यदा सप्तवर्षो जातस्तदा मातापितृभ्यां स्थविराय दत्तः । ततः स्थविरानिरुद्धेन
10 प्रब्राज्य मनसिकारो दत्तः । तेन पुज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव⁽⁷⁾ पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकर्णविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रहाणादहंत्वं साक्षात्कृतम् । अहंत्वं संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः⁽⁸⁾ [77a] समलोष्टकाञ्चन
आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो⁽⁹⁾ विद्याभिज्ञाप्रति-
संवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

1) B कितु, DP corr.

2) MS सुरभिगन्धः.

3) Ex conject.; MS प्रावृतया. Feer, p. 310, 10 (cp. his notes 2 and 3) trans-
lates «convert d'un duvet de sumanâ divin». In the later reference to this miracle
(*infra*, p. 70, 3) we find somewhat different words दिव्यया च सुमनसां कञ्चुकया. There
all MSS have कञ्चुकया, here B has कञ्चिकया, DP कञ्चकया. The Tibetan rendering
of *kañcika* or *kañcukā* is རལ་ཁུང་.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B आशीवाद°, D corr.

6) Ex conject.; MS प्रब्रज्या.

7) B °दमेवं, DP corr.

8) MS °कृतमहत्संवृत° (D °कृतमहत्संवृत°).

9) B °काषो, D corr.

संवृतः । स च तीक्ष्णोन्द्रियो यदा⁽¹⁾ पांसुकूलं प्रतिसंस्कारोति तदा एकैकस्मिन्⁽²⁾ सूचीप्रदेशे
अष्टौ विमोक्षान्समापद्यते⁽³⁾ च व्युत्तिष्ठते च ॥

यावदपरेण समयेन⁽⁴⁾ स्थविरानिरुद्धेनोक्तो गच्छ पुत्रक नद्या अजिरवत्या उदकमा-
नयेति । ततः सुमनाः⁽⁵⁾ अमणोद्देशो घटमादायाजिरवतीमवतीर्णः । तत्र स्नात्वा उदकस्य
घटं पूरयित्वा विहायसं प्रस्थितः⁽⁷⁾ । अगतो घटो गच्छति ततः सुमनाः अमणोद्देशः⁽⁸⁾ ॥ तस्मिंश्च 5
समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां धर्मं देशयति । तत्र भगवानायुष्मत्तं
शारिपुत्रमामन्त्रयते । इमं पश्य शारिपुत्र अमणोद्देशमागच्छत्तमुदकस्य घटं पूरयित्वा स्मृ-
तिमत्तं सुसमाहितेन्द्रियम् ।

⁽⁹⁾ कृत्वा रागं च द्वेषं च अभिध्यां च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देहं शोभते उदहारकः ॥

10

1) MS यान्सु° (D यात्सु°).

2) MS सूची°.

3) Ex conject.; MS समापद्यतेवव्युत्तिष्ठते च. I do not agree with Feer's translation (p. 310, 25) «il atteignait les huit délivrances et s'élevait (jusqu'à elles)». The meaning of the phrase is this: «with each stitch of the needle, he at once attained by meditation the 8 *vimokṣās* and from that meditation came back to his sewing». For the *vimokṣās* see Dharmasaṃgraha LIX.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B अवणो° throughout, and likewise its copies, only D has अमणो° except the first time.

6) Ex conject.; B °वतीर्णस्तस्मात्स्नात्वा, hence P °र्णस्तस्मात्स्नात्वा, D °र्णस्तस्मात्स्नात्वा. Cp. K., f. 150a 6 तत्र नद्यां स्वयं स्नात्वा पूरयित्वाम्बुना घटं.

7) I have followed D's correction, B प्रतिस्थः. It might also be thought of प्रतस्थे.

8) MS ततो.

9) K., f. 150a 8, keeps in its paraphrase this śloka with but a few slight variations:

कृत्वा रणं च रागं च अभिधां (sic) च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देशं (sic) शोभते जलहारकः ॥

From this I have supplied the first syllable in the second line of our text, which

यदा भगवता सुमनाः श्रमणोद्देशो भित्तुसङ्घस्य पुरस्तात्स्तुतः प्रशस्तश्च तदा
 भित्तूणां संदेहो जातः । कानि भद्रे सुमनसा कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाभित्तुपो दर्श-
 नीयः प्रासादिको दिव्यया च ⁽¹⁾सुमनसां कञ्चुकया प्रावृत्तो जातस्तीक्ष्णोन्द्रियो ⁽²⁾ऽर्हत्त्वं च प्रा-
 तमिति ⁽³⁾॥ सुमनसैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 5 परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुमनसा तानि कर्माणि कृतान्युप-
 चितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी-
 धातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ ⁽⁴⁾न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽⁵⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु
 कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी ⁽⁶⁾नाम सम्यक्संबुद्धो लोका-
 उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
 बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य ⁽⁷⁾विहरति ॥ यावदन्यतमः सार्थवाह-

is missing in MS. In B अभिध्यां was not written at the outset, but अभिध्यां; now the last akṣara has been blotted out and a sign put above it that refers to the marginal correction ध्यां. Yet C and P have ध्यां, D alone has ध्यां. *Abhidhyā* is a synonym of *lobha*, cp. *Buddhacarita* II, 44, *Mhv.* III, 52, 7 and *abhidhyālu Divy.*, 301, 24. Again, the Tibetan translation points not to the reading अभिध्यां, but to अविध्यां, see Feer, p. 311, n. 3, whether the translator used bad manuscripts or, what is more likely, did not understand the word *abhidhyā*.

1) Ex conject.; MS सुमनस्यांकञ्चुकया, cp. *supra*, p. 68 n. 3.

2) MS °क्षोन्द्रियार्ह°. K., f. 150b 4, adds this question, why he बाह्ये प्रव-
 जितो भूत्वा साक्षादर्हन्भवत्यपि.

3) In the following भगवानाह । the regular introduction of this common-
 place seems to have been wanting in the mss. of the Tibetan translator, too.

4) B °ब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra*, I, p. 137 n. 7.

7) MS °निसृत्य.

स्तस्य तरुणावस्थायां प्रव्रज्याचित्तमुत्पन्नम्⁽¹⁾ तेन न शक्तितं प्रव्रजितुम् । यदा वृद्धो भूत-
 स्तदा तस्य विप्रतिसारो जातो न मे शोभनं कृतं यदहं भगवच्छासने न प्रव्रजित इति ।
 ततस्तेन केशनखस्तूपे सुमनःपुष्पारोपणं कृतं विपश्यी च सम्यक्संबुद्धः सञ्जावकसङ्गः पि-
 ण्डकेन प्रतिपादितः । ⁽²⁾ततस्तेन पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन
 चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चानागतान्सम्यक्संबुद्धानारागयेयं⁽³⁾ यस्य⁽⁴⁾ च शासने प्रव्रजेयं 5
 तत्र दह्रावस्थायामार्यधर्मानधिगच्छेयमिति ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव ।
 तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यावासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् ।
 इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो
 व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव⁽⁵⁾ कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject., cp. my *Sanskrit Syntax* § 387 R.; MS शक्तितं or शक्कितं.

2) I have filled up the small gap by conjecture; Feer, p. 312, 4 «après quoi, il tomba à ses pieds», K., f. 151 b 1 ततश्च भगवत्पादौ नत्वा प्रणिद्धे तथा.

3) The Tibetan translator must have read आरागयेयं न च विरागयेयं, cp. *supra*, p. 30, 5. 40, 4.

4) Ex conject.; MS तस्य. My correction is one of more possibilities; येषां or यत्र would do also.

5) B °केष्वेव, DP corr.

क्षिप्यपाणिरिति ८३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्गन्धैर्सुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां⁽¹⁾ सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ज्ञाथपिण्ड-
स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
ग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । [77 b]⁽³⁾ न चास्य पुत्रो न डुहिता । स
करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः⁽⁴⁾ । अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न डुहिता ।
ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्र⁽⁶⁾कमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मणा-
10 सुकृतसंबन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाच-
नहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभ-
विष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञायन्ते
डुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता ज्ञात्या
भवति ऋतुमतो गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावा-

1) B परिस्का°, DP corr.

2) MS गृहपति आ°.

3) MS ते[77 b]न चास्य, as if तेन introduced the standing phrase commemorative of the householder's marriage etc. But this passage is wanting here, as appears not only from the Tibetan, but also from the periphrase in Ratnāv., nr. 10 (f. 81b 1).

4) B °स्थित अ° and *infra*, l. 12 °वर्तिन अपि.

5) MS समुदितो (D °दितः).

6) MS °पतेयमापुत्रमिति.

त्पुत्रा ज्ञायते इदितरश्च ॥ स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो अन्यतमस्मादेव-
 निकायाच्च्युत्वा⁽¹⁾ तस्य प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्तः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पाण्डितज्ञा-
 तोये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं <पुरुषं> ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति
 ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्रान्तं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो⁽²⁾ ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं
 ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति ॥ सा 5
 आत्तमना⁽⁴⁾ स्वामिन आरोचयति । दिष्टार्यपुत्र वर्धसे आपन्नसत्त्वास्मि संवृता यथा च मे
 दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सो ऽप्यात्तमना⁽⁵⁾ पूर्वकायम-
 त्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य उदानमुदानयति । अप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं
 पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत भूतः प्रतिबिभृषाद्यायाद्यं प्रतिपद्येत
 कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीतकालगतानामल्पे वा प्रभूते वा दानानि 10
 दत्त्वा पुण्यानि कृत्वास्माकं नाम्ना दक्षिणामादेदयते । इदं तयोर्पन्नतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोर-
 नुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामयन्त्रितां⁽⁹⁾ धारयति शीते
 शीतोपकरणैरुष्णैः⁽¹⁰⁾ उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञतैराहारैर्नातितित्कैर्नात्यल्लैर्नातिलवणैर्नातिम-
 धुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्तैः⁽¹¹⁾ लवणामधुरकटुककषायविवर्जितैराहारैर्द्वारार्धहार-

1) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 14 n. 4, p. 196, 6; MS तस्याः.

2) MS °भमिवक्रामति.

3) MS निश्चित्य.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °त्तमनापूर्वका°.

6) MS °भृयादाया°.

7) MS चात्यतीत°.

8) B देदयेते, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS °रुष्णो.

11) In MS this is wholly corrupt; MS has °कषायैर्नात्यल्लवण°. After तिक्त
 had disappeared by the depravation of the text, some copyist must have inserted
 that word between कटुक and कषाय where it has its place in MS.

विभूषितगात्रीमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्चान्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरत्तीमधरां⁽¹⁾
भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥

साष्टानां वा <नवानां वा> मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो⁽²⁾ ऽभिद्वयो दर्शनीयः
प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः पाणिद्वये चास्य लक्षणाकृतं कर्मविपाकज्ञं दीनार्हयम् ।
5 यदा तदपनीतं भवति तदा अन्यत्प्राडुर्भवति ॥ तस्य जातो जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यव-
स्थाप्यते किं भवतु दार<क>स्य⁽³⁾ नामेति । जातय ऊचुः । यस्मादस्य जातमात्रस्य पाणिद्वये
लक्षणाकृतं कर्मविपाकज्ञं दीनार्हयं⁽⁴⁾ प्राडुर्भूतं तस्माद्भवतु दारकस्य हिरण्यपाणिरिति
नामेति ॥ हिरण्यपाणिर्दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽⁵⁾ द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षी-
रधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
10 भिरुन्नीयते⁽⁷⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरण-
विशेषैराणु वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥ स आदो भद्रः⁽⁸⁾ कल्याणाशय आत्महितपरहित-
प्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः । स यदा वीथीमवतीर्णो भवति
तदा अमाणब्राह्मणकृपणवनीपकान्दृष्ट्वा पाणिद्वयं प्रसारयति । ततो लक्षणाकृतस्य हि-
रण्यमुवर्णस्य राशिः प्राडुर्भवति येन तान्संतर्पयति । तस्य यशसा सर्वा आवस्ती
15 आपूर्णा ॥

यावद्धिरण्यपाणिर्दारको ऽपरेण समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भग-

1) MS °रत्तीमवराभूमिं. Cp. *supra*, I, 197, 7. A variant is *adharimām bhū-
mim*, as is found *supra*, I, 15, 6 and Divy. 99, 15.

2) MS जात अभि°.

3) D fills up the gap.

4) B प्राडुभू°, DP corr.

5) MS दत्ता.

6) MS द्वाभ्यामत्स°, as usual.

7) Ex conject.; MS वर्द्धते.

8) B भद्रक°, D corr.

वत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्र-
 भा[78a]लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन
 भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो
 धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स आयुष्मन्तमानन्दमिदमवोचत् । इच्छा-
 म्यहमाचार्य भगवतः सश्चावकसङ्घस्य भक्तं कर्तुमिति । ⁽¹⁾स्थविरानन्देनोक्तो वत्स कार्षापणैः 5
 प्रयोजनमिति । ततो हिरण्यपाणिना बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुसङ्घस्य पुरस्तात्स्थित्वा पाणिद्वयं
 प्रसार्य हिरण्यसुवर्णस्य महात्राशिः ⁽²⁾स्थापितो यं दृष्ट्वा सङ्घस्थविरो ऽन्ये च भिक्षवः स्थ-
 विरानन्दश्च परं विस्मयमापन्नाः ॥ ततो हिरण्यपाणिर्दारको बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं भोज-
 यित्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
 ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हिरण्यपाणिदा- 10
 रकेण विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा ⁽³⁾स्रोतापत्तिफलं साक्षा-
 त्कृतम् । दृष्टसत्यो ज्ञातीनां ⁽⁴⁾भागसंविभागं कृत्वा ⁽⁵⁾श्रमणब्राह्मणकृपणव्रनोपक्रान्तं तप्यं
 मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेने-
 दमेव ⁽⁷⁾पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकरणा-
 विध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादूर्ध्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवी- 15
 तरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिता-
 ण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ⁽⁸⁾सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवा-
 नां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

1) B स्थविरो°, D corr.

2) I have adopted the correction of D. B has स्थापयितो.

3) MS श्रोताप°.

4) B भोग°, P corr.

5) B श्रवण, P corr.

6) BC पनीपक्रान्तं°. Cp. *supra*, p. 37 n. 1.

7) MS °दमेव.

8) DP add the missing syllables.

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । कानि भद्रं हिरण्य-
पाणिना कर्माणि कृतानि येनास्य पाणिद्वये लक्षणाकृतं दीनारद्वयं ज्ञातं प्रब्रज्य चार्द्धं
साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । हिरण्यपाणिनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
5 हिरण्यपाणिना कर्माणि कृतान्युपांचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भिक्षवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि वाक्ते पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाता-
वपि⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोडिशतैरपि⁽²⁾ ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

- 10 भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोके उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽³⁾
विहरति ऋषिपतने मृगशवे । अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृतेन्धनक्षया-
दिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । तस्य राज्ञा कृत्वा⁽⁴⁾ शरीरे शरीरपूजां
15 कृत्वा समस्तयोजनश्चतुर⁽⁵⁾ त्वमय स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्र च स्तूपमदे वर्तमाने
द्युतकरेण⁽⁶⁾ दीनारद्वयं तस्मिन्स्तूपे पद्भ्यां समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं
कृतवान् । यत्र यत्र जायेय⁽⁷⁾ तत्र तत्र हस्तगतेनैव सुवर्णेनेति ॥

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS कर्माणिकल्पशतैरपि, the former अपि having been omitted, cp. *supra*, I, p. 74 n. 13.

3) MS °निसृत्य.

4) कृषिना in P (see Feer, p. 316, n. 1) is due to a mistake of the copyist, MS has कृकिना (sic).

5) MS चतुर°.

6) MS द्युत°. — According to Ratnāv., he made this offering to the *yasti*, when it was erected.

7) MS जायेय.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ⁽¹⁾ द्यूतकर आसी-
 द्यं स हिरण्यपाणिः । यदनेन स्तूपे दीनारद्वयं समारोपितं तेनास्यैवंविधो विशेषः
 संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्द्धं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ले- 5
 ष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS द्यूत°.

2) B कर्मणामका°, CDP corr.

त्रिपिट इति ८४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः [78b] पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्वभौमैर्देवैर्नगरिपुत्रैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ५ नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खलु समयेन आवस्त्यां राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो⁽¹⁾ राज्यं कारयति ऋद्धं च
 स्फीतं च क्षेमं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशस्तकलिकलहडिम्ब⁽²⁾तमरं तस्कररोगापगतं
 शालीनुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावदसौ देव्या सह क्रोडति
 रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता ।
 10 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अम-
 णवेष⁽³⁾धारी जातिस्मरश्च । स ज्ञातमात्रः पृच्छति किं भगवानिहैव आवस्त्यां शारिपुत्र-
 मौद्गल्यायनकाश्यपानन्दप्रभृतयो वा महाआवका इति । ततो ऽस्य माता विस्मयकृषपूर्णा
 कथयति । पुत्रक भगवानिहैव आवस्त्यां महाआवकाश्चेति ॥ यावदेषो ऽर्थो राज्ञः प्रसेन-
 जितो निवेदितः । ⁽⁴⁾पुत्रस्ते ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अमणवेष⁽³⁾धारी जातिस्मरश्च । स
 15 भगवतो महाआवकाणां च प्रवृत्तिमन्वेषत इति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्यानुग्रहार्थं
 भगवान्सञ्चावकसङ्घो भक्तेनोपनिमल्लितः ॥ अथ भगवान्भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुर-

1) B °कोशलो, D corr.

2) B डिम्बतमरं, P corr.

3) MS °वेष°, and likewise in the sequel.

4) As to this necessary addition, which restores the purport, if not the very words lost in the tradition of manuscripts, cp. Feer's note on p. 318. The Tibetan has ཁྱེད་ཀྱི་སྐུ་.

स्कृतो येन राज्ञः प्रसेनजितो भक्ताभिसारस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्घस्य
प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततो राजा प्रसेनजित्कौशलः^(१) पुत्रमुत्सङ्गे कृत्वा भगवतो दर्शयति ।
अयं मे भगवन्पुत्रो ज्ञातमात्र एव भगवत्तं स्मरति महाश्रावकांश्चेति ॥ ततो भगवांस्तं
कुमारमामन्त्रयते । आरोग्यं ते त्रिपिटेति ॥ स कथयति । वन्दे तथागतमर्हत्तं सम्यक्सं-
बुद्धमिति ॥ ततो राजा प्रसेनजित्परं विस्मयमापन्नः ॥

5

यदा सप्तवर्षो ज्ञातस्तदा भगवच्छासने प्रव्रजितस्तैरेव^(२) काषायैः प्रावृत्तः ॥ तेन
युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
संस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं सा-
क्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुक्रवोतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वा-
सीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस- 10
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त त्रिपिटेन
कर्माणि कृतानि येन काषायवस्त्रप्रावृत्तो^(३) ज्ञातः श्रमणवेषधारी ज्ञातिस्मरः प्रव्रज्य चार्हत्वं
साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । त्रिपिटैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । त्रि- 15
पिटैः कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृता-
न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते^(४) नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि^(५) तूपा-
तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) MS कौशलो पुत्र° (D कौ°).

2) P has here °तस्तैचकाषायैः (cp. Feer, p. 319 n. 1). The good reading in B and its other copies agrees with the Tibetan translation. Likewise, *infra* p. 80, 6, P alone has कृमिन (Feer, ll. n. 2), whereas the other MSS have कृक्किनः.

3) B प्रावृत्तो, D corr.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवि-
5 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽¹⁾ विहरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ यावद्वाज्ञः कृकिणः पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ
दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजित-
गात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं [79a] सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषसी धर्म-
10 श्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी संसारवैराग्यिकी
धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी भूत्वा राजानं विज्ञापयामास ।
अनुजानीहि मां तात भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ राजोवाच । न शक्यमेतन्मया कर्तुं
यस्मात्ते युवराजाभिषेको नचिरेण भविष्यतीति ॥ कुमारः कथयति । अलं मे राज्येन बद्ध-
दोषदुष्टधर्मसंपन्नेनावश्यमेवाहं भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ स पित्रा नानुज्ञातः ।
15 तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ⁽²⁾ त्रयो वा यावत्षड्भक्तच्छेदाः कृताः ॥ ततो ऽस्य वयस्यै राजा
विज्ञप्तः । देव⁽³⁾ अनुजानीहि कुमारं प्रव्रजितुं⁽⁴⁾ मा दैव कालं करिष्यतीति ॥ ततो राजा
पुत्रः⁽⁵⁾ प्रतिज्ञां कारितस्तावत्ते ऽस्माकं दर्शनं न देयं यावत्तयः पिटका अधीता इति ॥ याव-
दसौ पितरमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject., cp. *infra*, avad. nr. 90, B f. 85 b; MS द्वेत्रयो वा (P द्व°).

3) B देवमनुज्ञा°, the interlinear म is evidently a wrong correction of a sec. m., in the copies it has been put instead of म.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B राज्ञाय प्रति°, the sign ° refers to the bottom of the page, where we find पुत्रा to be inserted here. Hence all the copies have राज्ञाय पुत्राय प्रति°. But the corrector meant पुत्रा (an alteration of पुत्रः) should be put for य, not before य.

तेन पुज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेन नचिरेण त्रयः पिटका अधीताः ।⁽¹⁾ पुक्तमु-
क्तप्रतिभानी धार्मकधिकः संवृतः ॥ तस्यैतदभवत् । यन्नृद्धं पूर्विकां प्रतिज्ञां निर्यातयेय-
मिति । स पितुः सकाशं गतः । स पृष्ठश्च किं पुत्रास्ति किञ्चिदधीतमिति ॥ तेनोक्तं त्रयः
पिटका इति ॥ ततस्तेन पितुस्तादृशी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा राजा आत्तमनाः⁽²⁾ संवृतः ।
ततः प्रसादजातः कथयति । पुत्र केन ते प्रयोजनमिति ॥ तेनोक्तम् । इच्छाम्यहं भगवन्तं 5
सञ्चावकसङ्गमुपनिमत्स्य षड्भिः परिष्कारैराच्छादयितुमिति ॥ राजा कथयति । यद्येष्टं
कुरुष्व विस्तीर्णं राजकुलमिति ॥ ततस्त्रिपिटकेन भगवान्विंशतिसहस्रपरिवारः प्रणीते-
नाहोरेण संतर्पित एकैकश्च भिक्षुः षड्भिः परिष्कारैराच्छादितः ॥ ततः पादयोर्निपत्य
प्रणिधानं कृतम् । यन्मया इदानीं कच्छेण प्रव्रज्या प्रतिलब्धा तथागते च ⁽³⁾सञ्चावकसङ्गे
काराः⁽²⁾ कृता अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेय⁽³⁾ तत्र 10
तत्र काषायवस्त्रप्रावृत्त⁽⁴⁾ एव⁽⁵⁾ श्रमणवेषधारी जातिस्मरश्च स्यामिति ॥

1) Ex conject., cp. Divy. 329, 2 and 6. 493, 8 — in both places the two adjectives are accompanied by त्रिपिट as their samānādhikarāṇa —; MS पुक्तमुक्ता अभिलाषी धार्मकधिकः. It is evident that अभिलाषी is badly corrupted; from the comparison with the places quoted from Divy., which likewise apply to monks and nuns thoroughly acquainted with the Tripiṭaka and able to expound the Law and to preach on its topics, the correction is very probable. That the third term must signify 'power of expounding' appears from its Tibetan equivalent ལྟོ་བ་ (preaching, expounding); the whole sentence is rendered thus: རྒྱལ་པོ་ལ་རྒྱ་ལྟོ་བ་ ལྟོ་བ་ཆོས་སྟོན་པ་རྒྱ་ལྟོ་བ་། Cp. also Childers, s. v., Kern, *Manual of Indian Buddhism*, p. 60, n. 2 and Cikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 15, 18 foll., where from the Adhyācāyasaṃcodanasūtra is quoted a passage illustrative of the meaning of *pratibhāna*.

The corresponding śloka in R (f. 201a 3) runs as follows:

पुक्तमुक्तविधानज्ञः सर्वप्रास्त्रविशारदः ।
त्रियानसमुपादेष्टा सद्धर्मकथिताभवत् ॥

kathitā is here carelessly put for *kathayitā*.

2) Visarga wanting in MS.

3) MS जायेय. Cp. *supra*, p. 76, 17.

4) MS एवं.

5) B श्रवणा°, P corr.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कृत्विणः पुत्रो
 ऽयं त्रिपिटः⁽¹⁾ । तेनैव हेतुना घ्राणे राजकुले पुत्रो जातो⁽²⁾ ऽभिरूपो दर्शनीयः प्राप्तादिको जा-
 तिस्मरश्च संवृत्तः । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एका-
 त्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि⁽³⁾ भित्तव एकात्तकृष्णानि
 5 कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः
 शिदितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The greater part of the arguments put forth in the identification seems to have been lost before the time when the text was translated into Tibetan. The Tibetan text closely agrees here with the transmitted original. The paraphrase of R supplies for that wanting portion this śloka: यदनेन पुरा तत्र काश्यपशासने मुदा । कारा (sic) कृता प्रणविवं प्रणिधानं कृतं तथा (f. 201b 6).

2) So P. But in BCD °जात अभि°.

3) B °अस्तस्तात्तर्हि, DP corr.

यशोमित्र इति ८५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमस्सार्धवाह् आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ॥ तेन खलु समयेन दुर्भित्तमभूत्कृच्छ्रम् । कात्ता-
 र्डुर्लम्भः⁽²⁾ पिण्डको पाचनकेन । नैमित्तिकैश्च निर्दिष्टं देवो न वर्षिष्यतीति ॥ यावत्सा-
 र्धवाहपत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको 10
 ज्ञातो ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्रासा[79b]दिकः सर्वङ्गोपतः । यत्र च दिवसे दारको ज्ञातस्तत्रैव
 दिवसे ऽनावृष्टिर्भया । तस्य यशसा सर्वा आवस्ती आपूरिता ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
 समन्ताद्यशो विसृतं⁽⁴⁾ तस्मान्नवतु दारकस्य यशोमित्र इति नामेति ॥ यशोमित्रो दारको⁽⁵⁾
 ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां

1) B °मन्यत्तम°, DP corr.

2) Cp. PW, I, s. v. अतिदुर्लम्भ and Pāṇini VII, 1, 68 न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम्. Patañjali, when discussing this sūtra, does not mention this case of *su* (or *dus*) + *labh* + the kṛt *khal*, if the whole word is employed as the latter member of a tatpuruṣa.

3) Ex conject.; MS सर्वश्रा° (D सर्वश्रा°).

4) MS विसृतस्तस्मा°.

5) So D; B has दारकम्रष्टा°.

6) MS द्वाभ्यामत्स°.

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे यशो-
मित्रेण कर्माणि कृतानि येनाभित्तपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः दंष्ट्रात्तराच्चाष्टङ्गोपेतं पानीयं
प्रस्रवति प्रब्रज्य चार्द्धं सालात्कृतमिति ॥ भगवानाह । यशोमित्रेणैव भित्तवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युप-
स्थितान्यवश्यंभावीनि । यशोमित्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभवि- 5
ष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न
तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽²⁾स वाराणसीं नगरीमुपनि-
श्चित्य ⁽³⁾विहृति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतरः श्रेष्ठिपुत्रो ऽन्यतरस्य वृद्धभित्तोः
सकाशे प्रब्रजितः । सो ऽलसो नेच्छति ⁽⁴⁾समयाचारिकां चरितुम् । ततः सब्रह्मचारिभिः 15
स्थविरस्योपस्थायको दत्तः । स उपस्थायकमात्मानं मत्वा वृद्धतराणां भित्तूणां सकाशा-
दुपस्थानं स्वीकरोति । तस्याकुशलम् [80a] लान्यपर्यत्तानि ॥

यावदपरेण समयेन ग्लान्यं पतितः । स्थविरेणास्य वैद्योपदेशादृतं पानाय दत्तम् । ⁽⁵⁾स

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) D adds the missing pronoun.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS समचारिकांचवत्तं (D °चरत्तं). Cp. Feer, p. 324, 2 «il. n'avait aucune prévenance pour ceux avec qui il se trouvait».

5) Ex conject.; MS संरात्रौ.

रात्रौ तृषा त्रासितः⁽¹⁾ स्वकं कमण्डलुकमुपगृह्य पानीयं पास्यामीति पश्यति निरुदकम् ।
 एवमाचार्यापाध्यायानाम् । पावत्साङ्गिकं पानीयमण्डपमवतीर्णः । तदपि निरुदकं पश्य-
 ति । पावन्नदीचारिकामवतीर्णः । सापि निरुदका संवृता ॥ स उद्विग्नः स्वकानां⁽³⁾ सन्न-
 चारिणामुद्वेजनार्थं श्रद्धादेयस्य च गुरुत्वसंदर्शनार्थं । नदीचारिकायाः⁽⁵⁾ पारे वृत्तः । तत्र शाट्कं
 5 बद्धा समभिद्वृढः स्वकर्माणि ममेत्यवेत्य कर्मप्रतिसर्णावस्थितः ॥ पावद्वितीये दिवसे
 प्रभातायां रजन्यामेतद्वृत्तात् सन्नचारिणामारोचयति । ततो ऽस्य सन्नचारिणः प्रेत-
 करणं⁽⁸⁾ श्रुत्वोद्विग्नः इत्यनुत्तयारोचयितुमारब्धः ॥ ततो ऽस्य उपाध्यायेन पानीयमुपना-

1) Ex conject.; MS तृषां त्रासितः (D °ध्रासितः).

2) B स्वकं कँरुकं, the sign refers to the bottom of the page, where मण्ड is written to be inserted before रु. As to र for ल, cp. *supra*, I, 53 n. 3, 55 n. 6, 69 n. 7; C कमण्डरुस्तमुप°, D कमण्डलुमुप°, P मण्डकरुक्तमुप.

3) I have adopted the correction of D; B स्वब्रह्म°.

4) On *graddhādeya* cp. Divy. 336, 27. 571, 6 and *Çikṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 137, 17 foll.

5) MS नदीचारकायाः, but cp. l. 3 and *infra*, avad. nr. 89, B f. 85a.

6) I have followed P; B प्रतिशरणा°. I think *pratisarāṇa* is a would-be sanskritization of some pāli (or prākṛit) word *paṭisarāṇa* = skt. *pratismarāṇa*. It is possible, but less probable, that the transmitted form is a depravation of original प्रतिस्मरणा°. In Tibetan *karmapr.* has been translated thus: འཇགས་པ་འདྲིམ་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་།
 350

7) Cp. *supra*, I, p. 29 n. 9. A few lines lower (p. 87, 4) *vṛttānta* is a masculine again.

8) If the reading is right, the meaning must be 'doing as a preta'. One might think of *pretakāraṇām* (torment of a preta, preta-torment). The Tibetan translation does not lead in that direction, it has ལྷན་པ་ལྷན་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ = «son cas» apud Feer, p. 324, 20. That, on the other hand, something like «preta-hood» or «preta-suffering» is meant and *pretakāraṇām* is accordingly to be considered as the true reading, may be inferred from its Chinese equivalent. Though the Chinese translation of the passage from पावद्वितीये to पानीयमुपनामितम् — for which I am indebted to my friend Prof. De Groot — is, as usual, a very free rendering with modifications, it runs thus: «the other morning he told the matter to his chief, who after hearing his story, spoke: 'the suffering happened to you is somewhat similar to that of the Pretas; now take the water in my waterpot'».

मितम् । तदपि न पश्यति । तेनापि संविमेन भगवतः काश्यपस्य निवेदितम् । भगवता काश्यपेनोक्तो ⁽¹⁾ गण्डीराकोव्यतामिति ॥ तत उपधिवारिकेण गण्डीराकोटिता । बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घः संनिपतितः ॥

एष वृत्तात्तो वाराणस्यां नगर्यां समस्ततो विमृतः । ततो ज्नेकानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि ॥ यावदुपाध्यायेन ⁽²⁾ वृद्धास्ते निषादयित्वा उदकपूर्णां कुण्डिकां ⁽³⁾ दत्ता । वत्सैतत्पानीयं ⁽⁴⁾ सङ्के चारयेति ॥ स प्रत्यक्षफलदर्शी तेनैव संवेगेन बुद्धे भगवति श्रावकेषु च प्रसादमुत्पाद्य तीव्रेणाशयेन तदुदकं सङ्के चारितवान् । ततो भगवता तस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं बाहुमभिप्रसार्य भीतानामाश्वासनकरेण <करेण> तदुदकं गृहीतं महाश्रावकैश्च न च क्षीयते । यावत्सर्वसङ्के चारितं तदापि न क्षीयते ॥ तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् । तस्यापि संताने ⁽⁵⁾ कुशलमूलानि प्रतिसंस्कृतानि ॥ यदा तस्माद्भ्रान्त्याद्युत्थितस्तदा तेन बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घः पानीयेनाल्पोत्सुकः कृतः । द्वादश वर्षसहस्राणि तेन सङ्के पानीयं चारितम् । यावन्मरणकालसमये प्रणिधानं कृतवान् । अननोक्तं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो

1) Ex conject.; MS गण्डीमाकोव्यतामिति. Cp. Index s. v. *gandīr*.

2) Cp. *vrddhānte* in the Index on Divy.

3) Ex conject.; MS कुण्डलिका. Cp. PWK, II, 73 s. v. कुण्डिका and Jtkm. 144, 10 समादाय त्रिदण्डकुण्डिकायां परिव्राजकभाण्डिकाम्. That the name *kundikā* may signify also big waterpots serving the wants of many, appears from Mahābhāṣya on Pāṇini 1, 4, 24 (ed. Kielhorn I, 327) with Kaiyaṭa's scholion, cp. Weber *Indische Studien*, XIII, 391. The Tibetan equivalent of this word is རྩུ་གཤམ་, according to Sarat = 'vase'.

4) Ex conject.; MS पानीयसंघेचारयति (P °यिति).

5) I have added the avagraha; for the meaning is 'his roots of unwholesomeness were taken back — vanished'. As to the expression 'his *santāna*', see De la Vallée Poussin, *La négation de l'âme* in *Journ. Asiat.*, Neuv. S. XX, p. 288 foll.

6) Ex conject.; MS तस्माद्भ्रान्ता°.

ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यति त्वं⁽¹⁾ मानववर्षशतायुषि
प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तमहमारागयेयं मा विरागयेयं दंष्ट्रा-
त्तराच्च मे ऽष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छेदिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भिक्षुरासीदयं
5 सः । यत्तेन⁽²⁾ ⁽³⁾ <द्वादश> वर्षसहस्राणि सङ्गे पानीयं चारितं प्रणिधानं च कृतं तेनेह जन्मनि
दंष्ट्रात्तरादष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छति । तेनैव हेतुनार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव
एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशु-
क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B माणव°, D corr.

2) All MSS, P included, have this reading. Feer's note 4 on p. 325 of his translation contains an error in the fact.

3) B यत्तेन, DP corr.

⁽¹⁾औपपाडुक इति टट् ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु वर्षा उपगतः पाण्डुकम्बजशिलायां 5
 पारिजातस्य कोविदारस्य नातिद्वारे मातुर्जनित्रया धर्मं देशयत्यन्येषां च देवानाम् । तेन
 खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यां वर्षा उपगतो जेतवने ऽनाथपिण्डदस्या-
 रामे । अथ चतस्रः पर्षदो येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोपसंक्रान्ता महामौद्गल्यायनपादौ
 शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषणाः । चतस्रः प[80b]र्षद आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो धर्मक-
 थया संदर्शयति <समादापयति> समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकपर्यायेण ⁽³⁾धर्म्यया कथया 10
 संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्षद उत्थायासनादेकांसमुत्त-
 रासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं ⁽⁴⁾प्रणमय्यायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमि-
 दमवोचन् ⁽⁶⁾। ⁽⁷⁾कञ्चित्ते भद्रे महामौद्गल्यायन श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा उपगत इति ॥

1) The hero of this avad. is called throughout *upapāduko bhikṣuḥ* in the text of the tale, likewise in the *uddāna* of this *varga*, at least the name by which he is designated commences with *upa*, not *aupa*. It is only in this title, that *aupapāduka* has been transmitted in MS. Cp. Divy. 533, 25. 627, 17 foll.

P has here द्रौप°, cp. Feer's note on p. 326 of his translation.

2) B वर्षा, D corr.

3) MS धर्मया.

4) B स्तेनाञ्जलिं, D corr.

5) When I wrote *supra*, p. 3, my note 6, I was mistaken. The expression *añjalim prañamayya* has nothing irregular or abnormal.

6) MS °वोचत्.

7) Ex conject.; MS किञ्चित्ते, cp. *supra*, I, p. 325, n. 2.

महामौद्गल्यायन आह । श्रुतं मे भवतो भगवान्देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु ⁽¹⁾ वर्षा उपगतः पाण्डुका-
म्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिद्वारे मातुर्जनिन्या धर्मं देशयत्यन्येषां च
देवानां त्रयस्त्रिंशानामिति ॥ अथ चतस्रः पर्षद आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितम-
भिनन्द्यानुमोद्य पादौ शिरसा वन्दित्वा उत्थायासनेभ्यः प्रक्रात्ताः ॥

- 5 अथ चतस्रः पर्षदस्त्रयाणां वार्षिकानामत्ययाद्येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोप-
संक्रात्ताः । उपसंक्रम्यायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे नि-
पणाः । चतस्रः पर्षद आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो ⁽²⁾ धर्म्यया कथया संप्रदर्शयति समादापयति
समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकपर्षायेण ⁽²⁾ धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्र-
हर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्षद उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौ-
10 द्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्यायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचन् ⁽³⁾ । यत्खलु भदत्तमहा-
मौद्गल्यायनो ज्ञानाया ⁽⁴⁾ चिरदृष्टो ऽस्माभिर्भगवान्परितृपिताः ⁽⁵⁾ स्मो वयं भगवतो दर्शनेन इक्षामो
वयं भगवत्तं ऋष्टुम् । सचेद्भदत्तमहामौद्गल्यायनस्यागुरु साधु भदत्तमहामौद्गल्यायनो येन भग-
वांस्तेनोपसंक्रामेत् ⁽⁶⁾ । उपसंक्रम्यास्माकं ⁽⁸⁾ वचनेन भगवतः पादौ शिरसा ⁽⁹⁾ वन्दस्वाल्पाबाधतां
च पृच्छात्पातङ्कतां च लघूत्यानतां च यात्रां च बलं च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविहा-
15 रतां च ⁽¹⁰⁾ एवं च वद । नम्बूद्वीपे भदत्त चतस्रः पर्षद आकाङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाङ्गः ।

1) B वर्षा, D corr.

2) MS धर्मया.

3) MS °वोचत्.

4) Ex conject.; MS °मौद्गल्यायन ज्ञानायाचिर°.

5) MS °पितास्मो.

6) Cp. *supra*, I, 230, 1 and 9.

7) MS °यना (D °यन).

8) B °म्यात्माकं, DP corr.

9) Ex conject., cp. *supra*, I, 325, 13; MS वन्दत्वा° (D वन्दित्वा°).

10) I have added the omitted words from *infra*, p. 93, 16, cp. also *supra*, I, 326, 1.

नास्ति खलु भद्रं जम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा⁽¹⁾ ऋद्धिर्वा अनुभावो⁽²⁾ येन जम्बूद्वीपका
मनुष्या देवांस्त्रयस्त्रिंशानभिरोक्ष्युर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । अस्ति खलु
देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्रयस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवत्तं
दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपमवतरेद-
नुकम्पामुपादयेति ॥ अधिवासपत्यायुष्मान्महामौद्गत्यायनश्चतसृणां पर्षदां तूष्णीभावेन । 5
अथ चतस्रः पर्षद आयुष्मतो महामौद्गत्यायनस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा आयु-
ष्मतो महामौद्गत्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तस्यायासनेभ्यः प्रक्राताः ॥

अथायुष्मान्महामौद्गत्यायनो⁽³⁾ ऽचिरप्रक्रात्ताश्चतस्रः पर्षदो विदित्वा तद्रूपं समाधिं
समापन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः⁽⁴⁾ संकुञ्चितं वा बाहुं प्रसारयेत्प्रसारितं
वा संकुञ्चयेदेवमेवायुष्मान्महामौद्गत्यायनः श्रावस्त्यामत्तर्हितो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु प्रत्यष्टा- 10
त्पाण्डुकम्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिद्वरे ॥ तेन खलु समयेन भगवान-
नेकशताया देवपर्षदो धर्मं देशयति । अद्वातीञ्च महामौद्गत्यायनो भगवत्तमनेकशताया
देवपर्षदः पुरस्तान्निषण्णं⁽⁵⁾ धर्मं देशयत्तं दृष्ट्वा च पुनः स्मितं प्राविरकाशीत् । इहापि भगवा-
नाकीर्णो⁽⁶⁾ विहरति तद्यथा जम्बूद्वीपे चतसृभिः पर्षद्भिरिति ॥ अथ भगवानायुष्मतो महा-
मौद्गत्यायनस्य चेतसा चित्तमाज्ञायायुष्मत्तं महामौद्गत्यायनमिदमवोचत् । न खलु मौद्ग- 15

1) B तद्रूप ऋषिर्वा, D corr. As to the depravation of ऋषि in ऋद्धि and in-
versely cp. *supra*, p. 13 n. 8 and Feer, p. 149 n. 4.

2) D adds the particle lost in MS.

3) MS °यनअचिर° (P °यअचिर°).

4) MS संकुञ्चितवांवाहुंप्रसारयेत्प्रसारितवांसंकुञ्चये°.

5) B धर्म, D corr.

6) Ex conject.; MS भगवानातीर्णो. Cp. Feer's n. 1 on p. 328.

ल्यायन स्वैरवमे⁽¹⁾ अपि तु यदा मे एवं भवति आगच्छत्विति⁽²⁾ तदा आगच्छति । यदा मे
एवं भवति गच्छत्विति तदा गच्छति । इति मे चेतसा चित्तमाज्ञाय आगच्छति च गच्छति
[81 a] च ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रांतिः⁽³⁾ । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ
5 शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे निषणाः । ⁽⁴⁾ ~~एकाक्षनिषणाः~~ आयुष्मान्मौद्गल्यायनः सर्वा देवपर्षद-
मवलोक्य भगवत्तमिदमवोचत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषणा संनिपतिता । सत्यस्यां
देवपर्षदि देवता या बुद्धे ज्वेत्य⁽⁵⁾ प्रसादेन समन्वागताः⁽⁶⁾ कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁷⁾ । सत्ति
धर्मे सत्ति सङ्गे सत्ति⁽⁸⁾ आर्यकात्तैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁶⁾ ॥ अथ भग-
वानायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मतं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् ।
10 एवमेतन्मौद्गल्यायन एवमेवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषणा संनिपतिता⁽⁹⁾ । सत्य-
स्यां देवता या बुद्धे ज्वेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः । सत्ति धर्मे
सत्ति सङ्गे सत्ति आर्यकात्तैः शीलैः समन्वागताः⁽⁶⁾ कायस्य भेदादिहोपपन्नाः ॥

1) Ex conject.; MS संस्कारमे. I have preferred to put into the text a plausible emendation the rightness of which, as to its meaning, appears from its Tibetan equivalent རྩེ་རྒྱ་ལ་ཞི་རྩེ་རྩེ་མེད་ཀྱི་ (see Feer, p. 328 n. 2) rather than retaining the nonsense transmitted by MS.

2) MS °च्छत्विति.

3) B °क्रातउप°, DP corr.

4) The lost words I have inserted from the Tibetan, see Feer, p. 328, n. 3.

5) Ex conject., cp. the Pāli gerund *avecca* in the same connection as here (Childers, *Pali Dict.*, s. v., Majjh. Nik. I, 37); MS चेत्य, which error is repeated in the sequel, wheresoever the Sanskrit equivalent of *aveccappasādena samannāgato* occurs. The term corresponding to अवेत्य in the Tibetan is མེས་ཀྱི་ 'from knowing', cp. Feer, p. 328, n. 4.

6) Visarga wanting in MS.

7) B पन्ना I, D corr.

8) MS आर्यकात्तैः.

9) MS संनिपतितानि.

अथ शक्रो देवानामिन्द्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौङ्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्ण-
यन्नायुष्मतं महामौङ्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भक्तमहामौङ्गल्यायन एवमेतत् । वि-
चित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषष्ठा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ऽवेत्य
प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽¹⁾ । सन्ति धर्मे सन्ति सङ्गे सत्यार्पकात्तैः
शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽¹⁾ ॥

5

अथान्यतमो देवपुत्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौङ्गल्यायनस्य शक्रस्य च देवाना-
मिन्द्रस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मतं महामौङ्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भक्तमहामौ-
ङ्गल्यायन एवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषष्ठा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि
देवता या बुद्धे ऽवेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽¹⁾ । सन्ति धर्मे सन्ति
सङ्गे । * * * *⁽²⁾ वयमार्पकात्तैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्ना इति ॥

10

तत्रानेकानि देवताशतानि अनेकानि देवतासहस्राण्यनेकानि देवताशतसहस्रा-
णि भगवतः पुरस्तात्प्रत्येकं प्रत्येकं श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्य तत्रैवात्तर्कितानि ॥

अथायुष्मान्महामौङ्गल्यायनः प्रविविक्तां देवपर्षदं विदित्वा एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा
येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य⁽⁴⁾ भगवन्मिदमवोचत् । जम्बूद्वीपे भद्रं चतस्रः पर्षदो भगवतः
पादौ शिरसा⁽⁵⁾ वन्दते अल्पाबाधतां च⁽⁶⁾ पृच्छत्यल्पातङ्कतां च लघूत्थानतां च यात्रां च बलं⁽⁷⁾ 15
च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविकारतां च ॥ भगवानाह । सुखिनो मौङ्गल्यायन भवन्तु जम्बू-

1) Visarga wanting in MS.

2) It appears from the Tibetan that there is here a large gap, which, however, may be easily supplied from the translation of Feer, p. 329, cp. his note 2.

3) MS श्रोतापत्ति°.

4) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra*, p. 89, 12 and 90, 10.

5) MS वन्दिते. Cp. *supra*, 90, 14 and I, 326, 8.

6) MS पृच्छत्य°.

7) Anusvāra wanting in MS.

द्वीपे चतस्रः पर्षदस्त्वं च ॥ महामौद्गल्यायन आह । जम्बूद्वीपे भद्रं चतस्रः पर्षद आका-
ङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाङ्गुः । नास्ति भद्रं ⁽¹⁾ जाम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा ऋद्धिर्वा
अनुभावो वा येन ⁽¹⁾ जाम्बूद्वीपका मनुष्या देवास्त्रयस्त्रिंशानभिरोद्धेयुर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्र-
मितुं पर्युपासनाय । अस्ति तु भद्रं देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्र-
यस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्य-
स्त्रयस्त्रिंशेभ्यो ऽवतरेदनुकम्पामुपादाय ॥ भगवानाह । तेन हि त्वं गच्छ मौद्गल्यायन जम्बू-
द्वीपं गत्वा <च> चतसृणां पर्षदमारोचय । अवतरिष्यति भवतो भगवानितस्तप्तमे दिवसे
देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपं सांकाश्ये नगरे आपञ्जुरे दावे उदम्बरमूल इति ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवतः प्रतिश्रुत्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तद्रूपं
समाधिं संपन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः संकुञ्चितं बाहुं प्रसारयेत्प्र-
सारितं वा संकुञ्चयेत्देवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनो देवेषु त्रयस्त्रिंशेष्वतर्हितो जम्बूद्वीपे
प्रत्यष्टात् ॥ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो जम्बूद्वीपमागत्य चतसृणां पर्षदमारोचयति ।
अवतरिष्यति भवतो भगवानितः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो [81 b] जम्बूद्वीपं सां-
काश्ये⁽³⁾ नगरे आपञ्जुरे दावे उदम्बरमूल इति ॥

15 अवतीर्णा भगवांस्ततः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यः⁽⁴⁾ सांकाश्ये⁽³⁾ नगरे आपञ्जुरे
दावे उदम्बरमूले । यदा भगवान्सांकाश्यं⁽⁵⁾ नगरमवतीर्णास्तदानेकानि प्राणिशतसहस्राणि
भगवतो दर्शनाय संनिपतितानि ॥ तत्रोपपाडुको भिक्षुः प्राडुर्भूतः । तेन भगवान्सञ्चावका-

1) So MS. The writing जाम्बू° is here as constant, as *supra*, p. 91, 1 foll. the writing जम्बू°.

2) MS °रुद्धेयुः । भग°, cp. *supra*, p. 91, 2.

3) MS सांकाशे (D शाकोशे).

4) B °स्त्रिंशे°, D corr.

5) P भगवांकाश्यं, cp. Feer's n. 1 on p. 331.

सङ्गस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगा भक्तेनोपनिमल्लिताः ॥ यावद्गण्डीडेक्षनाकाले⁽¹⁾ सह-
चित्तोत्पादा⁽²⁾दिव्यान्यासनान्युदारपटाच्छादितानि प्राङ्भूतानि दिव्यानि च भक्ष्यभोज्यानि ।
तत उपपाङ्ककेन भगवान्दिव्येनाहोरेण संतर्पितस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगाः
सम्यगुपस्थिताः । ततो ऽस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी धर्मदे-
शना कृता यां श्रुत्वोपपाङ्ककेन भिक्षुणा इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा 5
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्कत्वं
साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवतामलोभस-
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ।

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे उपपाङ्क- 10
केन कर्माणि कृतानि येनोपपाङ्ककः संवृतः सहचित्तोत्पादाच्चास्य यच्चित्तयति यत्प्रार्थयते
तत्सर्वं समृध्यतीति⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । उपपाङ्ककेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभार्यानि ।
उपपाङ्ककेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि
कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाता- 15
वपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधावायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) «At the time of giving the sign with the gong, that is: at mealtime». *Supra*, I, p. 258, 1. II, 10, 8 I had retained the reading of MS: गण्डीडेक्षकाले, since I did not venture to change anything in a transmitted reading, which might be sufficiently accounted for by considering *deṣakāla* as having got the *rūḍha*-meaning of «the right, the proper time». But after all, I think it more probable now, that in the passages quoted, too, *deṣakāle* is to be hold for a corruption of *°deṣanākāle*.

2) Ex conject., cp. *infra*, 1. 11; MS सहचित्तात्पोदतव्यान्यास°, in D and P this has been variously altered.

3) MS °र्हत्सं° (D °र्हत्सं°).

4) Cp. *supra*, I, p. 104, 11. 106, 2.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते⁽¹⁾ कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उद्पादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषद-
5 म्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमती⁽²⁾ राजधानीमुपनिश्चित्य वि-
हरति । यावदन्यत्⁽³⁾स्मिन्ग्रामके ऽरण्यापतने पञ्च भिन्नवो वर्षा उपगताः । तत्रैकेन
भिन्नुणा चतुर्णां भिन्नुणां वैयावृत्यं⁽⁴⁾ कृतम् । तैर्युज्यमानैर्घटमानैर्व्यापच्छमानैः सर्वक्लेशप्रहा-
णादर्हत्वं सान्नात्कृतम् । पञ्चमेन⁽⁵⁾ पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । यथैभिर्मागम्या⁽⁶⁾र्हत्वं
सान्नात्कृतमनेन मे⁽⁷⁾कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च प्रव्रजितस्य उपकरण-
10 विशेषैर्वैकल्यं स्यादिति ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवः । यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन वैयावृत्यं कृतवानयं स
उपपाडुक इति ॥ भिन्नव ऊचुः ।⁽⁸⁾ किं कर्म कृतं येनोपपाडुकः संवृतः ॥ भगवानाह ।
भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसं-

1) B ०न्यकनवते, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS. As usual, MS ०पनिस्त्य, likewise *infra*, p. 97, 2.

3) D ०न्यतमस्मिं. Cp. *supra*, p. 85, 14, *infra*, p. 97, 2 and my *Sanskrit Syntax*, § 280, Rem. 1.

4) MS वैयाधृत्यं कृतं (D वैमाध्यं कृतं).

5) In B the word भगवतः stands between पञ्चमेन and पादयोः, but it has been cancelled.

6) Ex conject.; MS यथैभिर्मागम्य. As to *āgamyā*, cp. *supra*, I, p. 239 n. 2.

7) Ex conject.; MS ०नेनाह्, an error of thoughtlessness, which, if not corrected, would destroy the composition of the phrase.

8) In the Tibetan there is no gap at all, cp. Feer, p. 332 n. His translation of what is wanting here has enabled me to supply its Sanskrit original almost exactly.

पन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽¹⁾स
 वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य विहरति ऋषिपतने मृगशवे । तत्रान्यतरः श्रेष्ठो । तस्य
 भार्या प्रसवकाले दुःखवेदनाभिभूता आर्तस्वरा क्रन्दति । स तं शब्दं श्रुत्वा परं संवेगमा-
 पन्नः । स शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिरुत्प-
 न्ना । पन्नं भगवच्छासने प्रन्नञ्च प्रणिधानं कुर्या येन न कदाचिद्भ्रमशय्यां प्रत्यनुभवामी- 5
 ति ॥ स तेनैव संवेगेन भगवतः काश्यपस्य प्रवचने प्रन्नजितः । तेन प्रणिधानं कृतम् ।
 अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेय⁽²⁾ तत्र तत्रोपपाडुको
 भवेयं [82a] मा कदाचिद्भ्रमशय्यां प्रत्यनुभवेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाह आसीदयं स उप-
 पाडुकः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनोपपाडुकः संवृत्तः । यत्त्रानेनेन्द्रियाणि परिपाचितानि 10
 तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो वि-
 पाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
 वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो⁽⁴⁾ भाषितमभ्यनन्दन् ॥

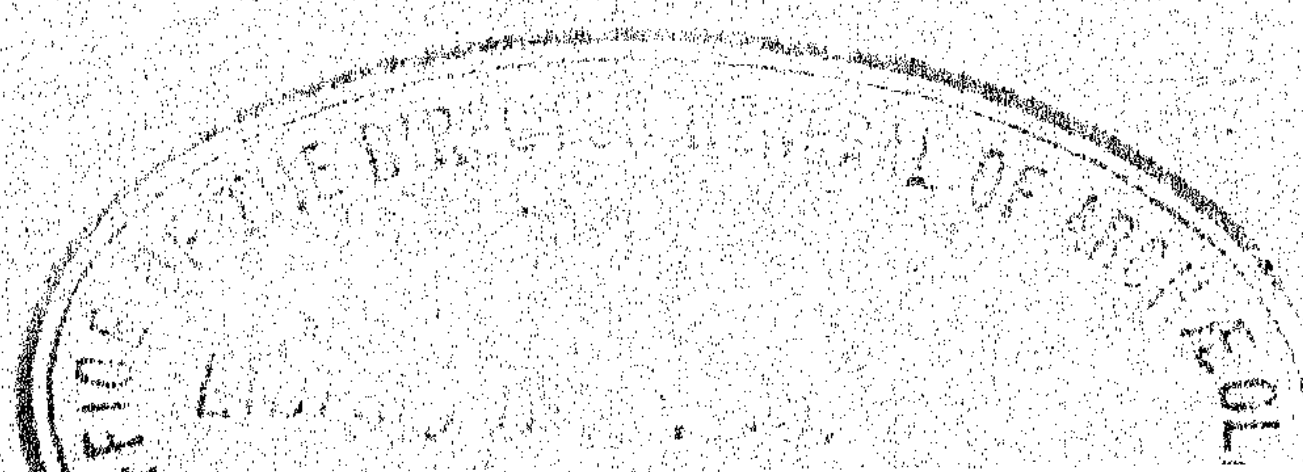
15

1) स added in D.

2) Ex conject.; MS जायते. Cp. *supra*, p. 76, 17. 81, 10.

3) B कदाचिद्भ्रम°, D corr.

4) added in D.

शोभितं⁽¹⁾ इति ८७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः⁽²⁾ किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि⁽⁴⁾ विहरति न्यग्रोधारामे ।
कपिलवस्तु⁽⁴⁾न्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्व-
वणधनसमुद्दितो वैश्ववणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया
सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्न-
सत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽⁵⁾ अभिद्वपो
10 दर्शनीयः प्रासादिको⁽⁵⁾ अतिक्रातो⁽⁶⁾ मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । तस्य जन्मन्यनेका-
न्यद्भुतानि प्राडुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु⁽⁴⁾ नगरं समन्ततः शोभितम् । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
जन्मनि कपिलवस्तु नगरं समन्ततः शोभितं तस्मादस्य भवतु शोभित इति नामेति ॥ शो-
भितो दारको⁽⁵⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां

1) B शोहित, C corr.

2) B ०र्देवैना०, D corr.

3) MS पिण्डपात्र.

4) B कपिलवास्तु० three times, D corr.; the fourth and fifth time (*infra* p. 98, 13. 100, 1) B has कपिलवस्तु.

5) MS ज्ञात अभिद्वपो and प्रासादिक अभिक्रातो, D corr. अतिक्रातो. Some lines below (l. 14) MS दारक ऽष्टाभ्यो.

6) B मानुषस्वर्णम०, D corr.

7) MS ०भ्यामत्स०.

मलधात्रीभ्यां ⁽¹⁾ <द्वाभ्यां> क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते ⁽²⁾ वर्धते
क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्त⁽¹⁾स्तोत्त⁽¹⁾ैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते
ऋदस्थमिव पङ्कजम् ॥

स यदा महान्संवृतस्तदा न्यग्रोधारामं गतो भगवतो दर्शनाय । अथासौ ददर्श बुद्धं
भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ⁽³⁾ व्या- 5
मप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन
भगवतो ऽस्तिके चित्तं ⁽⁴⁾ प्रसादितम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्नि-
षण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवताशयानुशयं ⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यस-
त्यसंप्रतिवेधिकी ⁽⁵⁾ धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा शोभितेन दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं
सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्वा स्रोतश्चापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापि- 10
तरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव
पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारविध्वंसन-
धर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । ⁽⁶⁾ अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः
समलोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो
विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो 15
मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ।

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे शोभितेन
कर्माणि कृतानि येनाभिदूषो दर्शनीयः प्राप्तादिको ⁽⁷⁾ ऽतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं

1) added in D.

2) MS वर्द्धते.

3) B व्योम°, P corr.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B has here °वेधकी.

6) MS °तमर्हत्सं°.

7) MS °दिक अति°.

वर्णं जन्मनि चास्यनिकानि अद्भुतानि प्राडुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु नगरं समत्ततः शो-
 भितम् ॥ भगवानाह । शोभितेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
 लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शोभितेनै[82b]व
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युप-
 6 चितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्ते-
 ष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि
 10 प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां ⁽³⁾बुद्धो भगवान् । स शोभावतीं राजधा-
 नोमुपनिश्चित्य ⁽⁴⁾विहरति । तस्य शोभेन राज्ञा केशनखस्तूपः प्रतिष्ठापितः ॥ यावत्क-
 स्मिंश्चित्पर्वणि ⁽⁵⁾प्रत्युपस्थिते गोष्ठिकां ⁽⁶⁾स्तूपसमीपं गताः । तैस्तं स्तूपं दृष्ट्वा प्रसादजातैः
 पुष्पारोपणं कर्तुमारब्धम् ⁽⁷⁾ । तत्रैको गोष्ठिकः कथयत्यहं न करोमि मम विभवो नास्तीति ।
 15 स तैश्च गोष्ठिकमध्यान्निष्कासितः । तस्य विप्रतिसारो ज्ञातः । तेन विचित्रपुष्पसंग्रहं
 कृत्वा तस्मिन्नेव स्तूपे पुष्पारोपणं कृतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गोष्ठिकं घ्रासी-
 8) विप्रतिसारजातेन क्रकुच्छन्दस्य केशनखस्तूपे पुष्पारोपणं कृतमयमसौ शोभितः ।

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Ex conject.; MS चत्वारिंशतिवर्षं.

3) D fills up the gap.

4) MS °निसृत्य.

5) MS कस्मिंश्चपर्वणि.

6) So MS.

7) MS °लब्धं.

8) Ex conject.; MS घ्रासीदेन.

अन्यान्यपि हि भिन्नवः शोभितेन कर्माणि कृतान्युपचितानि ॥ भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते
 ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठी । तेन ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततः प्रसादज्ञातेन
 पादयोर्निपत्य पिण्डकेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी अयं शोभितः । भूपः
 काश्यपे भगवति दरिद्रो ऽभूत्काष्ठहारकः । स काष्ठानामर्थे पर्वतदरो प्रविष्टः । तेन ५
 स्तूपो दृष्टस्तत्र च स्तूपाङ्गणं तृणानि जातानि । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन तृणान्युत्पाद्य
 संमार्जनीं गृहीत्वा स्तूपाङ्गणं च संमृष्टम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चाभिन्नपः स्यां दर्शनीयः प्रासा-
 दिकः अनागतांश्च बुद्धानारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन काष्ठहारक 10
 आसीदयमेवासौ शोभितः । यदनेन स्तूपाङ्गणं संमृष्टं तेन यत्र यत्र जातस्तत्र तत्राभिन्नपो
 दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः । तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैका-
 त्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

15

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

कप्फिणा इति ८८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्पक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 ५ सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने ऽना-
 थपिण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन दक्षिणापथे⁽¹⁾ कल्पो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं
 च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कार-
 रोगापगतं शालीनुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । सो ऽपरेण समयेन
 देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 10 ऽभिद्वयो⁽²⁾ दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा कप्फिणा
 इति नामधेये व्यवस्थापितम् । कप्फिणो दारको⁽³⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधा-
 त्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् ।
 सो ऽष्टाभिः⁽⁴⁾ धात्रीभिरुन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यै-
 श्योत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्⁽⁵⁾ । यस्मिन्नेव दिवसे कप्फिणाः⁽⁶⁾
 15 कुमारो ज्ञातस्तस्मिन्नेव दिवसे अष्टादशानाममात्यसहस्राणां पुत्रा ज्ञाताः⁽⁷⁾ सर्वे महानमाः ।
 तेषां प्रतिवृत्ताणि नामानि व्यवस्थापितानि ॥

1) MS °पथि.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) MS दारका अ°, likewise *infra* p. 103, 3 °कप्फिणा अ°.

4) MS द्वाभ्यामच्छ° (D °मत्स°).

5) MS वर्द्धते.

6) B पङ्कज १, DP corr.

7) MS कप्फिणाकुमारो, but *infra* p. 103, 1 कप्फिणाः कुमारो.

8) MS ज्ञातः.

(1) यद्वाजा कल्पः कालधर्मेण संपुक्तस्तस्यात्ययात्कटिफणः कुमारो राज्ये प्रतिष्ठितः
 तानि चाष्टादशमात्यपुत्रसहस्राणि सर्वाण्यमात्यत्वे नियुक्तानि ॥ अथापरेण समयेन राजा
 महाकटिफणो ऽष्टादशमात्यसहस्रपरिवृतो मृगवधाय निर्गतः । पुरस्तात्पृष्ठतश्च सर्वबलौ-
 घमवलोक्यामात्यानामन्त्रयते । अस्ति भवतः कस्यचिदेवंद्वपो बलौघस्तद्यथा ममेवैतकी-
 ति ॥ ततः प्रियवादिभिरमात्यैरभिहितम् । देव नान्यस्य कस्यचिदिति ॥ अथ मध्यदेशा- 5
 द्वणिजो दक्षिणापथं गताः । ते राज्ञो महाकटिफणस्य प्रभृतमुपनीतम् । राजा उक्ता भो
 (4) वणिजः कस्तत्र राज्ञेति ॥ वणिजः कथयति (5) । देव केचिद्देशा गणाधीनाः (6) केचिद्वाजाधीना
 इति ॥ यावद्वाजा (7) महाकटिफणेन आवस्त्यादिषु षट्सु महानगरेषु हृतसंप्रेषणं कृतम् ।
 यद्युत्थिता भवथ नोपवेष्टव्यं शीघ्रमागतव्यमन्यथा व उत्तमेन दण्डेन समनुशासिष्यामी-
 ति ॥ एतद्वचनमुपश्रुत्य षण्महानगरवासिनो राजानो भीतास्त्रस्ताः (8) संविद्या आहृष्टरो- 10
 मकूपाः संगम्य समागम्य एकसमूहेन आवस्तीमनुप्राप्ताः । ततो भगवत्सकाशं गताः ।
 तैस्स (9) वृत्तातो भगवतो विस्तरेण निवेदितः । भगवता ते समाश्वासिता उक्ताश्च स हृतो
 मत्सकाशमनितव्य इति ॥ ततस्तैर्हृतस्य निवेदितम् । अस्त्यस्माकं राजाधिराजस्तं ता-
 वत्पश्येति ॥

1) If the reading is without fault, the composer of our text has here used *yāt* = *yadā*, an archaic construction. See my *Vedische und Sanskrit Syntax*, § 279 f. Or should we correct *यावद्वाजा*? which, certainly, is more in accordance with the habitual style of our author.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 336, n. 4; MS भदत्त, cp. *supra*, I, 114 n. 7.

3) MS ममेवैतकीति.

4) Ex conject.; MS भोवनिजकस्तत्र.

5) MS कथयति.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS °वाजा.

8) MS भीतास्त्रतासंविद्या.

9) MS तैस्संवृत्ता°.

ततो भगवता हूतागमनमवेत्य जेतवनं⁽¹⁾ चतुरन्तमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं
नगरम् । अत्र चत्वारो⁽²⁾ महाराजानो दैवारिकाः स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बाला-
कृकसदृशा अथा नन्दीघोषसदृशा⁽³⁾ रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रव-
र्तिवेषो⁽⁴⁾ निर्मितः सप्ततालोद्गतं च सिंहासनं यत्र भगवान्निषण्णः । ततो हूतस्तथाविधां⁽⁵⁾
5 शोभां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ ततो भगवता लेखं लेखयित्वा⁽⁶⁾ स हूतो ऽभिहितः ।
कप्फिणो मद्वचनाद्वक्तव्यो लेखवाचनसमकालमेव यद्युत्थितो भवसि नोपवेष्टव्यं शीघ्र-
मागन्तव्यम् । अथवा नागच्छसि अहमेव महता बलौघेन सार्धमागमिष्यामीति ॥ ततो
हूतेन गत्वा राज्ञो महाकप्फिणस्य लेखं⁽⁷⁾ वाचिकं च यत्संदिष्टं तत्सर्वं निवेदितम् ॥

ततः कप्फिणो राजा अष्टादशमात्यगणसहस्रपरिवृतो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः आ-
10 वस्तीमनुप्राप्तः । प्रातिशीमाश्च राजानो राजानं महाकप्फिणं प्रत्युद्गताः । तैर्महासत्कारेण
नगरं प्रवेशितः । मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भगवतो निवेदितवत्तः ॥ ततो भगवता तस्या-
गमनमवेत्य जेतवनं⁽⁸⁾ चतुरन्तमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं⁽⁹⁾ नगरं यत्र चत्वारो महारा-
जानो दैवारिकाः⁽¹⁰⁾ स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बालाकृकसदृशा अथा नन्दीघोषस-
दृशा रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रवर्तिवेषो निर्मितस्सप्ततालोद्गतं
15 च सिंहासनं सर्वं तथैव निर्मितम् । ततो राजा महाकप्फिणो जेतवनं प्रविष्टः । सहदर्श-

1) MS चतुरन्त°.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 12; MS चत्वारो राजामहद्दैवा° (D °महाराजा दैवा°).

3) Cp. *infra*, l. 13; B नन्दीघोर्ध, D corr.

4) MS °वेशो. Likewise *infra*, l. 14.

5) Ex conject.; MS हूतोयथाविधां, in B the second akṣara is somewhat indistinct, the copyists of D and C read it तो, that of P ता.

6) Ex conject.; MS लिखयित्वा, an ungrammatical form not to be put on the account of the author.

7) MS लेखवाचिकं च. Note the neuter gender of *lekha*.

8) MS चतुर°.

9) B मगरं, DP corr.

10) So MS.

नादस्य यो द्वये द्वयमद ऐश्वर्य⁽¹⁾ ऐश्वर्यमदः स प्रतिविगतः⁽²⁾ बलदर्पो ऽद्यापि प्रतिबाधत
 एव ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम् । अहो बत शक्रो देवेन्द्र ऐन्द्रं धनुरादापा-
 गच्छत्विति । सहचित्तोत्पादाद्भवतः शक्रो देवेन्द्रः सार्धिवेषेण ऐन्द्रं धनुरूपनामयति ।
 भगवता महाकप्फिणस्योपनामितम् । तच्च राजा महाकप्फिण उत्क्रोष्टुमपि न शक्नोति
 कुतः पुनरारोपयिष्यति ॥ ततो भगवता सप्तायोभेयो निर्मिताः स्वयं च तद्वनुरर्धचन्द्रा- 5
 कारेणारोप्य⁽⁴⁾ शरः क्षितो येन <ताः> सप्तायोभेयश्चिह्नीकृताः । ततः शब्दो निर्गतः ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं [83b] नडागारमिव कुञ्जरः⁽⁵⁾ ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रह्राय जातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

10

स च शब्दो पावदकनिष्ठान्देवान्गतः ॥ ततो राज्ञः कप्फिणस्य यो भूद्वलमदः स प्रति-
 विगतः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना किमिदमिति ॥ ततो भगवान्राज्ञो महाकप्फिणस्य चित्तप्र-
 कारमुपलक्ष्य राजवेषमन्तर्धाप्य इदं सूत्रमारब्धवान् ॥

दशबलसमन्वागतो भिक्षवस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धश्च⁽⁶⁾ त्रैविंशारव्यविशारद उ-
 दारमार्षभं स्थानं प्रतिजानीते ब्रह्मचर्यं प्रवर्तयति पर्षदि सम्यक्संबुद्धनादं नदति । यदुता- 15
 स्मिन्सतीदं भवत्यस्योत्पादा⁽⁷⁾दिदमुत्पद्यते । यदुता ऽविद्या⁽⁸⁾प्रत्ययाः⁽⁹⁾ संस्काराः⁽¹⁰⁾ । संस्का-

1) MS with irregular sandhi ऐश्वर्यैश्वर्यमदः (DP ऐश्वर्यैश्वर्य°).

2) Ex conject.; MS बलदर्पाद्यापि.

3) Ex conject.; MS उत्क्रोष्टुमपि (D उत्क्रो°).

4) MS शरं क्षितो.

5) B कुञ्जरः, D corr.

6) MS °श्चैशारव्य°.

7) MS °स्योत्पादितमुत्पद्यते.

8) Avagraha in MS. In B there is no interpunction between the different links of the series; D has added the daṇḍas.

9) Visarga wanting in MS.

10) B संस्कारासंस्का°, D corr.

रप्रत्यये विज्ञानम् । विज्ञानप्रत्यये नामरूपम् । नामरूपप्रत्यये षडायतनम् । षडायतन-
 प्रत्ययः स्पर्शः । स्पर्शप्रत्यया वेदना । वेदनाप्रत्यया तृष्णा । तृष्णाप्रत्ययमुपादानम् । उपा-
 दानप्रत्ययो भवः । भवप्रत्यया जातिः । जातिप्रत्यया ज्ञरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मन-
 स्योपायासाः संभवन्ति । एवमस्य केवलस्य मक्तो दुःखस्कन्धस्य समुदयो भवति⁽¹⁾ ॥ यदु-
 5 तास्मिन्नसतीदं न भवति अस्य निरोधादिदं निरुध्यते । यदुताविद्यानिरोधात्संस्कार-
 निरोधः । संस्कारनिरोधाद्विज्ञाननिरोधः । विज्ञाननिरोधान्नमरूपनिरोधः । नामरूपनि-
 रोधात्षडायतननिरोधः । षडायतननिरोधात्स्पर्शनिरोधः । स्पर्शनिरोधाद्वेदनानिरोधः ।
 वेदनानिरोधात्तृष्णानिरोधः । तृष्णानिरोधादुपादाननिरोधः । उपादाननिरोधाद्भवनि-
 रोधः । भवनिरोधाज्जातिनिरोधः । जातिनिरोधाज्ज्ञरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपा-
 10 यासाः निरुध्यन्ते । एवमस्य केवलस्य मक्तो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति ॥ स्वा-
 ष्यातो मे भिक्षवो धर्म उत्तानो विवृतश्चिक्नलोतिको यावद्देवमनुष्येभ्यः⁽²⁾ सम्यक्सुप्रका-
 शितः । एवं स्वा⁽³⁾ष्याते मे धर्म उत्ताने विवृते क्षिक्नलोतिके⁽⁴⁾ यावद्देवमनुष्येभ्यः सम्यक्सु-
 प्रकाशिते यावदलमेव भिक्षवः श्रद्धाप्रव्रजितेन⁽⁵⁾ कुलपुत्रेण अलं योगाय अलमप्रमादाय
 अलं शास्तुः शासने योगमापत्तुं⁽⁶⁾ कामं त्वक्स्नायुस्थवतिष्ठतां परिशुष्यतु⁽⁷⁾ शरीरान्मांसशो-

1) We have here the same formula of the *pratītyasamutpāda* as in *Lalita-vistara* (p. 347, 16 foll. ed. Lefm.).

2) MS °मनुष्येभ्यः.

3) MS °ष्यातो.

4) B यावद्देवमनुष्येभ्यः (cp. note 2), P corr. यावद्देव°.

5) B प्रव्रजितेनतेनकुल°, D drops the superfluous syllables तेन.

6) Ex conject.; B °मापत्तु, or आपत्तु; of its copies C has °पत्तु, D °पत्तु, P °यत्तु.

7) Ex conject.; MS °कामस्त्वक्स्नेहवतिष्ठतां with some slight strokes crossing each other above the aks. वा. My correction has been suggested partly by Feer's translation (p. 20, 16): «doit faire dessécher sa chair et son sang, jusqu'à ce qu'il ne reste plus que la peau, les os et les nerfs» — all of them, the skin ཡག་སྟོ, the sinews རྩུ་སྟོ, the bones རྩུ་སྟོ་ཡག་སྟོ are represented in the Tibetan

णितम् । अथ च पुनर्यत्तदारब्धवीर्येण प्राप्तव्यं स्थामवता वीर्यवतोत्साहिना दृढपराक्रमे-
 णानितिसधुरेण कुशलेषु धर्मेषु⁽¹⁾ तद्वहनादनुप्राप्ता न वीर्यस्य संसनं भविष्यति ॥ तत्क-
 स्य हेतोः । इःखं हि कुसीदो विहरति व्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौ-
 नर्भविकैः सञ्चरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिजरागरणीयैर्महतश्चार्थस्य परिहृषिर्भवति ।
 आरब्धवीर्यस्तु सुखं विहरत्यव्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौनर्भविकैः 5
 सञ्चरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिजरागरणीयैर्महतश्चार्थस्य⁽⁴⁾ परिपूरिर्भवति ॥⁽⁵⁾ मण्डपेय-
 मिदं प्रवचनं पटुत शास्ता च संमुखीभूतो धर्मश्च देश्यत⁽⁶⁾ औपशमिकः पारिनिर्वाणिकः
 संबोधिगामी सुगतप्रवेदितः । तस्मात्तर्हि भित्तव आत्मार्थं च समनुपश्यद्भिः परार्थं चोभ-
 यार्थं चेदं प्रतिसंशिक्षितव्यम् । कच्चिन्नः⁽⁷⁾ प्रव्रज्या अमोघा भविष्यति सफला सुखोदया
 सुखविपाका येषां च परिभोक्ष्यामहे चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारा- 10

— and also by this parallel passage of the Comm. on Jātaka (I, 71, 24 ed. Fausb.):
kāmañ taco ca nahāru ca atthi ca avasussatu upasussatu sarīre mānsalohitañ,
 where I suppose the true reading is *avasissatu* (= 'may be left') not *avasussatu*;
 cp. *avasissanam* apud Childers.

8) Ex conject.; MS परिशुष्यत्त. In A the vowel *u* of the last akṣara may have been denoted by a stroke parting from the vertical line down to the right.

1) Ex conject.; MS तद्वहनानुप्राप्तात्तवीर्यस्य, unmeaning. The pronoun in the compound *tadvahana-* refers to *dhur*. 'By bearing his burden the perseverant Bauddha monk shall certainly reach his aim; he will not be deficient in heroic patience.' Cp. Feer, p. 20, 19 «obtiendra», who must have found the future in the Tibetan.

2) MS कुशीदो, cp. *supra*, I, p. 15, n. 8.

3) B °पिर्भवति, P corr.

4) So B, D परिपूरि°. Cp. Senart on Mhv. (5, 13) I, 373.

5) Cp. *supra*, I, p. 1, n. 3.

6) MS देश्यतो (P दश्यतो).

7) Ex conject.; MS कच्चिन्नः (D कश्चिन्नः).

8) Ex conject.; MS °परिष्काराणां, a clerical error, I suppose, the accus. is here indispensable. Cp. also Majjh. Nikāya I (ed. Trenckner), 33 *yesāhañ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārañ paribhuñjāmi tesam te kārā mahapphalā assu mahānisaṃsā*.

रांस्तेषां च ते काराः कृताः कच्चिदत्यर्थमहाफला भविष्यन्ति महानुशंसा महाद्युतयो
(1) महावैस्तारा इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे राज्ञा महाकप्किणेन अष्टादशमात्यगणसह-
स्रपरिवारेण विंशतिशिखरसुमद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्वा स्रोतापत्तिफलं
5 साक्षात्कृतम् । ततो दष्टमत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्या-
पच्छ्माने(2)नेदेव पञ्चगाण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतन-
विकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञो[84a]शप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्सं-
वृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो वि-
द्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रो-
10 पेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे कप्किणेन
कर्माणि कृतानि येनाभिन्नपो दर्शनीयः प्राप्तादिको(3) ऽष्टादशमात्यगणसहस्रपरिवारो महा-
नम्रबलः प्रव्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कप्किणेनैव भिन्नवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योऽवत्प्रत्युप-
15 स्थितान्यवश्यंभावीनि । कप्किणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभवि-
ष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न
तेजोधातौ न वायुधातावपि(4) तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते
शुभान्यशुभानि च ।

1) Sic MS. Though *vaistārika* (see Index on Divy. and Index on Mhv.) is good Sanskrit and correctly made, the subst. *vaistāra* is strange; can it have been sanscritized out of vulgar *vetthāro* answering to skt. *vistārah*?

2) The omitted portion has been added in D.

3) MS °दिक अष्टा°(DP °दिकः अ°).

4) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति बन्धुमतीयके दावे ॥ याव- 5
दन्यतमेन सार्थवाहेन महासमुद्रात्प्रभूतानि रत्नान्यानीतानि । विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं भक्तेनोपनिमन्त्रितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय
निर्यातित⁽¹⁾वान् ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ सार्थवाह एष एवासौ कप्पिणो राजा तेन कालेन
तेन समयेन । यदनेन विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं स्वात्तर्गृहे भक्तेनोप- 10
निमन्त्रितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय निर्यातित⁽²⁾ * * * * ॥ अप-
राण्यपि भिक्षवः कप्पिणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वा-
राणस्यां महानगर्या ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं
चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहि-
षीसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो धर्मेण राज्यं कारयति । सो ऽपरेण समयेन संप्राप्ते वसन्तकाल- 15
समये संपुष्पिते⁽³⁾ पादपेषु कंसक्रौञ्चमयूरशुकशारिकाकोकिलजीवञ्जीवकनिर्घोषिते वन-

1) Ex conject.; MS °तितं. As, after this word, there is doubtless a small gap, it is more probable that we should read that which I have put into the text than that we should acquiesce in *vihāra* being a neuter. Cp. Feer's note 3 on p. 339 of his translation.

2) The text is defective and perverted until the phrase which commences by अपराण्यपि. Cp. Feer, p. 340, n. 1. Comparing the subsequent explications which account for Kapphina's bodily strength and his attainment of the Arhatship, it may be inferred that something like तेनेदानीमभिवृषो दर्शनीयः प्रासादिकः संवृतः has been lost and nothing more.

3) Ex conject.; MS संपुष्पिते पादपेषु. Cp. *supra*, I, p. 179, 3. 225, 9. 307, 10.

4) B क्रौञ्च, P corr.

षण्डे अष्टादशमात्यगणसहस्रपरिवृत उद्यानं⁽¹⁾ निर्गतः । तेन तत्रोद्याने गानः⁽²⁾ प्रत्येकबुद्धो
 दृष्टः । स तेन सांप्रियभोजनेन त्रैमास्यमुपस्थितः परिनिर्वृतस्य च शरीरस्तूपं⁽⁴⁾ कारयित्वा
 अमात्यगणसहायेन तैलाभिषेको दत्तः । तेन सपरिवारो महानम्रबलाधनेन संवृतः ॥ भूयः
 काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेनेन्द्रियपरिपाकः⁽⁶⁾ कृतः । तेनेदानीमर्हत्वं साक्षा-
 5 त्कृतम् । इति <किं>⁽⁷⁾ भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लाना-
 मेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य
 व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁸⁾ करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Visarga wanting in MS.

3) This word for «wholesome food» occurs also *supra*, I, 255, 2. It probably is some alteration of a word of the vulgar language, the Pāli representant of which is *sappāya*, cp. Childers s. v., especially the combination *sappāyāni bhesajjāni* mentioned there. The Tibetan translator renders it by «wholesome food» སྒྲུབ་པའི་ཐས་ཀྱིས་. *Çikṣāsamuccaya* (ed. Bendall) p. 55, 17 प्रणीतानि च संप्रियाणि (so MS)... खादनीयभोजनीयानि.

4) Ex conject.; MS शरीरं स्तूपं.

5) The Tibetan translator seems to have taken this for two words: स परिवारो; see Feer's translation, p. 340, n. 2.

6) B is here somewhat altered, and it is uncertain, whether it has exactly the very reading I have put into the text; something like this is doubtless meant. D has तत्रानिन्द्रिय°, P तत्रासर्नेन्द्रिय°, the copyist who wrote C has omitted the aksaras he could not read, between त and द्रियं.

7) Added in D.

8) B भोगकर°, D corr.

भद्रिक इति ८९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
श्रेष्ठिभिः सार्थवद्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गण्डैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगण्डकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सआवकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद- ६
स्यारामे ॥

यदा भगवान्षड्वर्षाभिसंबुद्धो द्वादशवर्षनिर्गतः कपिलवस्तु⁽¹⁾ अनुप्राप्तस्तदा क्षो-
णोदनामृतोदनप्रमुखैरनेकैः शाक्यसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतं स्थापयित्वा राजानं शुद्धोदनम् ॥
ततो राजा शुद्धोदनस्तां पुत्रशोभां दृष्ट्वा परं विस्मय[84b]मापन्नः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना ।
यदि मे पुत्रो न प्रव्रजितो ऽभविष्यत्सो ऽयमभविष्यद्वाजा चक्रवर्ती चतुरन्तविजेता धा- 10
र्मिको धर्मराजः । स एतर्हि जटिलप्रव्रजितपरिवारो न शोभते । यन्नृकं शाक्यकुले⁽³⁾
एकैकं प्रव्राजयेयमिति ॥ ततो राज्ञा⁽⁴⁾ शुद्धोदनेन नगरे घण्टावधोषणं कारितं सर्वशाक्यैः

1) Ex conject.; MS कपिलवास्तुमनुप्रा° (D °वस्तु°).

2) Ex conject.; MS चतुरंगविजेता (D चतुरङ्कोवि°). I suppose that, *caturanga* being more common to them than *caturanta* or *-antā* = 'the whole earth', copyists have put the former word instead of the latter, which is necessarily required. The Tibetan translation represents the genuine text, it has མཐོང་པོ་, see Feer, p. 350, n. 2.

3) Ex conject.; B शाक्यकुले 'पिकया' प्रव्राजयेयमिति, and at the top of the page, with reference to this passage, there is written विषयां [for विषयात् 'from my territory'] intended as a correction of the cancelled akṣaras पिकया (or पिपाकया). I do not, however, hold this for genuine, and have put into the text that which seems to express exactly the phrase wanted and rendered in the Tibetan version, as exposed by Feer, p. 350 n. 3. Cp. Mhv. III, 176, ६ कुलातो कुलातो एकः तत्रियकुमारो प्रव्रजतु.

4) MS राजा.

संनिपत्तव्यमिति । ततः सर्वशाक्येषु संनिपतितेषु राजा शुद्धोदनः⁽²⁾ कथयति । शृण्वन्तु⁽¹⁾
भवन्तः शाक्या यदि सर्वार्थसिद्धः कुमारो न प्रव्रजितो भविष्यद्युष्माभिरवोपस्थानं कृतम-⁽³⁾
भविष्यत् । तदिदानीमस्य प्रव्रजितस्य एकैकेन कुलपुरुषेण शाक्येनोपस्थायकेन प्रव्रजि-
तव्यमिति ॥ ततो भद्रिकानिरुद्धरेवतदेवदत्तप्रभृतौ पञ्च कुमारशतानि <प्रव्रजितानि> ॥
४ तेषामुपालिर्नाम कल्पकः⁽⁵⁾ उपस्थायकस्तान्प्रव्रजितान्दृष्ट्वा रोदितुमारब्धः ॥ ततः शाक्यैः
पृष्टः । किमर्थमुपाले⁽⁶⁾ रुध्यत इति ॥ स करुणादीनविलम्बितैरक्षरैरुवाच । यूयं प्रव्रजिताः
को ममेदानीं भक्ताच्छादनेन⁽⁷⁾ परिपालनं करिष्यतीति ॥ ततः शाक्या ऊचुः । तेन व्युपाले
पटके प्रसारयेति ॥ तेन पटकः प्रसारितः । ततः शाक्यैः शरीरावलग्नानां क्षारार्धक्षारमणि-
मुक्तविडूर्यकेपूराङ्गुलीयकानां⁽⁸⁾ मन्त्राश्रयः कृतः ॥ तत उपालेः कल्पकस्य तान्दृष्ट्वा वि-
10 चित्रं चालङ्कारमभिव्रीक्ष्य योनिशो मनसिकार उत्पन्नः । इमे तावच्छाक्याः कुलत्रपयौव-

1) Cp. Mhv. III, 177—181.

2) B शुद्धोदनः, CP corr.

3) MS भदत्तः, cp. Feer, p. 350, n. 4 and *supra*, p. 103 n. 2. Feer has not well understood the purport of Quddhodana's allocution.

4) Ex conject.; B मंविष्यत्तदि°, the sign ° refers to the top of the page, where the aks. म is found to be inserted here. The copyists have put म in its right place, in P वि has been omitted.

5) Ex conject.; MS कल्पकः उपाशकतान्प्र°. Feer, p. 350, n. 6 makes a quite just observation about the Tibetan equivalent of the corrupt *upāçaka*, *ཡས་ཀྱི་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་*, he fails only in the correct form of the Sanskrit word, the meaning of which he found out. How it happened that *upasthāyaka* was changed by copyists into *upāçaka* (sic) is easy to understand.

6) Ex conject.; MS उपालि. Further on the vocative of *Upālī* has kept its correct form in MS.

7) Ex conject.; MS भक्ताच्छादनेन. Though *ācchāda* is also met with in Buddhist Sanskrit (see Index on Mhv.), yet in this combination of «food and dress» *ācchādana* is the standing term (cp. e. g. Mhv. III, 177, 16).

8) B केपूराङ्गुलीकायां, which has become ०गुलीकानां in CP, whereas D has instead of it केपूरीकानां.

नवतो ऽतःपुराणि इमं⁽¹⁾ चालङ्कारं खेटवडुत्सृज्य प्रव्रजिताः किमुताहमल्पविभव⁽²⁾ (इमं)म-
लङ्कारं⁽³⁾ गृहं नेष्यामि । अलमनेन । यन्नृमेताननुप्रव्रजेयमिति ॥ अथोपालिः⁽⁴⁾ कल्पको येन
भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादयोर्निपत्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदि
भगवन्मादृशानां प्रव्रज्या⁽⁵⁾स्ति लभेया⁽⁶⁾हं स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं
चरेयमहं भगवतो ऽतिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवता एहिभिक्षुकया प्रव्रजितः⁽⁷⁾ ॥ 5

ततो भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशतानि⁽⁸⁾ भिक्षुवेषधारीणि⁽⁹⁾ बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुस-
ङ्घस्य प्रणामं कर्तुं प्रवृत्तानि । ते उपालिं ज्ञात्वा कुलरूपविभवान्वितत्वान्नेच्छत्युपालेः⁽¹⁰⁾
प्रणामं कर्तुम् ॥ तत्र भगवानायुष्मन्तं भद्रिकमामन्त्रयते । भद्रिक कर्तव्यो ऽस्य प्रणामो
यस्मादिदं⁽¹¹⁾ मामकं शासनं न कुलरूपयौवनैश्चर्याचतुर्वर्ण्यविशुद्धिमपेक्षत इति ॥ ततो मूल-

1) Ex conject.; MS इमे.

2) Ex conject.; MS °विभवःमलंगृहंनेष्यामि. As the transmitted text is here manifestly defective, I have ventured to restore the original form of it, as best I could, availing myself of the Tibetan translation, where the word for *alamkāra* is used a second time: *མུག་འདི་དག་མིམ་ཏུ་བཀུར་ཏུ་ཅེ་ཡོད་*. Cp. Feer, p. 351, 9.

3) Ex conject.; MS अथोपालिक°.

4) Ex conject.; MS भगवांमा° (D भगवामा°).

5) Ex conject.; MS प्रव्रज्यामि (D प्रव्रज्या भवति, a conjectural correction).

6) MS लभेयं, but cp. *supra*, I, p. 347, 5, II, p. 3, 9. 33, 3 and Divy. 15, 18. 48, 16. 49, 13. 97, 21. 340, 13. For this reason I have corrected लभेयाहं, changing the opinion I expressed *supra* I, 248 n. 4.

7) B °जिता, D corr.

8) D adds the missing aksara.

9) B भिक्षुवेवच्छधारिणी, modified by several erasures and additions, in order to change it into °वेशधारीणि. But as the writing is somewhat indistinct, the copyists who wrote DCP wrongly put °वेशधारिणी.

10) The Tibetan translator seems to have had here before him *yauvana*, not *vibhava*, cp. Feer, p. 351, 21. On the other hand, in the foregoing (p. 112, 10) he must have found in his text both *yauvana* and *vibhava*, cp. Feer, II. n. 3.

11) MS °स्मादियं.

12) MS चातुर्वर्ष°.

निकृता⁽¹⁾ इव हुमा भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशतानि धर्मतामवलम्ब्य पादयोर्निपतिता-
नि । तेषां पादवन्दनसमकालमेवेयं महापृथिवी षड्विकारं प्रकम्पिता ॥

तत्रायुष्मता भद्रिकेण पुष्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य
5 सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अहं⁽²⁾संवृतस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च
संवृतः । स च महात्मा हीनदीनानुकम्पी ॥ सो ऽपरेण समयेन पूर्वार्द्धे निवास्य पात्रची-
वरमादाय आवस्तौ गोचराय प्रस्थितः । यावदन्यतरचण्डालकठिनं पिण्डाय प्रविष्टः ॥
10 तेन खलु समयेन राजा प्रसेनजित्कौशिल⁽³⁾ एकपुण्डरीकं हस्तिनागमभिरुह्य दीर्घेण चारा-
यणेन सार्थिना भगवतो दर्शनाय संप्रस्थितः । ददर्श राजा प्रसेनजित्कौशिलो⁽³⁾ भद्रिकं शास्ते-
न्द्रियं शास्त्रमानसं परमेणा च चित्तदमव्युपशमनसमन्वागतं पांसुकूल⁽⁴⁾प्रावृतं लूढं पिण्डपातं
गृहीत्वा तस्माच्चण्डालकठिनान्निर्गच्छत् दृष्ट्वा च पुनर्दीर्घं⁽⁵⁾ चारायणं सार्थिमामन्त्रयते ।
स्यादयं चारायण भद्रिको भित्तुः ॥ एवं यथा वदसि ॥ इति श्रुत्वा राजा प्रसेनजित्कौशिलः⁽³⁾
15 संमोहमापन्नः⁽⁶⁾ पृथिव्यां⁽⁷⁾ मूर्च्छितः पतितः । ततो जलपरिषेक⁽⁸⁾प्रत्यागतप्राणचेतसो⁽⁹⁾ लब्धमा-
नसश्चारायणेन सा[85a]रथिनोत्थापितः ॥

1) MS °निकृता (D °त्ता), cp. *supra*, I, p. 3, n. 9.

2) B °हत्सं°, DP corr.

3) B °जित्को°, D corr.

4) MS पांसुकूल° (P पाशु°).

5) Ex conject.; MS दीघचा°.

6) B संमाहमा°, D corr.

7) MS मूर्च्छितोपतितः.

8) °षेकप्रात्या°, D corr.

9) Ex conject.; MS प्राणाः चेतसा. Perhaps the right reading is °प्राणाचेतनो.

ततो राजा भगवत्सकाशमुपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्तमुवाच ।
 भगवन्न⁽¹⁾हुतं मे दृष्टम् । असौ भद्रिकः शाक्यराजः पांसुकूलप्रावृतो लूकं पिण्डपातं गृहीत्वा
 देवमनुष्यावर्जनकरेणातिप्रशान्तेनेर्यापथेन पिण्डपातमादाय चण्डालकठिनात्निर्गतः । तस्य
 ममैतद्भवत् । आश्चर्यं यावत्सुविनीतं भगवच्छासनं यत्र नामैवंविधाः⁽³⁾ कुमाराः सुखैधिता
 एवंविनीतप्रचाराः⁽⁴⁾ संवृत्ता इति ॥ भगवानाहुः । अपरमपि महाराज भद्रिकस्याश्चर्यं शृणु । 5
 अयं महाराज भद्रिको ऽरण्यगतो वा वृक्षमूलगतो वा शून्यागारगतो वा त्रिरुदानयति ।
 अहो बत सौख्यम् । यदहमप्रव्रजितः सन् राजकुलमध्यगतो ऽमात्यनैगमज्ञानपदसुसंरक्षितः
 प्राकारपरिषाद्वारस्तूपाभिनिगूढः⁽⁷⁾ परिशङ्कितहृदयः संविद्यः समन्ततः⁽⁸⁾ शङ्कनी निद्रां नासा-
 दयामि सो ऽहमेतर्हि⁽⁹⁾ निरपेक्षः⁽¹⁰⁾ काये जीविते च सुखं यत्रतत्रस्थो विहरामीति ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे भद्रिकेण 10
 पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतानि येनाभिरूपो दर्शनीयः प्राप्तादिकं आद्ये राजकूले

1) The copyist of P could not read the aksara हु, and left a blank space between न्न and तं. This may account for Feer's n. 6 on p. 352.

2) MS भगवन्शासनं (D भगवत्शा°).

3) MS नामैकंविधाः.

4) B °प्रचारासंवृत्ताः, DP °प्रचारासंवृत्ताः.

5) MS भद्रिकघरण्य°.

6) MS °मध्यागतः । अमात्य° (D °माध्यगतः । अ°).

7) It is not easy to account for स्तूप here. Its Tibetan equivalent is གུར་ཁྱེད་ཀྱིས་ (beasts of prey). Feer, p. 353, n. 1 supposes, rightly, I think, that „turrets representing such images“ are meant. Cp. Jtkm. avad. nr. 25, vs. 9. This must be, therefore, a *laukika* meaning of *stūpa*. The Chinese translator has abridged here so much that his testimony cannot settle the point.

8) B शकी made out of शकि; the copies have शकी.

9) Ex conject.; MS योहमेतर्हि (D मोह°).

10) The Tibetan translator did not read in his text कार्ये, as might be inferred from Feer, p. 353, 8 «et maintenant, sans souci des affaires et de la vie, partout où je me trouve, j'y réside en paix»; for he has ལུས་དང་སྤྱི་ལ་ = *kāye jīvite* ca. The Paris ms. (P) has here कोपे.

प्रत्याजातः प्रब्रज्य चार्कत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । भद्रिकेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु
 ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थिता-
 न्यवश्यंभावीनि । भद्रिकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न
 भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ
 5 न वायुधातावपि ⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभा-
 नि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽर्धनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः कोट्टमल्लकः ⁽³⁾ लुत्तामपरि-
 10 गतशरीर इतश्चामुतश्चान्वाहिएडते । यावदन्यतरा दारिका पूपलिका ⁽⁴⁾ आदाय गच्छति ।
 ततस्तेन कोट्टमल्लकेन सा दारिका पूपलिकानामर्थं अभिभूता । ततो बलादेकां पूपलिका-
 मादाय त[तस्त]तः पलायितुमारब्धः । सा चास्य दारिका पृष्ठतः समनुबद्धैव । ततो ऽसौ
 कोट्टमल्लकः सहसा नदीचारिकामुत्तीर्णः ॥ असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोका उत्प-
 व्यन्ते कीनदीनानुकम्पकाः प्रातश्शयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । तदन्यतरः ⁽⁵⁾ प्रत्ये-
 15 कबुद्धस्तस्य कोट्टमल्लकस्याग्रतः स्थितः । ततः कोट्टमल्लस्य तं प्रत्येकबुद्धं शान्तिर्यापथं ⁽⁶⁾
 दृष्ट्वा महांप्रसादो जातः । तेन स्वं व्यसनमगणाय ⁽⁷⁾ प्रत्येकबुद्धाय ⁽⁸⁾ पूपलिका प्रतिपादिता ।

1) B नाब्धाधौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) In Divy. the word is written *krodhamallaka*, see p. 85, 20 foll. 89, 21 171, 16 of Cowell and Neil's edition. Cp. Burnouf, *Introduction*, p. 199 n. 1, and Feer, p. 353 n. 2.

4) Ex conject., MS °लिकामादाय.

5) B °तरप्रत्ये, D corr.

6) B शान्तिर (with a small stroke at the left top-side, a sign for cancelling that aks.) र्यापथं. Hence D शान्तिरित्यापथं, C शाकेर्यापथं, P शान्तिर्यापथं.

7) I have followed D; B महांप्रसादो.

8) Note the ungrammatical gerund *aganayya* for *aganayitvā*.

9) B here पूप°, D corr.

तस्य विप्रकर्षसंज्ञनार्थं विततपन्न इव हंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 कार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः कोट्टमल्लकस्तदत्युद्भूतं⁽¹⁾ देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिकार्यं
 दृष्ट्वा मूलनिकृत्तं⁽²⁾ इव द्रुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । यन्मे सिद्धव्रतो दत्ति-
 णीयः पूपलिकया⁽³⁾ प्रतिपादितो ऽनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च
 यत्र यत्र⁽⁴⁾ ज्ञापयेय तत्र तत्रोच्चकुलीनः स्यमिव विधानां च धर्माणां लाभो स्यात्⁽⁵⁾ प्रतिविशि- 5
 ष्टतरं चातः शास्त्रारमारगयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यन्ते भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कोट्टमल्लको
⁽⁷⁾ ऽयमसौ भद्रिकः । यत्तेन प्रत्येकबुद्धः पूपलिकया प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाख्ये
 शाक्ये प्रत्यागतः⁽⁸⁾ ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि
 ब्रह्मचर्यावासः प्रतिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्तक- 10
 णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
 मिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः⁽⁹⁾ करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिदितव्यम् ॥

इदमवोचद्ग[85b]वानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

-
- 1) B तदस्त्युद्भूतं, D corr.
 2) MS °निकृत्त, cp. *supra*, p. 114 n. 1.
 3) Ex conject., cp. *infra*, l. 8; MS पूपलिका, the copyist of B or some
 prototype of B may have blended two constructions.
 4) MS ज्ञापयेयं, cp. *supra*, p. 76, n. 7. 81, n. 3.
 5) D adds the missing aksara.
 6) B भिन्नवा, DP corr.
 7) MS °ल्लकमयम°.
 8) MS प्रत्यागताः. In the same sense *supra*, p. 116, 1 *pratyājātaḥ*.
 9) B °भोगक°, D corr.
-

राष्ट्रपाल इति⁽¹⁾ १० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनत्तानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः स्थूलकोष्ठकमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विक्रति स्थू-
 लकोष्ठकीये वनषण्डे । तेन खलु समयेन स्थूलकोष्ठके कौरव्यो⁽³⁾ नाम राजा राज्यं कारयति
 ऋद्धं च स्फोटं च क्षेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्बडमरं त-
 स्कररोगापगतं शालोत्तुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकाण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं पालयति । तस्य
 भ्रातृपुत्रो राष्ट्रपालो नाम्ना अभिद्वपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य विन-
 10 यकालमवेक्ष्य भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुर-
 स्कृतः स्थूलकोष्ठकं पिण्डाय प्रविष्टः । ददर्श राष्ट्रपालो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरु-
 षलक्षणैः समलङ्कृतमशोक्त्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरे-
 कप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसन्नम् ।
 स प्रसादजातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रन्नञ्ज्यां याचते ॥ ततस्तं भगवानाह । वत्स घनुज्ञातो
 15 ऽसि मातापितृभ्यामिति ॥ राष्ट्रपालः कथयति । नो भदत्तेति ॥ भगवानाह । न हि

1) A different redaction of this story how Rāstrapāla became a monk makes up the first part of Majjhima Nikāya, Majjhima Paññāsa IV, 2, as Feer rightly observes, see his remark I on p. 360.

2) MS °निश्चित्य. In the Pāli redaction quoted in the preceding note it is explicitly said that Bhagavān stayed at that time in the land of the Kurus, and that Thullakotṭha was a market-place (*nigama*) in that country. But there is no question there of a king. Rāṭṭhapālo is styled a *kulaputto*, nothing more.

3) B कौरव्यो, D corr. Aṣokāv. nr. 21, which is the paraphrase of this avad. of our text, has likewise कौरव्यः (f. 263 a 5).

वत्स तथागता वा तथागतश्रावका वा अननुज्ञातं मातापितृभ्यां प्रव्राजयत्युपसंपादयति चेति ॥

ततो राष्ट्रपालो मातापित्रोः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य बुद्धस्य वर्णं भाषते । दृष्टो मया भगवाञ्छाक्यमुनिः सम्यक्संबुद्धः स्फीतं चक्रवर्तिराज्यमपह्नाय प्रव्रजितः ⁽¹⁾षष्टिं चात्तःपुरसदृशाणि ⁽²⁾मुण्डः सङ्घाटिप्रावृत्तो ऽस्मिन्नेव स्थूलकोष्ठके पिण्डपातमहति । 5 ⁽³⁾तदर्हन्तो युवां मामनुज्ञातुं यदहं तं भगवत्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजेयमिति ॥ ततो ऽस्य माता-पितरौ नानुजानीतः ॥

ततस्तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो वा यावच्छङ्खुक्तच्छेदाः ⁽⁴⁾कृताः ॥ अथ राष्ट्रपालस्य मातापितरौ येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्तौ । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमिदमवोचत् ⁽⁵⁾। यत्खलु तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि ⁽⁶⁾सुकुमारः सुखिणी न 10 त्वं ज्ञानको दुःखस्य ⁽⁷⁾। दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं दुरभिरममेकत्वं दुरभिसंबोधान्य-रण्यवनप्रस्थानि प्रातानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इहैव त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तू-ष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ ⁽⁸⁾ज्ञातीनुद्योजयतः । अङ्ग तावज्ज्ञा- 15

1) MS षष्टिर्चात्तःपुर°.

2) MS मुण्डाः.

3) Ex conject.; MS तदर्हन्त्युवांमामनुज्ञाते.

4) Cp. *supra*, p. 80, 15.

5) MS °वोचत्.

6) MS सुकुमारः सुखिणी, the same words are preserved without fault some lines below (p. 120, 3).

7) B दुःखस्म, CDP corr.

8) The effort of the kinsmen to dissuade Rāṣṭrapāla does not occur in the Pāli redaction of the story. After the unsuccessful entreaty of the parents there is only one repetition of those instances, by the comrades, not two, as here.

तयस्तातं राष्ट्रपालमुत्थापयत⁽¹⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य ज्ञातयो येन राष्ट्रपालो
 गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्राताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमेवमवोचन्⁽²⁾ । यत्खलु
 तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि सुकुमारः मुखैषी । न त्वं ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं
 दुष्करं⁽³⁾ प्राविवेकं⁽⁴⁾ दुर्भिरममेकत्वं⁽⁴⁾ दुर्भिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि⁽⁵⁾ प्राप्तानि शयनास-
 5 नान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्षु दानानि च देहि
 पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो⁽⁶⁾ गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वय-
 स्यकानुद्योजयतः । अङ्ग तावत्कुमारस्तातं⁽⁶⁾ राष्ट्रपालमुत्थापयत⁽⁷⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृह-
 पतिपुत्रस्य वयस्यका येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्राताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं
 10 गृहपतिपुत्रमिदमवोचन्⁽⁸⁾ । यत्खलु सौम्य राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि सुकुमारः⁽⁹⁾ मुखैषी । न त्वं
 ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेकं⁽³⁾ दुर्भिरममेकत्वं⁽⁴⁾ दुर्भिसंबोधान्य-
 रण्यवनप्रस्थानि प्राप्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं सौम्य राष्ट्रपाल निषद्य
 कामांश्च परिभुङ्क्षु दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तू-
 ष्णीम् ॥

15 अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यका यन राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मा-

1) MS °यतः.

2) MS °वोचत्.

3) MS प्राविवेकं (D °वेकं).

4) MS °कत्वे.

5) MS वनप्रस्थितानि.

6) MS कुमारस्तातं.

7) Ex conject.; MS °पयतु. It is also possible that उत्थापयतु should be meant, but the comparison of the analogous phrase *supra*, l. 1 makes this improbable.

8) MS °वोचत्.

9) MS मुखैषी.

तापितरौ तेनोपसंक्राताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालस्य⁽¹⁾ गृहपतिपुत्रस्य मातापितराविदम-
 वोचन् । अम्ब तातानुजानीतं⁽²⁾ सौम्यं राष्ट्रपालं प्रव्रजितुं⁽³⁾ सम्यगेव अद्वया⁽⁴⁾ अगारादनगा-
 रिकां किं मृतेन करिष्यथ⁽⁵⁾ । सचेत्तातः⁽⁶⁾ प्रव्रज्यायामभिरस्यते जीवत्तमेनं द्रव्यध्वे⁽⁷⁾ सचेन्ना-
 भिरमते कान्या पुत्रस्य गतिरन्यत्र मातापितरावेव⁽⁸⁾ ॥ एवमावां कुमारकास्तातं⁽⁹⁾ राष्ट्रा-
 लमनुजानीयावः सचेत्प्रव्रज्योपदर्शयिष्य⁽¹⁰⁾ * * * * *

5

1) B गृहपतिपुं, D corr.

2) Ex conject.; MS °नीय सौम्यरा°.

3) B प्रव्रजितं, CD corr.

4) I have followed D; B अगाराद°.

5) By the insertion of सौम्य and of the formula सम्यगेव अद्वया the original metrical form of the phrase has been obscured, whether the interpolation was made by the composer of Avadānaç. or by scribes. The original form must have been that of an anuṣṭubh śloka, such as:

अम्ब तातानुजानीतमगारादनगारिकाम् ।
 राष्ट्रपालं प्रव्रजितुं किं मृतेन करिष्यथः ॥

6) Ex conject.; MS तातप्र°.

7) MS द्रव्यध.

8) Ex conject.; MS गतिरन्यत्र मातापितरावेव. I believe that I thus have met the doubts of Feer (p. 357 n. 4) as to the sound condition of the text. I see here no discrepancy between the original Sanskrit and the Tibetan translation. *Anyatra* (save, except) is construed with acc., a construction seldom met with. Another instance is Mahābh., IV, 18, 3 का नु जीवति मादशी..... अन्यत्र द्रौपदीं प्रभो.

9) Ex conject.; MS तातरा°.

10) MS सचेत्प्रव्रज्योपदर्शयिष्यामिभगवत्ताय राष्ट्रपालो etc. There can not exist the least doubt about the corrupt and defective state of this passage in the transmitted text. I have left out the four akṣaras before अथ राष्ट्रपालो, since they are utterly depraved and precede a considerable gap. I suggest that the uncorrupted and original shape of that portion of the phrase that precedes the gap was सचेत्प्र-
 व्रज्योपदर्शयिष्यत्यात्मानम् = Feer p. 357, 24 «pourvu que après son initiation, nous puissions le voir»; what follows, «nous rencontrer avec lui» (འཕྲད་ཅུ་ཁོང་ན་), falls already into the gap. The first six lines of Feer, p. 358 are translated from the Tibetan and correspond to the portion lost in the Sanskrit. For the sake of completeness I transcribe them: «Alors les compagnons de Râṣṭrapāla, le fils du maître de maison, se rendirent au lieu où était le fils du maître de maison Râṣṭrapāla;

अथ राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो ऽनुपूर्वेण कायस्य स्थामं च बलं च संजनय्य येन भग-
 वांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवत्पादौ शिरसा वन्दित्वाकात्ते ऽस्थात् । एकात्ते स्थितो
 राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो भगवत्तमिदमवोचत् । अनुज्ञातो ऽस्मि भगवन्मातापितृभ्याम् ।
 लभेयाहं स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्म-
 ५ चर्यम् ॥ लब्धवान्राष्ट्रपालो⁽¹⁾ गृहपतिपुत्रः स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षु-
 भावम् ॥ स एवं प्रव्रजितः सन्निदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्का-
 रगतीः शतनपतनविकारविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादहं साक्षात्कृ-
 तवान् । अहं⁽²⁾ संवृत्स्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासी-
 चन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्का-

et quand ils y furent arrivés, ils parlèrent ainsi à Râstrapâla: 'Gentil Râstrapâla, ton père et ta mère consentent à ce que tu sois initié, pourvu que, après ton initiation, ils puissent se rencontrer avec toi et voir ton visage'. — 'Oh! ils se rencontreront avec moi', répondit Râstrapâla».

The narrative of the consent of R.'s parents in Aṣokāv. is somewhat different. It is not the comrades who report to R. the permission of his father, but the father himself goes up to him and tells him that he and also his mother give their permission, but on this condition: सर्वदा नौ मुखं पुत्र दर्शयितुं त्वमर्हसि (MS °ति). After this,

इति पित्रोदितं श्रुत्वा राष्ट्रपालः (MS °लं) स मोदितः ।

तथेति संप्रतिज्ञाय शयनाडुदतिष्ठत ॥

ततः स साञ्जलिः पित्रोः पादान्वा प्रमोदितः ।

कृतार्थिभ्यः प्रदानानि सहसा निर्ययौ गृहात् ॥ (f. 268a 6 sq.).

It may be apposite to adduce here in full the corresponding passage of the Pāli redaction: *sace tumhe Rāṭṭhapālaṃ kulaputtam nānujānissatha agārasmā anagāriyam pabbajjāya tattheva maraṇam bhavissati | sace pana tumhe R. k. anuj. a. a. p. pabbajitam pi nam dakkhessatha | sace R. k. nābhīramissati agārasmā a. p. kā tassa aññā gati bhavissati idheva paccāgamissati*. The answer of the parents follows immediately: *anujānāma tāta R. k. a. a. p. pabbajitena ca pana te mātā-pītaro uddassetabbāti*.

1) MS लब्धवान्राष्ट्रपालपुत्रः. Feer (p. 358, 16) following the Tibetan, as I have examined, has here only «Râstrapâla obtint».

2) B °हंसंवृ°, D corr.

रपराङ्गुलः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः । तत्र भगवान्भित्तूना-
मन्वयते स्म । एषो ऽग्रे मे भित्तवो भित्तूणां मम आचकाणां * * * ⁽¹⁾ यदुत राष्ट्रपालो
भित्तिरिति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धे भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे राष्ट्रपालेन
कर्माणि कृतानि येनाब्धे राजकुले प्रत्याज्ञात इति अभिरूपो दर्शनीयः प्राप्तादिकाः प्रब्रज्य 5
चार्द्धत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । राष्ट्रपालेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । <न> भित्तवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधा-
तावपि ⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । 10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोडिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि विदेहराजः सपरि⁽³⁾स्वारः परचक्रवित्रासितो ऽष्टवी-

1) According to Feer (p. 358 n.) the gen. plural lost is *आरण्यकानाम्* or
a synonymous word, on account of the Tibetan term *རྒྱལ་པོ་ལ་ལ་རྒྱལ་པོ་ལུ་*; in
Açokāv. the utterance of the Buddha is a little different. His praise of R. is re-
lated in this śloka:

एषो ऽग्रे भित्तवः सर्वभित्तूणां पुण्यवाङ्मनाम् ।

यदुत राष्ट्रपालो ऽयं अद्वाभि(sic)भक्तिमान्सुधीः ॥ (f. 268 b 5)

the last pāda, I think, must be read *अद्वालुर्भक्ति°*.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Ex conject.; MS *सपरःपरचक्र°*. Feer (p. 358, 28) translates «entouré de
sa suite», after the Tibetan, of course. For this reason I have put *सपरिस्वारः*,
though I had also thought of *सबलः*, as is found in Açokāv., which here closely
clings to the text of Avadānaç. Its paraphrase is as follows:

तस्मिंश्च [MS तस्मिं च] समये राजा विदेहविषयाधिपः ।

परचक्रभयोद्विग्नः [MS ऽग्राः] ससैन्यस्तदने ऽविशत् ॥

मनुप्राप्तः । स मध्याह्ने तीक्ष्णसूर्यरश्मिपरितापितः सबलौघ इतश्चामुतश्च परिभ्रमति मार्गं
च नासादयति ॥ असति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्प-
काः प्राप्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य ॥ यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तस्मिन्का-
त्तारमार्गे प्रतिवसति । तेन कारुण्यमुत्पाद्य तस्य विदेहराजस्य मार्गो व्यपदिष्टः पानी-
5 यद्भृदश्च दर्शितो येन स राजा इष्टेन जीवितेनाच्छादितः ॥ ततो राजा प्रसादजातेन स्वन-
गर्मानोय त्रैमास्यं सर्वोपकरणैरुपस्थितः । परिनिर्वृतस्य चास्य शरीरस्तूपं⁽¹⁾ कारयामास
प्रणिधानं च कृतवान् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं च शा-
स्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवायं
10 स राष्ट्रपालः । अपराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । अस्मिन्नेव भद्रके
कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्या-
चरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देव[86b]मनुष्याणां बुद्धो
भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपतने मृगशवे ॥ तेन खलु समयेन
वाराणस्यां नगरीं कृत्वा राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभितं चाकीर्णव-
15 कुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलहडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं
धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयति । तस्य कनीयान्पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ
दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजि-
तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य भगवतो ऽतिके चित्तमभिप्रसन्नम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा

तत्र स सबलश्चाण्डरुग्रश्मि[MS °स्मि]परितापितः ।

इतस्ततः परिभ्रम्य मार्गं न समुपाचरत् [MS °रन्] ॥

In the second śloka quoted I analyze *caṇḍarugraśmi* as made up of *caṇḍa* + *ruc* (= *sūrya*) + *raśmi*.

1) MS शरीरं स्तूपं (D श°, P शरीरैस्तूपं).

2) MS °निसृत्य.

पुरस्तान्निषणो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता काश्यपेन धर्मो देशितः । तेन प्रसाद-
जातेन भगवान्काश्यपः सपरिवार उपस्थितः शरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि परिनि-
र्वृतस्य च स्तूपे कनीयाञ्छ्ममारोपितवान्⁽²⁾ ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ राजपुत्रो ऽयमेवासौ राष्ट्रपालस्तेन कालेन तेन
समयेन । अपराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति 5
ऽधनि वाराणस्यां महानगर्यामन्यतमो मूलिको⁽⁴⁾ ब्राह्मणः । स मूलानामर्थे ऽन्यतमं पर्वत-
मभिन्नः । तेन तत्र पर्यट्ता वनात्ते गानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततस्तेन प्रसादजातेन
तस्योपस्थानं कृतम् । यदा⁽⁵⁾ ग्लान्याद्युत्थितस्तदा पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतम् ।
अहमप्येवंविधानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारामयेयं मा विरामयेय-
मिति ॥ 10

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मूलिको ब्राह्मणो अयमेवासौ
राष्ट्रपालः⁽⁶⁾ । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे न कदाचिदुःखमनुभूतवानिदानीमप्याद्ये राज-
कुले प्रत्याजातो ऽभिन्नपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः । तेनैव हेतुनार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि

1) B परिनिवृ°, D corr.

2) Ex conject.; MS °रोपितं.

3) MS राजपुत्र अय° and on l. 13 °जात अभि°.

4) *Mūlika* with the meaning of an ascetic «who lives on the roots of herbs» is not instanced from literature in the PW and PWK. It occurs also Divy. 647, 1 *çatabhiṣṭyām jūto mūliko bhavati*. The paraphrast of our avadāna employed *mūlika* in both cases, where he found this word in his source, see Aṣokāv. f. 269b 6 and 270a 1. About its Tibetan equivalent རྩ་བ་རྩོ་བ་ཞེས་ see Feer, p. 360 n. 1.

5) Ex conject.; MS ग्लानाद्यु°. The same fault *supra*, p. 87, 11. Cp. *supra*, p. 85, 18 and Divy. 25, 8.

6) In B there was written at first राष्ट्रपालेन, a *sec. manus* has erased न with a stroke which may have been intended as a daṇḍa, and the scribe of C accepted it so. Probably there is here a small gap containing something like यदनेन तस्य प्रत्येकबुद्धस्योपस्थानं कृतं, according to the ordinary style of the conclusions. But perhaps the missing portion is larger.

भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यति-
 मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
 चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹⁾ ॥

1) After this conclusion MS has this colophon इत्यवदानशतके नवमी उदा-
 नगाया समाप्ता; then follows the cipher ५० written by a second hand.

दशमो वर्गः ।

⁽¹⁾सुभूतिरिति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगुहा- 5
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्डद-
 स्यारामे ॥ यदा भगवतानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य श्रावका निपुक्तास्तेषु तेषु जन-
 पदेषु विनेयजनानुग्रहार्थं तदा ये ऽध्यायिनस्ते ⁽³⁾सुमेरुपरिषण्डायां ध्यानपरा स्थिताः ॥
 यावत्सुपर्णिपक्षिराजेन महासमुद्रान्नागपोतलक उद्धृतः । स तं सुमेरु⁽⁴⁾परिषण्डायामारोप्य
 भक्षयितुमारब्धः । ततो नागपोतलको जीविताद्यपरोप्यमाणो महाश्रावकाणामतिके 10
 चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः ॥

स कालं कृत्वा श्रावस्त्यां ⁽⁵⁾भूतिर्नाम ब्राह्मणस्तस्याग्रमहिष्या⁽⁶⁾ कुत्तावुपपन्नः ।

1) In MS the *uddāna* of the tenth *varga* precedes. It runs as follows:
 उद्दानं सुभूतिं स्वविरथापि हस्ते[or स्त]लेकुंविदेकेन च संसारो गुप्तिकथापि विद्वपो
 गंगिकेन च दीर्घनखः संगीतिश्च वर्गो भवति समुद्दिष्टः. Of this śloka of six pādas the
 second is very corrupt; read हस्तो लेकुञ्चिकेन च, and in the third pāda संसारो.

2) B °देवैर्नागैः, D corr.

3) MS तेषुसुमेरु° with superfluous षु. For the rest cp. Divy. 344, 11 foll.,
 in the *nāgakumārāvadāna*, nr. XXIV of that collection.

4) सुमेरुपरि°.

5) Note the absence of the relative pronoun, corresponding with *tasya*. For
 similar instances of the simple and colloquial style of this work cp. my observa-
 tion LXXII, in W. Z., XVI, 343.

6) महिष्या, D corr.

साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो⁽¹⁾ अभिन्नो दर्शनीयः प्रासा-
दिकः । तस्य जातो जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति ।
ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य पिता भूतिस्तस्मा[87a]द्भवतु दारकस्य सुभूतिरिति नामेति ॥
सुभूतिर्दारक उन्नीतो वर्धितो महान्संवृतः ॥ स पूर्वेण हेतुबलाधानेनातीवरोषणः क्रोधप-
5 र्थवस्थानबहुलो⁽²⁾ मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनिवर्त्य⁽³⁾ ऋषिषु प्रव्राजितः । स च तत्र ध्या-
नपरः संयतो⁽⁴⁾ अन्यतरद्वनषण्डमुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति । तत्र च वनषण्डे देवता प्रतिवसति
दृष्टसत्या । तस्याः कारुण्यमुत्पन्नम् । अयं कुलपुत्रः क्रोधपर्यवस्थानबहुलो⁽⁶⁾ विशेषं नाधि-
गच्छति । यन्नृद्धमेने भगवद्दर्शने नियोजयेयमिति ॥ ततस्तया देवतया सुभूतेः पुरस्ताद्बुद्धस्य
वर्णो भाषितो धर्मस्य च सङ्गस्य च । ततः सुभूतेर्भगवद्दर्शनहेतोरभिलाष उत्पन्नः । ततो

1) MS जात अभि°.

2) Ex conject.; MS °स्थानिवहुलो. Cp. Divy. 186, 9.

3) Ex conject.; B मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनिवर्त्य, the last akṣara being indistinct has for clearness' sake been written a second time between the lines, yet wrongly, for it ought to be written त्य; of B's copies, C and P have °णाद्विनिवर्त्य, D °णाद्विनिवर्त्य. My correction is almost certain, *vinivartya* being the appropriate Sanskrit verbal form here wanted; it is indirectly confirmed by its Tibetan equivalent ཡུང་སྤྱོད་ (cp. Feer, p. 367 n.). The parallel passage in K's paraphrase is: अथर्वणाद्वि(ms. न्वि)निवर्त्य (K, f. 69 b 7).

Our text is here very condensed. K gives a better and fuller account of the angry temper of Subhūti, which prompted him to become rather an Ātharvāṇa.

4) Ex conject.; B ध्यानपरः संयतो^सन्यतरद्वन° (the copyists of C and P neglected the of interlinear स, D has संयसतो°). The correction in MS by means of an inserted स is doubtless wrong. I have put *saṃyata* as a synonym of *saṃyā-tendriya*, *dānta*. The Tibetan translation is here not quite literal: བསམ་གྱིས་ལྷན་སྤྱོད་ལྷན་སྤྱོད་ལྷན་སྤྱོད་ etc. 'having wholly given himself to *dhyāna* etc.' The paraphrast of K, who dwells very long on Subhūti's *ṛṣipravrajyā* (f. 71a — 78b), gives here no help.

5) MS °निसृत्य.

6) Sic MS.

नोत्पत्स्यते येन समन्वागतः कायस्य भेदादपायं दुर्गतिं विनिपातं नरकेषूपपद्यते ॥ सो
 ऽरण्यप्रतिपदं⁽¹⁾ समादाय वर्तते । यदा सङ्के वा ग्रामे वा देशे वा जनपदे वा भिक्षाहेतोर्वि-
 कर्तुकामो भवति तदा पूर्वतरं गोचरमवलोकयति । मां मां कश्चित्कारणेन दृष्ट्वा चित्तं⁽²⁾
 प्रदूषयिष्यति अतः कुत्तपिपीलिका⁽³⁾ अपीति । स तानीर्यापथेन प्रश्रितेनाभिरमयति । तेन
 5 तेषां सत्त्वानां चित्तप्रसादो भवति । एवंविधां सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो⁽⁴⁾ ऽव्यपन्नपामनुभवतीति ॥
 तत आयुष्मतः सुभूतेर्बुद्धिरुत्पन्ना । यन्नहमिदानीं⁽⁵⁾ महाजनानुग्रहार्थं कुर्यामिति । ततस्तेन
 ऋद्ध्या पञ्च⁽⁶⁾ सुपर्णिशतानि निर्मितानि (यानि) दृष्ट्वा नागा भीतास्त्रस्ताः संविग्ना इतश्चा-

1) Ex conject.; MS °रण्यं प्रतिपदं. I interpret *aranyapratipad* as «the rules of forest-life». *Pratipad* = *pratipatti* 'conduct' in Buddhist Sanskrit, cp. e. g. Jtkm. p. 100, 10 पुण्यां प्रतिपदमुद्गात्रयन्, ibid. XVII, 32 वाक्प्रग्रहेण प्रतिपन्मयेन; ibid. VI, 5.

2) Ex conject.; MS न मां. *Mā* with the future to express apprehension is of frequent occurrence in the *avadāna*-literature; see e. g. Divy. 57, 25. 88, 7. This idiom is also found in the epics, e. g. Mhbh. II, 75, 5. III, 146, 68. ibid. 249, 38 and in *Kathāsaritsāgara*, e. g. 19, 105. 71, 41. 92, 57.

3) Ex conject.; B पिपील्लि — a blotted aks. unreadable — कीपीत, in the three copies the blurred aks. has been passed over, and the copyists were right accepting the interlinear ल्लि as a rectification of the somewhat indistinct ल्लि on the main line; they write °कीपीत. *Antataḥ* is here employed like Pāli *antamaso*. Cp. K, f. 80 a 9,

तदहं सर्वसत्त्वेषु कुत्तपिपीलिकादिषु ।

दयाचित्तं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ॥

4) Ex conject.; MS is here utterly corrupted (cp. Feer, p. 368 n. 3), B स तमीर्यपथम(or न)पशतेनाभिनमयति; of its copies D alone has °समयति, and all have distinctly °पथमपशु°. I translate: «he delighted them by his humble and decent behaviour.»

5) Ex conject., which fully agrees with the Tibetan version quoted by Feer, p. 369 n.; MS एवंविधांसोर्हण्यत्रयाणामनुभवतीति. As to my filling up of the small gap, answering to Tibet. རྒྱུ་ཡིན་ཏུ་བྱེད་ཀྱང་, cp. *supra*, I, p. 285, 4. °प्राप्तो ऽपि व्यपन्नपाम् may also be thought of.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) सुपर्णि, D corr.

मुतश्च संधात्ताः । ततः सुभूतिना ऋद्धिबलेन पुनः परित्राताः । ततस्तेषां प्रसन्नचित्तानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ पुनरपि मद्भातं⁽¹⁾ नागद्वयमभिनिर्माय पञ्च गरुडशतान्यभिद्रुतानि । तेषां⁽²⁾ मपि भीतानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ एवं तेन नागानां गरुडानां च पञ्च कुलशतानि विनीतानि ॥

तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रे मे भिक्षवो भिक्षूणां मम आचक्षणा- 5
रणाविहारिणां⁽³⁾ पड्डत सुभूतिः कुलपुत्रः ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुभूतिना कर्माणि कृतानि येनारणाविहारिणामग्रे निर्दिष्ट इति ॥ भगवानाह । सुभूतिनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृ[87b]तान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्यो-
धवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुभूतिना कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य- 10
नुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धा-
तौ न तज्जोधतौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विप-
च्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15

1) नागद्वय is a masculine of the type taught by Pāṇini V, 3, 66.

2) Ex conject.; MS तेषामभि (D तेषामतो).

3) Cp. PWK III, 253 s. v., wrongly retracted ib. IV, 295. That among the Buddhist clergy there were some who explained *araṇāvihārin* as 'living in peace', as if the first member of the compound were the opposite of *raṇa*, is plain from the Tibetan translation, see Feer, p. 368 n. 1. And we are not far from the truth, if we credit that etymology and explanation to the composer of our *Avadānaśā-
taka*; it is for his peace-making that the forest anchorite Subhūti is called number one of the *araṇāvihāriṇas*. Divy. 401, 4 *araṇāvihārin* is an epithet of the Buddha himself, cp. Mhv. II, 292, 17 *araṇāsampanna*. This throws also light on the epithet of the Buddhas *raṇamjaha*, which occurs in several places of *Lalitavistara* (p. 358, 2. 423, 22. 437, 21 ed. Lefm., ibid. p. 361, 20 *raṇajaha*), and conveys the meaning of 'pacifier, peace-maker'.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾
विहरति ऋषिपतने मृगदावे । तत्रायं प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दानप्रदानानि दत्तानि
5 दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः प्रणिधानं च कृतम्⁽²⁾ । अनेनाहं कुशलमूलेन
चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम⁽³⁾ माणवो व्या-
कृतो भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध
इति तस्याहं शासने प्रव्रज्याणाविहारिणामग्रः⁽⁴⁾ स्यामिति ॥

कानि कर्माणि कृतानि येन नागेषूपपन्नः ॥⁽⁵⁾ अप्रहीणत्वात्क्लेशानामुद्घातत्वादि-
10 न्द्रियाणामपर्यन्तीकृतत्वात्कर्मपथानां शैलशैलभित्तुषु⁽⁶⁾ चित्तं प्रदूष्याशीविषवादेन समु-
दाचरिताः । तेन नागेषूपपन्नः । यत्तेन दानप्रदानानि दत्तानि⁽⁷⁾ ब्रह्मचर्यवासः परिपालित-
स्तेनेदानोमर्हत्वं साक्षात्कृतमरणाविहारिणां चाग्रो निर्दिष्टः । इति हि भित्तव एकाक्षक-
णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्तानामेकाक्षशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यति-
मिश्रस्तस्मात्किं भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव
15 कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS चाकृत° (D leaves out चा).

3) MS मानवो. Cp. *supra*, I, p. 239, 7.

4) B °रिणा अग्रस्यमिति, D corr.

5) Ex conject.; MS अग्रहीणत्वात्. Cp. K (f. 84b 6) यतः क्लेशाप्रहीणत्वाद्-
द्वात्तेन्द्रियचेतसा.....चित्तानि संप्रदूष्य.

6) Ex conject.; MS °वादेनासमुद्राचरितास्तेन. As to the construction see
PW, II s. v. 2). It is here said that in his former existence Subhūti in his anger
upbraided the monks, calling them serpents, and this is also the meaning of the
parallel passage in K (cp. Feer, 370 n.) सदाशीविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्घिके.

7) MS ब्रह्मचर्यावासः.

स्थविर इति १२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने कल- 5
 न्दकनिवापे ॥ अन्यतमः श्रेष्ठो ब्राह्मो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो
 वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ⁽²⁾ तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आप-
 न्नसत्त्वा संवृता न प्रसूयते । यावद्भूयस्तथैव सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्री-
 डतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातः । स प्रथमगर्भो यथावस्थित एव मातुरुदरे ॥ या- 10
 वत्तस्याः⁽³⁾ क्रमशो दश पुत्रा ज्ञाताः । स प्रथमगर्भो मातुरुदरस्थ एव ॥ यावदसौ गृहपति-
 पत्नी ग्लान्यपतिता । सा उपस्थीयते ⁽⁴⁾ मूलगण्डपत्रपुष्पफलभैषज्येन न चासौ व्याधिरूपशमं
 गच्छति । यदा चास्या ⁽⁵⁾ मरणान्तिकी वेदना प्राडुर्भूता नचिरेण कालं करिष्यतीति तदा
⁽⁶⁾ तया स्वामी उक्तः । यत्त्वत्वार्यपुत्रं ज्ञानीया ममात्र प्रथमगर्भो ज्वतिष्ठते । यदाहं मृता

1) MS °सृत्य.

2) DP fill up the gap.

3) MS यावत्तस्याक्रमसौ.

4) Cp. Divy. 100, 16. 347, 6. 486, 16; in all these places the same formula
sa mūlagandapattā(puspa)phalabhaisajyair upasthīyamāno hīyata eva. This word
gandā here means 'stalk', as appears from its Tibetan equivalent རྩེད་པུ་; Divy.
 125, 10 there is mentioned a ripe *gandā* which must be taken off with the knife.
 Cp. also Pischel, *Die Inschrift von Paderiya*, S. 6 (Sitzb. der kgl. preuss.
 Akad., 1903, no. 35).

5) B मवणान्तिकी, D corr.

6) Ex conject.; MS तदावयंस्वामी (D तदास्वयं°).

भवामि तदा दक्षिणपार्श्वं शस्त्रेण घातयित्वा ततः प्रथमस्थितं दारकमुद्धरेथा इत्युक्ता⁽¹⁾ ।

सर्वे क्षयात्ता निचयाः पतनात्ताः समुच्छ्रयाः ।

संयोगा विप्रयोगान्ता⁽²⁾ मरणान्तं हि जीवितम्⁽³⁾ ॥

इत्युक्ता⁽¹⁾ कालधर्मेण संयुक्ता ॥

- 5 तस्याः कालगताया नीलपीतलोहितावदातैर्वस्त्रैः शिविकामलङ्कृत्य शीतवनं
प्रमशानं नीत्वा जीविको⁽⁴⁾ वैद्यराज आहूतः । एष च शब्दो राजगृहे⁽⁵⁾ नगरे समन्ततो विसृतः ।
एवमुक्तस्त्रिया इयन्ति वर्षाणि गर्भं स्थितस्तस्याश्चान्ये दश पुत्रा जाता न चासौ प्रथमत-
रमवस्थितो गर्भो निर्गतः । अथ जीविको वैद्यराजः शस्त्रेण मृताया उदरं घातयित्वा तं
प्रथमस्थितं दारकमु[88a]द्धरिष्यतीति । तं शब्दं श्रुत्वा कुतूहलाद्बहूनि प्राणिशतसह-
10 स्राणि शीतवनप्रमशाने⁽⁶⁾ संनिपतितानि पूरणप्रभृतयश्च षट् क्वास्तृप्रतिज्ञाः⁽⁷⁾ ॥ तत्र भगवा-
नायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द भिक्षूणां कथय भगवान् प्रमशानचारिकां गन्तुकामो
यो ऽद्भुतानि द्रष्टुकामः स आगच्छत्विति ॥ यावद्भगवानाज्ञातकौपिडन्यब्राह्मणमहानामानि-

1) Ex conject.; MS इत्युक्ता.

2) B °योगान्ममरणा°, above न्म there is a sign of reference, but the akṣara to be put instead of न्म is wanting on the margins; hence the scribes of the copies, regarding न्म as simply cancelled, have °योगामरणा°. The śloka uttered by the wife at the point of death — in Kalpadrumāv. nr. 19, the paraphrase of this tale, it is the husband who pronounces it — is a much quoted saying (vide e. g. Divy. 100, 18. 486, 20) which is also met with outside of the Buddhist lore, see e. g. schol. on Rāmāyaṇa, IV, 1, 116. It occurs in a Īvaite story Kathās. 51, 26, where it is ascribed to Vyāsa!

3) MS जीवित.

4) The great physician of the Buddha's time is here called throughout Jīvika, not Jīvaka, likewise in Kalpadrumāv.

5) B राजगृहेणगरे, D corr.

6) MS °प्रमशानसन्निपतितानि. Cp. K, f. 154a 1, प्रमशाने समुपाययुः.

7) Cp. Divy. 145, 27. 146, 15. Feer's n. 1 on p. 375 is based on the corrupt reading of P यत्ज्ञास्तृ°; the scribe of P must have misread what he found in B.

रुद्धशारिपुत्रमौद्धत्यायनकाश्यपानन्दरेवतप्रभृतिभिर्महाश्रावकैः परिवृतः शीतवनप्रम-
 शानं गतो जनकायेन च भगवत्तं दृष्ट्वा विवरं कृतम्⁽²⁾ ॥ तत्र जीविकेन तस्याः स्त्रिया
 दक्षिणः कुक्षिः पाटितः । ततः स्वयमेव निर्गतो वलिपलितचिताङ्गः⁽³⁾ परिजीर्णशरीरावयवः⁽⁴⁾
 परिणतेन्द्रियः कृशो⁽⁵⁾ उत्पस्थामो निर्गतमात्रश्च⁽⁶⁾ तं जनकायमवलोक्य वाचं निश्चारयति
 स्म । मा भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु⁽⁷⁾ खरां वाचं निश्चारयत⁽⁸⁾ 5
 मा⁽⁹⁾ दैवविधामवस्थामनुभविष्यथ । यदहमामाशयपक्काशख्योर्मध्ये षष्टिं⁽¹⁰⁾ वर्षाण्युषितः ।
 इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । तृप्यत⁽¹¹⁾ भिक्षवः सर्वभक्षोपप-
 त्तिभ्यस्तृप्यत सर्वभक्षोपपत्त्युपकरणेभ्यो यत्र नाम चरमभविकस्य सत्त्वस्येयमवस्था ॥ तत्र
 भगवांस्तं दारकमामन्त्रयते । स्थविरको ऽसि दारक⁽¹²⁾ ॥ स्थविरको ऽहं भगवन् ॥ स्थवि-

1) Query: काश्यपानन्दरेवत°, cp. *supra*, I, p. 213, 10.

2) Ex conject.; MS विवरं कृत. I have put *vivara* as a neuter into the text, because K, f. 154 a 6, has also विवरं कृतम् (nominative).

3) Ex conject.; MS °पलितविताण्डः (D °वितण्डः, P °चिताण्डः). Cp. K, f. 154 a 7: .

दक्षिणं पार्श्वं शस्त्रेण समघातयत् ॥

तद्वातात्पुरुषो द्रुस्वो जीर्णपरिणतेन्द्रियः ।

परि(sic)पलितयुक्ताङ्गः स्वयमेव विनिर्ययौ ॥

4) Visarga wanting in MS.

5) MS कृषो (P कृषो).

6) Ex conject.; MS निर्गतगात्रश्च. Cp. K, f. 154 a 8, तस्यास्म पार्श्वान्निर्यात एव हि.

7) MS खरं.

8) Ex conject., confirmed by K, f. 154 a 9; MS निश्चारयतः.

9) Ex conject.; MS मा चैवं.

10) It is uncertain whether षष्टि is genuine or to be corrected into षष्टिं; cp. *supra*, I, 135 n. 5 and 138 n. 2.

11) MS here तृप्यथ, but the second time it has तृप्यत. In K (f. 154 b 2) तृप्यत is found both times.

12) MS °कौशिरक^{दा} (C कौशिरक, D कौशिदारकः, P कौशिदक).

शात्ता गिरिनदीशब्दाः⁽¹⁾ परीतसलिलोदकाः⁽²⁾ ।

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ २

⁽³⁾ एते ह्यण्डजाः पक्षिणो विरता मन्दघोषकाः⁽¹⁾ ।

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ ३

पाण्डुपत्रं वनं ह्येतच्छीर्णपत्रो वनस्पतिः ।

5

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ ४

⁽⁴⁾ शस्त्रमाराधयिष्यामि को न्वर्थो जीवितेन मे ।

कथं पृथग्जनो भूत्वा शास्त्रारमुपसंक्रम इति ॥ ५

not quite correct; it has རྩེ་[not རྩེ་]རྩེ་མཁས་མེད་ཤུར་བྱེད་ན།, which seems to signify «the mountains have become yellow». It must have been the time of sunset, when the monk was about to commit suicide. *Palikṛta* = 'a-glowing', cp. Index s. v.

1) Visarga wanting in MS.

2) Pāda 1 has in MS one superfluous syllable: शात्ता गिरिनदीषुशब्दाः. The compound which makes up the 2^d pāda is added in a somewhat loose manner to that which precedes. If the reading be corrupt, *parittasālilāpagāh* (cp. *supra* I, 20 n. 6; 23, 14 etc.) would fit better. K (f. 156a 9) शात्ता गिरिनदीशब्दाः परीतशलि-लाश्रया. The spelling शलिल is also in MS.

3) K transposes the words of the first pāda so as to become अण्डजाः पक्षिणो ह्येते, in this way rectifying the metre.

4) Ex conject.; MS शास्तुमारा° (CDP शास्तुमारा°). The text was already corrupt in the manuscript or manuscripts used by the composer of Kalpadru-māvadāna. K (f. 156b 2) शास्तुराराधयिष्यामि. Feer (p. 376, 30) rendering this passage thus: «c'est à l'arme tranchante que je me consacre» implies that we have to read शस्त्रमारा°, and this, in fact, is the most probable solution of the difficulty, for the Tibetan renders this pāda rather freely as follows: བདག་ནི་ཆོད་ཀྱིས་

ལྷུང་མཆོད་ཀྱིས་ཆོད་ཅིང་། = 'I shall allow myself to kill my useless person, so he said'. The Tibetan has a stanza more, between ४ and ५, the latter half of which corresponds to the repeated line अथेदं पापकं etc. Its former part is in

Tibetan: ལྷུང་འབྲེག་པའི་གནས་བརྒྱུད་རྩེ་མཁས་། སྤྱོད་པ་སྤྱོད་པ་དག་ཏུ་རྩེ་བྱེད་ན།, in Feer's translation (p. 376, 27): «Les Sthaviras dispensateurs de la doctrine sont partis pour aller les uns d'un côté, les autres d'un autre.»

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्ताणां शमयविषय-
 नाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोधोत्तीर्णानां चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
 तानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
 5 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
 <बल>⁽²⁾बलिनो दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां⁽³⁾ त्री रात्रेस्त्रिर्दिव-
 सस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को
 ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यान-
 10 वरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैपवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

पावद्भगवता समन्वा⁽⁵⁾हृत्य ऋद्ध्या चोपसंक्रम्य तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा
 आयुष्मता स्थविरकेण इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 15 शतनपतनविक[88b]रणाविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् ।
 अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दन-

1) B °दृष्टमवित्तमविदित°, but the त्त and perhaps also the म is expunged; P has, instead of वित्तम, चित्तम, D omits the three superfluous aksaras.

2) D adds the lost syllables.

3) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

4) B सबाध°, D corr.

5) Ex conject.; MS समन्वाहृत. Cp. K, f. 157a 2:

ततश्च सहसा दृष्ट्वा समन्वाहरदाशु तं ।
 ऋद्ध्या तत्रोपसंक्रम्य दिदेश धर्ममुत्तमं ॥

विहारिणां⁽¹⁾ शतानि उपस्थापितानि । एते ऽप्येवमेव विनीता भविष्यतीति ॥

तत आयुष्मानानन्दः सब्रह्मचारिवत्सलः परानुग्रहप्रवृत्त आयुष्मत्तं स्थविरकना-
मानमुद्भावयितुकामो येनायुष्मान्स्थविरनामा तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्यायुष्मता स्थ-
विरेण स्थविरनाम्ना भिक्षुणा सार्धं संमुखं⁽²⁾ संमोदनीं संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिसार्ध-
5 कात्ते निषण्णः । एकात्ते निषण्ण आयुष्मानानन्दः स्थविरं स्थविरकनामानमिदमवोचत् ।
पृच्छेम वयमायुष्मत्तं स्थविरं स्थविरकनामानं कञ्चिदेव प्रदेशं सचेदवकाशं कुर्याः प्रश्नस्य
व्याकरणाय ॥⁽⁴⁾ आयुष्मन्नानन्द श्रुत्वा ते वेदयिष्ये ॥ अरण्यगतेनायुष्मन्स्थविर भिक्षुणा
वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁵⁾ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः ॥⁽⁶⁾ [आह ॥ अरण्यगतेना-
युष्मन्नानन्द⁽⁷⁾ भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ शमथश्च
10 विपश्यना च ॥ शमथ स्थविरं आसेवितो भावितो बहुलीकृतः कमर्थं⁽⁸⁾ प्रत्यनुभविष्यति⁽⁹⁾ ।
विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयुष्मन्नानन्दं⁽¹⁰⁾
आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भा-
विता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायुष्मन्नानन्दं
श्रुतवत्त आर्यश्रावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र स्थविरं कतमे धातवः ॥⁽¹¹⁾ यश्चा-

1) Ex conject.; MS सार्द्धविहारिणा. Cp. *saddhimvihāri* apud Childers, *Dict.* s. v., and *sārdhamvihārin* in the Index on Divy.

2) MS संमोदनीयं संरञ्जनीयं. Cp. *supra*, I, p. 229, 2; Divy. 70, 10. 156, 19; etc. and *passim* in the Pali Tipiṭaka.

3) MS सचेदमवकाशं.

4) Ex conject.; MS आयुष्माना°.

5) Sandhi in MS, cp. *supra*, I, p. 20 n. 6.

6) Added in MS between the lines. I take it for a gloss.

7) B °युष्मानानन्द, with cancelled first ā, DP °युष्माना°.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) The future tense is only used here, not in the repetitions, cp. *infra*, p. 141, 11. 142, 9.

10) MS आयुष्मानानन्दः.

11) B पएचा, CP पश्चा, D corr.

युष्मन्नानन्द प्रह्लाणधातुर्यश्च विरागधातुर्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य नु स्थविर प्रह्ला-
णात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरोधान्निरोध-
धातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । सर्वसं-
स्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधातुरित्यु-
च्यते ॥

5

अथायुष्मानानन्द⁽¹⁾ स्थविरस्य स्थविरकनाम्नो भिक्षोर्भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन पञ्च
भिक्षुशतानि तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य पञ्च भिक्षुशतानीदमवोचत् । अरण्यगतेनायुष्मत्तो⁽³⁾
भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁴⁾ धर्मा अभीक्ष्णं मनसि कर्तव्याः ॥ अरण्यगते-
नायुष्मन्नानन्द⁽⁵⁾ भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसि कर्तव्यौ
शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथ आयुष्मत्त आसेवितो भावितो बहुलीकृतः कमर्थं प्रत्य- 10
नुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयु-
ष्मन्नानन्द आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसे-
विता भाविता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायु-
ष्मन्नानन्द⁽⁶⁾ श्रुतवत् आर्यश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र आयुष्मत्तः कतमे धा-
तवः ॥ यथायुष्मन्नानन्द⁽⁷⁾ प्रह्लाणधातुर्यश्च विरागधातुर्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य⁽⁸⁾ न्वायु- 15
ष्मत्तः प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरो-
धान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते

1) B °युष्मानानन्द°, D corr.

2) MS भिक्षवो भाषित°.

3) MS °युष्मतो (D °युष्मता).

4) B धर्म अभीक्ष्णं, P corr.

5) MS °युष्मताननन्द°.

6) MS °युष्मानानन्द (D °युष्मानानन्द).

7) MS पश्चा° (D पश्चा°).

8) MS त्वायुष्मत्तः.

सर्वसंस्काराणां [89a] विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधा-
तुरित्युच्यते ॥

आयुष्मानानन्दः पञ्चानां भिक्षुशतानां भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन भगवांस्तेनो-
पसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकाक्षे ऽस्थात् । एकाक्षस्थित आ-
5 युष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । अरण्यगतेन भदत्त भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागार-
गतेन कतमे धर्मा⁽¹⁾ अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः⁽²⁾ ॥ अरण्यगतेनानन्द भिक्षुणा वृक्षमूलगतेन
शून्यागारगतेन द्वौ धर्मा⁽³⁾ अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ⁽³⁾ शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथो भदत्त
आसेवितो भावितो बहुलीकृतः⁽⁴⁾ कमर्थं प्रत्यनुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता बहु-
लीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आनन्द आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्य-
10 नामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते ।
शमथविपश्यनापरिभावितमानन्द श्रुतवत् आर्यश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र
भदत्त कतमे धातवः ॥ यश्चानन्द प्रह्णाणधातुर्यश्च <विरागधातुर्यश्च> निरोधधातुः ॥ कस्य
नु भदत्त प्रह्णाणात्प्रह्णाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य नि-
रोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ भगवानाह । सर्वसंस्काराणामानन्द प्रह्णाणात्प्रह्णाणधातु-
15 रित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरो-
धधातुरित्युच्यते ॥ आश्चर्यं भदत्त यावच्छास्तुः आवकाणां चार्थिनार्थः पदेन पदं व्यञ्जनेन
व्यञ्जनं <सं>स्यन्दते समेति यदुताग्रपदैः । तत्कस्य हेतोः । इहाहं भदत्त येन स्थविरः
स्थविरकनामा भिक्षुस्तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य स्थविरं स्थविरकनामानं भिक्षुमेतमेवार्थ-

1) B धर्मा अभी°, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) B कर्तव्यो, D corr.

4) MS °कृताः (D °कृतो).

5) B प्रह्णाणान्प्र°, P corr.

6) MS व्यञ्जनं स्मन्दते (CD व्यञ्जनं स्यन्दते). Cp. *infra*, p. 143, 6.

मेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वा⁽¹⁾स्तेन मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टेन
 व्याकृत⁽²⁾स्तद्यथैतर्हि भगवता । सो ऽहमायुष्मतः स्थविरस्य स्थविरनाम्नो भिक्षोर्भाषित-
 मभिनन्द्यानुमोद्य येन पञ्च भिक्षुशतानि तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य पञ्च भिक्षुशतान्येतमे-
 वार्थमेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वा⁽⁴⁾स्तैरपि मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं
 पृष्ट्वैव्याकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता । तदिदं भदत्त आश्चर्यं यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः⁽⁵⁾ 5
 पदेन पदं व्यञ्जनेन व्यञ्जनं संस्यन्दते समेति⁽⁶⁾ पडुताग्रपदैः ॥

कं पुनस्त्वमानन्द स्थविरकं भिक्षुं संजानीयाः ॥ स्थविरको भदत्त भिक्षुरर्हन्तो-
 णास्त्रवः⁽⁸⁾ कृतकृत्यः कृतकरणीयो ऽपहृतभारो ऽनुप्राप्तस्वकार्थः परितोणभवसंयोजनः
 सम्यगाज्ञासुविमुक्तचित्तः । तान्यपि भिक्षुशतानि सर्वाण्यर्हन्ति⁽⁹⁾ क्षीणास्त्रवाणि कृतकृ-
 त्यानि कृतकरणीयान्यपहृतभाराण्यनुप्राप्तस्वकार्थानि परितोणभवसंयोजनानि सम्य- 10
 गाज्ञासुविमुक्तचित्तानि ॥

यदा भगवता आयुष्मदानन्देन⁽¹¹⁾ स्थविरकस्ते च भिक्षव उद्भाविताः प्रकाशिताश्च
 तदा भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः⁽¹²⁾ । कानि भदत्त स्थविरकेणा

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS °कृतंतद्य°.

3) Ex conject.; MS भिक्षुशतातमेवा° (D भिक्षुशतानितमेवा°).

4) Ex conject.; MS तैरपि समय एष.

5) MS चार्थेनार्थ.

6) B समैति, D corr.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) MS °र्हन्तोणाश्त्रवः.

9) Ex conject.; MS सर्वाण्यर्हन्तोणाश्त्र° (D °र्हन्तो°).

10) B °चित्तानि, CD corr.

11) Note the compound. There is no sufficient reason to correct आयुष्मता-
 नन्देन, though compounding is not usual here. I understand the passage, in a
 slightly different manner from Feer (p. 380,8), as follows: «When the Lord,
 owing to the Āyusmat Ānanda, had extolled and made renowned Sthaviraka and
 those (500) Bhikṣus —».

12) MS पप्रच्छुः (D प्रप°).

कर्माणि कृतान्युपचितानि येन ⁽¹⁾ षष्टि वर्षाणि मातुः कुत्तावुषितः कानि कर्माणि कृतानि
 येन ⁽²⁾ धन्धः संवृत्तः परमधन्धः प्रव्रज्य चार्द्धं साक्षात्कृतम् ॥ भगवानाह । स्थविरकेणैव
 भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । स्थविरकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
 5 प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते
 नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोट्यतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनि-
 श्रित्य ⁽⁴⁾ विहरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ तत्रान्यतरः श्रेष्ठिपुत्रः स्थविरसकाशे प्रव्रजितः ।
 स च स्थविरो ऽर्हन् स रागविप्रहीणः ⁽⁵⁾ ॥ यावत्तत्र देशे पर्व प्रत्युपस्थितम् । ततस्तरुण-

1) Cp. *supra*, I, 135 n. 5.

2) MS धन्धः and परमधन्धः, the same spelling as in Divy. and Qikṣāsa-muccaya (see the Indexes on both). I have nevertheless adopted the form *dhandha*, not *dhanva*, on account of the Pāli word *dandha* and Skt. *dhāndhya* (in *Trikāṇḍaṣeṣa*); see Bendall's Additional Notes on his edition of Qikṣās., p. 395.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) MS °निसृत्य.

5) Ex conject.; B स्थविरोऽर्हन्स (or some other aks., it is very indistinct) राग-वि°. At the top of the page the word दृक्^१ seems to refer to the aksaras रोहन्, but it may rather be intended as a correction of तरुण on the same line of the text. In B's copies the text is still worse corrupted. The true reading appears from a passage in avad. nr. 95 (B 92a), where an analogous unbecoming action of some young monk is related with almost the same words.

भिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ स्थविर आह ।
⁽¹⁾वत्साद्यापि ⁽²⁾प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपदं ⁽³⁾प्रतिज्ञागृहीति ॥ द्विरपि त्रिरपि तरुणा-
 भिक्षुणा स्थविर ⁽⁴⁾उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ द्विरपि त्रिरपि स्थ-
 विर आह । ⁽¹⁾वत्साद्यापि ⁽²⁾प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपदं ⁽³⁾प्रतिज्ञागृहीति ॥ ततस्तेन
 तरुणाभिक्षुणा आहारगृध्रेण खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । * * * * * ⁽⁵⁾ ॥

5

1) B the first time वत्स्या°, the second time वत्स्मा°, D corr. both times.

2) Ex conject.; MS युग unmeaning. Since in the parallel passage of avad. nr. 95 प्रातरेव is used synonymously, and the Tibetan translator renders both terms similarly by རུང་ལྷན་ — cp. Feer, p. 380 n. 2 — some synonym of *prātar* is wanted. Now *praga eva* is the very expression required. It was wrongly written *yuga eva* by copyists who did not understand the word *prage*; in ancient Nepalese writing *yu* and *pra* are very similar. That the fault is an old one, appears from the paraphrase in K, f. 159b 1

युग एव समालोक्य गच्छ तमेव भिक्षुक ।
 तावत्कुशलपदाणां प्रतिज्ञां प्रतिपूरय ॥

3) Ex conject.; MS प्रतिज्ञागृहीति. Cp. *supra*, I, 257, 14. Divy. 124, 9. 306, 12 and the places of Mhv. quoted in the Index of Senart's edition of that work (III, 559). *Pratijāgarti* = *rakṣati*, cp. Pāli *paṭijaggati*. The paraphrast of our story in the Kalpadrum. must have found this perverted reading, too, in his ms. of Avadānaç.

4) MS उपथाप्यते.

5) The portion wanting here is preserved in the Tibetan version rendered thus by Feer (p. 381, 1): «Hé bien! toi, dit-il, ne sors pas de la maison pendant soixante ans! quant à moi, je pars.» — Bhagavat reprit: Que pensez-vous, Bhixus? Celui qui, en ce temps-là, à cette époque là, fut le jeune Bhixu, c'était précisément ce bhixu Sthavira. C'est par avoir éprouvé des dispositions perverses envers un Arhat et lui avoir adressé des paroles dures par un acte de méchanceté —

It is plain that this portion has been lost by a mistake of some scribe whose eyes deviated from the first खरं वाक्कर्म निश्चारितं to those same words repeated some lines below, which close the portion lost.

In K, f. 159b 4, this is paraphrased as follows.

ततो रुषा स शिष्यस्तं गुरुं मानं ततोवदत् । (.) So MS. I propose प्रेक्ष्य
 अहमेव प्रयास्यामि त्वं तिष्ठ यथोदरे ॥ (§) Read तिष्ठेद्

**** तस्य कर्मणो विपाकेन षष्टि वर्षसहस्राणि⁽¹⁾ मातुः कुत्तावुषितः । यद्भूद्धर्म-⁽²⁾
मात्सर्यं तेन दुःप्रज्ञः कृच्छ्रेणोन्द्रियाणि परिपाचितानि । यदनेन तत्र पठितं स्वाध्यायितं
स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रव्रज्य
सर्वल्लेशप्रहाणादर्कह्वं साक्षात्कृतम् । तस्मात्तर्हि भित्तवो वाग्दुश्चरितप्रहाणाय व्याय-
5 त्तव्यम्⁽³⁾ । एते दोषा न भविष्यन्ति <ये> स्थविरकस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो
भविष्यति यस्तस्यैवार्कह्वं प्राप्तस्येत्येवं⁽⁴⁾ वो⁽⁵⁾ भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

इत्यसौ दहरो भित्तुस्तं गुरुं स्थविरं यतिं ।

रूपा प्ररूषवाक्येन प्रतिक्षिप्य ततो ययौ ॥ (.) Read परूष°

योसौ दहरो भित्तुः पारूष्यमवदहुरोः ।

अयं स्थविरको भित्तुजानीध्वमिति मान्यथा ॥ (§) Read भित्तुर्जा°

1) Cp. Feer's note 3 on p. 381.

2) MS यद्भूद्धर्म° (D यद्भूत्सर्व°).

3) MS व्यायत्तव्यमेते, cp. *supra*, I, p. 226 n. 3; 245 n. 7.

4) MS °त्यैवं.

5) B वा, D corr.

कृस्तक इति १३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद- 5
 स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 ग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भूतो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो^(१) ऽभि-
 ब्रूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः प्रकृतिजातिस्मरश्च । स स्वकं कृस्तं गृही- 10
 त्वा आलिङ्गते चुम्बति परिष्वजति^(२) वाचं भाषते । अहो बत मे कृस्तको सुचिरेण लब्धौ
 अहो बत मे कृस्तको सुचिरेण लब्धकाविति ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
 व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एव कृस्ता-
 बालिङ्गते चुम्बति तस्माद्भवतु दारकस्य कृस्तक इति नामेति ॥ कृस्तको दारको ऽष्टाभ्यो
 धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामं^(३) सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां 15
 क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते^(४) वर्धते क्षीरेण दद्या नवनीतेन
 सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् । यदा

1) MS °तः । अभि°.

2) BOD परिस्वजति, P परिष्वजति.

3) MS here °मन्स°, DP °मत्स°, as usual.

4) MS वर्द्धते.

तत्र देशे किञ्चिद्भवति भयं तदा स जनकायो भीत इत्यामुतश्चोद्गातो⁽¹⁾ भाण्डं गोपायति⁽²⁾ स
तु हस्तौ गोपायति जनकायस्य चैवं कथयति । मा भवतो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत⁽³⁾ मा
परुषां वाचं भाषयध्वमहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सु-
चिरेण लब्धकाविति ॥

- 5 यावदपरेण समयेन हस्तको जेतवनं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता
महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यस-
हस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽस्तिके
चित्तं प्रसादितम् । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दने कृ[90a]त्वा पुरस्तान्निषण्णो
धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवताशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्र-
10 तिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हस्तकेन विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य
सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हत्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाच्चन आ-
15 काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

1) MS °द्गातो.

2) B गोपायमिति; the copies neglect the interlinear aksara. I am not quite certain of the correction. Ratnāv. nr. 11, which is the paraphrase of this avadāna, is here slightly different: जनकायः समुद्गातो गोपायस्वस्वभाण्डकम् (f. 94b 3), where the true reading may be °गोपायत्स्वस्वभाण्डकम्, as seems to be meant in Cambr. MS Add. 1620.

3) MS °षयतः.

4) MS °हृत्संवृ°.

संवृतः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव भिक्षूणां धर्मं देशयति । मा भवत्तो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत मा खरां वाचं निश्चारयत । अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि येनार्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव कथयति । अहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥ भगवानाह । प्रत्यक्ष-कर्मफलदृशी भिक्षवो ऽयं पुद्गलः⁽²⁾ । इच्छथ यूयमवधारयितुम् ॥ एवं भदत्त ॥ हस्तकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते¹⁰ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां¹⁵ काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नस्सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽⁵⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽⁶⁾

1) MS °र्हत्त्वप्राप्तो, but cp. *infra*, l. 5 and *supra*, I, 285, 4. II, 139, 3.

2) I have adopted Feer's emendation (p. 385, n. 1); MS पिंगलइच्छथ.

3) Ex conject.; MS यूयंसंघायायमेवं, utterly corrupt (D यूयंसमाधाय अयमेवं, quite nonsense). My correction has been suggested by the phrase इच्छथ भिक्षवः श्रोतुम् in analogous cases (vide *supra*, I, p. 65, 9. 69, 3); *avadhārayati* is a synonym of *gr̥noti*.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B °ष्याणा, P corr., D, as usual, देवानां च मनुष्याणां च.

6) MS °निमृत्य.

विक्रति ऋषिपतने मृगदावे । यावत्तत्र द्वौ भिन्नू संशीलिकौ⁽¹⁾ । तत्रैको बहुश्रुतो ऽर्द्धन्दि-
 तीयो ऽल्पश्रुतः पृथग्जनश्च । तत्र यो ऽसावर्द्धन्बहुश्रुतः स ज्ञातो महापुण्यो लाभो चो-
 वरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां बहूनि च निमल्लणकानि प्रतिल-
 भते । स तं संशीलिकभिन्नुं⁽¹⁾ यत्र निमल्लितो भवति तत्र पश्चाच्छ्रमणं⁽²⁾ नयति ॥ यावदन्य-
 ६ तमस्मिन्द्विसे ऽर्द्धनिमल्लितो निमल्लणकं गतुकामस्तं पश्चाच्छ्रमणमागच्छति न च प्रति-
 लभते । ततस्तेन तस्यादर्शनादन्यो भिन्नुनीतः⁽⁵⁾ ॥ यावत्तत्र तरुणभिन्नुभिरौद्धत्याभिप्रायै-
 रे⁽⁶⁾वमुक्तम् । पश्यत भदत्ता यावत्तेनायं पश्चाच्छ्रमणो⁽⁷⁾ ऽद्य न नीतो ऽन्यो नीत इति ।

1) Ex conject.; MS संशीतिकौ and l. 4 संशीतिकभिन्नुं. I take this word *samṣṭika*, which is also found in the paraphrase of the Ratnāv. (f. 98a 6)

काश्यपस्य जगद्गुरोः

शासने द्वौ यती भिन्नू संशीतिकौ बभूवतुः ॥

for a corrupt reading, and have corrected it into *samṣṭika*. From the context it is plain that it must have the meaning «comrade, cohabitant, living together». The Tibetan translation of it is མཇུ་ཨ་ = 'friend'. Cp. Feer, p. 385 n. 3; the passage of the Kanjur quoted there is to be thus corrected: གཏེ་སྤྱི་ཤིག་མཇུ་ཨ་ཞིང་འདུག་སྟེ་. Now, संशीलिन is proved in PW, VII, 478 s. v. to mean 'häufiger Verkehr mit' —, and here we have the new word संशीलिक with a cognate meaning.

2) MS °च्छ्रवणं.

3) B °निमल्लितो, DP corr.

4) Ex conject.; MS तस्यादर्शाद°.

5) B भिन्नुनीतः, cp. *supra*, p. 134 n. 5; D corr.

6) If *auddhatya* is right — and there is no reason to doubt it — it must be taken here in the pregnant sense of Greek ὕbris. The young monks were intent on jeering him; Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 106, 15 *auddhatya* is conjoint with *hāsyā*. The Tibetan renders *auddhatyābhiprāyaḥ* by རྟོག་སྤྱི་ཤིག་ལ་དྲི་བ་ལྟོག་སྟེ་.

In R the parallel passage is somewhat corrupt; f. 98b 4 तस्यौद्धत्यं मनः कर्तुमेवमूचुः परस्परं (likewise in Cambr. Add. 1620, f. 90b 4, only the anusvāra on त्य is wanting). If I am right correcting this line as follows: तस्यौद्धत्यमघः कर्तुमेवमूचुः परस्परम्, the ordinary meaning of *auddhatya* will do here, for the phrase quoted would signify: «in order to abate his haughtiness they spoke thus to each other».

7) MS °च्छ्रवणो.

ततस्तेन क्रोधाभिभूतेनार्हतो ऽतिके चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । * * * * *

* * * * * ⁽¹⁾ तेन पञ्च जन्मशतान्यहस्तो ज्ञातः । यदाशयतो विप्रतिसारजाते-
नात्ययमत्ययतो देशितं विवृत⁽²⁾मुत्तानीकृतं तेन हस्तौ प्रतिलब्धौ । यत्पुनस्तेन पठितं
स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं च कृतं
तेन मम शासने प्रब्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृ- 5
ष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
मिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोच[90b]द्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो⁽⁴⁾ भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The imprecation itself has been lost with the first part of the explicative conclusion of the tale, quite as in the preceding avadāna, cp. the judicious remark of Feer, p. 386 n. There is no gap in the Tibetan. Feer in his translation (p. 386, 5) has put this missing portion within brackets. I transcribe it here for easiness' sake: «Si désormais, dit-il, je touche à son vase à aumônes pour le laver, je veux n'avoir plus mes deux mains». — Bhagavat ajouta: «Que pensez-vous, Bhixus, celui qui, en ce temps-là fut le Bhixu compagnon, c'était précisément ce Hastaka. Pour avoir, dans un accès de mauvais sentiments contre l'Arhat, laissé échapper l'acte d'une parole violente — ».

The gap must have existed already, when the Ratnāvadānamālā was composed. The long narration R, f. 98b 5—100 a, is not the paraphrase of the few phrases preserved in the Tibetan, but it has a different content; it may be a product of the paraphrast's own invention to fill up the lost portion of the text he worked upon.

2) Ex conject.; MS विवृतमुत्तानी° (P विवृतानी°). Cp. *supra*, I, p. 287, 5.

3) धातुकौशलम् has been left out in P.

4) D fills up the gap.

लेकुच्चिक इति १४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपि-
 ण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवण⁽¹⁾धनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको
 10 ज्ञातो दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽवकोटिमको⁽²⁾ ज्ञातमात्रस्य चास्य मातुः स्तनाभ्यां क्षीरमक्षर्त्त-
 तम् । यावत्तेन ब्राह्मणेन तस्यान्या धात्री आनीता । तस्या अपि क्षीरमक्षर्त्तितं तस्य
 दारकस्य कर्मविपाकतः । यदास्य क्षीरसंभवः⁽³⁾ सवैरप्युपपैर्न संभवति तदासौ लेकनोद्धतः⁽⁵⁾ ।

1) D fills up the gap.

2) MS दुर्दन अव°. — Cp. *supra*, I, p. 280, 8, where MS has अवकोटिमको, which I have changed into अवकोटिमको. Here it is written अवकोडिमको, which is also found in the paraphrase of this tale in Ratnāv. nr. 21:

ततः सा समयेसूत दारकं दुर्भगाकृतिं । (.) Read दुर्वर्णं वि°

दुर्वर्णविकृताकारमवकोडिमकेन्द्रियं ॥ (f. 203b 6)

Its Tibetan equivalent is ལུང་རྒྱ་ལོ་ཤིག་ཡུམ་ཏེ.

3) Tib. རི་མ་འཕུར་པ་.

4) MS सवैरप्यु°. (D सद्यै°).

5) MS °नोद्धत°.

तस्य लेकुच्चिक⁽¹⁾ इति नामधेयं कृतम् ॥ सो ऽल्पेशाख्यो ऽल्पपुण्यश्च ॥

यदा महान्संवृत्तस्तदा उदरपूर्णमपि नासादयति । पश्यति च ⁽³⁾भिन्नमुनिवसि-
तान्सुप्रावृत्तान्धमरसदृशानि पात्राणि गृहीत्वा आवस्तीं पिण्डाय प्रविशतस्तांश्च पूर्ण-
कृस्तान्पूर्णपात्रान्प्रतिनिष्क्रामतः । तस्य दृष्ट्वा भगवच्छासने प्रव्रज्याभिलाष उत्पन्नः । स
मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितो ऽप्युदरपूर्णं नासादयति । तेन तेनैव संवेगेन 5
पुण्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
संस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं सा-
क्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ-
⁽⁴⁾संस्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥ 10

यावदसावपरेण⁽⁵⁾ समयेन भगवतो गन्धकुटीं संमार्जितुं प्रवृत्तः । स तां संमृज्य पात्र-
चीवरमादाय आवस्तीं⁽⁶⁾ पिण्डाय प्राविशत् । ततस्तेन प्रभूतः प्रणीतश्च पिण्डपात आसा-
दितो येनास्य संतर्पितानीन्द्रियाणि महाभूतानि । ततस्तेन संतर्पितेन्द्रियेण कृत्स्ना⁽⁷⁾
रात्रिर्ध्यानविमोक्षसमापत्तिभिरतिनामिता । ततो ऽस्य बुद्धिरुत्पन्ना । शोभनो ऽयमुपायो

1) B लेकुच्चिकलेकुच्चिक इति, likewise C. In D and P the name is written but once, and in fact the repetition seems to be merely dittography.

2) Ex conject., cp. R, f. 204b 4 स्वल्प(sic)शाख्योल्पपुण्यवान्; MS स्ते ऽल्पे-
सौख्यो (D सो ऽल्पे°). Cp. Feer, p. 388 n. 2.

3) Ex conject., suggested also by the Tibetan, cp. Feer, p. 388 n. 3;
MS पश्यतिचक्षुषेनिवशतांसुप्रावृत्ता(D ता)क्रम°, utterly corrupt. Cp. also R, f. 204b
6 foll.

4) B °लोभसंस्कार°, DP corr.

5) Ex conject.; MS यावदसौपरेण.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) Ex conject.; MS कृत्स्नरात्रिं..... °नामितं. Cp. the paraphrase in Ratnāṅg.:
तद्वात्रिं सुसमाहितःसुखेनैवात्य(ms. भ्य)नामयत् (f. 206b 2).

यन्नृकं भित्तुसङ्घं विज्ञापयेयमिति । तेन सर्व एव भित्तुसङ्घो विज्ञापितः । अहं भद्रं तत्तात्प-
 पुण्यो यदा गन्धकुटीं संमृज्य पिण्डपातं प्रविशामि तदा तृप्तिं⁽²⁾ लभे । तन्मे सङ्घः कारुण्यं
 करोतु नान्येन भगवतो गन्धकुटीं संम्राष्टव्येति⁽³⁾ ॥ ततः सङ्घेन क्रियाकारः⁽⁴⁾ कृतो न केन-
 चिद्भगवतो गन्धकुटीं संम्राष्टव्येति । स विस्रब्धो गन्धकुटीं⁽²⁾ संमृज्य पश्चाच्छ्रावस्तो पि-
 ण्डपाय प्रविशति ॥

तस्मिंश्च समये आयुष्माञ्छ्वरदत्तोपुत्रः पञ्चशतपरिवारो⁽⁵⁾ जनपदे वर्षोषितः⁽⁷⁾ श्राव-
 स्त्यामभ्यागतः । ततः शास्तुर्गौरवज्ञातो गन्धकुटीं संम्राष्टुर्मा⁽⁸⁾ रब्धः । स आयुष्मता लेकु-
 चिकेन ललितः । तेनोच्यते । स्थविर उदरे मम प्रहरो दत्तो यत्ते गन्धकुटीं संमृष्टेति ॥
 स्थविरः प्राह । कथमिति ॥ लेकुचिकः कथयति । स्थविर यदाहं गन्धकुटीं⁽⁹⁾ न संमा-
 र्जितवांस्तदा पिण्डपातं नासादयामीति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणोक्तम् । पद्मेवमहमन्यत्र
 निमलितः । अल्पोत्सुकस्त्वं भव अहं तत्र तुभ्यं पिण्डपातं दास्यामीति ॥ ततः स्थविर-
 शारिपुत्रः पञ्चशतपरिवारो निमल्लणकं प्रस्थितः । लेकुचिको ऽपि तेनैव सार्धं संप्रस्थितः ॥
 यदा गृहपतेर्गृहसमीपं गतस्तदा [91 a] लेकुचिकस्य कर्मविपाकेन तस्मिन्गृहे मलान्क-
 लकः⁽⁴⁾ समुत्पन्नः । तत आयुष्मतो लेकुचिकस्यैतदभवत् । ममाल्पपुण्यतया तत्र कलको⁽¹¹⁾

1) Irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6; or may the singular *bhādanta* perhaps be used also when addressing a plurality of persons, in the same way as is sometimes the case with *tāta*?

2) Anusvāra wanting in MS.

3) Note this new form with metathesis, cp. ved. fut. *mrakṣyate*, compared to *mārṣṭavya* and the subst. *mārṣṭi*.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °ष्माच्छ्वर°.

6) B जनपदे, D corr. Cp. also Feer, p. 389 n. 2.

7) B °र्षोषितश्चा°, D corr.

8) MS संम्राष्टु° (D समाष्ट, P संमाष्ट).

9) MS गन्धकुटीनसंमार्जितवान् । तदा.

10) In B मा and the last akṣ. of पुण्यतया are very indistinct.

11) MS कलको.

ज्ञात इति । ततः प्रतिनिवृत्य विहारं गत्वा भक्तच्छेदमकरोत् ॥ ततो द्वितीये दिवसे स्थवि-
रशारिपुत्रेणोच्यते । किमर्थं त्वं न गत इति ॥ तेनोक्तम् । स्थविरेण नावगतं ममाल्पपु-
ण्यतया यादृशस्तत्र कलहो ज्ञात इति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणान्यत्र दिवसे तं⁽²⁾ पुर-
स्कृत्य तद्गृहं प्रवेशितः । सङ्क्रम्ये चोपविष्टस्य सतः <प्र>दक्षिणायाह्वारो दीयते । तत्र
परिवेषकजनो विस्मरति⁽⁴⁾ । तेन सङ्क्रम्ये द्वितीयो भक्तच्छेदः⁽⁵⁾ कृतः ॥

5

यावदियं प्रवृत्तिः स्थविरानन्देन श्रुता⁽⁶⁾ । श्रुत्वा च लेकुच्चिकमुवाच । तेन हि
त्वमिद्वैव जेतवने तिष्ठाहं ते पिण्डपातमानेप्यामीति ॥ स्थविरानन्दस्यैवंविधा स्मृतिः ।
पदा भगवतो ऽस्मिकादशीतिर्धर्मस्कन्धसहस्राण्युद्गृहीतानि * * * *⁽⁷⁾ । लेकुच्चिकस्य च
कर्मावरणेन स्थविरानन्देन विस्मृतम् । तत्रानेन तृतीयो भक्तच्छेदः⁽⁸⁾ कृतः ॥ चतुर्थे दिवसे
स्थविरानन्देनास्था⁽⁹⁾ कृत्वा पिण्डपातो दत्तः सो ऽपि निर्गच्छतः⁽⁵⁾ श्रमिर्पहतः । तत्रानेन 10
चतुर्थो भक्तच्छेदः⁽¹⁰⁾ कृतः ॥

1) Ex conject.; MS स्थविरणावगतं (DP °वगत). I accept the first sentence as an interrogation: «has the therā not noticed how —»?

2) Ex conject.; MS संपुर°. Cp. R, f. 207 a 4, तं पुरः समुपादाय.

3) Ex conject.; MS सतो दक्षि°. My insertion of प्र is justified by the Tibetan translation (Feer, p. 390 n. 1) as well as by the words of the paraphrast in R (f. 207 a 5) परिवेषकाः । प्रदक्षिणाक्रमेणैवमभ्यर्च्य पर्यवेशं (sic) यन्. Perhaps there is also a small gap; the repetition of the conjunction च is singular.

4) Ex conject.; MS विस्मरति.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; MS श्रुतं.

7) At the place which I have marked by asterisks the words बुद्धे च भिक्षुभ्यः follow in MS. The rest of the sentence has been lost in a gap, which is not mentioned by Feer, but he must have translated the portion missing in Sanskrit from the Tibetan, since he relates in his translation (p. 390, 7 foll.) that Ānanda was able to learn by heart 80.000 *dharmaskandhas* taught by Bhagavān in the same time as the other bhiksus could learn but 20.000. Feer has not wholly caught this passage. It is not said here that Ānanda had in memory this teaching at that time, but only this: «his memory was such as to remember etc.»

8) MS भक्ताच्छेदः (D भक्तच्छेदः).

9) The correction is certain from the Tibetan, see Feer, p. 390 n. 2.

10) B चतुर्थो, CDP corr.

पञ्चमे दिवसे स्थविरमौद्गल्यायनेन श्रुत्वा लेकुच्चिकस्यार्थाय पिण्डपातं गृहीत्वा
 (1) ऋद्ध्या संप्रस्थितम् । लेकुच्चिकस्य कर्मविपाकेन सुपर्णिना पक्षिराजेन पक्षैः पराकृत्य मन्हा-
 समुद्रे पातितः । तत्रानेन पञ्चमो भक्तच्छेदः कृतः ॥

षष्ठे दिवसे शारिपुत्रेण श्रुतम् । तस्यैतदभवत् । यन्नृकं लेकुच्चिकस्य पिण्डपातं
 5 * * * * * (2) लेकुच्चिकस्य कुटिकाद्वारे ऽवस्थितः । ततो लेकुच्चिकस्य कर्मविपाकेन
 तदपि द्वारं शिलाभिरावृतम् । ततः शारिपुत्रेण ऋद्ध्या मोक्षयामीति तत्पात्रं पृथिव्यां
 स्थापितम् । तदपि लेकुच्चिकस्य कर्मविपाकेनाद्याशीतिषु (4) योजनसहस्रेषु (5) काञ्चनमय्यां
 पृथिव्यामवस्थितम् (6) । ततो ऽपि स्थविरशारिपुत्रेण ऋद्ध्या समुद्धृत्य तत्पिण्डकं मुखद्वार-
 रक्षेष्टे पिण्डपाते तस्य (7) कर्मावरणेन तन्मुखमेकघनं संवृतम् (6) । तत आयुष्माञ्छारिपुत्रो
 10 लेकुच्चिकस्याभव्यतां ज्ञात्वा संविग्रस्तेन च भदत्तेन षड्भक्तच्छेदाः कृताः ॥

1) Ex conject.; MS ऋद्ध्यात्संप्रस्थितः.

2) Again a gap in consequence of the carelessness of some scribe, whose eyes must have deviated from the first लेकुच्चिकस्य to the third. The missing portion is represented by the italicized words of this passage of Feer's translation (p. 390, 21) from the Tibetan: «Si je recueillais moi-même, de mes propres mains, les aumônes de Lekuncika?» *Le Sthavira Ārīputra, ayant donc recueilli les aumônes de Lekuncika, disparut de cette maison et se présenta à la porte de l'habitation de Lekuncika.* In the paraphrase of R this is related in almost the same way (f. 209 a).

3) MS मोक्षा°.

4) Note the ungrammatical plural *açṛtiṣu*. R (f. 209 b 3) अशीति योजनानां च सहस्रेषु [च] रसातले.

5) Ex conject.; MS काञ्चनशय्यां. Feer (p. 390, 29) «sur un sol formé d'une couche d'or.» Tibet. *གསེར་གྱི* = 'of gold' = *kāñcanamaya*.

6) MS °वस्थितस्ततो.....संवृतस्तत (D संवृतः तत्र). The sentence which begins with ततो ऽपि is badly constructed. I think that between तत्पिण्डकं and मुखद्वार° a clause has been lost relating that Ārīputra opened the door of L.'s cell and brought his meal within reach of his mouth.

7) B कर्मावरणेन, D corr.; cp. *supra*, p. 155, 9.

ततः सप्तमे दिवसे आयुष्माँल्लेकुञ्चिकः सत्त्वानामुद्देशनार्थं कर्मणां⁽¹⁾ चाविप्रणाशसं-
 दर्शनार्थं कर्मबलोद्भावनार्थं च भस्मना पात्रं पूरयित्वा बुद्धप्रमुखस्य भित्तुसङ्घस्य पुरस्ता-
 त्निषद्य उदकेनालोड्य⁽²⁾ पीत्वा निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः ॥ तमभिवीक्ष्य
 भिक्षवः संविद्यास्तस्य शरीरे शरीरपूजां कृत्वा संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं
 पप्रच्छुः । कानि भद्रे लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि येनार्हत्त्वप्राप्तौ ऽपि⁽³⁾ षड्भक्तच्छेदान्कृत्वा 5
 सप्तमे दिवसे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृत इति ॥ भगवानाह । लेकुञ्चिकेनैव
 भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं⁽⁴⁾भावीनि । लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
 विष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ
 न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते 10
 शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रां प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीमन्यतमा गृहपतिपत्नी आह्वा

1) Ex conject.; MS कर्मणोश्चा°.

2) Ex conject.; MS उदकेनालोडयित्वा निरूपधि°. The Tibetan translation has འཇུངས་ཏུ་ལ་ = 'et les but', cp. Feer, p. 391 n. 2. Ratnāv. expresses the same fact by means of the verb *bhuji*: f. 209 b 7 अंभुनालोड्य तद्भस्म भुञ्जमानस्ततः क्षणात् । त्रिरत्नस्मरणं कृत्वा निर्वृतिं परमां ययौ, and f. 210 a 3 सप्तमे दिवसे भस्म भुञ्जैव परिनिर्वृतः.

3) P here येनार्हत्त्वप्राप्तोकथ, which Feer misreads °कृप; hence his note 3 on p. 391. B has the right reading, likewise its copies C and D.

4) B °वश्यभा°, D corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भद्रा कल्याणाशया । सा अभोदणं अमणब्राह्मणकृपणवनीपकायाचनकेभ्यो दानानि ददा-
 ति ॥ तस्या अपरेण समयेन भर्ता कालगतः । यावदस्याः पुत्रः स्वगृहे स्वामी संवृतः । स
 च मत्सरी ⁽⁴⁾कुच्चक आगृहीतपरिष्कारः काकाय बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स अम-
 णब्राह्मणकृपणवनीपका⁽¹⁾न्दष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति । तस्य माता तेनैव पूर्वक्रमेण <अमण>
 5 ब्राह्मणकृपणवनीपकेभ्यो दानप्रदानान्यनुप्रयच्छति । तस्याः पुत्रो मात्सर्याभिभूतः कथ-
 यति । अम्ब न मे रोच्यते⁽⁵⁾ मा दानमनुप्रयच्छेति ॥ सा कथयति । पुत्रक इह कुले एष
 कुलधर्म इति ॥ ततस्तेन पृथग्भक्तेन स्थापिता । [91b] तथाप्यसावुपार्धादानमनुप्रयच्छ-
 त्युपार्धमात्मना परिभुङ्के ॥ ततस्तेन⁽⁷⁾ मात्सर्याभिभूतेन क्रोधेनावृतबुद्धिना भूयो निवार्यत
 एव । यदा सर्वावस्थायां न शक्नोति वारयितुं तदा मातरमुवाच । अम्ब किञ्चित्कारणी-
 10 यमस्त्यववरकं⁽⁹⁾ प्रविशेति ॥ सा ऋजुस्वभावतया अववरकं प्रविष्टा । ततस्तेन द्वारं बद्ध्वा
 एकं भक्तच्छेदं कारिता ॥ सा कथयति । पुत्र बुभुक्षितास्मीति । ततस्तेन खरं वाक्कर्म

1) B पनीप°, D the first and second times वनीप°, the third time वणीप°.

2) Ex conject.; MS °नीपकाया°. I have put into the text वनीपकायाचनकेभ्यः, since *yācanaka* — not *āyācanaka* — is the usual word in this kind of writings.

3) MS तस्यापरेण.

4) Cp. *supra*, I, p. 248, 2. 257, 4. 262, 3; the same word *kuṭukuñcaka* (fem. -ikā) is also used by the periphrast, R f. 210b 2.

5) If the reading is genuine, *rocyate* may be explained as a passive of the causative; cp. the Rāmāyaṇa śloka (5, 77, 6) quoted in PW, VII, 361.

6) Ex conject.; MS °सावुपायादान°.

7) B मात्सर्या°, D corr.

8) Ex conject.; MS क्रोधेनावृतबुद्धिना. My correction is confirmed by the Tibetan མྱེ་པ་སྤྱི་པ་པའི་སྤྱི་ཅན་, Sarat translates མྱེ་པ་ 'to eclipse; to cover over'.

9) Cp. अववरक Kathās. 32, 59, and Divy. 471, 8 foll. 479, 25 foll.; in some of the Divy. passages the mss. tradition may lead to *avavaraka* rather than *apa-varaka*, cp. Pāli *ovarako*. *Supra*, II, 54, 5. 55, 7, the subterranean room is called *avaraka*.

निश्चारितं भस्म खादेति ॥ यावत्तेनासौ कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्ता सकरुणाकरुणां विक्रोश⁽¹⁾-
माना षड्भक्तच्छेद⁽²⁾ान्कारिता तथापि न प्रतिमुक्ता कालगता । तदास्य मात्सर्येणावृतस्य
मातृविपोगाद्विप्रतिसारो ज्ञातः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिपुत्रो ऽयं
स लेकुच्चिकः । यदनेन मातुरपकारः कृतस्तस्य कर्मणो विपाकेन कल्पमवीचौ महानरक 5
उत्पन्नः । तेनैव हेतुना इदानीमप्यर्हत्त्वप्राप्तः षड्भक्तच्छेदान्कृत्वा भस्मादनाहार एव परि-
निर्वृतः ॥ मन्यान्यपि भिक्षवो लेकुच्चिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो
ऽतोते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमो ब्राह्मणो देवतार्चिकः⁽⁵⁾ सर्वेषां⁽⁶⁾ वाराणसेयानां ब्रा-
ह्मणगृहपतीनां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो ऽभिमतश्च⁽⁷⁾ सर्वजनस्य ॥ धर्मता चैषां⁽⁸⁾
यदसति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते कीनदीनानुकम्पकाः प्रातश्शयनास- 10
नभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतमः प्रत्येकबुद्धो⁽⁹⁾ वाराणसीं पिण्डाय प्रविष्टस्त
च तत्र पूर्णाहस्तः पूर्णपात्रो निर्गच्छति । तेन ब्राह्मणेन दृष्टः । तस्य मात्सर्यमुत्पन्नम् ।
कथयत्यानय यावत्पात्रं पश्यामीति । असमन्वाहृत्य च श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं

1) Ex conject.; MS विक्रोशयमाना.

2) Ex conject.; MS °च्छेदाः कारिता. Cp. *supra*, I, p. 263, 6.

3) MS सः.

4) Ex conject.; MS तस्मादनाहार एव. The Tibetan translation སྤྱུ་ལ་ལ་ལ་
ནས་ = Feer, p. 392, 23 «n'ayant eu pour toute nourriture que des cendres.»

5) Ex conject.; MS देवतटिकः, B has टि, somewhat indistinctly, but it has
thus been copied in CDP. Feer, p. 392, 26 «un brahmane adorateur des dieux»
= Tib. རྒྱལ་པོ་ལྷ་ལ་རྒྱུ་ལ་རྒྱུ་ལ་.

6) B वाराणस्येया°, D corr.

7) Ex conject.; MS पूजिताभितथससर्वजनस्य. I suppose that म having been
omitted in the archetype, was erroneously inserted after तथ, and subsequently
became स.

8) MS चैषांयदासति.

9) B बुद्धा, D corr.

न प्रवर्तत⁽¹⁾ इति । तेन भदत्तेनोपनामितम् । ततस्तेन पृथिव्यामुत्सृज्य⁽²⁾ पादेनाभिमृदितम् ।
ततस्तेन प्रत्येकबुद्धेन भक्तच्छेदः⁽³⁾ कृतः । न च तस्य ब्राह्मणस्य विप्रतिसारो ज्ञातः ॥

किं मन्यधे भिक्षवो यो ऽसौ ब्राह्मणो ऽयमेवासौ लेकुञ्चिकः । भूयः काश्यपे भगवति
प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ।
5 इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानां कर्माणामेकात्तशुक्तो⁽⁵⁾
व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
श्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS प्रवर्तयत. Cp. *supra*, I, p. 244, 16.

2) Ex conject.; B °मुत्सृज् (last aks. uncertain), D °मुत्सृज्.

3) B °च्छेदकृतः, D corr. The half danda is in B.

4) MS °क्षणा अयमे°.

5) Note the abnormal place of the word *karmanām*. The copyist of D restored the usual order of words.

संसार इति १५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
⁽¹⁾ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 दस्यारामे । आवस्त्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तोर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । सा श्रष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ⁽²⁾ज्ञातो ऽभि-
 द्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । स ज्ञातमात्र एव गृहमवलोक्य ⁽³⁾वाचं नि- 10
 श्चारयति स्म । दुःखो ⁽⁴⁾भवत्तः संसारः परमदुःखः ⁽⁵⁾संसारः । इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः । तस्य
 ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।
 यस्मादयं ज्ञातमात्र एव संसार इति घोषयति तस्माद्भवतु दारकस्य संसार इति नामेति ॥
 संसारो दारको श्रष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभि[92a]र्धात्रीभिरुन्नोपते 15

1) DP fill up the gap.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) In B the second aks. is uncertain, I read it ६; the copyists of CDP copied it variously, that of C imitated the strokes mechanically, P has चाड्, D चाड्ड.

4) So I read with Feer, p. 401 n. 2; MS भदत्त संसारः. Cp. *supra*, I, p. 114, 5.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS °भ्यामत्स°.

वर्धते⁽¹⁾ क्षीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु
वर्धते हृदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा संसारो दारकः क्रमेण महान्संवृतः स प्रकृतिजातिस्मरत्वा⁽²⁾ जनकायस्य
धर्मं देशयति । मा भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु⁽³⁾ मातापितृष्वर्च्योपाध्यायेषु वा
5 खरवाचं निश्चारयत⁽⁴⁾ । दुःखं संसार इति ॥ यावदपरेण समयेन इतश्चामुतश्च परि-
⁽⁵⁾धमञ्जेतवनं निर्गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁶⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव
रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽतिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो
भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैरा-
10 ग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारो दारकः संसारे दोषदर्शी भूत्वा मातापितराव-
नुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः⁽⁷⁾ शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया
पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादह्वं साक्षात्कृतम् । अहं⁽⁸⁾संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः⁽⁹⁾ समलोष्ट-

1) MS वर्द्धते (D वर्द्धते).

2) The presence of *ca* rouses the suspicion that before प्रकृति° the ablat. of some noun has dropped, denoting the *other* motive. Yet the *one* motive mentioned is sufficient for the understanding and the Tibetan version དེ་མང་པོ་ལ་སྐྱོད་པའི་ corresponds exactly with the tradition of MS.

3) B मात्रा, D corr.

4) I have retained here and below, p. 163, 4, the reading of MS, taking it as a karmadhāraya compound, though the usual expression in avadāna texts is *kharā vāc*.

5) MS °रयतः. Likewise *infra* p. 163, 4.

6) Ex conject.; MS परिधमतो जेतवनं.

7) B व्योम°, P corr.

8) B °गतीशतन°, D corr.

9) MS °हृत्सं° (P °हृत्सं°).

10) Visarga wanting in MS.

काञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभि-
ज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो
ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽपि भिक्षूणां धर्मं देशयति । मायुष्मत्तो गुरुषु गुरु-
स्थानीयेषु मातापितृष्वर्च्योपाध्यायेषु खर्वाचं निश्चारयत । दुःखं⁽²⁾ संसारः परमदुःखं⁽²⁾
संसार इति । * * * * *⁽³⁾ ॥

5

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त संसारेण
कर्माणि कृतान्युपचितानि येन पञ्च जन्मशतानि मृतकुणप एव मातुः कुक्षेर्निर्गतः प्रव्रज्य
चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । संसारेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
संसारेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि 10
कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि
⁽⁴⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्ष⁽⁵⁾सहस्रायुषि प्रज्ञायां 15
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः

1) Ex conject.; MS आयु°. Cp. *supra*, p. 162, 4.

2) B °दुःख, D °दुःखं; I have adopted this correction.

3) I assume a gap here. It is very improbable that the composer of our *avadāna* should have forgotten to make Samsāra tell his audience, that in 500 former existences he has been born a dead corpse, whereas he makes the monks allude to this as something known. Yet, the Tibetan translation has the same incoherence.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B विंशतिवर्ष°, DP corr.

पञ्च जन्मशतानि मृतकृणप एव मातुः⁽¹⁾ कुक्षेर्निर्गतः । निर्गतेषु⁽²⁾ पञ्चसु जन्मशतेषु इदानी-
 मनेन [92b] मनुष्यत्वमासादितम्⁽³⁾ । ततस्तत्स्मृत्वा कथयति⁽⁴⁾ दुःखं संसारः परमदुःखं संसार-
 इति । यदनेन विप्रतिसारजातेन स्थविरस्यात्ययो देशितो ब्रह्मचर्यवासश्च परिपा-
 लितस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
 क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि ६
 भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
 करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS कुक्षौर्निर्गतः (D कुक्षेर्निर्गतः).

2) *Nis + gam* has here the meaning 'to come to an end, to elapse', cp. Mal-
 lin. on Raghuv. 19, 46 मधुनिर्गमादसत्तापगमात्.

3) MS सादितस्ततस्तं स्मृत्वा (D सादितं).

4) MS दुःखसंसारः परमदुःखसंसारः.

गुप्तिक इति १६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मद्वापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे ॥ यदा भगवता स्तवकर्णिकनिमल्लितेन सौपारके नगरे मद्वाजनविनेपाकर्षणं
 कृतं तदा सर्वः^(३) सौपारकनिवासी जनकायो बुद्धनिम्नो धर्मप्रवणः सङ्गप्राग्भारो व्यव-
 स्थितः । सौपारके^(४) नगरे ऽन्यतमो गृहपतिराढ्यो मद्वाधनो मद्वाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 10 स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 श्रापन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता^(५) । दारको ज्ञातः ।

1) B मद्वापु°, DP corr.

2) The name of that town is variously spelt in MS. I have put into the text सौपारक, as it is spelt throughout in D. It is the same famous sea-port, which is the seat of the events recorded in Divy. nr. II, and in Jtkm. nr. XIV. In the former text it is called *Qūrpāraka* or *Sūrpāraka*, the latter form being adopted by the editors (vide Divy., p. 24 n. 3), in Jtkm. (p. 88, 12 foll.) *Supāraka* and *Sūpāraka*. The Tibetan translator who renders the name of the town by སྤུལ་པ་ར་ཀ་ (cp. Feer, p. 404, n. 2) must have pronounced it *Supāraka*, as he analyzes it = *su* + *pāraka* 'beset with scholars, — with learned people'. Stavakarnika is the Stavakarnin of Divy. II.

3) Visarga wanting in MS. In P the aks. सौ, too, has been omitted; hence Feer's (erroneous) statement l. 1., that the town is also written in our text *Sarvapāraka*.

4) B सौपारके, D and P सौपारके; l. 6 it is uncertain whether B has सौपारके or सौपरिके as the copyists of C and P wrote, D corr. सौपारके.

5) B °त्ययान्प्रसूता, P corr.

ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरं पिष्टकैः स्फुटं संवृतम् । यदा ते पिष्टकाः स्फुटितास्तदा एकघनो
मांसपिण्डः⁽¹⁾ संस्थितः पूषशोणितं चास्य शरीरात्प्रधरन्महद्दौर्गन्धं जनयति ॥ ततो ऽस्य
पिता ऐश्वर्यबलाधानेन⁽²⁾ द्रव्यमन्त्रौषधिपरिचारकसमेतः स्वयमेवा⁽³⁾ रब्धश्चिकित्सां कर्तुं न
चासौ व्याधिरूपशमं गच्छति कर्मबलाधानप्राप्तत्वात्⁽⁴⁾ । स स्वशरीरं तथा वित्ततमपत्राप्य
परिगृहीतं वस्त्रैर्गोपायति⁽⁵⁾ । तस्य गुप्तिक इति नाम कृतम् ॥ यावद्गुप्तिको दारको महा- 5
नसंवृतस्तस्य वयस्यकाः⁽¹⁾ सहजातकाः आवस्त्याः⁽⁷⁾ सौपारिकनगरमनुप्राप्ताः । ततस्तैः पितु-
रस्य कथ्यते । तात यद्येष आवस्तौ नीयते शक्येतास्माद्याधेः परिमोचयितुं यस्मात्तत्र
सन्ति वैद्यभैषजादयः सुलभा इति ॥

ततः पित्रा तद्वचनमुपश्रुत्य⁽⁹⁾ प्रभूतानि रत्नानि परिचारकांश्च दत्त्वा आवस्तीमनुप्रे-
षितः । सो ऽनुपूर्वेण वयस्यकसहायः आवस्तीमनुप्राप्तः । तत्राप्यस्य कर्मज्ञो व्याधिः 10
सत्यपि वैद्यद्रव्यौषधिपरिचारकबाहुल्ये न शक्यते चिकित्सितुम् ॥ यावदसावपरेण
समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव
रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो
भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं धातुं 15

1) Visarga wanting in MS.

2) MS द्रव्योमन्त्रौषधि° (D °मन्त्रौषधी°).

3) Ex conject.; MS °मेवाहचिकित्सां.

4) Ex conject.; MS न चास्यौ (D °स्यौ).

5) MS °सत्त्वासस्व°.

6) MS वस्त्रैर्गोपायति.

7) Ex conject., the ablative being required, cp. *supra*, II, p. 10, 6; MS आव-
वस्त्या (D आवस्त्यां).

8) MS शौपरिक° (P शौपरिक°).

9) MS प्रसूतानि.

10) B वैद्ये, D corr.

प्रकृतिं च ज्ञात्वा पञ्चोपादानस्कन्धा⁽¹⁾ रोगतो गण्डतः शल्यतो⁽²⁾ ऽधतो ऽनित्यतो दुःखतः
 शून्यतो ऽनात्मतश्च देशिताः⁽³⁾ । स संस्कारानित्यतां विदित्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन
 युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं सा-
 5 नात्कृतम् । अर्हन्संवत्तस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
 वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञा[93a]प्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभ-
 लोभ⁽⁵⁾सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । ते ऽप्यस्य
 सहजातकास्तेनैव संवेगेन प्रव्रजिताः ॥

ते येनायुष्मान्गुप्तिकस्तेनोपसंक्राताः⁽⁶⁾ । उपसंक्रम्यायुष्मतं गुप्तिकमिदमवोचन्⁽⁷⁾ ।
 10 किमायुष्मन्गुप्तिक प्रलोपधर्मं किं वा अत्र लोके ऽप्रलोपधर्मं⁽⁸⁾ ॥ <रूप>मायुष्मतः प्रलोपधर्मः ।

1) Ex conject.; MS पञ्चापादानस्कन्धा(D °स्कन्ध). Cp. Mhv. III, 332, 4.

2) Ex conject.; MS शल्यत अपतो, if not rather अद्यतो, P has अपता, D अ-
 त्यता. My conjecture complies with the Tibetan equivalent of *aghatah*, མདག་པ་
 = पाप (Jäschke), = अशुभ, अकल्याण, अध, मल (Sarat).

As to the idiomatic use of the adverb in *-tah*, it is akin to that spoken of
 in my *Sanskrit Syntax*, § 108, 2ly. Cp. also Manu, III, 6; Mhbh. I, 171, 25;
 Jtkm. XXXIV, 3; and, to quote also a Pāli text, Suttanipāta vs. 199 and 424.

3) Ex conject.; MS देशितः.

4) संस्कारानि° is a necessary correction of MS संसारानि°.

5) DP insert the dropped member of the compound.

6) MS °क्रात उपसं°.

7) MS °वोचत् । The following dialogue has been also translated by Bur-
 nouf, *Introduction*, p. 509.

8) The whole phrase is utterly confused and perverted in MS, but compa-
 ratively easy to be restored by the light of the regular course of the dialogue and
 the many repetitions. MS किं आयुष्मन् गुप्तिके प्रलोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्र-
 लोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्रलोपधर्ममायुष्मतः etc., with manifest dittography
 It was Feer (p. 406 n. 2) who perceived that under the corruption अप्रलोके
 there was hidden अत्र लोके.

तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽¹⁾ । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमायुष्मन्तः प्रलोपधर्म⁽²⁾ ।
 तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽³⁾ । किं मन्यध्वे आयुष्मन्तः । द्वयं नित्यं वा अनित्यं वा ॥
 अनित्यमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं वा तन्न वा दुःखम्⁽⁴⁾ ॥ दुःखमिदमायु-
 ष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं विपरिणामधर्म⁽⁵⁾ सत्यमपि तच्छ्रुतवानार्यश्चावक आत्मत⁽⁶⁾
 उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहमस्मि⁽⁷⁾ एष मे आत्मेत्येवमेतत् ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ किं 5
 मन्यध्वे आयुष्मन्तः । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं नित्यं वा अनित्यं वा ॥ अनित्यमिद-
 मायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखम् ॥ दुःखमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं
 दुःखं विपरिणामधर्म अपि तच्छ्रुतवानार्यश्चावक आत्मत उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहम-⁽¹⁰⁾
 स्म्येष मे आत्मेति ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ तस्मात्तर्ह्यायुष्मन्तो यत्किञ्चिद्रूपमतीताना-
 गतप्रत्युत्पन्नमाध्यात्मिकं⁽¹¹⁾ वा वाच्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा क्षीणं वा प्रणीतं वा 10
 यद्वा द्वारे यद्वातिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्य-
 कप्रज्ञया द्रष्टव्यम् । या काचिद्वेदना संज्ञा संस्कारा यत्किञ्चिद्विज्ञानमतीतानागतप्रत्यु-

1) MS °धर्म.

2) The neuter sing. of the adjective *pralopadharman* and the pronoun *tasya*, though grammatically belonging to *viññāna* alone, apply of course to the whole set: *vedanā, saññā, saṃskārā, viññānam*.

3) Ex conject.; MS तस्य निरोधान्निरोधमप्रलोपधर्मः.

4) MS दुःख (the scribes of both D and P have left out this word).

5) Ex conject.; MS दुःखविपरिणामधर्मसंज्ञा अपि, in this complex संज्ञा is unmeaning and doubtless corrupt. My correction is derived from the consideration that some modal particle expressive of the interest taken in the question is required here and that *satyam* = Pāli *saccam* is frequently employed in such cases.

6) MS °पिनुच्छ्रुत°.

7) MS एषोहमस्मिन् एवमे(D °स्मिन्नपमे)आत्मन्येवमेतत्.

8) MS विज्ञानां.

9) MS अपिनच्छ्रुत°.

10) MS एषोहमहस्येष मे (D एषोहमहमस्यैष मे).

11) MS °न्नमप्यात्मकं वाच्यं.

त्पन्नमाध्यात्मिकं वा बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा क्षीणं वा प्रणीतं वा यद्वा द्वारे
यद्वा त्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया
द्रष्टव्यम् । एवंदर्शी आयुष्मन्तः श्रुतवानार्यश्चावको द्रुपादपि निर्विद्यते वेदनायाः संज्ञायाः
संस्कारेभ्यो विज्ञानादपि । निर्विषो विरज्यते विरक्तो विमुच्यते । विमुक्तमेवं ज्ञानदर्शनं
5 भवति क्षीणा मे ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापरम⁽¹⁾स्माद्भवं प्रजानामीति ॥

अस्मिन्बलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां सहजातकानां विरजो विगतमलं धर्मेषु
धर्मचक्षुरुत्पन्नम् ॥ भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे
गुप्तिकेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरमेवं बीभत्सव्याधिबहुलं दुर्गन्धं⁽²⁾ संवृत्तं किं कर्म
कृतं येन तीक्ष्णनिशितबुद्धिः संवृत्तः प्रब्रज्य⁽³⁾ चार्द्धत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह ।
10 गुप्तिकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परि-
णतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यत्रश्यंभावीनि । गुप्तिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि
को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ
विपच्यन्ते नाब्धातौ न तज्जोधोतौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि
कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

15 न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठो । स द्वितीयश्रे-
ष्ठिना सार्धं विरुद्धः ॥ ततस्तेन राज्ञा⁽⁵⁾ प्रभूतं धनं दत्त्वा विज्ञापितः । देव अयं श्रेष्ठो

1) Cp. *supra*, I, p. 234, 3, where, perhaps, also नापरम° should be read as here.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS प्रब्रज्या.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) Ex conject.; MS राजप्रभूतं.

अपराधिकः⁽¹⁾ क्रियतामस्य दण्डनिग्रह⁽²⁾ इति ॥ ततो राज्ञा तस्यैवानुज्ञातः⁽³⁾ । तेनासौ स्वगृह्णमानोय लताभिस्ताडितः । ततो रुधिरावसिक्तशरीरस्य प्रभूतं तीक्ष्णं च विषचूर्णं⁽⁴⁾ दत्त्वा⁽⁵⁾ येनास्य तच्छरीरमेकघनं मांसपिण्डवदवस्थितम् ॥ ततस्तस्य श्रेष्ठिनो वयस्यकैः श्रुतं यथा तेनैवंविधं कर्म कृतमिति । ततस्तैः समेतैर्भूत्वा * * यैरुपकरणविशेषैस्तस्माद्वाधेः परिमोचितः ॥ ततो ऽसौ तेनैव च संवेगेन गृ[93 b]हान्निष्क्रम्य प्रव्रजितः । तेना⁽⁶⁾ 5
(ना)चार्यकेण सप्तत्रिंशद्बोधिपद्यान्धर्मान्भावयित्वा प्रत्येका⁽⁷⁾ बोधिः साक्षात्कृता ॥ ततो ऽस्य चित्तमुत्पन्नं बह्वनेन श्रेष्ठिना मत्संतापादपुण्यं प्रसूतम्⁽⁸⁾ यन्नृद्धमेनं गत्वा संवेजयेयमिति ॥ ततस्तस्याग्रतो गत्वा उपरि विद्यापसमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रतिहार्याणि विदर्श-

1) Ex conject.; MS श्रेष्ठीपदाधिकः.

2) Ex conject.; MS दण्डविग्रह.

3) Ex conject.; MS ततोज्ञातस्यैवानु°. Cp. Feer, p. 408 n. 1.

4) Ex conject.; MS दत्त्वा with a following aksara of uncertain meaning, but which may be read as well दत्, as दं (so copied in D) or तुं (so copied in P). The copyist of D read it दत्वात्तं, that of P दत्वातुं. That *uptam* (if not rather *optam* from *ā + vap*) is the participle used by the author of our collection is not only probable in itself, but may also be inferred from its Tibetan equivalent ཡངས་པ་དྲུག་, which expresses that the powder was *applied* to the wounds.

5) Perhaps विविधैरुपकरणविशेषैः. The Tibetan, however, ཡོ་ཤུར་གྱི་ཁྱུར་པར་རྒྱུ་སྒྲིལ་ corresponds with *upakaranaviceṣaiḥ* alone, and has nothing answering to *vividhaiḥ*.

6) I have put into the text Feer's certain correction, confirmed moreover by the Tibetan (p. 408 n. 5 of his translation).

7) MS °पद्याधर्मा.

8) MS प्रत्येकोबोधिः.

9) Ex conject.; MS मत्संतापानाद्°. I think it less probable that *matsamtāna*, the Buddhistic equivalent of «my person» would make good sense in this connection. As to *samtāpa*, cp. Kathās. 44, 18 संतापकारी शत्रूणाम्.

10) Ex conject.; the reading of B is uncertain. In D and P it has been copied प्रश्रुतं; yet, the middle aks. cannot mean *cru*, its vowel is rather *ū*, affixed to *gh* or *ç*, it seems.

पितुमारब्धः । आशु पृथग्जनानामृद्धिरावर्जनकरी । स मूलनिकृत्त⁽¹⁾ इव द्रुमः पादयोर्निपत्य
 कृतकरपुटो भगवत्तं विज्ञापयति । अवतरावतर महादक्षिणीय कृतापराधो ऽहं तवात्तिके
 तमिव निश्चित्य⁽²⁾ पुनः प्रत्युपस्थास्यामीति । तेनासौ प्रत्येकबुद्धः क्षमापयित्वा पिण्डकेन
 प्रतिपाद्य पटेनाच्छादितः <प्रणिधानं च कृतम्⁽³⁾ । यन्मया क्रोधाभिभूतेन तवापराधः⁽⁴⁾ कृतः
 5 मा अस्य कर्मणो विपाकं⁽⁵⁾ प्रत्यनुभवेयम् । यन्मया सत्कारः⁽⁶⁾ कृतो ऽनेनैवंविधानां गुणानां
 लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी आसीदयं
 स गुप्तिकः । तस्य कर्मणः प्रभावात्पञ्च जन्मशतानि कशाभिस्ताड्यमानः कालं कृतवान् ।
 तेनैव हेतुना अयमेवंविध आश्रय आसादितः । भूयः काश्यपे भगवति सहजातकैर्वपस्यकै-
 10 स्सार्धं प्रव्रजित आसीत् । तत्रैभिर्ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ।
 इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो
 व्यतिमिश्राणां⁽⁷⁾ व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °निकृत्त, as usual.

2) MS निश्चित्य, as usual.

3) Cp. Feer, p. 408 n. 6. The Tibetan has here རྒྱུ་ལྷན་པས་ཡོད་པ་, the equivalent of the supplement I have added.

4) Ex conject.; MS कृतापरोधकृतः (P केवा°).

5) B प्रत्यनुभवेययन्मया, D corr.

6) MS कृतअनेनै°.

7) B व्यतिनि°, D corr.

विद्वप इति ९७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपि- 5
 ण्डदस्यारामे ॥ ⁽¹⁾ * * * अन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रियहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नमत्वा संवृत्ता । साष्टानां ⁽²⁾ नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः ।
 ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरे विकृतिस्फुटं ⁽³⁾ प्रवृत्तम् । दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ⁽⁴⁾ ऽष्टादशभिर्दोषवर्णकैः 10
 समन्वागतः स दारको भूतः । तस्य मातापितरौ ⁽⁵⁾ सर्वाङ्गं दुर्वर्णं दुर्दर्शनं विकृतद्वयं ⁽⁶⁾ दृष्ट्वा

1) The place where the householder lived has been lost in MS. It appears from the Tibetan that it is not Ārāvastī. Cp. Feer, p. 411, n. 1. In the Tibetan it is called རྩུ (or རྩ, not clear in the blockprint) རྩ = Bhārga, it seems. A Bhārgavana is mentioned in the Harivaṃṣa, see PW s. v.

2) D adds the particle, left out in B.

3) Ex conject.; MS विकृतिस्फुटं. In Sanskrit Buddhistic texts *sphuṭa* answers to Pali *phuṭo*, on which vide Childers' *Dict.* s. v. The prototype of Pali *phuṭo* is **sphrta*, which belongs to *sphurati*; the gerund *sphurivā* occurs *supra*, I, 24, 4 (cp. I, 171, 9). This *sphuṭa* is often almost the same as *vyāpta*, cp. *supra*, I, 79, 14. II, 20, 7; Divy. 157, 19–21. 201, 21–24. 204, 22. 245, 4–7; Lalitavistara (ed. Lefm.) 16, 20 and 17, 2.

4) Here and *infra*, p. 175, 6 MS °र्शनः अष्टा°.

5) Ex conject.; MS मातापितासर्वाङ्गदुः..... चित्तापरःस्थितः. The copyist who wrote D has changed this into चित्तापरो व्यवस्थितः. Cp. *supra* I, 55, 4. II, 2, 8. 16, 6 etc.

6) MS विकृतिद्वयं. Likewise *infra*, p. 174, 2.

चिन्तापरौ <व्यव>स्थितौ ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं⁽¹⁾ नाम
भवतु दारकस्य । ज्ञातय⁽²⁾ ऊचुः । यस्माद्यं ज्ञातमात्र एवं विकृतद्वयस्तस्माद्भवतु दार-
<क>स्य⁽³⁾ विद्वप इति नाम ॥

यदा⁽⁴⁾ महान्संवृत्तस्तदा तस्य लज्जया महान्संकोचो ज्ञातः । कुत्रान्यत्र गमिष्यामि
5 क्व तिष्ठामि⁽⁶⁾ । इति विचार्य सुजीर्णोद्यानं जगाम⁽⁷⁾ ॥ अथ भगवान्महाश्रावकपरिवृतः⁽⁸⁾ सुजी-
र्णोद्यानं⁽⁹⁾ गतः । स भगवत्तं दृष्ट्वा जेह्क्रीयमाण इतश्चामुतश्च पलायितुमारब्धः । ततो भगवता
ऋद्ध्या तथाधिष्ठितो यन्न शक्नोति पलायितुम् । ततो भगवान्सह श्रावकैर्निरोधसमापत्तिं
समापन्नः । ततो निरोधाद्युत्थाय⁽¹¹⁾ विद्वपमात्मानं निर्मितवान् । निर्माय शरावं भोजनपूर्ण-
मादाय विद्वपमागतं दृष्ट्वा हर्षज्ञात आमन्त्रितवान् । एहि सहपात्र कुत आगमिष्यते तिष्ठ
10 उभावपि सहितौ⁽¹²⁾ वत्स्याव इति । ततो ऽस्य भगवता⁽¹³⁾ भोजनं द[94a]त्तं प्रीणितेन्द्रियश्च
संवृत्तः ॥ ततो भगवता आत्मा स्ववेषेण स्थापितः । ततो विद्वपो बुद्धं भगवत्तं दृष्ट्वा

1) B कि, D corr. — Note that the wording of the phrase is somewhat different from the stereotype formula in the nāmakarana passages of our text.

2) B ज्ञातस्य, D corr.

3) D adds the missing akṣara.

4) MS महान्संवृत्तः (D महान्संवृत्तः) तदा.

5) Ex conject.; MS महान्संकोचज्ञातः.

6) I have followed the correction of D (तिष्ठामोति विचार्य) for the corrupt reading of B तिष्ठातीति.

7) MS सुजीर्णोद्यानं जगाम इति । अथ. I have dropped the superfluous इति. In B the portion from दारस्यविद्वप (l. 2—3) to जगाम इति is written on the margin, to be inserted into the context, where it had been omitted at first.

8) B परिनिर्वृतः, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject., cp. Divy. 39, 7; MS जेह्क्रीयमाण (D चह्क्रीयो).

11) Ex conject.; MS निरोधाव्यु०.

12) MS वत्स्याव.

13) Ex conject.; MS भगवतो.

कथयति । अभिद्वपतरस्त्वमिदानीं संवृत्तः कस्य कर्मणः प्रभावादिति ॥ भगवानाह ।
 विद्या मे अस्ति चित्तप्रसादजननी नाम्ना तस्या एष⁽²⁾ प्रभाव इति ॥ ततस्तेन भगवतो⁽⁴⁾
 ऽत्तिके चित्त⁽³⁾ प्रसादितं तेषां च महाश्रावकाणामालयसमापन्नानाम् । ततो ऽस्य लक्ष्मीः⁽⁴⁾
 प्रादुर्भूता प्रव्रज्य चार्द्धत्वं साक्षात्कृतमिति ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । कानि भदत्त विद्वपेण⁽⁵⁾ 5
 कर्माणि कृतानि येनैवं दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽष्टादशभिर्दोर्वर्णिकदोषैः समन्वागतः प्रव्रज्य⁽⁶⁾
 चार्द्धत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विद्वपेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि
 कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
 विद्वपेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि
 कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातात्रपि 10
 तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।⁽⁸⁾

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतोते ऽध्वनि पुष्यो⁽⁹⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याच-
 रणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमुनय्याणां बुद्धो भगवान् । 15

1) B चित्तप्रसादजातजननी. I have adopted the correction of D. The right reading thus restored is also clear from the Tibetan (vide Feer, p. 412 n. 1).

2) Ex conject.; MS एव.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS विद्वपेण (P विपेण out of विपोण).

6) MS प्रव्रज्या.

7) B निद्व°, D corr.

8) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

9) The akṣ. प्यो is here not very distinct in B. Yet there can be no question about the right reading पुष्यो, though in B's copies the ancient Buddha is named *Puspa* here and sometimes below, where the name comes again.

सो ऽपरेण समयेनान्यतमां राजधानीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति । अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः
 समन्वाहर्तुं प्रवृत्तः । पश्यति तस्मिन्काले द्वौ बोधिसत्त्वौ संनिकृष्टौ भगवाञ्छाक्यमुनि-
 मैत्रेयश्च⁽²⁾ । मैत्रेयस्य स्वसंततिः⁽³⁾ परिपक्वा⁽⁴⁾ शास्तुर्वेनेया⁽⁵⁾ परिपक्वाः शाक्यमुनेस्तु स्व-
 संततिरपरिपक्वा⁽⁵⁾ वेनेयाः परिपक्वाः ॥ अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः शाक्यमुनेर्बोधिसत्त्वस्य
 5 संततिपरिपाचनार्थं⁽⁶⁾ हिमवतं पर्वतमभिरुह्य रत्नगुहां प्रविश्य⁽⁷⁾ पर्यङ्कं⁽⁷⁾ बद्ध्वा तेजोधातुं
 समापन्नः । तस्मिंश्च काले शाक्यमुनिर्बोधिसत्त्वः⁽⁸⁾ फलमूलानामर्थं हिमवतं पर्वतमभिरुह्य ।
 स इतस्ततश्चञ्चर्यमाणो ददर्श पुण्यं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कित-
 मशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गमनिव
 रत्नपर्वतं समततो भद्रकम् । सहदर्शनाच्चाग्नेन तथाविधं चित्तसमाधानं समाप्तादितं षट्का-
 10 पादेन सप्त रात्रिर्दिवानि एकाया गाथया स्तुतवान् ।

न दिवि भुवि वा नास्मिँल्लोके न वैश्रवणालये ।
 न मरुभवने दिव्ये स्थाने न दिक्षु विदिक्षु वा ।
 चरतु वसुधां स्फीतां कृत्स्नां सपर्वतकाननाम् ।
 पुरुषवृषभास्त्यन्यस्तुल्यो महाश्रमणस्तव⁽¹⁰⁾ ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS °मुनिमैत्रेयश्च. Note the subaudition of *iti*.

3) I have followed D, where स्व, which is not in B, has been added. The necessity of this addition appears from the Tibetan རྩམ་པོ་ལྟོས་, mentioned by Feer, p. 413 n. 1.

4) Ex conject.; MS संततिपरिपाचना(D पाचनार्थ(D र्थ)पक्वा. I have left out the four akṣaras between परि and पक्वा, as I am convinced that they are put there by mistake, for they come back again l. 5, in their proper place. Cp. Feer l. 1.

5) Visarga wanting in MS.

6) B परिपाचनार्थ, D corr.

7) MS पर्यङ्कं (D पट्यङ्क) वद्ध्वा.

8) B °मुनिबोधि°, D corr.

9) B °नैविरा°, D corr.

10) Pāda 1—3 of this hārinī stanza are preserved complete. But pāda 4 has been transmitted in a very depraved condition. In MS it runs thus: पुरुषवृषभस्तुतु

अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः परिपक्वसंततिं शाक्यमुनिं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा साधुकारम-
दात् । साधु साधु सत्पुरुष ।

अनेन बलवीर्येण संपन्नेन द्विजोत्तम ।

नव कल्पाः परावृत्ताः⁽¹⁾ संस्तुत्याद्य तथागतम् ॥

ततो भगवान्महेशाख्याभिर्देवताभिः⁽²⁾ परिवृत्तस्तस्यां गुहायां स्थितः । तत्र गुहानिवा- 5
सिनी देवता अल्पेशाख्यवान्न शक्नोति तां गुहां समभिरोढुम् । ततो विकृतनयना भूत्वा
भगवत्तं भीषयते । यदा सुचिरमपि भीषयमाणा न शक्नोति भगवतो उपकारं कर्तुं तदा
तया प्रसादो लब्धः शोभनो ऽयमृषिः⁽⁴⁾ सिद्धव्रतश्चेति । ततः सा⁽⁵⁾ उदारं द्रुपमभिनिर्माय
भगवतः पादयोर्निपत्य क्षमापयित्वा पिण्डकेन प्रतिपादितवती ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गुहानिवासिनी 10
देवता बभूवायं विद्वपः सः । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं दुःखमनुभूतवान् । इदा-
नीमपि तेनैव हेतुना विद्वपः संबृत्तः । यदनेन पश्चाच्चित्तं⁽⁶⁾ प्रसादितं तेनास्यापगतालक्ष्मी-

(or भु)लोत्यो(or न्यो) महाश्रमणः कुतुबीः. The emendation restores the metre and supplies what is wanting to express the statement of a Buddha's superiority over everybody and everything in the Universe, which is doubtless the import of our stanza and which agrees with the Tibetan translation.

Marubhavana, which Feer translates by mistake 'le palais du Meru' means 'the dwellings of the gods', cp. Pāli *maru*. In the Tibetan *maru* is here rendered by རྩུ་.

1) Feer's note 1 on p. 414 rests on the erroneous reading of P; B has परावृत्ताः. As to the use of this participle to signify time 'elapsed' cp. PW VI, 768 and *Matsya-purāṇa* 47, 34 पुगे...परावृत्ते. The purport of the Buddha's declaration is to state that Cākyamuni, by his pious praise, has jumped over nine Kalpas of the time he wanted to attain Buddhahood.

2) My insertion is in accordance with Feer's observation, p. 414 n. 2.

3) B परिवृत्त°, D corr.

4) MS शोभनोयं ऋषिः.

5) Ex conject.; MS साधुदारं unmeaning (the copyist of D changed it into साधुकारं).

6) Anusvāra wanting in MS.

लक्ष्मीः⁽¹⁾ प्राडुर्भूता प्रव्रज्य चार्द्धं सान्नात्कृतम् । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां
 कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु[94b]क्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिलितव्यम् ॥

5

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Visarga wanting in MS.

गङ्गिक इति १८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्गुडैः⁽¹⁾ किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्गुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 गानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति 5
 ऋषिपतने मृगदावे । वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तोर्ण-
 विशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदशात्कुलात्कल-
 त्रमानीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-
 चारयतो न पुत्रो न डुहिता । स कोरे कपोलं दत्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधन-
 समुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न डुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राज- 10
 विधेयं भविष्यतीति । स⁽⁴⁾ श्रमणब्राह्मणानैमित्तिकसुहृत्संबन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं
 कुरुष्वेति । सोऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषाना-
 याचते । तद्यथारामदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा
 अपि देवता आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डुहि-
 तरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रव- 15

1) B °र्नागैय°, D corr.

2) MS °निसृत्य.

3) MS °दितोमे.

4) MS श्रमणब्राह्मणकृपणनैमित्तिक°. I have eliminated कृपण, which has come into this enumeration by mistake, transferred here from another series appropriate to such cases as *supra*, II, p. 64, 16. 158, 1.5) MS अधि. Cp. *supra*, I, 14, 5. 120, 8. 134, 16. 195, 12.6) So MS. The usual reading of this *cliché* is °भविष्यत्तद्यथा (sic), as is stated *supra* I, p. 13, n. 4; cp. my note 8 on I, p. 120.

तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां⁽¹⁾ संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञायते इदितरश्च । कतमेषां त्रया-
णाम् । मातापितरौ⁽²⁾ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता च कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च
प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञायते इदितरश्चेति ॥

स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वोऽन्यतमस्मात्सत्त्वनिकायाच्च्युत्वा तस्य
5 प्रज्ञापत्याः कुक्षिमवक्रातः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातोये मातृग्रामे । कतमे
पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्रातं
ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भोऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति ।
सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुक्षिं नि-
श्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति ॥ सा घातमनात्तमनाः स्वामिन आरोचयति । दिष्ट्यार्यपुत्र वर्धसे आपन्न-
10 सत्त्वास्मि संवृता यथा च मे दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति ।
सोऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायमत्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्योदानमुदानपत्यप्येवाहं⁽⁴⁾
चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत भूतः
प्रतिभूयाद्वा⁽⁵⁾याद्यं प्रतिपद्ये त कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीत-
कालगतानामरूपं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा मम नाम्ना दक्षिणामादेत्यते ।
15 इदं तयोर्व्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोरनुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वा उपरिप्रासादत-
लगतामयत्वितां धारयति शीते शीतोपकरणैरूपै⁽⁷⁾ उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञतैराक्षरैर्ना-

1) B समुखी°, DP corr.

2) In B the reading is not clear, whether रक्तौ or रक्तौ. Hence C रक्तौ, P रक्तौ; but D रक्तौ.

3) MS निश्चित्य. In the former instances of this common-place MS has नि-
श्चित्य throughout, see *supra*, I p. 14, 10. 196, 9 etc.

4) B ष्यति अप्यवा°, CD corr.

5) B प्रतिभूयाद्वा(or द्य)याद्यतकुल°, P प्रतिभूयायायतकुल°, D प्रतिभूयाया-
याद्यतकुल°, C प्रतिभूयाद्ययाद्यतकुल°.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS रूपै उष्णो°. The scribe of B has, against his habit, carelessly written
this tedious repetition of a standing description, and left out a considerable portion,
which has not been added in the copies of B.

तितित्तिर्नात्यत्तैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुकक-
षायविवर्जितैराहारैर्हार्दार्धहारविभूषितगात्रोमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्चा-
न्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरत्तोमधुरां⁽¹⁾ भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोऽशब्दश्रवणं यावदेव
गर्भस्य परिपाकाय ॥ सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो
अभिद्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः[95a] ॥ तस्य जातो जातिमहं कृत्वा 5
गङ्गिक इति नाम कृतम् ॥ गङ्गिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां⁽²⁾
द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
भिर्धात्रोभिरुन्नोपते⁽³⁾ वर्धते क्षीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमै-
रूपकरणाविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्यमिव पङ्कजम् ॥

स च निर्भेदभागीयैः कुशलमूलैः समन्वागतो गृहावासे⁽⁴⁾ नाभिरमते । स मातापितरौ 10
पादयोर्निपत्य विज्ञापयति । अम्ब तात अनुजानीतं⁽⁵⁾ मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामिति ।
ततो ऽस्य मातापितरविकपुत्रक इति कृत्वा नानुजानीतः ॥ ततो गङ्गिकस्य बुद्धिरुत्पन्ना ।
दुर्लभो⁽⁶⁾ मनुष्यप्रतिलाभो दुर्लभश्च तथागतप्रादुर्भावस्तथेन्द्रियसंपदपि दुर्लभा । को मे
उपायो भवेद्यदहं भगवच्छासने प्रव्रजेयमिति ॥ तस्यैतदभवत् । यन्महं प्रणिधानं कृत्वा
आत्मानमात्मना⁽⁷⁾ जीविताद्यपरोपयेयं यथा मनुष्यत्वमासाद्य लघु लघ्वेव प्रव्रजेयमिति । 15
तेनैवं विचिन्त्य विषं भक्षितं न च कालं करोति । अग्नौ पतितः पर्वतादात्मानमुत्सृष्टवान्
⁽⁸⁾ नद्यां चारकायां पतितस्तत्रापि कालं न करोति ॥ तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । क उपायः स्या-

1) I have constituted the text according to *supra*, p. 74 n. 1, MS has here
°त्तीमवराभूमिं.

2) MS °भ्यामत्स°.

3) MS वर्द्धते.

4) B गृहावासे, D corr.

5) I have added the anusvāra. Cp. *supra*, p. 121 n. 2 and 5.

6) Cp. Pāli *manussapaṭilābho*.

7) Ex conject.; MS कृत्वा आत्मनः जीवि°.

8) MS नद्यां चारकायां, the anusvāra blurred in B. For the rest, cp. *supra*,
p. 86, 8. 116, 18.

येन कालं कुर्यामिति । तस्यैतदभवत् । सर्वथायं राजा अज्ञातशत्रुश्चाण्डो रभसः कर्कशः
 साहसिकश्च । यन्नृपस्य गृहे राज्ञौ संधिं⁽¹⁾ किन्ध्यामिति⁽²⁾ ॥ स राजगृहं नगरं गत्वा राज्ञौ
 संप्राप्तायां भग्ने चतुष्पथे⁽³⁾ संधिमारब्धप्रकृतम्⁽⁴⁾ । ततो रक्षिभिर्जीविग्राहं गृहीत्वा राज्ञो ऽज्ञा-
 तशत्रोरुपनीतः । अयं देव चौरो⁽⁵⁾ दुष्टो ऽपकारी च यो राजकुले राज्ञौ संधिं किन्दतीति⁽⁶⁾ ॥
 5 ततो राज्ञापराधिक इति कृत्वा⁽⁷⁾ वध्य उत्सृष्टः⁽⁸⁾ । ततो वध्यघातैर्नीलाम्बरवसनैः⁽⁹⁾ कर्वा-
 रमालासक्तकण्ठेगुण उद्यतशस्त्रपाणिभि रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेषु आवणामुखे⁽¹¹⁾नु-
 श्राव्य दक्षिणेन नगरद्वारेण निष्कास्य शीतवनं श्मशानं नीयते ॥ स नीयमानस्तान्वध्य-
 घातानाह । शीघ्रं शीघ्रं भवतो गच्छतु मा कदाचिद्वाञ्छितस्यान्यथात्वं स्यादिति ॥ ततो
 वध्यघातैरेषा⁽¹²⁾ प्रवृत्ती राज्ञो निवेदिता । ततो राज्ञा⁽¹³⁾ प्रतिनिवर्त्य पृष्टः । को हेतुर्यत्न-
 10 मिष्टं जीवितं परित्यक्तुमिच्छसीति । तेन स वृत्तात्तो विस्तरेण राज्ञे समाख्यातः ॥ ततो
 राजा अज्ञातशत्रुः कदम्बपुष्पवदाहृष्टरोमकूपः साश्रुकण्ठो रुदन्मुख उदानमुदानयति ।

1) Anusvāra wanting in MS.

2) B °मोति, D corr.

3) MS भग्नेश्चतुष्पथे. Cp. *supra*, p. 53, 5.

4) Ex conject.; MS °प्रिक्तं (D °प्रिक्तः).

5) B दूष्टो, D corr.

6) So MS. I think *chindati* represents the hand of the author.

7) MS राजाप°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 102, 7; MS वध्यै.

9) Ex conject., cp. *ibid.*; MS वसनः. The Tibetan confirms the correction; for it has དེ་ནས་གཤེད་མ་གྱིས་སྤྲོད་པའི་ཕུན་སེལ་། = ततो..... °वसनैः and then, after the interpunction, follows ཀ་རྩེ་རྩེ་མོ་རྩེ་། etc.

10) MS °पाणिभिर्ध्या°.

11) Ex conject.; MS आवणामुखेम्बनुश्राव्य.

12) MS प्रवृत्तिराज्ञो.

13) Ex conject.; MS प्रतिनिवृत्य (D प्रतिनिर्वृत्य). Feer, p. 416, 28 «Le roi fit revenir....» which is doubtless meant.

अहो सुपरिपक्वास्य बुद्धिसंततिः⁽¹⁾ स्ववगतः संसारदोषः सुप्रतिलब्धा⁽²⁾ अद्वासंपत् यत्र ना-
 मायं प्रव्रज्याहेतोरिदमिष्टं जीवितं परित्यक्तुं व्यवसितः ॥ ततो राज्ञा समाश्रयोक्तः ।
 पुत्रक अहं प्रभुस्ते जीवितस्य । गच्छेदानीं भगवच्छासने प्रव्रजेति । स राज्ञोत्सृष्टो भग-
 वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
 रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य 5
 सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं सालात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
 काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
 वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च
 संवृतः ॥

तत्र भगवान्भित्तूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रे मे भित्तवो भित्तूणां मम आवकाणां 10
 अद्वाप्रव्रजितानां यदुत गङ्गिको वाराणसेयः श्रेष्ठिपुत्र इति ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे गङ्गिकेन
 कर्माणि कृतानि येषां विपाकान्नाग्निः⁽³⁾ काये ऽवकाशति⁽⁴⁾ न विषं न च शस्त्रं नोदकेन कालं⁽⁵⁾
 करोति अर्हत्वं चानेन प्राप्तम् ॥ भगवानाह । गङ्गिकेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु जातिषु

1) Ex conject.; MS बुद्धिः सत्ततिस्वभगवतिसंसारदोषः (P °ष). The correction is certain. The colon *suparipakvā buddhisantatiḥ* exactly corresponds to the Tibetan སྤྱི་རྒྱུ་ཆེ་ [cp. Feer, p. 417 n. 1] ཡོངས་སུ་སྤྱོད་ཏི་ and *svavagataḥ saṃsāradoṣaḥ* to འཛིན་པའི་ ཏེས་པའི་ མེད་ཏུ་ ཏྲགས་སོ་

samsārasya doṣasya samyak avagatatvam.

2) Ex conject.; MS °लब्धश्रद्वासंपत्.

3) MS विपाकान्यग्निः.

4) Ex conject.; MS °कासति. The verb *avakāṣati* is a new word. It is not the compound of *kāṣ* 'to shine' but a denominative of *avakāṣa* shaped in accordance with the theory and practice of classic Sanskrit grammar by means of the suffix *kvip*, cp. Whitney, *Sanskrit Grammar* 2 § 1054. It may be rendered here by 'has hold of'.

5) MS विषं च न शस्त्रं.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावोनि । गङ्गिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृता[95 b]न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न
वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशु-
5 भानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोदितैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः ⁽²⁾प्रमशानमोषको मातङ्गः ।
यावत्तेन ⁽³⁾पान्थान्कृत्वा भाण्डमासादितम् । ततस्तस्य पृष्ठतस्तस्कराः प्रधाविताः । याक्व-
10 दन्यतमस्मिन् प्रमशाने प्रत्येकबुद्धो ⁽⁵⁾निरोधसमापत्तिं समापन्नः । ततो ऽसौ प्रमशानमोषको
मातङ्गस्तस्य पुरस्ताद्भाण्डमपसृज्य ⁽⁶⁾तत्रैव निलीनः । ततस्ते तस्कराः प्रत्येकबुद्धं ⁽⁷⁾दृष्ट्वा-
स्यारब्धाः क्षेप्तुं शस्त्रमग्निं च न चास्य चीवरकर्णकमपि शक्नुवन्ति चालयितुं ⁽⁸⁾तस्मादसौ
निरोधसमाधिं ⁽⁹⁾समापन्नः ॥ यदा ते तस्कराः ⁽¹⁰⁾आत्ताः प्रक्रात्तास्तदा स प्रत्येकबुद्धः क्रमेण

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS प्रमशानमोषको; the other times this word occurs it is written without fault in MS.

3) Ex conject.; MS पन्थानं कृत्वा (in C and D still worse depraved). Cp. Feer, p. 417 n. 2.

4) Ex conject.; MS याधन्यतम°.

5) B °बुद्धा, D corr.

6) B °पसृज्य, the good correction has been neglected in the copies, they all have °सृत्य.

7) Ex conject.; MS दृष्ट्वामारब्धः क्षेप्तुं (D °रब्धाः°). In the Tibetan the robbers also throw stones against him.

8) Ex conject.; MS तस्माद्°.

9) Ex conject.; MS °समाधिसमापन्नः.

10) Visarga wanting in MS.

समाधिव्युत्थितः । ततस्तेन श्मशानमोषकेण मातङ्गेन तं प्रत्येकबुद्धं पिण्डकेन प्रति-
पाद्य प्रणिधानं कृतम् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभो स्यां यथा चायमपरोपक्रम
एवमहमपि यत्र यत्र जायेय⁽¹⁾ तत्र तत्रापरोपक्रमः स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तर-
मारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्मशानमोषको 5
मातङ्गो ऽयं स गङ्गिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः
परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेका-
त्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानां कर्मणामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मा-
त्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वा-
भोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिद्धितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS जायेयं.

दीर्घनख इति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्हिर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवासे । तेन खलु समयेन नालदग्रामके तिष्यो⁽²⁾ नाम ब्राह्मणः⁽³⁾ । तेन शारी नाम
 दारिका माठरसकाशा⁽⁴⁾ञ्छब्धा ॥ यदा⁽⁵⁾ शारिपुत्रः शारीकुक्षिमवक्रातस्तदा⁽⁶⁾ धात्रा सह
 <दीर्घनखेन विवादं⁽⁷⁾ कुर्वन्ती निग्रहस्थानं⁽⁸⁾ प्रापयति । * * * * * ॥ ततो
 दीर्घनखेन दक्षिणापथं गत्वा बहूनि शास्त्राण्यधीतानि ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS तिष्या.

3) Ex conject.; B प्र(or ब्र)ह्मणंएडनशरा नाम, D ब्राह्मणंगुणसरा°, P ब्रह्मणं-
 एडनशरा°, C with dittography तिष्यानामब्रह्मणंएडनके । तिष्यानामब्रह्मणंगुण-
 (or र)शरा°. My correction has been suggested by the intelligence derived from the
 Tibetan, which has རྩམ་བློ་ཤིག་ = *brāhmanas Tiṣyah*. Cp. Feer, p. 418 n. 1.
 The persons here mentioned and their adventures are dealt with more fully in
 the text communicated by Feer in A. M. G. II, 151—155. Cp. also Burnouf,
Introduction, p. 456.

4) B माठरसकाशाञ्छब्धा. In Tib. the name is spelt མཐུར་ས་ཀ་ཤ་.

5) MS here *l* for *r*: शालिपु° (also p. 187, 1) and शालीकु°, afterwards
 (p. 187, 7 etc.) शारि°. Cp. *supra*, I, 241, 7, where I was perhaps too cautious in not
 correcting the vicious orthography of MS.

6) MS धाता.

7) I have inserted विवादं by conjecture to restore if not the very words at
 least the meaning of the mutilated sentence. The Tibetan blockprint is here
 almost illegible.

8) Ex conject.; MS कुर्वन्तीतिनिग्रहस्थानं पाठयति. My substitution of *prā-*

यावत्क्रमेण शारिपुत्रो जातः । तेन द्विरष्टवर्षेणैन्द्रं व्याकरणमधीतं सर्ववादिनश्च
निगृहीताः । सो ऽनुपूर्वेण भगवतः शासने प्रव्रजितः ॥ यावद्दीर्घनखेन प्रव्राजकेन श्रुतम् ।
भागिनेयेन ते सर्वे तीर्थकरा निगृहीताः⁽¹⁾ । इदानीं श्रमणगौतमस्य शिष्यत्वमभ्युपगत इति ।
श्रुत्वा चास्य मकृती परिभवसंज्ञा उत्पन्ना सर्वशास्त्रेषु⁽²⁾ चास्य अनेष्टिकसंज्ञा उत्पन्ना । ततः
क्रमशो राजगृहमनुप्राप्तः ॥

5

तस्मिंश्च समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां वर्षदां मधुरमधुरं धर्मं
देशयति तौद्रं मध्विवानेडकं शारिपुत्रो ऽपि भगवतः पुरस्तात्स्थितो ऽभूद्यज्ञनं⁽³⁾ गृहीत्वा
भगवत्तं वीजयन् । अथ <दर्श> दीर्घनखपरिव्राजको भगवत्तमर्धचन्द्राकारेणोपविष्टं धर्मं
देशयत्तं शारिपुत्रं <च>⁽⁴⁾ व्यञ्जनव्यग्रहस्तं भगवत्तं वीजयमानम् । दृष्ट्वा च पुनर्भगवत्तमिदम-
वोचत् । सर्वं मे भो गौतम न क्षमत इति ॥ भगवानाह । एषापि ते अग्निवैश्यायन दृष्टिर्न⁽⁵⁾ 10
क्षमते पेयं दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति ॥ एषापि मे भो गौतम दृष्टिर्न क्षमते पे[96a]यं मे
दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति⁽⁵⁾ ॥ अपि तु ते अग्निवैश्यायन एवं जानतो ऽस्याश्च दृष्टेः प्रह्लापां

payati to pāṭhayati (which, of course, is out of place here) is favoured also by the
Tibetan equivalent of this phrase མེད་པོ་ལྷན་པ་ལ་སྤྱུག་པར་བྱེད་ཏེ།

The period lost in the Sanskrit by oversight of the scribe who wrote B or
A, is preserved in the Tibetan, and thus translated by Feer, p. 418, 26: «Alors
cette pensée vint à l'esprit de Dīrghanakha: Elle a dans son sein un être à qui
ses mérites feront une grande réputation: Cela est du moins fort vraisemblable.
Sous cette influence puissante ne ferais-je pas bien de résider désormais dans
quelque (autre) contrée?»

1) MS तीर्थकराणिगृहीता.

2) Ex conject.; MS सर्वशास्त्रेप्रवास्य अनेष्टिक° etc. «When he heard the tid-
ings about his nephew, the (old) feeling of uneasiness at his defeat arose within
him together with a feeling of his lack of superiority in every science». Neither
the translation of Burnouf nor that of Feer is satisfactory.

3) MS व्यञ्जनं (D व्यञ्जन).

4) Ex conject.; MS शारिपुत्रः व्यञ्जन°; it may, however, be that in B the
visarga is cancelled and replaced by anusvāra, but the copies have :.

5) This sentence has been left out in P, cp. Feer, p. 419, n. 6, but is found
in the other mss.

6) B अग्निवे°, D corr.

भविष्यति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेःप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥
 अपि मे भो गौतम एवं ज्ञानत एवं पश्यतो ऽस्याश्च⁽¹⁾ दृष्टेः प्रह्लाणं भविष्यति प्रतिनिसर्गो
 वाक्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेःप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥ बहुजनेन ते अग्निवै-
 श्यायन⁽²⁾ संस्यदिष्यति । * * * * * इमं⁽³⁾ उच्यते तनुभ्यस्तनुतराः । लोके
 ६ त्रय इमे अग्निवैश्यायन दृष्टिसंनिध्याः ॥ कतमे त्रयः ॥ इहाग्निवैश्यायन एक⁽⁴⁾ एवंदृष्टिर्भ-
 वत्येवंवादी सर्वे मे⁽⁵⁾ क्षमत इति । पुनरपरमिदं⁽⁶⁾ एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी सर्वे मे न क्षमत
 इति । पुनरपरमेक एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी एकं मे क्षमते एकं न मे क्षमत इति । तत्राग्नि-
 वैश्यायन येयं दृष्टिः सर्वे मे क्षमत इति इयं दृष्टिः संरागाय संवर्तते⁽⁷⁾ नासंरागाय संद्वेषाय
 नासंद्वेषाय संमोहाय नासंमोहाय संयोगाय नासंयोगाय संक्लेशाय⁽⁸⁾ न व्यवदानाय⁽⁹⁾
 10 याय नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अध्यवसानाय⁽¹⁰⁾ संवर्तते । तत्राग्निवैश्यायन येयं
 दृष्टिः⁽¹¹⁾ सर्वे मे न क्षमत इति इयं दृष्टिरसंरागाय संवर्तते न संरागाय असंद्वेषाय न संद्वेषाय

दृष्टेः

1) B पश्यतः । अस्याश्च भूष्टेः. Hence D °अभूदिष्टे, P °अभूदृष्टेः, C °अभूयोः, none of the copyists of B understood the interlinear correction.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 420 n. 1; MS अग्निवैश्यायिनसंस्य(D स)दिष्यति इमं. It is plain that a part of the argument has been lost. The missing portion is extant in the Tibetan. Feer, p. 420, ६, renders it as follows: «bien peu de gens (au contraire), ayant cette même pensée, ayant cette vue, tiendront un langage tel que le tien. Agnivaicāyāna, les Çramanas et les Brahmanes qui abandonnent résolument cette vue sans en adopter une autre — ».

3) MS उच्यते.

4) MS एवद°.

5) Ex conject.; MS सर्वक्षमत इति.

6) Ex conject.; MS °द्वैकः । एवंदृष्टिपातेभवत्येवै(D व)वादी (P °रादी).

7) Ex conject.; MS नसंरागाय.

8) The addition is certain from the Tibetan.

9) Ex conject.; MS अपचयाय अनभिनन्दनाय. The right reading is easily inferred from the many repetitions, which leave no doubt about the meaning and the arrangement of the terms, and from the Tibetan.

10) Ex conject., cp. *infra*, p. 189, २ and ४; MS अवयसानाय. In B the second aks. may be read also च, as has been done by the copyist of P.

11) Visarga wanting in MS.

असंमोहाय <न संमोहाय>⁽¹⁾ विसंयोगाय न संयोगाय⁽²⁾ व्यवदानाय न संक्लेशाय⁽³⁾ असंचयाय
 <न संचयाय> अ<न>भिनन्दनायानुपादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते । तत्र येयं दृष्टिरेकं मे
 क्षमते एकं मे न क्षमते इति यत्तावदस्य क्षमते तत्संरागाय संद्वेषाय⁽⁴⁾ संमोहाय संयोगाय
 संक्लेशाय न व्यवदानाय⁽⁵⁾ नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अध्यवसानाय संवर्तते । यदस्य
 न क्षमते तत्संरागाय संवर्तते न सं<रा>गाय⁽⁶⁾ असंद्वेषाय न संद्वेषाय असंमोहाय न संमोहाय 5
 असंयोगाय न संयोगाय व्यवदानाय न संक्लेशाय⁽⁷⁾ अपचयाय न संचयाय अनभिनन्दनायानु-
 पादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते ॥

तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं⁽⁸⁾ प्रतिसंशिक्षते । अहं चैवदृष्टिः⁽⁹⁾ स्यामेववादी⁽¹⁰⁾ सर्वं मे
 क्षमते द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेववादी सर्वं मे न क्षमते
 इति यश्च एवंदृष्टिरेववादी⁽¹¹⁾ एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमते इति । विग्रहे सति विवादो 10

1) The terms that are lost in the transmitted Sanskrit text are represented in the Tibetan.

2) Ex conject.; MS न संयोगाय न व्यावहाराय.

3) Ex conject., cp. *supra*, p. 188, 9; B असंचयाय, if I read it rightly, D असं-
 रयाय, P असरयाय.

4) B, with dittography, °गायसंद्वेषायासंद्वेषाय, D corr. It is, however, pos-
 sible that the negative statement is really subjoined to the positive one; yet the
 negative statements are here also wanting in almost all the other terms. In none
 of the repetitions of the whole series is the parallelism of positive and negative
 terms maintained throughout.

5) MS अपचयाय नाभिनन्दनायो°, but ना is cancelled, P अभि°.

6) MS असंद्वेषायनसंद्वेषाय.

7) Ex conject.; MS here अपचनायनपचयाय (D °चनाय).

8) MS प्रतिसंशिक्षते (D प्रतिसंशिक्ष्यते, P प्रतिसंक्षि [or क्षे]ते). The parallel
 place in the Pāli has *paṭisañcikkhati* (Majjh. Nik., I, ed. Trenckner, p. 499, 10
 and 25).

9) Here *ca* is equivalent to *cet* 'if', see Pāṇini 8, 1, 30, who denotes by *caṇ*
 this variety of *ca*. Two more instances of this idiom see *Kathāsaritsāgara*, ed.
Durgaprasād, 45, 33 and 101, 61.

10) Ex conject.; B सर्वं क्षमते, the insertion seems to be from a m. s., C सर्व-
 मेक्षते, D सर्वक्षमते, P सर्वं न क्षमते.

11) MS एवंदृष्टिरेववादी.

विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपप्यन्निमां
च दृष्टिं⁽³⁾ प्रतिनिसृजत्यन्यां⁽⁴⁾ च दृष्टिं नोपादत्ते ।⁽⁵⁾ एवमस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं भवति प्रतिनि-
सर्गो वाक्तीभावः ।⁽⁷⁾ अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥

⁽⁸⁾ तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं प्रतिसंश्लक्षते । अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी सर्वं मे
न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे
क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति । विग्रहे सति
विवादो विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनु-
पप्यन्निमां च दृष्टिं प्रतिनिसृजत्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं
भवति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः । अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥

10 तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं प्रतिसंश्लक्षते । अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी एकं मे
क्षमते एकं मे न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्चैवंदृष्टिरेवंवादी
सर्वं मे क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे न क्षमते इति । विग्रहे सति विवादो

1) This sentence is wholly corrupt in MS. My conjectural emendation has been suggested by the comparison of the transmitted text with Majjh. Nik. I. 1. p. 499, 5 foll. The Pāli redaction is shorter and more concise, cp. *supra*, I, 230 n. 4. MS विवादेसतिविहिंसाइतिसतिसविग्रहःसविवादश्चविहिंसाच.

2) MS समनुपप्यन्निमां ।

3) MS प्रतिनिःसृज्य°.

4) MS °न्याश्चदृष्टिं (D °दृष्टि).

5) B नापा°, D corr.

6) Ex conject.; MS °दत्तञ्चैवमन्याश्च (D °दत्तञ्चै°).

7) The scribe either of B or of B's prototype must have become perplexed here by the tedious repetitions of the prolix terms, for MS has: अन्यस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं भवति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः the exact counterpart of the phrase required. In P it has been transcribed अस्याश्च etc. Cp. *infra*, p. 191, 3.

8) The bracketed portion, omitted in MS, has been easily restored. The restoration is confirmed by the Tibetan. Feer, p. 421 tacitly follows the integral Tibetan text.

विवदे सति विहिंसा⁽¹⁾ इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपश्यन्निमां
च दृष्टिं प्रतिनिसृज्य⁽²⁾न्यां च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रकाणं भवति प्रति-
निसर्गो वाक्तीभावः । अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥

अयं खल्वग्निवैश्यायन कायो रूपो⁽³⁾ औदारिकश्चातुर्महाभूतिक इति⁽⁴⁾ धार्यश्रावकेण
अभीक्ष्णमुदयव्ययानुदर्शिना विहृतव्यं विरागानुदर्शिना प्रतिनिसर्गानुदर्शिना विहृत- 5
व्यम् । यत्रार्यश्रावकस्य अभीक्ष्णमुदयव्ययानुदर्शिनो विहृतः यो ऽस्य भवति काये का-
यच्छन्दः⁽⁶⁾ कायस्नेहः कायप्रेमा⁽⁷⁾ कायालयः कायविषक्तिः कायाध्यवसानं तच्चास्य⁽⁸⁾ चित्तं न
पर्यादाय तिष्ठति ॥

1) MS विवदेसतिविहिंसाविहिंसतिविग्रहः सविवादश्चविहिंसाचसमनुपश्य°.
Cp. *supra*, p. 190 n. 1.

2) Dittography in MS दृष्टिं प्रतिनिसृज्यन्यां च दृष्टिं प्रतिनिसृज्यन्यां च दृष्टिं
नोपादत्ते.

3) MS खल्वग्नि°.

4) The parallel place in the Pāli redaction (l. l. p. 500, 1 foll.), which, by exception, is here fuller than ours, makes the impression that *audārika*, a synonymous term with *sthūla* (cp. *supra*, p. 169, 10. 170, 1) takes the place of that which should be rather styled *audarika*. For the adj. *odanakummāsūpacayo* which is in the Pāli text means something like 'dependent on the functions of the organs of digestion', that is *audarika*. In every day speech *audarika* signifies one who makes much of his belly, whether prompted by hunger (see Kāç. on Pāṇini 5, 2, 67) or by gluttony as in the case of the Vidūṣaka of the drama.

5) I have inserted इति, because it cannot be wanting here.

6) B m. pr. भवतिसाकयच्छन्दः, the aks. साकय are cancelled by superposition of dots, and instead of them the correction काय is added on the margin. D कायप्रच्छन्तः, P कायच्छन्तिः, the vowel-sign of the last aks. has been cancelled.

7) Ex conject; MS कामालयः कायनिप(or य)नि. In P नि is written for नि; the scribe of D changed the corrupted tradition into कायान्नियाति (sic). With *viṣakti* 'attachment, clinging to —' cp. skrt. participle *viṣakta* and Pāli *visattikā* apud Childers.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, 174, 9 and 12; MS °ध्यवसानां तत्रास्य चित्तेनपर्या-
दायतिष्ठति. The Tibetan དེ་འཕྲིན་མཐུན་པའི་ཡིད་ཀྱིས་འཕྲིན་པའི་ཡིད་ཀྱིས་ ॥ etc. is in accordance therewith.

तिस्र इमा अग्निवैश्यायन वेदनाः । कतमास्तिस्रः । सुखा ⁽¹⁾ दुःखा अदुःखासुखा च ।
यस्मिन्समये श्रुतवानार्यश्रावकः [96 b] सुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये
निरुद्धे भवतो दुःखा च अदुःखासुखा च । सुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां
वेदयते । सुखापि च वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । यस्मिन्समये आर्यश्रावको दुःखां
5 वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरुद्धे भवतः सुखा अदुःखासुखा च । दुःखामेव
⁽²⁾ च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते । दुःखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी ।
यस्मिन्समये आर्यश्रावको ⁽³⁾ अदुःखासुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने ⁽⁴⁾ तस्मिन्समये निरुद्धे
भवतः सुखा दुःखा च । अदुःखासुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते ।
अदुःखासुखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । ⁽⁵⁾ तस्यैवं भवति । इमां ⁽⁶⁾ वेदनां ⁽⁷⁾ किंनि-
10 दनाः किंसमुदयाः किंजातोयाः किंप्रभावा इति । इमा वेदना स्पर्शनिदानाः स्पर्शसमुदया
स्पर्शजातोया स्पर्शप्रभावाः । तस्य स्पर्शस्य ⁽⁸⁾ समुदयात्तास्ता वेदनाः ⁽⁹⁾ समुदयते तस्य स्पर्शस्य
निरोधात्तास्ता वेदना ⁽¹⁰⁾ निरुध्यन्ते ⁽¹¹⁾ व्युपशान्त्यति शोतीभवत्यस्तंगच्छति ⁽¹²⁾ । स यां ⁽¹³⁾ काञ्चिद्वे-
दनां वेदयते सुखां वा दुःखां वा अदुःखासुखां वा तासां वेदनानां समुदयं चास्तंगमं चा-

1) B सुखाःदुःखा, D corr.

2) च added in D, cp. l. 3 and 8.

3) MS °वकः अदुःखा°.

4) MS वेदते (D वेदयते!).

5) B तस्यैवं, D corr.

6) Ex conject.; MS here इतीमां, but on the following line it has किंप्रभावा इतीमा.

7) MS इतीमां वेदनां किंनिदानाकिंसमु°.

8) Visarga wanting in MS.

9) Ex conject.; MS समुदयात्तास्ता..... निरोधात्तास्ता.

10) As to this form cp. *supra*, I, 6, c. 12, 2 etc.

11) B निवृ°, D corr.

12) MS गच्छति.

13) MS यांकाचिद्वे°.

स्वादं चादीनव⁽¹⁾ च निःसरणं च यथाभूतं प्रजानामिति तस्य वेदना⁽²⁾नां समुदयं चास्तंगमं
 चास्वादं चादीनव⁽²⁾ च निःसरणं च यथाभूतं प्रजानत⁽³⁾ उत्पन्नासु वेदनास्वनित्यता⁽⁴⁾नुदर्शी विदु-
 रति⁽⁵⁾ व्ययानुदर्शी विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी प्रतिसर्गानुदर्शी । स कायपर्यत्तिकां वेदनां
 वेदयमानः कायपर्यत्तिकां वेदनां वेदय⁽⁵⁾ इति यथाभूतं प्रजानाति । जीवितपर्यत्तिकां वेदनां
 वेदयमानो जीवितपर्यत्तिकां वेदनां वेदय⁽⁶⁾ इति यथाभूतं प्रजानाति । भेदाच्च कायस्योर्द्ध्वं⁽⁷⁾ 5
 जीवितपर्यादानादिदेवास्य⁽⁸⁾ सर्वाणि वेदनानि⁽⁹⁾ अपरिशेषं निरुध्यन्ते अपरिशेषमस्तं परित्यज्य
 पर्यादानं गच्छन्ति⁽¹⁰⁾ । तस्यैवं भवति । सुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवात्तो दुःखस्य । दुःखामप्यदुःखासुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवात्तो दुःखस्य । स सुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः । दुःखामपि
 अदुःखासुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः । केन विसंयुक्तः । विसंयुक्तो 10
 रागेण द्वेषेण मोहेन विसंयुक्तो जातिजरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः विसंयु-
 क्तो दुःखादिति वदामि ॥

1) Ex conject.; B °स्तंगमं चास्वादवादीनवच, C °वास्वादवादीनव, D °चास्वा-
 दवादीनवच, P °वास्वादवादीनव. The two strokes above व in B denote can-
 celling, it seems.

2) MS चास्वादवादी°.

3) Ex conject.; MS प्रजानिनो (D and P °मिनो)त्प°. It is strange that the
 structure of the sentence changes suddenly, so as to cause a mixture of two types
 of phrase rather negligently combined. For the rest cp. my *Sanskrit Syntax* § 371.

4) Ex conject.; MS °नित्यारुद°.

5) Ex conject.; MS कायपर्यत्तिकां वेदनायेति (D instead of this कायपर्यत्तावे-
 दनायेति).

6) MS, with sandhi, वेदयेति.

7) MS कायस्योर्द्ध्वजीवित°.

8) MS °नादिदेवास्य (D °नादिभेदोस्य).

9) Note the neuter gender here.

10) MS गच्छति.

11) MS अदुःखामपिसुखामपि. In B the first पि looks as if expunged.

तेन खलु समयेनायुष्माञ्छारिपुत्रो ऽर्धमासोपसंपन्नो भगवतः पृष्ठतः स्थितो ऽभूद्य-
 जनं गृहीत्वा भगवत्तं वीक्षयन् । अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैतदभवत् । भगवांस्तेषां धर्माणां
 प्रह्णामेव⁽¹⁾ वर्णयति विरागमेव⁽²⁾ निरोधमेव प्रतिनिःसर्गमेव वर्णयति । यन्नृहं तेषां तेषां
 धर्माणां प्रह्णानुदर्शी विहरेयं विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी विहरेयं प्रतिनिःसर्गानु-
 5 दर्शी विहरेयमिति ॥ अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैषां धर्माणामनित्यतानुदर्शिनो⁽³⁾ विहृतो
 व्ययानुदर्शिनो विरागानुदर्शिनो निरोधानुदर्शिनः प्रतिनिःसर्गानुदर्शिनो विहृतः अनु-
 पादायास्रवेभ्यश्चित्तं विमुक्तं दीर्घनखस्य च परिव्राजकस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्म-
 चक्षुरुत्पन्नम् ॥

अथ दीर्घनखः परिव्राजको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा विदितधर्मा पर्यवगाढधर्मा तीर्ण-
 10 काङ्क्षस्तीर्णविचिकित्सो ऽपरप्रत्ययो ऽनन्यनेयः शास्त्रशासने धर्मेषु वैशारद्यप्राप्त उत्था-
 यासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽⁵⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं
 भद्रे स्वाख्याते धर्मविनये प्रब्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मच-
 र्यम् ॥ लब्धवान्दीर्घनखपरिव्राजकः स्वाख्याते धर्मविनये प्रब्र[97 a]ज्यामुपसंपदं भिक्षुभा-
 वम् ।⁽⁶⁾ एवं प्रब्रजितः स आयुष्मानेको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त आतापी प्रहितात्मा व्यहृषीत् ।
 15 एको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त आतापी प्रहितात्मा विहृरन्यदर्थं कुलपुत्राः केशश्मश्रुवतार्य⁽⁷⁾
 काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया अगारादनगारिकां प्रब्रजति तदनुत्तरं⁽⁸⁾

1) MS °णामेवं (C °णामवं).

2) MS विरो°.

3) MS °दर्शिना (D °दर्शिना).

4) Ex conject.; MS पर्यवगाढधर्मा (P पर्यव°, D पर्यायवगाढ°). Cp. Majjh. Nik. I, nr. 74, ed. Trenckner, p. 501, 10 *pariyogāḥhadhammo*. — In the Pāli redaction *Dirghanakha* becomes an *upāsaka*, not a monk.

5) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra* I, 347, 4. II, 89, 12.

6) B भिक्षुभावंसेवं प्रब्रजितः, P corr. (DC भिक्षुभावं प्रब्रजितः). Cp. the parallel passage *supra*, I, p. 233, 14 foll.

7) MS प्रमश्रुवतार्य.

8) MS अगाराद°.

ब्रह्मचर्यपर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृत्वा प्रतिपद्य प्रवेदयते । क्षोणा मे
ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापरमस्माद्भवं प्रजानामीति । आज्ञातवान्श्च आयु-
ष्मानर्हन्बभूव सुविमुक्तचित्तः ॥ तत्र भगवान्भिन्ननामत्त्वपते स्म । एषो ऽग्रे मे भिन्नवो
भिन्नाणां मम श्रावकाणां प्रतिसंवित्प्राप्तानां यदुत कोष्ठिलो भित्तिरिति ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त महाको- 5
ष्ठिलेन⁽⁶⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि येन महावादी संवृत्तः प्रब्रज्य चार्हत्वं साक्षात्कृत-
मिति ॥ भगवानाह । कोष्ठिलेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कोष्ठिलेन कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
ब्राह्मे पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्क- 10
न्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्या पञ्चमात्राणि तस्करशतानि सेना-
पतिप्रमुखाणि चौर्येण संप्रस्थितानि । यावत्ते चञ्चूर्यमाणा अन्यतमं⁽⁸⁾ खदिर्वणमनुप्राप्ताः । 15

1) MS ब्रह्मचर्यपर्यवसानं. Cp. *supra*, I, p. 234, 2.

2) MS °भिज्ञाया.

3) Ex conject.; MS °कृत्वापतिपद्य (D °कृतोपसंपद्य, P कृत्वापसंपद्य). The wording is here somewhat different from *supra*, I, p. 234, 2.

4) B °चर्य, P corr.

5) MS आज्ञातन्वा. Cp. *supra*, I, p. 234, 4.

6) B कोष्ठिलेन, D corr.

7) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

8) Ex conject.; MS चञ्चूर्यमाणान्यन्यतमं.

9) खदिर्वदिर्वणम° only in P, cp. Feer, p. 425, n. 5. MS has here °वण°, but *infra*, p. 196, 2 °वने.

यावत्सेनापतिनाभिहिताः । पश्यत यूयं कमलायतानः कश्चिदपरकीयो मनुष्यः⁽¹⁾ संविद्यते
 येन वयं यत्नबलिं दत्त्वा प्रक्रामेमेति⁽²⁾ ॥ तत्र च खदिस्वने प्रत्येकबुद्धः प्रतिवसति । तत-
 स्तैस्तस्करैः⁽³⁾ पर्यटद्भिर्दृष्ट्वा सेनापतिसकाशं नीतः । ततश्चौरसेनापतिना बध्यतामयमित्या-
 ज्ञा दत्ता । ततो ऽसौ प्रत्येकबुद्धस्तेषामनुग्रहार्थं विततपद्म इव हंसराजः⁽⁴⁾ खगपथमभ्युद्गम्य
 5 विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः सेनापतिर्मूलनिकृत्तं⁽⁵⁾ इव द्रुमः पाद-
 योर्निपत्यात्ययं देशितवान् । पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतवान् । अहमप्येवंवि-
 धानां गुणानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारामयेयं मा विरामयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन चौरसेनापति-
 र्यमेवासौ कोष्ठिलः । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसह-
 10 स्त्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्त-
 शुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS संविद्यत (D °द्यतः, P °द्येत).

2) Ex conject.; MS प्रक्रामेयेति. — Feer's translation (p. 425, 25) is here wrong. I take येन for a pronoun, not a conjunction. The captain of the highway men orders them to look out for some man suitable for sacrifice to the yakṣas; the paṇu required must be nobody's property and have lotus-like and long eyes.

3) B तस्करैः, P corr.

4) MS °राजाः.

5) MS कृत्त, as usual (P °कृतं).

संगीतिरिति १०० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्ड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः कुशिनगर्या विक्रति मल्लानामुपवर्तने 5
 यमकशालवने⁽¹⁾ ॥ अथ भगवांस्तदेव परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म ।
 प्रज्ञापयानन्द तथागतस्यात्तरेण यमकशालयोर्⁽²⁾रुत्तराशिरसं मञ्चमथ तथागतस्य राज्या
 मध्यमे यमे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं भदत्तेत्यायुष्मा-
 नानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्यात्तरेण यमकशालयोर्⁽³⁾रुत्तराशिरसं मञ्चं प्रज्ञप्य येन भग[97b]-
 वांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः⁽⁴⁾ पादौ शिरसा वन्दित्वा एकात्ते ऽस्थात् । एकात्त- 10
 स्थित आयुष्मानानन्दो भगवन्तमिदमवोचत् । प्रज्ञप्तो भदत्त तथागतस्यात्तरेण यमकशा-
 लयोर्⁽⁵⁾रुत्तराशिरसं मञ्चः ॥ अथ भगवान्येन मञ्चस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य दक्षिणेन
 पार्श्वेन शय्यां कल्पयति पादं पादेनोपधायालोकसंज्ञी⁽⁶⁾ स्मृतः संप्रजानन्निर्वाणसंज्ञामेव
 मनसि कुर्वन्निति ॥

1) B °वल्ले, D corr. This is the second time that the holy relation of The Lord's *paranirvāṇa* is borrowed from the Tripitaka. Cp. *supra*, I, p. 227.

2) MS °रुत्तरं°.

3) MS पादयोः शिरसा.

4) Sic MS. In the parallel passage, *supra*, I, p. 227, 12, I was perhaps wrong in changing the transmitted °शिरसं, cp. *ibid.*, n. 5; the compound may, after all, be accepted as an *avyayībhāva*.

5) Ex conject.; MS पादेपादेनोप°. The text is here somewhat different from *supra*, I, p. 228, 1.

6) MS °संज्ञा.

तत्र भगवाञ्चा⁽¹⁾ मध्यमे यामे ऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । समनत्तरपरिनिर्वृते⁽²⁾ बुद्धे भगवति अत्यर्थं तस्मिन्समये मक्षापृथिवीचालो ऽभूडुल्कापा⁽³⁾ दिशो-
दाह्य अत्तरीत्ते देवडुण्डुभयो⁽⁴⁾ नन्दति ॥ समनत्तरपरिनिर्वृते⁽⁴⁾ बुद्धे भगवति उभौ यमकशा-
लवनस्य⁽⁵⁾ द्रुमोत्तमौ तथागतस्य सिंक्षुशय्यां शालपुष्पैर्वा⁽⁶⁾किरताम् ॥ समनत्तरपरिनिर्वृते⁽⁸⁾
5 भगवत्यन्यतरो भिक्षुस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते ।

⁽⁹⁾ सुन्दरौ खल्विमौ शालवन⁽¹⁰⁾स्य⁽¹⁰⁾स्य द्रुमोत्तमौ ।

⁽¹¹⁾ यद्वाकिरतां पुष्पैः शास्तारं परिनिर्वृतम् ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति शक्रो देवेन्द्रो गाथां भाषते ।

अनित्या बत संस्कारा⁽¹²⁾ उत्पादव्ययधर्मिणः ।

10 उत्पद्य हि निरुध्यते तेषां व्युपशमस्सुखमिति ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति ब्रह्मा⁽¹³⁾ सङ्कापतिर्गाथां भाषते ।

सर्वभूतानि⁽¹⁴⁾ लोके ऽस्मिन्नित्ते⁽¹⁵⁾स्य सत्ति समुच्छ्रयम् ।

1) B रात्र्यां, D corr.

2) MS परिनिर्वृते.

3) MS नन्दति.

4) MS परिनिर्वृते (P °निर्वृते).

5) MS यमकशाखवनस्य (D °शालकवनस्य).

6) B द्रुमोत्तमौतथा° m. s., out of °मास्तथा°; D and P द्रुमोत्तमैस्तथा°.

7) MS °पुष्पैर्वकिरतां.

8) MS परिनिर्वृते (P °निर्वृते). But *infra*, l. 8 and 11 the word is written without fault.

9) Ex conject.; MS सुन्दरे.

10) Ex conject.; MS शालावनस्य.

11) Ex conject.; MS यावद्वकिरतां (D यावदेवंकिरतां).

12) MS संस्कार.

13) MS सङ्कापति°.

14) B सर्वभूतास्मिं, the last aks. may also be read त्मिं, the copies have स्मिं distinctly. For this and the other stanzas cp. my paper in ZDMG, LIII, 122 foll.

15) MS °स्मिन्नित्तेसत्ति. The Pāli redaction has here *sabbe va nikkhipissanti bhūtā loke samussayam*.

एवंविधो यत्र शास्ता लोकेष्वप्रतिपुङ्गवः⁽¹⁾ ।

तथागतबलप्राप्तः चतुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्माननिरुद्धो⁽²⁾ गार्था⁽³⁾ भाषते ।

स्थिता आश्वासप्रश्नासां⁽⁴⁾ स्थिरचित्तस्य⁽⁵⁾ तायिनः ।

आनिज्यां शास्त्रिमागम्य चतुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

5

तदाभवद्भीषणकं तदाभूद्रोमकृष्णम् ।

सर्वाकारबलोपेतः शास्ता कालं यदाकरोत् ॥

असंलीनेन चित्तेन वेदना अधिवासयन्⁽⁶⁾ ।

प्रद्योतस्यैव⁽⁷⁾ निर्वाणं विमोक्षस्तस्य चेतस इति ॥

सप्ताहपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्मानानन्दो भगवतश्चितां⁽⁸⁾ प्रदक्षिणीकुर्वन्गार्थां 10
भाषते ।

⁽⁹⁾ येन कापरत्तनेन नायको

ब्रह्मलोकमगमन्महर्षिकः ।

1) MS पुंगलः. Cp. *supra*, I, 245 n. 3.

2) MS आयुष्माननिरुद्धो.

3) Ex conject.; MS गार्था भाषतान्विता etc. (D °भाषत्तिता).

4) Sic MS.

5) MS तायितः.

6) The participle disturbs the construction. The aor. *ajjhaṇṇāsayi* of the Pāli redaction might have been expressed easily and in accordance with the metre by *अध्यवासयत्*, and this is probably the right reading.

7) Ex conject.; MS प्रद्योतस्यैव.

8) MS °श्चितां.

9) Metre *rathoddhata*. MS °रत्नेन. I have put *रत्तनेन*, in accordance with the exigencies of the metre.

(1) दृश्यते स्म तन्नुज्ञेन तेजसा

पञ्चभिर्युगशतैः स वेष्टितः⁽²⁾ ॥

(3) सहस्रमात्रेण हि चीवराणाम्

बुद्धस्य कायः⁽⁴⁾ परिवेष्टितो ऽभूत् ।

5 द्वे चीवरे तत्र तु नैव दग्धे

अभ्यन्तरं बान्धवमथ द्वितीयम् ॥

(5) वर्षशतपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति पाटलिपुत्रे नगरे राजाशोको राज्यं कारयति ऋद्धं
च स्फीतं च क्षेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशातकलिकलदुडिम्बडमरं⁽⁶⁾ तस्का-
ररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषोत्तपन्नं धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं पालयति । यावद्-
10 परेण समयेन देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-

1) B दृश्यतेभ्य^{ना}(or त्य)ग(or त)ज्ञेनचे(or वे)तेषातापंचभिर्यु^{ना}°. This is utterly corrupted and I have not been able to restore the original reading with certainty. The one thing certain is that the first word must be दृश्यते, the rest of the pāda I have constituted so as to give the meaning which is plain and attested by the Tibetan, while taking account of the tradition and the metre. The Tibetan equivalent is ཁྱེད་ཀྱི་སྐུ་ལས་སྤྱད་པའི་མེ་ལྗེས་པསྟེན་པ།. Cp. Mhv. I, 68, 19 and Mahāparinibbānasutta ed. Child., p. 204 *sayam eva bhagavato citako pajjali*.

2) Ex conject.; MS संविष्टितः.

3) Ex conject.; MS सहस्रमात्रेणात्त.

4) Visarga wanting in MS.

5) The Tibetan translator has well understood this passage. According to him too, Buddha's nirvāṇa happened one century — not two — before the days of Aśoka. These are the words corresponding in the Tib. སངས་རྒྱལ་པོའི་སྐུ་ལས་སྤྱད་པའི་མེ་ལྗེས་པསྟེན་པ།. The numeral གཅིག་ answering to द्वितीयम् is included in the foregoing sentence, the fourth pāda of the stanza preceding.

6) B °डिम्बत्रम°, DP corr.

चारयतः कालात्तरेण देवी आपन्नमत्वा संवृता । सा घृष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यया-
 त्प्रसूता । दारको ज्ञातो अभिवृषो दर्शनीयः प्रासादिकः कुणालसदृशाभ्यां नेत्राभ्याम् ।
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय
 ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातमात्रस्य कुणालसदृशे नेत्रे तस्माद्भवतु दारकस्य कुणाल इति ना-
 मेति ॥ कुणालो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्री- 5
 भ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नो-
 यते ⁽²⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनोतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषै-
 राशु वर्धते हृदस्थमिव पङ्कजम् । ततस्तं सर्वालङ्कारविभूषितं राज्ञा उत्सङ्गेन कृत्वा पुनः
 पुनः प्रेक्ष्य द्वपसम्पदा प्रहर्षित उवाच । असदृशो मे पुत्रो लोके ब्रूयेणेति ॥

तत्र च समये ⁽³⁾ गान्धारे पुष्पभेरोत्सो नाम ग्रामः । तत्रान्यतमस्य गृहपतेः पुत्रो 10
 ज्ञातो ऽतिक्रांतो मानुषे वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । जन्मनि चास्य दिव्यं ⁽⁴⁾ गन्धोदकपरिपूर्णा-
 रत्नमयी ⁽⁵⁾ पुष्करिणी प्राडुर्भूता पुष्पसंपन्नं च महदुद्यानं ज्ञ[98a] ⁽⁶⁾ गमं च । यत्र यत्र कुमारो
 गच्छति तत्र तत्र च ⁽⁵⁾ पुष्करिणी उद्यानं च प्राडुर्भवति । तस्य सुन्दर इति नामधेयं
 व्यवस्थापितम् ॥

यावत्क्रमेण कुमारो महान्संवृतः । ततो ऽपरेण समयेन ⁽⁷⁾ पुष्पभेरोत्साद्वणिजः केन- 15
 चिदेव करणीयेन पाटलिपुत्रं गताः । ते प्राभृतमादाय राज्ञः सकाशमुपगताः । ततः पाद-

1) MS द्वाभ्यामत्स°.

2) MS वर्द्धते.

3) P गान्धारे, cp. Feer, p. 432, n. 2.

4) MS दिव्यागन्धो°, but it appears from the sequel that it must be दिव्य°.

5) MS here पुष्करणी, but in the other places where it occurs पुष्करिणी, which I have put also here. Cp. *supra* I, 76, 3.

6) More exactly speaking, MS ज्ञ[98a]गमं.

7) MS भेरोत्स्या°.

योर्निपत्य प्राभृतं राज्ञे उपनमय्य पुरस्ताद्व्यवस्थिताः । ततो राजाशोकस्तेषां कुणालं
दर्शयति । कम्भो वणिजः कदाचित्कुत्रचिद्वर्द्धः⁽¹⁾ पर्यटद्भिरेवंविधं रूपविशेषयुक्तं दृष्टपूर्व-
मिति ॥ ततस्ते वणिजः कृतकरपुटाः पादयोर्निपत्य अभयं मार्गयित्वा राजानमूचुः । अस्ति
देवास्मदीये विषये सुन्दरो नाम कुमारो ऽतिक्रातो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं
5 जन्मनि चास्य दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी प्राडुर्भूता पुष्पफलसमृद्धं च
महदुद्यानं जङ्गमं यत्र यत्र च स कुमारो गच्छति तत्र तत्र पुष्करिणी उद्यानं च प्राडु-
र्भवतीति । श्रुत्वा राजाशोकः परं विस्मयमापन्नः कुतूहलज्ञातश्च दूतसंप्रेषणं कृतवान् ।
एष राजाशोक आगतुमिच्छति सुन्दरस्य कुमारस्य दर्शनहेतोः । यद्वः कृत्यं वा करणीयं
वा तत्कुरुधमिति ॥ ततो महाजनकापो भीतो यदि राजा महासाधनेन इहागमिष्यति मा
10 कैत्र⁽²⁾ कश्चिदनर्थमुत्पादयिष्यतीति । ततः स कुमारो भद्रयानं⁽³⁾ योजयित्वा शतसहस्रं च
मुक्ताहारं प्राभृतस्यार्थं दत्त्वाशोकस्य सकाशं प्रेषितः⁽⁴⁾ । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः पाटलिपुत्रं
नगरं प्राप्तः । शतसहस्रं च मुक्ताहारं गृहीत्वा राज्ञो ऽशोकस्य सकाशमनुप्राप्तः । राजा-
शोकश्च सहदर्शनात्सुन्दरस्य कुमारस्य रूपं शोभां वर्णं पुष्कलतां च दिव्यां पुष्करिणी-
मुद्यानं च दृष्ट्वा परं विस्मयमुपगतः ॥

1) B has doubtless पर्यटद्भिः, but this, owing to the ink having turned pale, has become somewhat indistinct. So it happened that the copyists, not understanding the word, variously corrupted it. D पर्यतभिरे, P पर्यपुष्परे, C पर्यटपवे. Cp. Feer, p. 433 n. 2.

2) Ex conject.; MS किञ्चिद्. Cp. *supra*, I, 325 n. 2.

3) B भद्रपालं likewise C and P, D भद्रकालं. I have adopted Feer's emendation (p. 433, n. 3), cp. K, f. 3a 1, where the father is requested to send off his son to Pāṭaliputra याने समारोप्य and with presents.

4) B प्रेषितः, D corr.

5) B ंशनान्सुन्दरस्य, D corr.

6) B पुष्करिणीउद्या, D corr.

(1) ततो राजाशोकः स्वविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं सुन्दरं च कुमारमादाय कुक्कु-
 टागारं गतः । (2) तत्रोपगुप्तप्रमुखाऽप्यष्टादशार्द्धसहस्राणि (3) निवसन्ति तद्विगुणाः शैलाः
 पृथग्जनकल्याणकाः । (4) ततः सः स्वविरस्य पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
 वणाय । स्वविरोपगुप्तेनास्य धर्मो देशितः ॥ ततः कुमारः परिपक्वसंततिर्धर्मं श्रुत्वा प्रव्र-
 ज्याभिलाषी संवृतः । स राजानमशोकमनुज्ञाप्य स्वाविरोपगुप्तस्य सकाशे प्रव्रजितः । तेन 5
 पुज्यमानेन घट्टमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतोः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रहणादर्हत्वं सा-
 नात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
 वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस-
 त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥ 10

1) MS, with dittography, ततो राजाशोकः स्वविरोपगुप्तस्य विस्मयमुपगतस्ततो
 राजास्वविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं.

2) MS ततोपगु°.

3) MS °शार्द्धसहस्राणि.

4) Ex conject.; MS विस्मृतानि but B had at the outset विवसन्ति. The aks.
 वसन्ति have been cancelled to be replaced by an interlinear correction स्मृतानि,
 which may perhaps mean स्मितानि. CDP विस्मृतानि. The parallel place in K
 (f. 3a 5) which is fuller, has here

तदा स कुक्कुटारामे उपगुप्तो (ms. °प्ता) जिनांशजः (ms. °नांसजः) ।

अष्टादशसहस्रैश्च भिन्नुभिः सह संस्थितः ॥

शैलैस्तद्वि (ms. शैलैस्तद्वि) गुणैस्तद्वि etc.

5) The insertion of these few indispensable words which are wanting in
 MS, is supported by the Tib. དེ་ལྟ་ཅེ་སྟེ་ answering to them, Feer, p. 434, 11
 translates «Quant à Sundara, il salua les pieds etc.», but there is no reason to
 suppose Sundara to be denoted by the pronoun rather than king Aśoka himself
 who is the chief of the company present. Moreover, *kumārah* put in the beginning
 of the second next sentence implies the author's passing over from Aśoka to
 Sundara.

ततो राजाशोकः संदिग्धः स्थविरं पृच्छति । कानि भदत्त सुन्दरेण कर्माणि कृतानि
 येनास्यैवंविधं⁽¹⁾ ब्रूयं कानि पुनः कर्माणि येन दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी
 प्रादुर्भूता⁽³⁾ पुष्पफलसमृद्धं च महद्भुज्यान् जङ्गमम् ॥ स्थविरोपगुप्त आह । सुन्दरेणैव
 महाराज पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 5 न्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुन्दरेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
 प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
⁽⁵⁾ नाब्धातौ न तजोधतौ न वायुधातावपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायननेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्राणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं महाराज यदा भगवान्परिनिर्वृतस्तदा आयुष्मान्महाकाश्यपः पञ्चशतपरि-
 वारो मगधेषु जनपदचारिकां चरन् [98 b] धर्मसंगीतिं कर्तुंकामः । पावदन्यतमेन द्रिक्-
 कर्षकेण महान्भित्तुमङ्गो दृष्टः शास्तृवियोगाच्छेकार्तो ऽधपरिश्वातो रजसावचूर्णितगात्रः⁽⁸⁾ ।

1) Cp. *supra*, I, 349, 13 and *infra*, p. 205, 6.

2) MS दिव्या, cp. *supra*, p. 201, 11.

3) B प्रादुर्भूता, P corr.

4) Visarga wanting in MS. The composer of this avadāna failed to keep in mind here that it is the king who is addressed, not the monks.

5) B नाब्धाधौ, likewise K (f. 6 a 7), D corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) B °निर्वृतस्तदा, D corr.

8) MS °चूर्णितः गात्रः.

ततो ऽस्य कारुण्यमुत्पन्नम्⁽¹⁾ । ततस्तेन काश्यपप्रमुखाणि पञ्च भिनुशतानि जेत्ताकस्त्रात्रे-
णोपनिमलितानि । ततस्तेन नानागन्धपरिभावितमुष्णोदकं कृत्वा ते भित्तवः स्त्रापिताश्चो-
वरकाणि शोभितानि । प्रणीतेन चाहारेण संतर्प्य शरणगमनशिक्षापदानि दत्त्वा प्रणिधानं
कृतम् ।⁽⁵⁾ घस्मिन्नेव शाक्यमुनेः प्रवचने प्रब्रज्य चार्हत्वं प्राप्नुवामिति ॥

किं मन्यसे महाराज यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रकर्षको ऽयं स सुन्दरो 5
भिनुः । यत्तेन भित्तवो जेत्ताकस्त्रात्रेण स्त्रापितास्तेनास्यैवंविधो रूपविशेषः संवृतो दिव्य-
चन्दनोदकपरिपूर्णा रमणीया पुष्करिणी पुष्पफलसमृद्ध च महदुद्यानं ब्रह्मं प्राप्तम् ।
यत्तेन शरणगमनशिक्षापदानि <उपलब्धानि>⁽⁸⁾ तेनेह जन्मन्यर्हत्वं सान्नात्कृतम् । इति हि
महाराज एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्य-
तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि महाराज एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि- 10
श्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁹⁾ करणीय इत्येवं ते महाराज शिञ्जितव्यम् ॥

1) B °त्पन्नंस्ततस्तेन, D corr.

2) Ex conject.; cp. *supra*, I, 286 n. 1. Caraka (I, 14 = p. 69, cl. 25 of the Nirṇayasāgarapress pocket-edition) makes mention of *jentāka* in the chapter which treats of perspiration and how to induce it. See also Apte's *Dictionary* s. v.

3) MS °परिभावितउष्णोदकं.

4) MS शरणगमनभिक्षा°.

5) Feer's translation (p. 435, 5) is here not quite correct.

6) MS जैन्दाक.

7) MS दिव्याचन्दनोदक°.

8) I have added this missing predicate from the Tibetan, where I found its equivalent སྤྲུལ་པ་. Sarat's *Dict.* puts as the Skt. counterpart of that Tib. participle घादान (sic), गृहीत.

9) B °भोगकरणीय, D corr.

अथ राजाशोक आयुष्मतः स्थविरोपगुप्तस्य भाषितमभिनन्त्यानुमोद्य उत्थायास-
नात्प्रक्रांतिः ॥

1) MS भाषितमभ्यनन्त्या° (P भाषितमस्येनन्त्या°)

2) B °सनान्प्र°, D corr.

3) In MS this colophon is added ॥ १०० ॥ इत्यवदार(sic)शतके दशमी उद्दान-
गाद्या समाप्ता ॥ ॥ समाप्तं च अवदानशतकं ह्यत्रयं (sic) सुगतभाषितं यंदोश्चराचा-
र्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं ॥ Then follows the credo ये धर्मा etc. and the date on which
the manuscript was finished, as will be expounded in my Preface.

Additions and Corrections.

- I, p. 13, 13. Correct: पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा. Cp. n. 8 on I, p. 120 and n. 6 on II, 179.
- 14, 11. Correct: दिष्टार्यपुत्र.
13. I now think that *atyunnamayya*, which is the constant tradition of MS here and 196, 12. II, 73, 8. 180, 11, is corrupt, since the true reading must be *abhyunnamayya*.
- 18, 11. Correct घण्टावघोषण. Likewise 48, 2. 58, 4. 90, 14. 220, 15.
- 24, 3. भगवात्तद्रू° with neglect of the grammatical sandhi in MS, as is likewise the case p. 98, n. 1. I have tacitly corrected I, 42, 7. 321, 4. II, 194, 2.
- 29, n. 1. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 227, 17 *kimcitprāṇāh*.
- 32, 5. I now think शतसहस्रेण is a clerical blunder for शतसाहस्रेण, which is the correct form.
- 47, 6. Read: प्रति विरुद्धौ.
- 58, n. 9. शुङ्, to which the late M. Feer, in his private communication of the Tibetan version of this passage, added a sign of interrogation, I take now for a misread शुङ्; श्रव'शुङ् may be = 'tax-gathering', cp. शुङ् IV in Sarat's *Dictionary*. Consequently my emendation यूयमकरा is almost certain. For मकर 'free from taxes' see PWK s. v.
- 68, 4. Perhaps विभूतिका will fit better than विभूषिका.
- 71, n. 6. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 335, 2 क्षीणपण्यादन.
- 76, 5. Correct: सश्रावकसङ्घो.
- 87, 11. » कालेन.
- 90, 8. » भगवाञ्छुक्रं.

- I, p. 92, 8. Correct: गुरुकरि°.
- 94, n. 4. Perhaps मोमांसयेति will do better than मोमांसस्व. Cp. I, 175 n. 5 and 189 n. 4.
- 95, 11. गन्धर्वराजः in MS is probably a mistake for गान्धर्व° or गान्धर्वि-कराजः, cp. p. 96, 3.
- 96, 7. Read वासी° with MS, and cp. I, 207, 12.
- 127, 7. Correct: ऊर्णायामतर्हिताः.
- 136, n. 3. Cp. also Sarat' Dictionary, p. 130 s. v. ष'क'म'शे'व'; he mentions both अचक्ष and वक्ष as the Sanskrit equivalents of this «metaphysical term.»
- 148, title of nr. 27. Correct: नाविका इति २७ ।
- 148, 10. Correct: उरुवित्वाकाप्र्यप°.
- 151, 13. I have by mistake edited उष्णोषे instead of ऊर्णायाम्, which is also the reading of MS.
- 154, 4. The right reading may perhaps be भगवतः पादयोरङ्गदायितं. The participle of a denominative *aṅgadāyati* would be in its place here.
- 158, 7 and 159, 2. In Agnipurāṇa adhy. 27, 16 it is said in a similar manner दन्तकाष्ठं भक्षयित्वा त्यक्त्वा च. Here *bhakṣayati* means «to chew»; the *dantakāṣṭha* is spit out after chewing. Cp. also Jāt. (ed. Fausb.), V, 134, 7–10.
- 169, 8. Correct: °खिलमक्रण्टकमे°. Likewise p. 174, 16. 178, 6. 184, 1. 188, 8. 218, 8. 225, 8. II, 118, 8.
- 186, n. 1. Cp. also Āryavajradhvajasūtra quoted in Āikṣās. p. 22, 9
आलोकसममात्मानं सर्वसत्त्वेषुनुगच्छन्.
- 189, 7. Though I believe that सुखित is to be imputed to the author of our collection of avadānas, this word, I am sure, is a wrong sanskritization of *suhita* in the original in vulgar language which has been the substratum of our tale. *Suhita* has the meaning of Lat. *satur*; it goes back to an older *sudhita* = *su* + *dhita* from the root *dhā*.
- 190, n. 8. Instead of ढेङ्'अग' read: ढेङ्'अग'
193. The story of Maitrakanyaka is represented on the sculptures of the temple of Boro-budur in the island Java, as has been discovered by Prof. S. d'Oldenburg, see *Journ. Amer. Or. Soc.* XVIII, 184 foll. A monograph by myself on the whole legend in connection with the said sculptures has been published in the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*, VIIde Volgr., V, 2.

- I, p. 209, n. 1. For the meaning of *avagamisyāmi* cp. also Whitney on Atharvavedas. III, 3, 4 and 6 (in Lanman's ed. *Harvard Oriental Series* VII, 88).
- 224, n. 3. As to उपसृष्ट cp. also I, 175, 18 and 250, 15.
- 228, n. 3. Cp. also Jātaka, ed. Fausb., I, 286, 4: *Tassa pi ācariyassa mātā vīsamvassasatikā*.
- 230, n. 1. Correct: सचेद्भगवतः.
- 234, n. 7. » ग॥ instead of ग॥.
- 241, 7. I now prefer to correct शारिपुत्र° for शालिपुत्र° of MS, cp. n. 5 on II, 186.
- 242, 5. Here and in some more places (249, 4. 250, 5. 252, 11) I was wrong in changing द्यापत्तम् and द्यापत्तीम्, the reading of MSS. I had been misled by *dhmāpayati*, which occurs eight times in Divy. (ed. Cowell and Neil) with the meaning of 'burning' (p. 28, 2. 270, 3. 286, 6. 289, 14. 327, 24. 350, 19. 486, 23. 583, 25). But neither *dhmāpayati* nor *dhmāyantam* are possible forms. In all those places *dhyāpayati* is to be restored. *Dhyā* is the would-be sanskritization of Pāli and Prkt. *jhā* = skt. क्षा, see Childers s. v. *jhāpeti* and *jhāyati*, and Senart in *Journ. As.* 7e Série, VIII, 479 foll. *Dhyāma* = Pāli *jhāma* [if correctly sanskritized, it ought to be *kṣāma*] is met with several times in Mhv., also *dhyāpayati*, cp. the Index on that work, and Senart's note on p. 407 of Vol. I, wherewith *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 260, 9 may be compared.
- 243, 7. Instead of the unmeaning चञ्चित, which comes also back p. 247, 5 and 268, 10, Prof. Kern suggests चर्वित, for चर्विताशय, 'the receptacle of the chewed (food)' must be an appropriate paraphrase of कुत्ति, as which it is intended, *pravṛddhaṣaṭlo-pamacarvitāṣrayā* in the metrical portion being = *parrato-pamakukṣiḥ* in the preceding prose. He also thinks it possible that the Pāli prototype — or what other vernacular it may have been — *cabb(vv)itāsaya* should rather have been sanskritized चर्विताशय, cp. ग्रामाशय, पक्षाशय. The use of *carvita* = 'food' may be a vulgarism.
- 250, n. 7. Read: मायाहि [= मा + आयाहि].
- 256, n. 3. In a letter to me written a short time before his death, M. Feer himself corrected the erroneous statement in his translation about वि'लुप्त.
- 266, 2. Query पातयित्वा, cp. II, 109, 8 निर्मात्य and Index s. v.
- 266, n. 2. Correct: नृपो'रुद्र.

- I, p. 267. The title of nr. 47 must be ज्ञात्यन्धेति. The person concerned is a woman. MS ज्ञात्यन्ध इति is faulty.
- 277, 9. Read: लाडिताम् participle of the causative.
- 292, 14. Correct: पूर्वप्रे°.
- 303, 6. » दृष्ट्वा.
- 310, 10. » देवकन्याया.
- 314, 2. » °स्यार्थाय.
- 315, n. 6. The same meaning 'having heard' for *pratiśrutya* occurs in the Upoṣadha Avadāna, quoted by Rajendralal Mitra, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 267, 4.
- 327, 4. I now prefer to keep the reading of MS भगवन्नास्माकीनी रयः. *Āsmākīna* is the right Pāṇinean form, not *asmākīna*, which occurs elsewhere in the Avadānaṣṭaka, see Index.
- 333, 13. महिषीपालैः, the sign of ī has dropped. Likewise p. 334, 4 प्रणीते°.
- 353, n. 1. Correct: श्लेष' for स्येष'.
- 373, n. 7. » स्तूपे for स्तपे.
- 380, 9. Correct: महेशाख्यः.
- 383, n. 3. » वर्षस्याले (sic).
- 387, 14. » विदितयशाः.
- II, p. 3. The note 6 is to be cancelled.
- 9, n. 8. Read: *supra*, I, 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 18, 1.
- 10, » 2. » » II, 5, n. 1.
- 13, » 2. » » II, 9, 3.
- 16, » 3. » » II, 2, 8.
- » » 6. » » II, 5, n. 1.
- 28, 4. Correct: कन्दरमनुप्रवृत्तः.
- 30, 7. » साक्षात्कृतम्.
- 58, n. 3. I suppose I made a mistake in quoting from the Tibetan text writing གཤེན་པས་; it is certainly meant གཤེན་པས་ 'pardoning'.
- 63, 1. Read: र्वयमिह.
- 65, 8. Add to प्रमुखानि this note: Sic MS.

II, p. 65, 17. Correct: अयिहोत्रिकः.

86, n. 2. Perhaps मण्ड is a wrong marginal insertion and the right reading rather स्वके कारकम्. The modifications of the *secunda manus* of B are sometimes wrong emendations.

66, c. For analogous declarations see e. g. Jtkm. I, 30 and 31.

» n. 6. My friend de la Vallée Poussin draws my attention to a parallel place in Çikṣās. 316, 16 कर्मविपाकप्रतिशरणो भूत्वा.

87, n. 3. Sarat identifies, p. 806 of his *Dictionary*, རྒྱུ་ལྷན་ with कम-
ण्डलु.

112, 1. Correct: संनिपत्तव्यमिति.

113, 7 and n. 10. The Tibetan translator must have had before him the good reading; for in that time Bhadrīka and his companions had already given up their *vibhava*, but felt themselves superior to Upāli on account of their *kula*, their *rūpa* and their *yauvana*.

120, 15. Correct: येन.

121, 3. Read: करिष्यथः.

136, c and 7. I was wrong in retaining the reading of MS, overestimating Feer's translation (p. 377, 7): «Que nul ne se comporte en homme vulgaire!» Read instead of प्रचार° and प्रचारणाय°, the necessary conjectural corrections प्रचारयितव्यमिति and प्रचारणाय° and cp. Childers s. v. *pavāraṇā* and *pavāreti*.

144, 12. Insert: [89b] between °नुत्तर° and पुरुष°.

162, n. 2. Correct: རྒྱུ་ལྷན་.

198, 2. Cp. Divy. 203, 9. 206, 4.

INDEXES.

I. Index of proper names.

The ciphers denote the volumes, pages and lines; «f.» added to a cipher signifies that the name occurs also in the sequel.

Of names, occurring in *clichés*, the cipher denotes the place, where the name is found the first time.

Akaniṣṭhā devāḥ in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile (I, 5, 4 etc.), and also II, 105, 11. Agni II, 62, 5. Agnivaicīyāyana = Dīrghanakha II, 187, 10 f. Angulimāla I, 148, 9. Acala, a future Buddha I, 53, 18. Ajātaśatru. King — I, 54, 6 f. 83, 6 f. 88, 7 f. 308, 5 f. II, 182, 1 f. Ajirāvatī, a river near Ārāvastī I, 63, 5. II, 69, 3. Aṭaṭa, a hell, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 9 etc. Atapās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Anabhrakās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Anāthapiṇḍada, in the preamble of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97. Further I, 159, 5. 213, 6 f. 216, 8 f. 224, 5 f. 296, 2. 313, 6 f. II, 7, 6. 9, 1 f. 37, 6.	Aniruddha, the mahācārāvaka II, 67, 9 f. 112. 4. 134, 12. 135, 1. 199, 3. Apramāṇaṣubhās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Apramāṇābhās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Abṛhās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Abhayapada, a future Buddha I, 62, 3. Amṛtodana, a Ākya prince II, 111, 8. Arbuda, a hell, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 9 etc. Avīci, the hell — II, 159, 5 and in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 8 etc. 1. Aṣoka, nephew to the Buddha Kāśyapa I, 237, 14 f. 2. Aṣoka. King — II, 200, 7 f. Ahalyā (in Ahalyājūra, epithet of Indra) I, 84, 2. Ajñātakaundinya, the mahācārāvaka II, 134, 12. (The) Ātharvāna (doctrine) II, 128, 5.

- Ananda I, 2, 15. 89, 1. 104, 1. 191, 15. 211, 7 f. 228, 9 f. II, 41, 7 f. 75, 4. 78, 12. 134, 11. 140, 2 f. 155, 6 f. 197, 6 f. 199, 10; — moreover in the *cliché* of the Buddha's smile I, 6, 4 etc.
- Āpajjura, a forest II, 94, 8. 15.
- Abhāsvarās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Āśādha, a gr̥hapati I, 338, 6.
- Indradamana, a past Buddha I, 86, 8.
- Indradhvaja, a past Buddha I, 105, 3.
1. Uttara, the Brahman, to whom Kācyapa predicted he would be the future Buddha Čākyamuni I, 239, 7. II, 23, 5. 51, 8. 88, 1. 132, 6.
2. Uttara, hero of av. nr. 46.
- Utpala, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Upagupta II, 202, 14 f.
- Upāli II, 112, 5 f.
- Uposadha, the devaputra, hero of av. nr. 59.
- Uruvilvākācyapa I, 148, 10.
- R̥ṣidatta II, 9, 7; cp. R̥ṣidatta.
- R̥ṣipatana I, 237, 13. 248, 1. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 33, 3. 38, 18. 40, 1. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 16. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
- Ēkapuṇḍarika, Prasenajit's elephant II, 114, 10.
- Aindraṃ vyākaraṇam II, 187, 1.
- Airāvata, Indra's elephant I, 113, 3.
- Airāvata, the celestial elephant II, 104, 2. 13.
1. Kacangalā, heroine of av. nr. 78.
2. Kacangalā, a town II, 41, 5. Adj. Kācangaliya, *ibid.*
- Kanakamuni II, 34, 11.
- Kapilavastu, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70; 73; 87. Moreover I, 346, 3. 363, 9. 367, 10. II, 98. 11. 100, 1. 111, 7.
- Kapphina, hero of av. nr. 88.
- Kalandakanivāpa, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19 (Karandakanivāpa). 20. 23. 28. 33. 41, 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 259, 13.
- Kalpa, the father of Kapphina II, 102, 6. 103, 1.
- Kālasūtra, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Kālikā, a rākṣasī II, 66, 4.
- Kāṣikoṣalāḥ, the country — I, 58, 6.
- Kāṣisundara, a prince II, 27, 14 f.
- Kāṣisundarī, heroine of av. nr. 76.
- Kāṣī (Vārāṇasī) II, 27, 14.
- Kācyapa, the Buddha I, 123, 1. 237, 11. 239, 7. 247, 15 f. 250, 12. 269, 1. 294, 10. 301, 4. 334, 17. 337, 15. 343, 17. II, 12, 4 f. 17, 9. 22, 16 f. 38, 16. 44, 7. 51, 1. 59, 2. 66, 11. 71, 6. 76, 11. 80, 4. 85, 12. 87, 2. 88, 1. 96, 14 f. 101, 5. 110, 4. 117, 9. 124, 11. 125, 1. 132, 2. 6. 144, 11. 149, 16. 160, 3. 163, 16. 172, 9. 185, 6. 196, 9.
- Kācyapa, the mahācārāvaka I, 213, 10. II, 78, 11. 135, 1. 204, 11 f.
- Kukkuṭāgāra = Kukkuṭārāma, the monastery II, 202, 14.
- Kuṇāla II, 201, 4. 17.
- Kubera I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc.
- The Kumbhāṇḍas I, 67, 10. 108, 9.
- Kuvalayā, heroine of av. nr. 75.
- Kuṣinagarī I, 227, 5. 228, 3. 8. 234, 9. II, 197, 5.
- Kūṭāgāraçālā I, 8, 6. 279, 6. 282, 7.
- Kṛkin, an old king of Vārāṇasī I, 338, 1 f. II, 39, 5. 76, 14. 80, 6 f. 82, 1. 124, 14.
- Koçala, the country I, 331, 5.
- Koṣṭhila = Dīrghanakha II, 195, 5 f.
- Kauravya, name of a people and a town I, 67, 5 f.; — name of a king II, 118, 6.
- Kauçal(y)a see Prasenajit.

Kauçika (= Çakra) as a vocative I, 89, 12. 14. 191, 12.

Krakucchanda, the past Buddha I, 285, 17. II, 29, 7. 100, 10.

1. Kṣemaṅkara, a past Buddha I, 110, 10 f.
2. Kṣemaṅkara, a king's son II, 46, 6. 49, 8.

Kṣemā, heroine of av. nr. 79.

Gaṅga, a merchant II, 53, 3 f.

Gaṅgarasthā, nickname of Virūpā II, 53, 6. 57, 5. 8.

Gaṅgā, the river — I, 65, 13. 119, 7. 134, 5. 148, 5. 262, 14.

Gaṅgika, hero of av. nr. 98.

1. Gandhamādāna, a mountain I, 32, 1.
2. Gandhamādāna (hero of av. nr. 28), a future Pratyekabuddha I, 156, 20.

Gāndhāra, the country II, 201, 10.

Guptika, hero of av. nr. 96.

Gr̥dhra-kūṭa, near Rājagṛha I, 252, 8. 274, 9. II, 136, 4.

Gautama, name of the Buddha Çākya-muni I, 23, 15. 83, 10. 88, 8. 223, 11. 228, 5 f. II, 25, 2. 187, 3 f.

Caṅkrāntara, a future Pratyekabuddha I, 133, 10.

1. Candana, a past Buddha I, 74, 9.
2. Candana, a past Pratyekabuddha, the hero of av. nr. 21.

1. Candra, a past Buddha I, 81, 1.

2. Candra, hero of av. nr. 52.

Cāturmahārājikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.

Cāra(i)kā, name of the river near Vārāṇasī II, 86, 4. 116, 13. 181, 17.

Cārāyaṇa see Dīrgha Cārāyaṇa.

Jambāla, hero of avad. nr. 50.

Jambūdvīpa I, 205, 1. 220, 2. 222, 6. II, 66, 4. 90, 15 f.

Jīvika, the physician II, 134, 6 f.

Jetavana, in the preambles of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53.

55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97. Further I, 24, 2. 49, 4. 56, 4. 73, 2. 94, 4 f. 206, 13. 213, 10 f. (praise of Jetavana). 271, 7. 273, 4. 296, 13. 313, 6. 316, 10. 327. 11. 328, 3. 341, 9 f. II, 47, 8. 54, 19. 64, 12. 74, 16. 84, 4. 104, 1 f. 148, 5. 155, 7. 162, 6.

Tapana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.

Tiṣya, a brahman, father of Çāriputra, II, 186, 6.

Tumburu, the Gandharva I, 113, 5.

Tuṣitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.

Trayastrimṣās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc., and cp. I, 25, n. 11.

Tripitā, hero of av. nr. 84.

Dakṣiṇāgiri, a country I, 2, 1. 3, 1.

Dakṣiṇāpatha II, 24, 7. 53, 8. 102, 6. 103, 6. 186, 9.

Daçaçiras, the hero of av. nr. 24.

Divyānnada, a future Buddha I, 116, 13.

Dīrgha Cārāyaṇa, the charioteer of Prasenajit II, 114, 10—16.

Dīrghanakha, hero of av. nr. 99.

Dundubhisvara, hero of av. nr. 67.

Durmati, the wicked queen I, 178, 9. 180, 10. 181, 2.

Devadatta I, 83, 6. 88, 6. 89, 6. 308, 5. II, 112, 4.

Droṇodana, a Çākya II, 111, 7.

Dhanapālaka, the elephant I, 177, 6.

Dhanada (= Kubera), lord of the Yakṣas I, 108, 9.

Dharmabuddhi, a king I, 91, 16.

Dharmapāla, hero of av. nr. 33.

Dhṛtarāṣṭra, lord of the Gandharvas I, 108, 8.

Nanda, hero of av. nr. 3.

Nanda, the mahāçrāvaka I, 148, 9. 213, 10. II, 135, 1 (uncertain).

- Nandaka (perhaps the same as Nanda) I, 267, 6 f.
- Nandana, the celestial garden I, 113, 3.
- Nandana, a town I, 201, 12. 203, 1. 4.
- Nandīghoṣa, Indra's chariot II, 104, 3. 13.
- Nāḍakanthā, a town I, 78. 79.
- Nārāyaṇa I, 37, 3. 129, 7.
- Nālada, the mahāgrāvaka I, 274, 6 f.
- Nāladagrāmaka, a locality II, 186, 6.
- Nirarbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Nirmala (hero of av. nr. 29), a future Pratyekabuddha I, 162, 5.
- Nirmānaratayas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Nyagrodhārāma, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70; 73; 87. Moreover I, 346, 11 f. 351, 5. 355, 8. 360, 5. 364, 4. 368, 4. 372, 3. 376, 7. 381, 7. 385, 7.
- Pañcaçikha, the Gandharva I, 95, 10. 113, 5.
- Pañcāla I, 341, 10. — The kings of Uttarapañcāla and of Dakṣiṇapañcāla, heroes of av. nr. 8.
- Padma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 4, 9 etc.
- Padmaka, hero of av. nr. 31.
- Padmākṣa, hero of av. nr. 66.
- Padmottama, a future Buddha I, 40, 13.
- Padmottara, a future Pratyekabuddha I, 128, 6.
- Paranirmitavaçavartinas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Parittaçubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Parittābhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Pāṭaliputra II, 200, 7 f.
- Pāṇḍukambalaçilā, name of a spot in the Trayastrimṇa-heaven II, 89, 5.
- Punyaprasavās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Purāṇa, the sthapatī I, 224, 3. II, 9, 7.
- Puspabherotsa, a village in Gandhāra II, 201, 10 f.
1. Puṣya, an old Buddha II, 175, 14. 176, 1. f.
2. Puṣya, a gṛeṣṭhin II, 36, 6 f.
- Pūraṇa I, 16, 4. 47, 7. s. 48, 6. 281, 1 (Pūraṇa Kāçyapa). II, 24, 11. 134, 10.
1. Pūrṇa, a past Buddha I, 117, 10.
2. Pūrṇa, the same as Sampūrṇa (I, 2, 8 f.), hero of av. nr. 1.
- Pūrṇabhadra, a future Buddha I, 7, 4.
- Pratāpana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Prabodhana, a past Buddha I, 100, 12.
- Prasenajit Kauçal(y)a I, 32, 5. 36, 6 f. 41, 8 f. 93, 11 f. 103, 16 f. 223, 15. 325, 6 f. 341, 6 f. II, 9, 8. 45, 7 f. 52, 6 f. 78, 6 f. 114, 10 f.
- Priya, hero of av. nr. 65.
- Bandhumatī, the residence of the Buddha Vipaçyin I, 137, 9. 11. 349, 5. 352, 14. 357, 1. 361, 12. 365, 11. 369, 16. 373, 8. 377, 10. 382, 18. II, 5, 15. 70, 13. 96, 7. 109, 5.
- Bandhumant, king of Bandhumatī I, 349, 7. 352, 16. 357, 3. 361, 14. 365, 13. 369, 16. 373, 10. 377, 12. 383, 2. II, 5, 17.
- Balavant, hero of av. nr. 64.
- Bālāhaka, the horse II, 104, 2. 13.
- Bāṣpa II, 134, 12.
- Bimbisāra I, 2, 7. 107, 6. 290, 4 f. 307, 6 f. 319, 6 f. 326, 12.
- Bṛhatphalās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Brahmakāyikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Brahmadatta I, 120, 3. 134, 11. 174, 14. 178, 4. 179, 8. 218, 6. 225, 6. II, 27, 6. 31, 6. 32, 4. 45, 6 f. 109, 13. This name belongs to different kings of Benares placed in any time and in any kalpa.
- Brahmapurohitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
1. Brahmā, a past Buddha I, 69, 5 f.
2. Brahmā, the god I, 108, 10. 224, 4. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. Brahmā Sahāmpatī II, 198, 10, and in the

- cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, s etc.
- Brahmottara, a palace I, 202, 2. 203, 2. 5.
- Bhadraka kalpa (or Bhadrakalpa) I, 237, 10. 250, 11. 269, 1. 285, 16. 334, 16. 337, 14. 343, 16. II, 12, 3. 17, 8. 22, 15. 34, 10. 38, 15. 50, 20. 76, 10. 80, 3. 85, 11. 96, 13. 100, 9. 124, 10. 132, 1. 144, 10. 149, 15.
- Bhadrika, the Çākya, hero of av. nr. 89.
- Bhāgīratha, a past Buddha I, 65, 11.
- Bhūti, father of Subhūti II, 127, 12.
- Magadha, the country I, 119, 6. 134, 5. 148, 5. 258, 3. II, 204, 10.
- Madhyadeça I, 124, 6. 153, 6. II, 103, 5.
- Marudgaṇa I, 67, s. 9.
- Markatahrada I, 8, 5. 279, 5.
- Malla, name of a people and country I, 227, 5. 228, 4. 234, 9. II, 197, 5.
- Mahānāman II, 134, 12.
- Mahāpadma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Mahāprajāpatī II, 4, 9. 21, 6. 13. 50, 3.
- Mahābrahmāṇas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Mahāraurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, s etc.
- Mahendra II, 62, 5. Māhendra varṣaḥ I, 176, 7.
- Māgadha(ka) the people of Magadha, the citizens of Rājagṛha I, 107, 8. 109, 12. 116, 15. 291, 15. 294, 5.
- Māthara, a brahman, grandfather of Çāriputra, II, 186, 7.
- Mātaṅga, A — II, 184, 1.
- Mānastabdhā, a brahman youth I, 148, 10.
- Mālikā, a queen II, 9, 6.
- Mitra, a merchant I, 195, 3.
- Muktā, heroine of av. nr. 77.
- Mṛgadāva I, 237, 13. 248, 2. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 38, 18. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
- Mṛgāra see Viçākhā.
- Meru, I, 191, 8. Cp. Sumeru.
- Maitrakanyaka, hero of av. nr. 36.
- Maitreya, the Bodhisattva II, 176, 3.
- Maudgalyāyana I, 112, 7 f. 213, 10. 241, 7 f. 246, 7 f. 249, 6 f. 252, 6 f. 256, 10 f. II, 78, 12. 89, 7 f. (av. nr. 86). 135, 1. 156, 1.
- Yaçodharā I, 191, 15.
- Yaçomatī, heroine of av. nr. 2.
- Yaçomitra, hero of av. nr. 85.
- Yāmās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Ratnadvīpa, a country I, 23, 12.
- Ratnamati, a future Buddha I, 12, 18.
- Ratnaçaila, a past Buddha I, 91, 13.
- Ratnottama, a future Buddha I, 27, 18.
- Rāmaṇaka, a town I, 200, 8. 203, 1. 4.
- Rājagṛha, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, s). 14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 2, 10. 85, 6. 88, 8. 11. 89, 7. 10. 90, 11 f. 107, 11. 130, 13. 153, 9. 154, 4. 244, 3. 8. 252, 6. 256, 6. 257, 1 f. 274, 7. 290, 3. 11. 326, 5. II, 10, 7. 25, 1. 134, 6. 182, 2. 187, 5.
- Rāṣṭrapāla, hero of av. nr. 90.
- Riṣidatta I, 224, 3; cp. Rṣidatta.
- Revata, the mahāçrāvaka I, 213, 10. II, 112, 4. 135, 1.
- Rohiṇa, a Çākya II, 14, 6. 15, 8.
- Rohita, the fish I, 170. 171.
- Raurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, s etc.
- Lekuñcika, hero of av. nr. 94.
- Vadika, hero of av. nr. 6.
- Vapuṣmant, hero of av. nr. 63.
- Varuṇa (the god) I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, s etc.
- Varnasvarās, a group of Pratyekabuddhas I, 99, 17.
- Varṣākārā, a kṣattriyā II, 9, 7.
- Valgusvarās (heroes of av. nr. 30), future Pratyekabuddhas I, 167, 1.

- Vāyu (the god) II, 62, 5.
Vārāṇasī in the preamble of av. nr. 76 (II, 31, 5). Further I, 42, 9. 10. 120, 3. 134, 11. 169, 6. 178, 4. 188, 1. 195, 3. 199, 10. 218, 6. 225, 6. 237, 12. 248, 1. 250, 13. 254, 12. 269, 3. 275, 14. 300, 15. 334, 18. 337, 16. 344, 1. II, 12, 5. 17, 10. 22, 17. 27, 6. 38, 17. 39, 3. 7. 51, 2. 57, 14. 65, 18. 76, 12. 80, 5. 85, 13. 87, 4. 97, 2. 101, 2. 109, 12. 116, 9. 124, 13. 125, 6. 132, 3. 144, 12. 149, 17. 157, 14. 159, 8 f. 164, 1. 170, 17. 179, 5. 184, 7. 195, 14. — adj. Vārāṇaseya I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.
Vālukā, the river near Benares (perhaps the same as Cārikā, see s. v.) I, 171, 7.
Vāsava (= Çakra) I, 71, 10. 78, 8.
Vijaya, a future Buddha I, 46, 4.
Viditayaças, hero of av. nr. 70.
Videha. A king of — II, 123, 13. 124, 4.
Vipaçyin, the Buddha I, 137, 7 f. 349, 3 f. 352, 12 f. 356, 15 f. 361, 10 f. 365, 9 f. 369, 14 f. 373, 6 f. 377, 8 f. 382, 16 f. II, 5, 13 f. 70, 11. 71, 3. 96, 3. 109, 3 f.
Virūḍha, lord of the Kumbhāṇḍas I, 108, 9.
Virūpa, hero of av. nr. 97.
Virūpā, heroine of av. nr. 80.
Virūpākṣa, lord of the Nāgas I, 108, 9.
Viçākhā, mother of Mṛgāra I, 224, 3.
Viçvakarman I, 67, 10.
Viçvadevo maharṣiḥ II, 62, 6.
Venuvana, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 90, 3. 10. 107, 11. 113, 3. 256, 6. 259, 13. 291, 15. 292, 9. 310, 14.
Vemacitrin, lord of the Asuras I, 108, 10.
Vaijayanta, Indra's palace I, 90, 3.
Vaidehī, the mother of Ajātaçatru I, 57, 2—4.
Vaiçālī I, 8, 5. 7. 279, 5. 281, 3. 6. 283, 17.
Vaiçravaṇa = Dhanada the first of the four mahārājās I, 224, 4, and in the *cliché* of the rich merchant I, 2, 3 etc.
(The) Vyāḍayakṣās II, 104, 3. 14. (Cp. Divy. 275, 28).
Çakra Devendra I, 32, 1. 67, 8. 73, 3. 85, 3. 7. 108, 10. 113, 3. 175, 16 f. 185, 1 f. 189, 3 f. 220, 5 f. 303, 6 f. 309, 4 f. II, 93, 1. 6. 105, 2. 3. 198, 8. — Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. and in the *cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.
Çākya, in the preambles of av. nr. 61 (I, 345, 7) — 70; 73; 87. Further II, 111, 7 f.
Çākyamuni, the Lord I, 239, 8. II, 20, 11. 23, 6. 51, 9. 88, 2. 119, 4. 132, 7; — while in a previous existence II, 176, 2 f.
Çākyamuni, a future Buddha I, 35, 3.
Çāradvatīputra = Çāriputra I, 213, 9. II, 154, 6.
Çāriputra I, 241, 7 (Çāliputra). II, 69, 7. 78, 11. 135, 1. 154, 12. 155, 2. 156, 4 f. 186, 6 f. 187, 7. 194, 1 f.
Çārī, the mother of Çāriputra II, 186, 6.
The Çibi king, hero of av. nr. 34.
Çibighoṣā, the capital of Çibi I, 183, 14.
Çiva I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child, I, 14, 3 etc.
Çitaprabha (hero of av. nr. 26), a future Pratyekabuddha I, 147, 14.
Çitavana, cemetery of Rājagṛha II, 134, 5 f. 182, 7.
Çuklā, heroine of av. nr. 73.
Çuddhāvāsakāyikā devāḥ I, 122, 9.
Çuddhodana II, 111, 8 f.
Çubhakṛtsnās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
Çobha, a king II, 29, 10. 100, 12.
Çobhāvati, the residence of the Buddha Krakucchanda I, 286, 1. II, 29, 9. 100, 11.
Çobhita, hero of av. nr. 87.
Çrāvastī, in the preambles of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85.

88. 89. 91. 93—97. Further I, 73, 7. 93, 9. 97, 3. 103, 12. 125, 5. 182, 6 (assemblies of bhikṣus at Ār.). 223, 14. 313, 11 f. 326, 2 f. II, 7, 8. 9, 1. 10, 6. 20, 6 f. 74, 14. 78, 11. 13. 83, 12. 89, 7. 91, 10. 103, 8. 11. 104, 9. 114, 9. 127, 12. 153, 3. 12. 154, 6. 167, 6. 10.
- Çrīmatī, heroine of av. nr. 54.
- (The) Śaḍvargikās II, 139, s.
- Saṃsāra, hero of av. nr. 95.
- Saṃsārottaraṇa, a future Pratyekabuddha I, 152, 10.
- Samghāta, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Samjīva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Sadāmatṭa, a town I, 201, 6. 203, 1. 4.
- Samudra, hero of av. nr. 81.
- Sampūrṇa, a brahman I, 2, 2. 3, 1.
- Sarvārthasiddha, name of Ākṣyamuni II, 112, 2.
- Sāṃkāçya, a town II, 94, 8. 15.
- Siṃha, a *senāpati* I, 8, 7 f.
- Sugandhi, hero of av. nr. 62.
- Sujāta, son to Kṛkin I, 338, 8.
- Sujīrṇa, a garden near Ārāvastī (unless the adj. सुजीर्ण be meant and not a proper name) II, 174, 5.
- Sudarçana, the city of the Devas II, 104, 1. 12.
- Sudarçanās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudrçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudharmā, the hall of the Devas I, 303, 5.
- Sundara, the miraculous boy of tale nr. 100, II, 202, 3 f.
- Sundaraka or Sundara, son to Surūpa I, 188, 7. 190, 1. 191, 15.
- Suparṇin = Garuḍa I, 108, 4. II, 127, 9. 130, 7. 156, 2.
- Supratīṣṭhita, the elephant I, 113, 3.
- Suprabhā, heroine of av. nr. 71.
1. Supriya, the great musician, hero of av. nr. 17.
2. Supriya, the Gandharva I, 113, 5.
3. Supriya, son of Anāthapiṇḍada II, 37, 7.
- Supriyā, heroine of av. nr. 72.
- Subhadra, the parivrājaka, hero of av. nr. 40.
- Subhāṣitagaveśin, hero of av. nr. 38, I, 219, 8.
- Subhūti, hero of av. nr. 91.
- Sumanas, hero of av. nr. 82.
- Sumeru II, 127, 9.
- Surūpa, a king, hero of av. nr. 35.
- Suvarṇābha, hero of av. nr. 61.
- Sūkṣmatvak (or -tviṣ) (hero of av. nr. 25) a future Pratyekabuddha I, 143, 1.
- Sūrya, hero of av. nr. 69.
- Somā, heroine of av. nr. 74.
- Saupāraka, a town II, 166, 6 f.
- Sthavira, hero of av. nr. 92.
- Sthūlakosṭhaka, a place II, 118, 5 f. 119, 5.
- Hastaka, hero of av. nr. 93.
- Hahava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Himavant II, 28, 2. 176, 5.
- Hiranyapāṇi, hero of av. nr. 83.
- Huhuva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

II. Index of remarkable words and terms.

The ciphers denote the page and the line.

अकाल see दुर्भिक्षाकाल.

अक्षण mishap, misfortune I, 291, 12. 332, 6.

अगुरु fragrant aloe-wood I, 24, 2.

अगुरु in the expression: यदि ते अगुरु «if it does not trouble you» I, 94, 3. 229, 6 f. II, 90, 12.

अग्निखदा a fire-hearth I, 220, 13 f. 264, 1.

अग्निहोत्रिक II, 28, 3. 65, 17 (cp. Add. and Corr.).

अग्रप्रज्ञप्ति in the Sūtra on the Three *agraprajñaptayah* I, 49, 10—50, 11. 329, 13—330, 7.

अग्रासनिक having the privilege of a higher seat I, 105, 8, cp. l. 11.

अग्रेण in अग्याग्रेण from henceforward II, 13, 2.

अङ्गदयित see Add. and Corr. p. 207, 16.

अधरिमां भूमिम् (in the *cliché* on the obtaining of children) I, 15, 6 (but I, 97, 8. II, 74, 1. 181, 3 अधरां).

अधिमुक्त (as in Pāli) I, 8, 11. 112, 8 (उदा-
राधि°). 285, 5 (लूकाधि°).

अधिवासयति to consent I, 9, 3 etc.; — to bear, to endure II, 199, 8.

अधीच्छति I, 75, 10. 81, 14. 87, 8. 92, 4. 113, 2.

अध्यवसान the clinging to, attachment II, 188, 10 f. 192, 7.

अध्यवसित clinging to, attached I, 271, 15. 289, 1. 296, 1.

अध्यायिन् II, 127, 8.

अध्येषा (from अधि + इष्) I, 87, 9.

अनाश्वासिक (cp. Divy. 207, 23) I, 139, 10. 144, 9.

अनाहृतां प्रतिपन्नः I, 176, 2. 291, 17. 332, 9. 340, 5.

अनिज्यमानिरिन्द्रियैः (in the *cliché* of the Buddha's preaching) I, 243, 1; sometimes अनिज्जमानि° (I, 187, 7. 250, 1) but again अनिज्यमानि° (I, 253, 10 with note).

अनुगत 1. with locat. = 'penetrating' I, 186, 1; 2. in दीर्घकालानुगतस्य वैरस्य I, 42, 3; 3. in a corrupt (?) passage I, 99, 17.

अनुपरिपाटिकया II, 11, 1 (cp. PWK. I s. v. अनुपरिपटि°).

अनुप्रदत्त (in the *cliché* of the nurses, varying with दत्त) I, 346, 4 etc.

अनुशय (in the *cliché* of the Buddha knowing the dispositions of persons ripe for being converted) in आशयानुशय 'inclination of the heart' I, 64, 12 etc. Cp. Dīpavaṃso I, 42. Likewise cp. Mahābh. III, 259, 26 शुभानुशय° with Nārāyaṇa's gloss, and 261, 33.

अनुश्रावयति 'to proclaim aloud [the guilt of a criminal being brought away to the place of execution]' I, 102, 9. II, 182, 7.

अनुश्रावितुम् I, 95, 12 with n. 9 (with वी-
णाम् for object).

अनेउक in the expression मध्विवानेउकम् (in the *cliché* of the Buddha's predication) I, 243, 1 etc. Cp. Senart's notes on Mhv. I, p. 572 and 616.

अन्तरापुरिका (viz. स्त्री) I, 307, 12. 308, 9 f. 312, 1. Cp. PWK. I, s. v.

अन्तरा in अत्रांतरा = अत्रातरे 'in this interval of space' I, 107, 11. Cp. Divy. 93, 25. 94, 2. 151, 5 and 8. 155, 18; in all these places *atrāntarāt* is found. Probably the genuine wording was अ-
त्रातरे, cp. Divy. 574, 29. 576, 6.

अन्तराकथा I, 230, 12. 15.

अन्तर्जन II, 20, 10.

अन्तशः, as Pāli *antaso* I, 314, 6.

अन्वाह्णिपडते (pres.) II, 116, 10. (opt.) I, 298, 15. (participle of the pres.) I, 242, 6. 284, 1. (passive pres.) I, 296, 1.

अपकृष्ट great distance, remoteness I, 238, 10.

अपत्रपा II, 130, 5.

अपत्रापयति II, 167, 4.

अपत्राप्य = अपत्रपा I, 216, 10.

अपराधिक = अपराधिन् I, 102, 7. II, 171, 1. 182, 5.

अपरोपक्रम not to be vanquished by an adversary, invulnerable II, 185, 2.

अपश्चिमक the very last I, 173, 8.

अपसृजति to cast off II, 184, 11.

अपारिमातीरात् from this side of the river (cp. पारिम) I, 148, 14.

अपि तु introducing the apodosis after preceding यदि, I, 327, 8.

अपोह in ऊहापोह (see PW. V, 1014) I, 209, 10. 235, 3.

अप्रतिसंख्यान want of considerateness II, 24, 10.

अप्रलोपधर्म II, 168, 10 f.

अबन्ध्यफलं पुण्यक्षेत्रम् I, 158, 10; the Buddha is thus designated.

अभिज्ञानाति to remember I, 263, 2.

अभिज्ञानिर्हार् II, 49, 2, cp. my n. 5 on II, 3, 8.

अभिष्टया covetousness II, 69, 9.

अभिनिगूढ II, 115, 8.

अभिनिर्वृत्ति complete development I, 119, 10. 122, 13. 134, 8. 337, 11. 340, 6; in all these places in combination with उत्पत्ति and नाम. Cp. अभिनिर्वृत्त Divy. 71, 6 and 227, 1 (correct *abhinivṛttāni* into *abhinivṛṭṭ*°).

अभिनिर्हर् in शरीराभिनिर्हर् (taking to burial) I, 272, 1, cp. Divy. 264, 16. 268, 19. अभि° = अभिज्ञाभिनिर्हर् II, 3, 8, cp. Lalitavistara, ed. Lefm. p. 180, 6 and 415, 15 (where Rājendralāl has the right reading and Lefm. the erroneous one).

अभिनील I, 367, 9. 370, 9.

अभिप्रसाद I, 12, 20.

अभिलसति I, 189, 8 with note 8.

अभिषद्यते कुप्यति व्यापद्यते to be in ill temper, to be angry I, 286, 4. Cp. Jātaka IV, 22, 8 *abhisajji kuppi vyāpajji*.

अभ्यवहरति to take food I, 175, 11. 15.

अभ्युत्साहयति I, 185, 9. 191, 10.

अरणाविहारिन् II, 131, 5. 6.

अल्पातङ्क I, 168, 10. 325, 13.

अल्पातङ्कता I, 326, 9. II, 90, 14. 93, 15.

अल्पेशाख्य of little power II, 153, 1. Cp. महेशाख्य.

अल्पेशाख्यता II, 177, 6.

अवकाशति II, 183, 13 with note 4.

अवकोटिमक or अवहोडि(टि)मक I, 280, 3. II, 152, 10.

अवगच्छति to retire to I, 209, 2 with note 1.

अवगीत laughed at II, 54, 2. 56, 6.

अवजात miscarriage (in the *cliché* about the begetting of children) I, 14, 11 etc.

अवतारित (शामने) = 'converted' I, 112, 8.

अवधारयति = शृणोति II, 149, 7.

अवनीय having removed I, 315, 8; cp.

Childers s. v. *onīto*. It is likely that अवनी is a wrong sanskritization of vulgar *onā* = अप + नी, cp. अपनीतपात्रम् I, 64, 11. Divy. 190, 17 and elsewhere.

अवलोकयति to take leave of II, 4, 1.

अवरक II, 54, 5. 55, 7 and अववरक II, 158, 10 and note 9.

अवर्ण blame I, 18, 7. 269, 9.

अववाद (erroneous sanskritization of *ovādo* = अपवादः) II, 59, 1.

अवेत्य प्रसादेन समन्वागतः = Pāli *aveccappasādena samannāgato* II, 92, 7 f.

अष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतम् I, 170, 13; °त उपवासः I, 339, 8 f.

अष्टाङ्गोपेतः स्वरः (of the voice of Bhagavat) I, 149, 12; °तं पानीयम् II, 84, 15. 88, 3.

अशुल्केनागुल्मेनातरपण्येन with freedom from taxes, duties, fares I, 199, 12.

अशैताः (monks and nuns of that category) only occurring in the dvandva शैता-शैत I, 269, 7. 335, 1. II, 144, 8.

अश्राद्ध 'not religious' = unbeliever (in the Buddha) I, 83, 7.

अस्थिशकला skeleton I, 274, 9. 275, 6.

अस्माकीन «our» (in the *cliché* of the inter-

rogatory of the pretas) I, 212, 9 etc.; moreover I, 257, 8. Cp. **आस्माकीन**, the Pāṇinean form.

अहार्य rock, great stone I, 235, 11.

आकीर्ण 'surrounded' (the Buddha — by the four parṣadas) II, 91, 14. Cp. Divy. 424, 23 *ākīrṇe rahasi vā* (together or alone), *ibid.* 201, 26. 382, 5.

आकोटयति to beat, to knock on (**पष्टिम्**) I, 18, 8. 9. (**गण्डीम्**) I, 258, 9. II, 87, 2. Cp. Divy. 115, 27 and 117, 4 [read in both places: **त्रिराकोट**]. 335, 13 f. 336, 11. 337, 9, and Pāli *ākoṭeti* e. g. *Jāt.* I, 303, 4.

आक्षेप in **चित्तक्षेप** absence of mind, abstraction I, 216, 5. Cp. **व्याक्षेप**.

आगत्युक्ता भित्तवः I, 87, 8. 286, 4.

आगत्य = 'by means of, by intercession of, thanks to' I, 85, 13. 210, 11. 211, 14. II, 96, 8. Cp. Pāli *āgamma*. It is often likewise used in Divy., cp. W. Z. XVI, 107 f.

आगृहीतपरिष्कार 'holding fast one's (individual) objects of necessary use'; combined with **मत्सरिन्** and **कुटुकुञ्चक** I, 248, 3. 250, 16. 257, 4. 262, 3. 289, 9. Likewise Divy. 302, 3.

आगृहीतेन चेतसा 'with covetous mind' I, 173, 12. 174, 7. Cp. *Çikṣāsamuccaya* 28, 3.

आयक v. a. = **मात्सर्य** I, 174, 5. Cp. *Ka-thāsaritsāgara* 90, 22.

आघात hurtfulness II, 129, 3; cp. *Mhv.* I, 79, 15.

आचरितम् 'it was the habit (that)' I, 124, 6. 153, 6. 213, 6.

आक्कादयति जीवितेन to keep alive I, 300, 17.

आतापिन् (epithet of an ascetic in the same set of epithets as Divy. 37, 6) I, 233, 15. II, 194, 14.

आत्मनः in the *cliché* of the begetting of children I, 14, 11. 13 etc. and in the stereotype conclusion of every *avadāna* I, 7, 12 etc.

आत्मभाव body I, 171, 15. **प्रतिलम्भ** = existence (in the *Samsāra*) I, 162, 5. 167, 1; cp. **आत्मता** *Kṣemendra Brhatkathāmañjari* VI, 104; — 'mind, spirit' in **एकात्मभावेन** I, 378, 3; cp. **एकात्मनीभूत** I, 378, 1.

आधान see **ब्रह्माधान**.

आनिद्या शान्तिः the most complete calmness I, 199, 5.

आनुभाव (as in Pāli) in **सद्धानुभाव** II, 129, 1.

आनुशंस = Pāli *ānisaṃso*: cp. Divy. s. v.: I, 13, 8. Since the initial vowel is contracted with preceding *a* in all places, where the word occurs in Divy., and also in *Avadānaç.*, it may be ambiguous, whether it is to be registered as *anuṣaṃsa* or *ānuṣaṃsa*. I have preferred the latter form, which is nearer to its Pāli parallel.

आवाध in अल्पावाधता, occurring in a formula I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 13. 93, 15.

आम yes I, 36, 11 with note 4.

आमुलीकृत्य = अभिमु° I, 136, 7 with note 6.

आरागयति to win the favour, to please II, 30, 5. 40, 4. 58, 5. 71, 5 etc.

आरोचयति = Pāli āroceti I, 9, 5 etc.; with सह 'to make appointment for' I, 94, 1 (वादम् 'disputation').

आलयसमापन्न II, 175, 3.

आलोप a morsel, a bit I, 173, 7. 341, 13. Cp. Āikṣāsamuccaya 84, 3.

आविद्ध curved, crooked I, 87, 5 (said of a circular wall); cp. Lalitav., ed. Lefm. 207, 16 (of a potter's wheel).

आवेणिका धर्माः congenital qualities — cp. Divy. Index — in the cliché of the begetting of children I, 14, 7 etc.; also I, 108, 12.

आशयतः in earnest, sincerely II, 151, 2.

आश्रय 'body (of a existent being)' I, 175, 4 (प्रेताश्रय°). 264, 10 (विकृताश्रयां). 272, 3 (परमव्रीभत्साश्रये). 291, 17. 332, 9. 356, 7. 361, 2. II, 172, 9. Cp. also चर्विताश्रय. आश्रावयति (वीणाम्) I, 96, 1. Cp. अनुश्रावितुम्.

आश्वास II, 199, 4.

आस्माकीन I, 327, 4, cp. Add. and Corr.

आह (exclamation) I, 244, 15 with note 6.

आहार (name of some official among the crew of a trading vessel) I, 200, 5.

II, 61, 9. Cp. आहर्णापहरण Jtkm. p. 88, 14 and Tantrākhyāyika ed. Hertel (1906) II, 55.

आहृष्टरोमकूप = पुलकिततनु I, 339, 9. II, 103, 10. 182, 11. Cp. I, 346, 13 सर्वरोमकूपाण्याहृष्टानि, likewise II, 20, 12. The idiom is also met with in Divy., e. g. 35, 5. 41, 15. 448, 3. 548, 19.

इन्द्रकील (cp. Divy. 544, 6 f.) I, 109, 1. 223, 12.

उच्चकुलीन II, 117, 5.

उच्छृते (Pālicism or Prakṛtism for उत्सृते) II, 21, 15 with note 7.

उच्छ्रापयति to erect I, 384, 10. 386, 9. 387, 8. II, 2, 14. 32, 12 etc.

उत्कुटुक I, 315, 11 with note 5.

उत्तराशिरसम् I, 227, 9; 12. II, 197, 9; 12.

उत्तरे नक्षत्रे जातः I, 261, 11.

उत्तान open, manifest II, 106, 12.

उत्तानीकृत confessed (a sin) I, 287, 5. II, 151, 3.

उत्पाद्यति (निधानम्) to dig out (a treasure) I, 294, 1; 6.

उद्यता (viz. दिवाकरेण) = उद्यता sole surgente, in the cliché of the Buddha's smile, I, 6, 6 etc.

उदाहरितवान् instead of उदाहृतवान् I, 89, 7.

उद्गण्डरोमाणः with erected hairs of the body II, 4, 5.

उपलौकित I, 378, 2.

उपधिवारिक attendant (at a vibhāra), II, 87, 2; cp. Index on Divy. and Divy. 81, 27.

उपपाडुक. The उपपाडुको भिनुः, see II, 94, 17. 95, 3 f.

उपस्थापक attendant, especially used of a monk attending on another monk of higher rank I, 214, 6. II, 85, 16. 112, 3. 5.

उपादानस्कन्धाः (five in number) II, 168, 1 with note 1.

उपादाय (with the meaning of skt. आरभ्य, as Pāli *upādāya*) I, 255, 10.

उपार्ध moiety I, 211, 8 f. 240, 2 f.

ऊह in ऊहापोह I, 209, 10. 235, 3.

अद्यभिसंस्कार II, 25, 7.

अद्यानुभाव II, 129, 1.

एकपादेन II, 176, 10.

एकमतेन I, 170, 2. 3.

एकरूपेण I, 257, 3. II, 63, 6.

एकसमूहोभूत्वा I, 377, 15. 378, 3.

एकसमूहेन I, 170, 7. 175, 4. 257, 2. II, 103, 11.

एकस्वरेण I, 378, 3.

एकात्मनोभूत I, 378, 1.

एहिभिनुकया प्रव्रजिताः I, 330, 16. — प्रव्रजितः II, 113, 5.

ओक्कारिक° I, 198, 10. 12. Cp. Divy. 228, 5 *otkarika*, and that word in Divy. Index, also *ibid.* 590, 2 and 12 *aukarika*.

औत्सुक्यमापद्यते, as Pāli *ussukkam āpaj-jati* 'to long earnestly' I, 85, 3.

औदारिक see n. 4 on II, 191, 4.

औदारिक opposite to सूदन. II, 169, 10. 170, 1. II, 191, 4; accordingly a synonymous term of स्थूल.

औद्धत्य 'derision, mockery' II, 150, 6 with n. 6. Cp. *Bodhicaryāvatāra* VII, 15 with comm.

औपपाडुक = उपपाडुक II, 89, 1.

औपशमिको धर्मः II, 107, 7.

कञ्चिका or कञ्चुका in दिव्यसुमनःकञ्चिका II, 68, 5 and दिव्यया सुमनसां कञ्चुकाया II, 70, 3. Feer translates «duvet de *sumanā* —».

कठल gravel I, 64, 3; कठल I, 97, 4. 107, 10. 144, 11; कठल्य I, 139, 12. Cp. the Index on Divy.

कठिन (dwelling of a *candāla*) II, 114, 9. 13.

कण्ठेगुण I, 102, 8 (भावद्व°), I, 163, 8. II, 182, 6 (आसक्त°).

कनीयःपुत्र youngest son II, 37, 7.

कर a mendicant's waterpot I, 347, 10, but करक I, 3, 5.

कर्णिका pericarp of a lotus I, 120, 16. 121, 6. 135, 5. 9.

कर्मकार artisan I, 9, 10. 24, 9.

कर्मलोति 'thread of karma' I, 242, 9. 246, 11. 249, 13. 253, 6. 257, 8. 267, 14. 275, 12.

कर्मवायु I, 258, 7 with n. 4.

कर्माश्वामिन् disciple of an artisan I, 9, 10. 24, 9.

कर्मावरण v. a. the power of karma II, 155, 9. 156, 9.

कलविङ्कमनोज्ञभाषिन्, epithet of the Buddha and Bodhisattva I, 371, 9 (cp. Lalitav. ed. Lefm. 323, 19 f. 338, 3. 353, 6. 355, 3. 435, 12. 440, 5); — कलविङ्कमनोज्ञडुन्दुभिनिर्घोष I, 183, 2.

काल्यम् (cp. काल्यम्) = lat. *māne*; in the expression काल्यमेवोत्थाय I, 213, 6. Cp. Divy. 274, 25 and Lalitav. ed. Lefm. 240, 1.

कल्याणमित्र. Sūtra on the — I, 240.

काङ्क्षायितव्य doubtfulness I, 229, 5. 10. 230, 8.

काक्षारडुर्लभ II, 83, 8 with n.

कारा: 'acts of worship' *passim*; that it is a plural is demonstrated by the passages I, 308, 7. 349, 13.

कालगतः = 'he died' (main predicate) I, 180, 11; likewise Lalitav. ed. Lefm. 252, 6. 7. 14. 265, 20 (कालगताभूत्).

कालानुकालम् (cp. दिवसानुदिवसम्) I, 206, 11.

काल्यम् = lat. *māne* (cp. काल्यम्) I, 184, 4, and regularly in Divy., e. g. 21, 8. 64, 26. 81, 12. 284, 27. 306, 22.

काष्ठवाट a fortified camp II, 47, 7. 9.

किलकिला shouting of joy I, 48, 9. 67, 11. Cp. Jtkm. p. 123, 13 and PWK II s. v.

किलकिला and किलिकिला.

कुटिका = कुटी or कुटि a monk's cell II, 156, 5; cp. II, 136, 8.

कुटुकुञ्जक, a synonym of भ्रातृहीतपरिष्कार and मत्सरिन् 'miser, greedy of possession' I, 257, 4. 289, 9. II, 158, 3; fem. ०ङ्का I, 248, 2. 262, 3. With the same meaning Divy. 8, 3. 302, 3.

कुण्डिका II, 87, 3 with n.

कुल = कुलजन्तु II, 130, 4.

कुर्कुर dog I, 269, 22.

कुलसंप्रिय (?) I, 255, 2, cp. संप्रिय. I now surmise that कुल may represent a miswritten किल, in which case the genuine text would be तेनोक्तं किल । संप्रियेण भोजनेनेति.

कुशलधर्मच्छन्दक see छन्दक.

कृतचोत्रो निष्ठितचोत्रः समादाय पात्रचोत्रं जनपदचारिकां प्रकातः (said of the Buddha, when after the season of rains, he sets off on his wanderings) I, 320, 12. 327, 1. II, 10, 6.

केसरिन् (name of a battle-array) I, 56, 4.

कैटभ in वेदानां पारगः सनिघण्टुकैटभानाम् II, 19, 7. Cp. Index on Divy. s. v.

कैवर्त (name of an officer on board of a trading vessel) I, 200, 5. II, 61, 9.

कोट्टमल्लक beggar II, 116, 9 f.; cp. Index on Divy. s. v. क्रोडमल्लक.

कोट्टरात्र I, 108, 7.

कौतूहल्य = कुतूहल I, 258, 10.

कौशीनागर citizen of Kuṣīnagara I, 234, 9. 235, 4. 237, 2.

क्रम 'action of going' in क्रमस्थानशय्यासु I, 296, 2.

क्रियाकार arrangement, agreement I, 88, 8.
308, 7. II, 53, 10.

क्षमापयति (causat. of क्षमते) to pacify, to
obtain pardon II, 172, 3, 177, 9.

क्षीरिका (a medicine) I, 31, 16.

क्षुर hoof; claw (of monkeys) I, 236, 4.
Cp. Jtkm. p. 167, 12 (of deer);
XXXIII, 8 (of a buffalo).

खेट phlegm I, 279, 7 (खेटमूत्रोपजीवीनि cp.
Mhv. I, 28, s). II, 113, 1 (खेटवडुत्सृज्य
cp. Lalitav. ed. Lefm. 242, 4).

गन्तव्यसदृश इमे भोगाः I, 144, 9.

1. गण्ड stalk II, 133, 12 with n. 4.

2. गण्ड in connection with रोग, शल्य,
अथ II, 168, 1.

गण्डी gong I, 258, 1; 9. 264, 8. 272, 1. II,
95, 1 with n. Nom. गण्डीः II, 87, 2,
cp. Divy. 335, 13 (ganḍīr ākoṭitā), but
nom. गण्डी I, 258, 9 cp. Divy. 336, 11.
Its true skrt. form may be *granthi*,
vide Kathās. t. 65, 136.

गन्धकुटिः or ०टी the Buddha's cell in
the monastery II, 40, 1.

गन्धघटिकाधूपित I, 64, 4.

गमिका भिक्षवः (opposed to आगन्तुका भि-
क्षवः) I, 87, 8, cp. Divy. 50, 27.

गाथाभिगीतेन गायन् I, 217, 4.

गिरिवत्सुगुप्तमागम (name of a festival) II,
24, 6.

गुर्विणी = गर्भिणी I, 109, 6.

गोचर pasture (said of a monk's collecting

food by begging in a town or village),
II, 9, 1. 114, 9. 145, 3. 164, 6.

गोपानसी II, 25, 8 with n. 5.

गोशीर्षचन्दन (excellent kind of santal
wood) I, 67, 9. 68, 1. 109, 10.

गोष्ठिक member of a guild or society I,
93, 6. 277, 14. II, 53, 9 f. 55, 9 with n. 8.
100, 13.

ग्रहणी stomach, belly I, 168, 10. 172, 7.

घातयति to cut open (a woman's womb)
II, 134, 1; 8, cp. Kalpadrumāy.
quoted II, 135, n. 3.

च (as a conditional particle) II, 189, 8
with n. 9.

चक्षुःसंप्रेषण I, 73, 1 with n. 2.

चङ्क्रमे चङ्क्रम्यति I, 183, 1.

चक्षुर्यमाण going about I, 200, 7. 223, 7.
II, 61, 7. 104, 9. 176, 7. 195, 15. 202, 10.

चतुरन्तविज्ञेत् (epithet of a cakravartin)
II, 111, 10 with n. 2. Cp. Childers
s. v. *caturantā*.

चन्दनपङ्क (cp. PW s. v. चन्दन 2) I, 221, 11.

चर्विताश्रय v. a. = belly (cp. Add. and
Corr. II, 209) I, 243, 7. 247, 5. 268, 10.

चातुर्दिश epithet of भिक्षुसङ्घ, the uni-
versal congregation of monks I, 266, 2.
II, 109, 7.

चातुर्दोषिक = the whole earth I, 258, 8.

चातुर्महामूर्तिक II, 191, 4.

चिकित्सति construed with genitive I, 29, 7.

चोवरकर्णिक lappet of a monk's robe II,

184, 12; cp. चीवरकर्णिक in Index on Divy.

चेतनां पुष्पाति to purify one's mind I, 32, 6. 37, 13. 59, 2. 140, 8. 145, 6. 154, 5. 164, 6.

कुन्दकभिन्ना collection of alms and gifts for the saṅgha I, 257, 8. 313, 9. 314, 2; 4. 317, 16. II, 39, 4 f. कुन्दकभिन्⁽¹⁾ I, 264, 2, cp. n. Compare also कुशल-धर्मकुन्दक II, 55, 3 with the meaning 'gathering (v. a. possession of a hoard) of merit'.

क्लिन्नश्लोतिका II, 106, 12 cp. कर्मश्लोति.

कोरयति to throw away I, 245, 4. 255, 7.

जनित्वा = प्रसूय having given birth to (said of a woman) I, 275, 9, probably Pāli janetvā sanskritized.

जागरिकायोगमनुयुक्त keeping the watch, in the cliché of celestials calling at night-time upon the Buddha I, 273, 7 etc.

जातिनरामरणोपा धर्माः II, 107, 4.

ज्ञानक with gen. = alicujus rei expertus II, 119, 11. 120, 3; 11.

ज्ञानकाः पृच्छा बुद्धा भगवतः I, 216, 9.

ज्ञानपद country-people (in opposition to पौर towns-people) I, 153, 6 with n. 184, 7. 221, 6.

जीवञ्जीविक = जीवञ्जीव, in a stereotype passage I, 179, 4. 225, 10 (°विक). 307, 11. II, 109, 16. At 225, 10 D altered

(1) कुन्दन° put thrice on that page is a mistake for कुन्दक°.

जीवञ्जीविक of B into °विक, rightly, I think.

जेताक a sudatory room; °स्नात्र a sweating-bath I, 286, 8 f. 204, 12. 205, 4.

जेह्रीयमाण II, 174, 6.

तत्प्रथमतश्च v. a. first of all; before him (or: them) I, 66, 1. 234, 6; cp. प्रथमतश्च ibid. and I, 239, 3.

तदधिष्ठानं धर्मदेशना कृता I, 91, 1. 242, 1. 264, 15. For तदधिष्ठानं we find तदधिष्ठाना I, 259, 3. II, 136, 2. Cp. also Divy. 577, 29.

तद्वैतुक I, 76, 7. 82, 8. 92, 6. 109, 12. 125, 6. Perhaps in the last three places तद्वैतुतः may be the right reading.

तनुज 'produced from (his) body' II, 200, 1. तरपय 'fare' I, 148, 8. 10. तरपयेन I, 199, 12.

ताड 'key' II, 56, 2 f.

तापिन् II, 199, 4.

तीर्थ = तीर्थिक (e. g. I, 48, 2) I, 48, 9. 51, 1. II, 20, 7.

तीव्रप्रसाद I, 130, 17.

तुविमघ (ex conject.) II, 62, 6.

त्रिपिटो भित्तुः I, 334, 19 f. And cp. avad. nr. 84.

दक्षिणावर्त a precious shell (cp. Divy. 51, 25. 67, 19. 116, 8) I, 205, 3.

दण्डनिग्रह 'repression by punishment' II, 171, 1.

दहुरकवपसि 'in the prime of life' I,

178, 1. Synonymous दहरावस्था II, 71, 6.
 दहरसूत्र I, 36, 7.
 दिवसानुदिवसम् I, 175, 10. 208, 10. 261, 14.
 Cp. e.g. Mhbh., ed. Bombay, III, 276, 8
 भागानुभागेन.
 दिशोदाह II, 198, 2.
 दीपमाला 'a row of lamps' I, 308, 11 f.
 दीर्घरात्रं 'during a long time': of inveterated enmity I, 42, 3. 177, 7. — It is also used in other combinations, rather freely, cp. Divy. Index and Lalita-vistara ed. Lefm. 108, 7. 112, 18. 158, 11. 160, 18. 179, 19. 245, 17.
 दुर्भिसंबोध II, 119, 11. 120, 4. 11.
 दुर्भितान्तरकल्प I, 175, 3. II, 8, 8.
 दुष्यते (?) 'there is distress' I, 176, 6.
 हृत्य = दौत्य I, 325, 12. Cp. हृत्या Ka-thās. 13, 132. 79, 11.
 देवधर्मा: I, 308, 6.
 देवतार्चिक 'worshipper of the devatās' II, 159, 8.
 देशनाकाले II, 95, 1 see गणडो.
 दौर्गन्ध abstract noun of दुर्गन्ध II, 167, 2.
 द्वारकोष्ठक (cp. Divy. Index) I, 24, 2. 31, 10.
 द्वारीभूत 'standing at the door, — the gate' I, 201, 6. 12. 202, 2.
 धन्ध II, 144, 2 with n.
 धर्मता '(it is a) rule', in the cliché of the Buddha's smile I, 4, 6 etc.; in the cliché of the visits of celestials paid

to the Buddha I, 281, 13 etc.; — also II, 159, 9. — धर्मतामवलम्बति 'to adopt the Lore (of the Buddha)' II, 114, 1.
 धर्मस्कन्ध II, 155, 8.
 धार्मकधिक II, 81, 2.
 द्यायन् 'flaming, burning' I, 242, 5. 249, 4. 250, 5. 252, 11. See Additions and Corrections, *supra*, p. 209.
 नडागार in the cliché of the Buddha's smile I, 5, 7 etc.; also II, 105, 8. Cp. Divy. 68, 20. 138, 27.
 नाना चित्रित I, 365, 14. — नाना विचित्र I, 387, 9.
 निकृष्य 'drawing (a line on the earth)' I, 223, 10.
 निक्षिपति चक्रम् I, 130, 18. — पद्मानि I, 164, 1.
 निग्रहस्थानं प्रापयति v. a. *ad incitas redigit*, 'defeats in disputation' II, 186, 8. Cp. Subandhu, *Vāsavadattā* (ed. Fitz Edward Hall) p. 17, 3 and Colebrooke's *Miscellaneous Essays* I, 318.
 निघण्ट (part of Vaidik study) in सनिघ-ण्टकैरम् II, 19, 7. Cp. Divy. 619, 22.
 निर्गच्छति 'to elapse (of time)' II, 165, 1.
 निर्भेदभागीयानि कुशलमूलानि II, 181, 10.
 अग्नि]निर्वृत: = *aggi nibbuto* (Pali) I, 48, 8.
 निर्वहति 'to carry out a dead body' I, 298, 8, cp. अभिनिर्वह.
 निष्ठितचीवर see कृतचीवर.
 निष्पुरुषेण तूर्येण क्रीडति I, 321, 7. I do

not agree with the interpretation of this expression in the Index on Divy., but rather suppose, a musical entertainment is meant, executed by women; cp. Buddhacarita 2, 29 स्त्री-
पामुदरैर्विजहार तूर्यः and the Tibetan translation quoted by Feer p. 219 n. 2.
निष्प्रतिभान (said of one defeated in disputation) I, 48, 10.
निस्सरण II, 193, 2 I think, with the meaning 'the giving up, the finishing'; cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 112, 12.
नैत्यक 'regular (viz. gifts of the *dānapa-
tayas*) I, 269, 12.
नैवासिक sc. भिक्षु 'inmate of a monastery' I, 286, 4. 287, 1.
नैवेद्य I, 378, 1.
नौसंक्रम 'bridge made up of ships joined together' I, 64, 1. 5.
पञ्चवार्षिक (the Buddhist festival), title of avad. nr. 14, see I, 92, 7 (origin of that festival). II, 39, 6.
पटुप्रचार 'clever, of a good understanding' II, 20, 4, cp. Divy. 3, 20. 26, 15. 100, 6. 523, 26.
पथ्यदन 'provisions for the journey' I, 71, 7 (perhaps the right reading is पथ्यादन, cp. *ibid.* n. 6 and Lalita-
vistara, ed. Lefm. 335, 2). II, 10, 8.
परापृष्ठीकृत 'with back turned' (said of defeated armies) I, 55, 3; 7. 57, 4. Cp. Divy. 223, 16. 259, 24.

परावृत्त 'elapsed' II, 177, 4.
पराहत, participle of कृन् + परा, 'beaten' (said of musical instruments) I, 384, 11. Likewise the gerund पराहत्य (said of beating the gong) I, 272, 1. — In a metaphorical sense पराहत्य in the *cliché* of the obtaining of Arhatship I, 96, 6 etc., cp. पराहति in PW, vol. V.
परिचारक = 'garde-malade' I, 170, 1. II, 167, 3.
परित्यजति v. a. 'to leave (to the poor); to give in alms' I, 3, 9. Likewise in the parallel places of Divy. The formula is यदि (सचेत्) ते परित्यक्तं दायताम-
स्मिन्पात्र इति.
परिनिर्वापयति 'to attain the *parinirvāṇa*' (note the causative) I, 234, 5 f. 239, 10.
परिपाकः इन्द्रियपरिपाक II, 110, 4.
परिवासः पर्युषित^० and अपर्युषितपरिवास in the *cliché* of the visit paid by celestial beings to the Buddha I, 259 f. etc.
परिषाडा — cp. Index on Divy. — II, 127, 8 f.
परिहरति 'to take care of, to attend' I, 193 *passim*. 205, 2. Cp. the note of Senart on Mhv. I, 403.
परुति 'small, trifling' I, 329, 10. II, 137, 1.
पर्यवस्थान 'opposition, contrariety, wrath' II, 128, 5; conjoined to क्रोध as Divy. 186, 11. Since पर्यवस्थान and ^०स्थित are sparingly instanced in PWK, VII I

subjoin the following instances of their occurrence in Divy.: p. 54, 20 f. 177, 8. 180, 1. 185, 29. 191, 29. 192, 3. 458, 14. 520, 9 f (राम° and द्वेषपर्य°). 565, 19. 574, 1. Cp. Pāṇini V, 2, 89 पर्यवस्था-
तरि.
पर्यस्त 'subverted, overthrown, defeated'
I, 55, 1. Cp. Jtkm. XXX, cl. 23.
पर्याटयति I, 82, 2 (cp. पर्यटित I, 219, 3. 222, 7).
पर्यादान in the standing turn परित्तये प-
र्यादानं गच्छति I, 48, 8. II, 193, 7.
पर्येषते (ātman.) 'to investigate' I, 339, 8.
पर्व = 'festival' I, 121, 10 f. II, 24, 6 f. 53, 9. 100, 13. 144, 14. 164, 3. Cp. पर्व-
णी Divy. 87, 26 and पार्वण Mudrā-
rākṣasa Act III, stanza 10 with the
same meaning.
पलगण्ड 'mason' I, 339, 12.
पलीकृत 'a-glowing' II, 136, 9. Cp. पलित
'glow, heat' mentioned in PW and
PWK (with asterisk) s. v. 4d); I think,
it occurs with this meaning Daṣa-
kumāracarita, Uttarakh. 1st Ucc-
vāsa: मार्कण्डेयस्य मस्तके मणिकिरण-
द्विगुणितपलितमपतत् (viz. हारयष्टिः).
पश्चाच्छ्रमण II, 67, 11. 68, 1. 150, 4 f. Its
opposite is पुरःश्रमण Divy. 494, 7. 8
(a necessary correction).
पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रांत I, 252, 7 (with
note). 274, 7. The same formula is to
be restored Divy. 516, 5.
पानीयमण्डप (water-reservoir) II, 86, 2.

पारिनिर्वाणिक II, 107, 7.
पारिपूरि II, 107, 6.
पारिमं तीरम् I, 148, 14.
पिण्डपातप्रविष्ट I, 359, 1. Cp. पश्चाद्भक्त-
पिण्डपातप्रविष्ट.
पिण्डपातिक 'one who receives a *pinda-
pāta*' I, 248, 4.
पिपीलिक = पिपीलिका II, 130, 4, cp.
n. 3.
पीतपाण्डुक (said of persons suffering of
jaundice) I, 168, 9.
पुत्रपौत्रिकया II, 19, 13 with n.
पुष्कलता 'majesty', *ḍπ. λεγ.* II, 202, 12.
पुष्किरिणी (cp. Index on Divy.) I, 76, 3.
4. II, 201, 12 f. (with n.) 202, 12.
पूतिकडेवर II, 26, 1.
पूपलिका II, 116, 10 f.
पूर्णमासी = पौर्णमासी I, 182, 7.
पूर्वप्रेता: in the *cliché* of the udāna utter-
ed by newly converted persons, I,
149, 3 etc.
पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति «she explain-
ed in due order» II, 20, 6.
पूर्विन् «—having formerly been» I, 259,
8 f. 296, 8 (interchanging with °पूर्वक
I. 10 f.). 322, 5 f. 327, 15 f. 332, 15 f.
342, 5 f. — °पूर्वक also I, 292, 5 f.
पेडा in भक्तपेडा 'basket with food' II,
12, 13.
पेटय = classic पेय I, 3, 11.
पोतलक in नागपोतलक 'a young Naga'
II, 127, 9.
पौनर्भविका धर्मा: II, 107, 8.

पौरुषेय = 'attendant, servant' I, 200, 5.
315, 9. 339, 14. II, 61, 9.

प्रक्षेपः = 'shouts of applause' I, 48, 9.
49, 6. Cp. Divy. 459, 16.

प्रघर्ति 'to ooze out' I, 202, 13.

प्रज्ञापत्नी 'housewife' I, 138, 2. II, 61, 2,
and in the *cliché* on the begetting of
children I, 14, 7 etc.

प्रणीतिन्द्रिय 'with strengthened senses' I,
341, 14. The Tibetan version renders
प्रणीत here with རྒྱུ་མཁུ་.

प्रतिज्ञागति 'to watch (over)' I, 257, 14.
II, 145, 2 f. 164, 5 f. Cp. Divy. 124, 9.
306, 12.

प्रतिनिर्गम = प्रह्लाण and वाक्ताभाव II,
188, 1 f., spelt प्रतिनिःसर्ग II, 194, 3 f.
(cp. Senart's note Mhv. II, 549).
The verb प्रतिनिमृजति occurs II,
190, 2 f.

प्रतिपद् = प्रतिपत्ति 'line of conduct' II,
140, 2 with note.

प्रतिपादयति with the acc. of the person
and the instrum. rei = 'donare alqm
alqua re' I, 262, 3. 315, 3.

प्रतिभानिन्, in the formula युक्तमुक्तप्रति-
भानिन्, II, 81, 2, cp. Majjhima Ni-
kāya nr. 12, at the beginning. See
महाप्रतिभ.

प्रतिद्वय 'becoming' in न मम प्रतिद्वयं
स्यात् I, 234, 5 and in the *cliché* of
the visit paid by celestials to the
Buddha I, 282, 3. etc.

प्रतिविगतः = 'withdrew, departed, went

off, left', said of bad qualities which
disappear by the power of the Bud-
dha: I, 163, 12. 347, 1. II, 25, 10. 28, 8.
105, 1. 129, 4.

प्रतिविरुद्ध (cp. PW and PWK s. v. रुध्
+ प्रतिवि) 'at war (with)' I, 41, 6;
'contesting (with)' I, 47, 6.

प्रतिशृणोति = 'to hear, to be informed
of' I, 2, 10. 315, 12 with note. Cf. also
the conclusion of the Upoṣadhāva-
dāna, quoted by Rājendralāl, *The
Sanskrit Buddhist Literature of Ne-
pal* p. 267, 4.

प्रतिसंलयनाद्युत्थाय II, 69, 6 and in the
cliché of putting questions to the Bud-
dha about the sufferings of some *preta*
I, 242, 12. 246, 13. 249, 15. 253, 8. 268, 1.
275, 1.

प्रतिसंविद् in the *cliché* of the obtaining
of Arhatship I, 96, 8 etc.

प्रतिसंशिक्षते II, 139, 8 with note.

प्रतिसमर्प्य (पात्रचीवरं—) I, 252, 8 with
note. 267, 7. 274, 8.

प्रतिसेवमान (कामान्—) 'following (plea-
sure)' I, 279, 4 with note 8.

प्रत्यक्ष = प्रत्यक्षिन् 'witness, *testis ocu-
latus*' with locative II, 139, 8 with
note 3.

प्रत्यर्थिक (cp. PW and PWK s. v.) 'ad-
versary' I, 177, 7.

प्रथमतरम् I, 239, 3. II, 134, 7. See तत्प्र-
थमतरम्.

प्रद्योत = Pāli *pajjoto* II, 199, 9.

प्रलेप (nomen actionis) I, 353, 1.
 प्रलोपधर्मन् and अप्र° II, 168, 10 f.
 प्रवचन 'the lore, the doctrine, v. a. the church' II, 13, 5 (ex conj.). It has this meaning also Divy. 505, 2. Synonymous is *caśanam*, e. g. Kathāsaritsāgara 72, 366 शासनं बौद्धं सरहस्यम्.
 प्रवारक? I, 56, 1 with note.
 प्रवारणा (feast of that name) I, 305, 7. II, 136, 7 corrected in the Add. and Corr.
 प्रवारयति 1. 'to present with' I, 58, 2. II, 9, 4 f.; 2. 'to join in the *pravāranā* festival' II, 136, 6 as corrected in the Add. and Corr.
 प्रव्याहृतवती — with inchoative force of प्र° — II, 10, 9.
 प्रश्वास = प्राण (translation of Pāli *pas-sāso*) II, 199, 4.
 प्रस्रब्धि 'stopping—, alleviation of pain' I, 32, 4.
 प्रस्राव = मूत्र I, 242, 6. 245, 2.
 प्रातिसोम 'neighbouring (king)' II, 32, 3. 204, 10.
 प्रामोद्य 'delight' I, 189, 6.
 प्राविवेक्य II, 119, 11. 120, 4. 11.
 प्राविष्काषीत् (sic) I, 10, 5. 25, 4. Elsewhere, in this *cliché*, प्राविरकाषीत् throughout.
 प्रोति, see कर्मप्रोति; — II, 106, 12 द्विप्रोतिक (viz. धर्म).
 बन्धनिक्षेप 'security or pledge for the fulfilment of an obligation' I, 47, 10.

°बलाधानात् or °नेन = 'by dint of, by force of' I, 190, 5. 351, 1. II, 128, 4. 167, 3 and 4; and cp. II, 110, 3.
 °बहल (cp. अग्रुबहल PW V, 43) II, 128, 7.
 बहिर्द्वारशालस्थ I, 109, 10.
 बहिर्याणाय निर्गच्छति I, 170, 7; cp. PW s. v. बहिर्यात्रा and बहिर्यान.
 बुद्धर्ष (name of a religious festival) I, 118, 8.
 बुद्धावतंसकविक्रीडित I, 87, 9.
 बोधिकर्का धर्माः I, 69, 12. 75, 4. 81, 7. 118, 3.
 बोधिपद्या धर्माः, thirty seven in number I, 122, 8. 340, 2. II, 171, 6.
 बोधिसत्त्वकर्का धर्माः I, 86, 15.
 भक्ताभिसार 'distribution or giving of food' II, 79, 1.
 भटबलाय (cp. Index on Divy.) I, 184, 7.
 °भाव, added in a pleonastic way to an abstract noun I, 210, 12. 216, 3. Cp. I, 172 n. 6.
 भूत = सत्य I, 299, 3. Likewise Ciksā-samuccaya p. 2, 6.
 भूयस्या मात्रया I, 18, 11.
 भैद्य = भैक्ष I, 315, 1 with note.
 माण्डपेयं प्रवचनम् (laudatory appellation of Buddha's Lore proclaimed by the Buddha himself) I, 1 note 3. II, 107, 6.
 मद्रुभूत (cp. Index on Divy.) I, 48, 10. Likewise मद्रुः प्रतितिष्ठति I, 286, 5.

which seems to mean 'to be out of one's humours'.

मनसिकार I, 284, 12. 348, 1. II, 68, 10; in all these places the *manasikāra* is a task given to the monk by the Buddha or a sthavira.

मरु 1. 'pestilence producing demon' I, 79, 14, 2. 'pestilence' I, 78, 6. 81, 13.

मरीचि = मरीचिका I, 139, 9.

मरु, as Pāli *maru* = देव II, 176, 12.

मरुदध° I, 24, 4; likewise मरुडुद्वि I, 29, 3.

मरुद्व 'old man' II, 139, 8 with note.

मरुद्वान्न 'athlete' I, 376, 4. 18. II, 102, 15. 108, 12. 110, 3.

मरुद्वप्रतिभ II, 50, 12.

मरुद्वार्थिक 'of great value' I, 174, 3.

मरुद्वैस्तार 'of great length' II, 108, 2 with note.

मरुद्वेशाख्य = Pāli *mahesakkh* I, 380, 9 (see Add. and Corr.). II, 177, 5.

मानवक (?) 'cloakroom' I, 265, 7.

मीमांसते 'to examine' I, 94, 3. 175, 17. 189, 4. 220, 6. In all these places I have changed the reading of MSS by conjecture, trusting to parallel passages named in the notes. But in one of them (I, 189, 4) I had perhaps done better to edit मीमांसयेयमिति with MSS, for *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 14, 16 is also an instance of मीमांसयति the causative (*svārthe nic*).

मुण्डिकां गण्डो पराकृत्य (ayant fait

retentir la cloche funèbre» Feer) I, 272, 1.

मुष्यते I, 90, 11 with note.

मुसारगत्त्व (a precious stone, cp. Divy. 51, 25 and the Index on Divy.) I, 205, 3.

मूट I, 199, 14, cp. Index on Divy. s. v. *mota*.

मूलिक (viz. ब्राह्मण) 'who lives on roots' II, 125, 6. 11.

मोहपुरुष 'Infatuation' or 'the embodiment of infatuation', epithet of Devadatta I, 86, 6 with note, 177, 6. In *Lalitav.* (ed. Lefm.) p. 88, 19 and p. 89 *mohapuruṣa* = *asatpuruṣa* (l. l. p. 89, 19), and cp. the quotation in *Çikṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 96, 19 ते मोहपुरुषा अबोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञाः.

मृत्तित I, 280, 3, cp. Divy. 372, 28. 511, 20. 513, 14.

यमली (a kind of dress) I, 265, 6 f., with n. 6.

यापयति = प्राणयात्रां करोति I, 209, 2; often in Divy. (see Index on this work), to the instances given there add Divy. 292, 13 f. 293, 12 f. 488, 25.

यावज्जीवमुख्य II, 37, 9.

योनिशो मनसिकारः = 'the right and true insight, as the object of consideration really is' I, 122, 5. II, 112, 10. Cp. *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 348, 1 f. 417, 16.

रणंजक n. 3 on II, 131.

रतन = रत्न II, 199, 12.

रात्रिवास I, 327, 11.

रात्रिदिव = $\nu\alpha\chi\theta\eta\mu\epsilon\rho\upsilon\varsigma$ I, 274, 10. 278, 2.
II, 176, 10.

°द्वय with the signification taught by Pā-
nini V, 3, 66: I, 104, 3. 284, 7. II, 131, 2.

रोच्यते = राचते 'pleases' II, 158, 6.

रोषणी fem. of रोषण I, 178, 9.

लज्जणाकृतं हिरण्यमुवर्णम् = coined mo-
ney' II, 74, 14.

लघूत्थानता I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 4. 93, 15.

लाडित = लालित I, 206, 12. 277, 9, with
Add. and Corr. *supra*, p. 210.

लूक I, 285, 4. II, 114, 12. 115, 2.

लेहेनोद्धत 'reared up by licking food [by
lack of wet nurses]' II, 152, 12.

लोहितचन्दन I, 153, 8. 154, 3.

लोहितिका (a precious stone) I, 205, 3.

लौकिकं चित्तम् (of the Buddha) I, 31, 15.
67, 8. 73, 3. 95, 8. II, 105, 2.

वधुका (at the end of a tatpuruṣa) = वधू
I, 255, 9.

वनीपक I, 248, 4. II, 37, 1. 74, 13. 75, 12.

वर्चधान I, 254, 5.

वर्चाहार 'feeding on *stercus*' I, 254, 2.
255, 12, but वर्चोहार I, 253, 2.

वर्ण 'praise' I, 194, 14. 217, 9. 303, 5. II,
119, 3. 128, 9.

वर्धते 'to increase one's offer in bidding'
I, 36, 14, cp. Divy. 403, 10 f.

वर्षक 'house or hospice for the rainy
season' I, 269, 6. 11.

वर्षस्थाली (of a stūpa) I, 370, 4. 383, 6.
Cp. Divy. 244, 13.

वर्षोपयानिका (epithet of the full moon of
Āṣāḍha) I, 182, 7.

वाद. Note कः पुनर्वादः I, 16, 6 with note.

वात्तोभाव, a strong synonym of प्रकाण
and प्रतिनिर्ग II, 188, 1 f.

वायुमण्डल I, 256, 9 with note.

वाराणसेय I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.

वार्षिक or °का (name of some flower)
I, 163, 8. Cp. Divy. 628, 15; Lalitav.
(ed. Lefm.) 366, 12 [वार्षिक], ibid.
431, 16 [वार्षिकी].

वासीचन्दनकल्प in the *cliché* of obtaining
Arhatship I, 104, 7. 207, 12 etc. (I,
96, 7 must be corrected so, cp. Add.
and Corr. *supra*, p. 208).

विकिरण in the *cliché* of obtaining Arhat-
ship I, 96, 7 (with note) etc. Cp. Divy.
299, 4 and Lalitav. (ed. Lefm.) 242, 6.
Now and then the correct form विक-
रण occurs, see I, 348, 3 with note.

विकुर्वित 'miracle' (of the Tathāgata) I,
258, 9, cp. Index on Divy. and La-
litav. (ed. Lefm.) 422, 9 विकुर्वण.

विक्षेप 'refusal' I, 94, 4.

विराक्यति 'to seduce, to prejudice (a-
gainst)' I, 83, 6. 308, 5. Cp. Index on
Divy. and Jtkm. 143, 17. 146, 19.

विचित्रित I, 342, 6.]

[97, 4.

वितान. Note पुष्पवितानमपिडता नगरी I,

विधारयति 'to stop (somebody on his way)' I, 223, 15. 224, 11.

विनिश्चये वर्तमाने I, 47, 8. 335, 19. विनिश्चयं कुर्वन्ति II, 20, 7. Here विनिश्चय = 'learned disputation'.

विप्रकृता viz. अत्रराकथा I, 230, 12, corresponding to Pāli *kathāsallāpo* in the parallel passage of Mahāparinibbānasutta.

विप्रतिसार 'remorse' I, 90, 70. 180, 10. 287, 2. 4. II, 58, 2. 71, 2. 100, 15. 151, 2. 159, 3. 160, 2. 165, 3.

विप्रहर्ष = प्रहर्ष II, 117, 1.

विभूषिका I, 68, 3 with note.

विमौक्षाः. The eight — II, 69, 2 with note. 153, 14.

विरागयति I, 291, 9 (चित्ते निधानात्); used with negation and added to आरागयति in an emphasizing manner II, 30, 5. 40, 4. 88, 2. 101, 9. 117, 6. 125, 9. 185, 4. 196, 7.

विलेपनिका = लुप्ट, 'le tapis' (Feer) I, 266, 3.

विशारद I, 180, 2 in my opinion = 'knowing how to conduct yourself' (not = «intrépide» Feer).

विषक्ति 'the clinging to' II, 191, 7.

विसंवादयति 'to deceive with words' I, 262, 5.

विहेठयति = πράγματα παρέχειν I, 229, 8. 230, 3. 11. 321, 2.

वृद्धात्ते II, 87, 5.

वैनेय I, 67, 6 (बुद्ध°) and in the cliché on

the compassion of the Buddhas and their active assistance I, 17, 6 etc.

वैयावृत्य I, 260, 6. II, 9, 3. 96, 7. 11. The more correct form should be वैयापृत्य the abstract noun regularly made from व्यापृत; this seems to be exstant II, 13, 5, cp. note 2 on that page. — On the office of the *vaiyāvṛtya* see *Āṅgīrasa-samuccaya* p. 55, 6 f.

वैर्मण्य I, 223, 12.

वैराग्यिक see संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना.

व्यक्त 'prudent, sage' in the standing phrase पण्डितो व्यक्तो मेधावी I, 235, 7. 346, 7. II, 20, 4.

व्यतिसारयति: कथां — I, 229, 2.

व्यपकृष्ट = Pāli *vūpakattho*, conjoined with एक, अप्रमत्त sim. I, 233, 14. II, 194, 15.

व्यपत्रपितवान् 'was ashamed' I, 272, 9.

व्यवकीर्ण II, 107, 3. 5 (पापकैरकुशलैर्धर्मैः).

व्यवदान 'purenness from kleśas' II, 188, 9 f.

व्याकरण II, 19, 8 with note.

व्याप्ति = lat. *occupatus*, Germ. in *Anspruch genommen* I, 281, 6.

व्याप्तेप 'absence of mind owing to its being occupied by something else. I, 213, 8.

व्यापद्यते 'to die with anger' I, 286, 5.

व्युत्तिष्ठते 1. with प्रतिसंलयनात् 'to come back from *dhyāna*' in the cliché of the preaching Buddha I, 242, 12 etc., also II, 69, 2 and 6; 2. 'to rise (from illness)' II, 87, 11; 3. 'to get up (for a journey)' II, 103, 9. 104, 6.

व्युपशमन = Pāli *vūpasamanam* II, 114, 12.
व्रतप्रदेशाः. The five — II, 27, 4.

शक्यति I, 290 n. 5.

शङ्खशिला (a kind of precious stone) I,
184, 5. 201, 8. 8. 15. 202, 5. 205, 3.

शतसहस्र instead of शतसाहस्र I, 32, 5.
and cp. Add. and Corr. *supra*, p. 207.

शब्द (of the neuter gender) I, 3, 14.

शरण = 'house' in the formula शरणपृष्ठ-
(or शरण)मभिरुह्य I, 2, 10. 315, 7. II,
47, 8; cp. Divy. 43, 18.

शैल II, 203, 1; for the rest see अशैल.

अद्भुत II, 86, 4 with note, and cp. Chān-
dogya Upaniṣad IV, 1, 1, where
Boehtlingk has condemned this
transmitted form without sufficient
reason.

अमणोद्देश II, 69, 4-7. 70, 1.

आद्ध 'faithful (adherent of the Bauddha
dharma)' I, 83, 8. 383, 4 and in the
cliché description of a pious person
I, 2, 6. 136, 2 etc.

आवणामुख II, 182, 6, cp. its Tibetan equi-
valent འཇམ་མཁའ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་

षड्वर्गिकाः. The — II, 139, 8.

संरञ्जनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संराग II, 188, 8 f.

संवर्तनीयं कुशलमूलम् I, 214, 1.

संवर्धयति 'to praise' I, 176, 4.

संव्यवहरति 'to trade' = व्यवहरति I,

204, 11; कुसंव्यवहार 'an unbecoming
trade' I, 199, 5.

संशीलिक (ex conject.) II, 150, 1. 4 with
note.

संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना I, 206, 16. 271,
11. II, 84, 8. 162, 9.

संस्यन्दति = Lat. 'congruere' II, 142, 17.
143, 6. 188, 4.

संकटोक्त्य I, 235, 8 with note.

संकोच almost = 'depression of mind, low
spirits' II, 174, 4.

संज्ञेश II, 188, 9 f.

संग्राम = 'line of battle' I, 56, 5.

सङ्गस्थविर II, 75, 7. 136, 5. 7.

सङ्गाः (plural) I, 50, 7 with note.

सचराचरे लोके I, 158, 9 in a formula which
extols Buddha's unique supremacy.

सङ्गर epithet of अकुशला धर्माः II, 107, 4.

संज्ञपयति II, 3, 2 with note.

सट्धारिणः केशरिणः — I, 331, 12.

सत्कायदृष्टि in the *cliché* descriptive of
the conversion of an unbeliever I,
85, 10 etc.

सत्त्ववती = आपन्नसत्त्वा 'being with child'
I, 218, 12. 276, 11.

सत्त्वस्वापतेय 'living property (cattle and
slaves)' I, 139, 7.

सत्योपवाचन = Pāli *saccakiriya* I, 48, 6.
49, 2.

संतति II, 176, 3; परिपक्व° 177, 1. 203, 3;

सुपरिपक्वा बुद्धिसंततिः II, 183, 1.

संतान II, 87, 10 with note.

संदेष्ट II, 188, 8 f.

सभागता 'sharing' I, 180, 4.

समनुबद्ध 'close following' I, 49, 6, cp. Divy. 68, 24.

समन्वाहृति 'to bethink (of); to reflect (on)' with gen. or acc. I, 211, 2. 258, 2. 265, 1. II, 66, 9. 129, 12. 138, 13. 139, 3. Note the formula असमन्वाहृत्य आ-वकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते I, 244, 19. II, 159, 13.

समयाचारिका II, 85, 15 with note.

समाधिक, in the old Sanskritized *gāthā* I, 231, 8 = 'with the excess of one year'. I do not agree with Fleet's interpretation J.R.A.S. of 1906 p. 658, n. 1.

समुच्छ्रय 'body' I, 162, 4. 166, 19.

समुद्यत्ते 'they arise' II, 192, 11 and see उद्यता.

समुदाचरति (with acc. and instr.) 'to address somebody by some name'.

समुदानयति 'to collect' I, 199, 13.

समुदानयन 'collection' I, 169, 14.

समुदाहार in अक्षराकथासमुदाहार I, 230, 15; cp. Divy. 143, 15.

समेति = संस्यन्दति II, 142, 17. 143, 6.

संप्रवारयति (cp. Index on Divy.) I, 80, 1.

संबद्ध I, 73, 1. 346, 10.

संमोदनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संमोह II, 188, 9 f.

सर्वपाषण्डिको यज्ञः I, 2, 6.

सर्वावस्थायां न, a strong negation (Germ. 'durchaus nicht') II, 158, 9.

सांक्षेपिक II, 107, 5.

सामग्री I, 287, 14 and in the *cliché* treating of the inevitable effects of former deeds I, 74, 8 etc.

सामन्तके 'in the environs of' I, 274, 9. Cp. Divy. 34, 18 etc. सामन्तकेन and Lalitav. (ed. Lefm.) 17, 2 सामन्तेन.

साम्प्रेयं भोजनम् I, 255, 1 f. II, 110, 2 with note.

साम्बन्धिक II, 37, 9 with note. 46, 4.

सार्धविहारिन् II, 139, 8.

शालभञ्जिका, a festival, — PW s. v. शालभञ्जिका — I, 302, 6 f. In the parallel place of the Vicitrakarnikāvadāna (I. O. MS f. 115 v. 4) it is called शालप्रभञ्जिका.

शालोहित = 'consanguineous' I, 139, 7.

सावदानीं वैशालीं पिण्डाय चरित्वा I, 8, 7.

सावद्यम् I, 136, 4 with note.

सुप्रेमक II, 84, 16.

सुवर्ण in the combination हिरण्यसुवर्ण I, 9, 1. 184, 5. 224, 6. 289, 10. II, 39, 13. 74, 13. 75, 15. Both separated I, 314, 6: प्रयच्छति केचिद्धिरण्यं केचित्सुवर्णम्, and Divy. 574, 21 हिरण्यवर्षम् and सुवर्णवर्षम्; ibid. 116, 23 हिरण्येन वा सुवर्णेन वा (cp. 119, 1). As to हिरण्यसुवर्ण cp. Divy. 258, 26. 291, 9. 323, 13. 17. 430, 14. 565, 18. Feer translates here हिरण्य by 'gold' and सुवर्ण by 'silver', and this is probably right. सौभाषणिक 'a sayer of beautiful religious sentences' I, 129, 2.

स्तूप (part of a fortification) II, 115, 8.